

OBLICZA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Witold
Mazurek

OBLICZA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Działalność
polskich
i japońskich
służb specjalnych
w latach
1950–1990

Wydawnictwo Naukowe
Akademii Ignatianum w Krakowie

Kraków
2023

© Akademia Ignatianum w Krakowie, 2023

Publikacja sfinansowana z subwencji Ministra Edukacji i Nauki przeznaczonej na utrzymanie i rozwój potencjału dydaktycznego i badawczego Akademii Ignatianum w Krakowie w 2022 roku

Recenzenci

Dr hab. Adrian Jusupović prof. IH PAN
Prof. dr hab. Arkadiusz Letkiewicz

Redakcja
Zofia Smęda

Projekt okładki i stron tytułowych
PHOTO DESIGN – Lesław Sławiński

Opracowanie typograficzne i łamanie
Piotr Druciarek

ISBN 978-83-7614-567-9

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 39 99 620
wydawnictwo@ignatianum.edu.pl
<http://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl>

Dystrybucja:
Wydawnictwo WAM
Dział Handlowy
tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Księgarnia Wysyłkowa
tel. 12 62 93 260
www.wydawnictwowam.pl

*Składam serdeczne podziękowania
wszystkim, którzy przyczynili się do tego,
by niniejsze opracowanie powstało.
Dziękuję za wszystkie inspiracje.
Dziękuję mojej Żonie, między innymi za to,
że kiedy ja pisałem, Ona, prócz swoich obowiązków,
wypełniała także moje.
Licząc na przychylne przyjęcie, życzę miłej lektury.*

Autor

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wstęp	11
Wprowadzenie. Japonia wczoraj i dzisiaj. Wybrane aspekty	15
Rozdział I. Problematyka terminologiczna – podstawowy aparatus pojęciowy	29
1.1. Podręczna terminologia używana w trakcie działań prowadzonych przez służby specjalne	29
1.2. Materiały źródłowe – problematyka terminologiczna i pojęciowa stosowana w Instytucie Pamięci Narodowej	37
Rozdział II. Wybrane obszary współpracy służb wywiadów Polski i Japonii	51
2.1. Wybrane aspekty współpracy służb wywiadowczych polskich i japońskich	51
2.2. Aktywność służb wywiadowczo-konsularnych Polski i Japonii w kwestiach żydowskich	52
2.3. Rola i znaczenie marszałka Józefa Piłsudskiego we współpracy wywiadowczej Polski i Japonii	54
2.4. Rosja jako impuls wspólnych działań wywiadowczych pomiędzy Polską a Japonią	58
Rozdział III. Okres II wojny światowej w kontekście polsko-japońskiej współpracy wywiadowczej	67
3.1. „Mandaryn” – placówka polskiego wywiadu w Japonii	68
Rozdział IV. Służby specjalne Polski i Japonii	73
4.1. Ewolucja polskich służb specjalnych – rys historyczny	73
4.2. Funkcjonowanie japońskich służb specjalnych – ujęcie historyczne ...	83
Rozdział V. Wywiad ówczesnej Polski – działalność w Japonii	89
5.1. Działania wywiadu polskiego na terenie Japonii w latach 60. XX wieku	89
5.2. Japonia jako obszar działalności rezydentury służby wywiadu polskiego	122
5.3. Infiltracja wywiadu japońskiego przez Służbę Wywiadu PRL	139

Rozdział VI. Działalność polskich placówek dyplomatycznych na terenie Japonii na przykładzie rezydentury „Wiśnia”	165
Rozdział VII. Akty dezercji polskich oficerów wywiadu z Japonii	183
Rozdział VIII. Ocena badanych Polaków w zakresie ich znajomości działań bilateralnych wywiadu polskiego i japońskiego w latach 1950–1960	189
8.1. Uzasadnienie, przedmiot, główny problem, cel i zakres badań	189
8.2. Charakterystyka społeczno-demograficzna badanej populacji	191
8.3. Analiza i interpretacja wyników badań własnych	193
8.4. Podsumowanie	199
Bibliografia	201
Aneks 1. Podręcznik pracownika wywiadu	205
Aneks 2. Teczka personalna Zdzisława Rurarza (fragmenty)	325
Aneks 3. Kwestionariusz ankiety	335
Indeks osób	339
Summary: Faces of State Security: Activities of Polish and Japanese Secret Services, 1950–1990	345

Wykaz skrótów

CIA – Central Intelligence Agency

UB – Urząd Bezpieczeństwa

GRU – Główny Zarząd Wywiadowczy Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej)

ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa

ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych

UOP – Urząd Ochrony Państwa

PPS – Polska Partia Socjalistyczna

ABW – Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego

AW – Agencja Wywiadu

WSI – Wojskowe Służby Informacyjne

SKW – Służba Kontrwywiadu Wojskowego

SWW – Służba Wywiadu Wojskowego

Wstęp

Oddaję w ręce Czytelnika opracowanie dotyczące działalności służb wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1990. Praca ma w znacznym wymiarze charakter popularnonaukowy. Jej zadaniem jest w szczególności upowszechnianie wiedzy naukowej wśród osób niebędących specjalistami, niemniej jednak zawiera także metodologię oraz opis i interpretację przeprowadzonych badań naukowych, dotyczących stanu wiedzy losowo dobranej grupy respondentów na temat aktywności działań wywiadowczo-kontrwywiadowczych pomiędzy dwoma państwami: Polską i Japonią.

Wybrany wycinek pracy służb wywiadowczych oraz ściśle określony okres nie są przypadkowe. Zastanawiając się nad formą tego opracowania, postanowiłem podjąć się eksploracji opisanego czterdziestolecia i kierunku japońskiego z kilku powodów. Pierwszym, który zainspirował mnie do podjęcia pracy, stał się fakt, że Polska 13 lat po odzyskaniu niepodległości w 1918, a konkretnie 11 grudnia 1941 roku, znalazła się w stanie wojny z Cesarstwem Japonii. Nastąpiło to cztery dni po tym, jak Japonia wyprowadziła atak na amerykańską bazę marynarki wojennej w Pearl Harbor. Był to i jest jedyny kraj, któremu Rzeczpospolita wypowiedziała oficjalnie wojnę w XX wieku. Co jednak godne uwagi, ówczesny premier Japonii Hideki Tōjō skomentował ten akt w następujących słowach: „Wzywania Polaków nie przyjmujemy. Polacy, bijąc się o swoją wolność, wypowiedzieli nam wojnę pod presją Wielkiej Brytanii”. Stan wojny trwał 16 lat i zakończył się podpisaniem w Nowym Jorku 8 lutego 1957 roku *Układu o przywróceniu normalnych stosunków między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Japonią*. Kolejnym impulsem do napisania tej książki stał się fakt, w mojej ocenie, niewystarczającej ilości literatury przedmiotu poruszającej to zagadnienie.

Opracowanie to kieruję nie tylko do studentów kierunków związanych z obszarem nauk o bezpieczeństwie, ale także do Czytelnika, którego zainteresowania oscylują wokół tematyki służb specjalnych oraz ich aktywności w różnych okresach historycznych Polski.

Użyty w opracowaniu język w zamierzeniu nie powinien nastroczać zbędnych trudności. Jednakże, by jak najstaranniej oddać ducha czasu, jako załączniki dołączono kopie dokumentów źródłowych, pochodzące z zasobów Instytutu Pamięci Narodowej (IPN), gdzie przeprowadzałem badania i kwerendę. Ten celowy zabieg jeszcze bardziej uczuli Czytelnika na mechanizmy i *modus operandi* pracy służb wywiadowczych.

Istotnym elementem pracy jest przybliżenie Czytelnikowi terminologii używanej w opracowaniach i dokumentach sporządzanych przez służby specjalne w badanym okresie. Jest to specyficzny, fachowy język, który znalazł się w kanonie służb specjalnych, mający swoje odzwierciedlenie w różnego rodzaju instrukcjach i wytycznych, służących oficerom służb kontrwywiadowczych i wywiadowczych w codziennej służbie i pracy.

Opracowanie wprowadza Czytelnika w ówczesną rzeczywistość polityczną, podając jednocześnie podstawowe informacje na temat Cesarstwa Japonii. Zawarty rys historyczny i politologiczny uważam za istotny i celowy. Ma on na celu przybliżenie podstawowych informacji o, jak by się wydawało, odległym państwie, Japonii, z którą marszałek Józef Piłsudski postanowił walczyć na różnych polach razem z ówczesną Rosją.

Opracowanie składa się z ośmiu rozdziałów. W pierwszym przedstawiam problematykę terminologiczną. W drugim podaję informacje na temat wybranych obszarów współpracy służb wywiadów ówczesnej Polski i Japonii. Zamieszczam w nim także rys historyczny owej współpracy, w tym przegląd literatury z zakresu aktywności służb wywiadowczo-konsularnych Polski i Japonii dotyczących kwestii narodowości żydowskiej. Szczególny nacisk kładę na rolę i znaczenie marszałka Józefa Piłsudskiego we współpracy wywiadowczej obu państw oraz analizuję aktywność ówczesnej Rosji w kontekście impulsu do wspólnych działań wywiadowczych pomiędzy Polską a Japonią.

Rozdział trzeci poświęciłem okresowi II wojny światowej, a konkretnie polsko-japońskiej współpracy wywiadowczej. Przedstawiam w nim między innymi placówkę polskiego wywiadu w Japonii „Mandaryn”. Ukazuję też aktywność wywiadowczą i kontrwywiadowczą w ramach „Mandaryna”, prace oficerów i ich aktywność w ważnych w opisywanym okresie obszarach, które jako strategiczne zostały wytypowane przez ówczesne państwo polskie.

Kolejny rozdział zawiera rys historyczny i ewolucję służb specjalnych ówczesnego państwa polskiego oraz w ujęciu historycznym przedstawia

funkcjonowanie i przeobrażanie się japońskich służb specjalnych: zawierane sojusze, stosowane metody pracy (zaczepnięte w ramach szkoleń odbywających się w państwach trzecich).

W piątym rozdziale opisuję działalność polskiego wywiadu w Japonii. Informacje tu zawarte stanowią analizę dokumentów źródłowych pochodzących ze zbiorów IPN, obejmujących okres działań wywiadu polskiego na terenie Japonii w latach 60. XX wieku, w tym pod kątem perspektyw Japonii jako obszaru działalności rezydentury ówczesnej służby wywiadu polskiego.

Rozdział szósty stanowi analizę materiału źródłowego z zakresu działalności wybranej polskiej placówki dyplomatycznej na terenie Japonii. Przybliżyłem w nim aktywność wywiadowczą na przykładzie rezydentury o kryptonimie „Wiśnia”, podając skład osobowy, cele i kierunki tych działań, a także charakteryzując aktywność służb kontrwywiadowczych Japonii oraz reakcję rezydentów polskiego wywiadu.

Kolejny, siódmy rozdział to krótkie omówienie przypadków dezercji, aktu, który był penalizowany karą śmierci. Mimo srogich konsekwencji, do dezercji dochodziło nawet na szczeblach wysokich urzędników, oficerów ówczesnych służb wywiadowczych. Przedstawiłem materiały źródłowe traktujące o postępowaniu po dezercji, wszczętych procedurach i działaniach osłonowych.

Pobocznym, ale jakże istotnym założeniem niniejszego opracowania jest walor dydaktyczny. W tym celu przeprowadziłem badania empiryczne na losowo wybranych respondentach w trzech polskich miastach: Krakowie, Warszawie i Katowicach. Miały one za zadanie sprawdzić stan wiedzy w zakresie znajomości działalności ówczesnych służb wywiadowczych Rzeczypospolitej Polskiej i aktywności wywiadu japońskiego w latach 1950–1960. Owe badania wskazują na niski poziom wiedzy Polaków. Jednocześnie uświadamiają duże zainteresowanie wśród badanej grupy respondentów omawianą problematyką.

Kwestie poruszane w niniejszym studium w ujęciu historycznym, a także fakt, że Polska jedyny raz w historii XX wieku wypowiedziała wojnę innemu krajowi, i to właśnie Japonii, winny być „głębiej” eksplorowane naukowo, i co za tym idzie – wiedza ta winna być szerzej omawiana w podręcznikach do nauki historii, w charakterystyce stosunków międzynarodowych i innych naukach. Kolejnym istotnym faktem jest to, iż w obecnych czasach, niestabilnych, jeśli chodzi o stosunki międzynarodowe, a także

w kontekście poczucia bezpieczeństwa regionalnego i międzynarodowego, obszar podjętych rozważań powinien być bardziej eksponowany. Nie bez znaczenia jest także to, iż mamy dziś do czynienia z rozwojem krytycznej infrastruktury wojskowej. Zarówno na świecie, jak i w Polsce powoływane są nowe rodzaje sił zbrojnych, włącznie z wojskami dedykowanymi do walki w kosmosie i cyberprzestrzeni. Nie wyklucza to jednak „walki” w obszarze działań służb wywiadowczych i kontrwywiadowczych, w których – oprócz wykorzystywania najnowszych metod pracy – konieczne wydają się także metody już sprawdzone i do tej pory niezastępowalne, chociażby takie jak praca ze źródłami i praca agenturalna. Metody te niejednokrotnie przynoszą spektakularne efekty, które wykorzystywane są do kreowania polityki wewnętrznej i zewnętrznej państw oraz neutralizacji zagrożeń związanych z bezpieczeństwem wewnętrznym i zewnętrznym.

Wprowadzenie

Japonia wczoraj i dzisiaj. Wybrane aspekty

Niniejsze wprowadzenie ma na celu syntetyczne przedstawienie wybranych aspektów funkcjonowania Japonii i miejsca tego państwa na arenie międzynarodowej. Jednocześnie moim zamierzeniem jest, by opracowanie to stanowiło zaledwie początek podróży Czytelnika po arkanach stosunków polsko-japońskich i roli służb specjalnych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na kierunku japońskim.

Państwo japońskie powstało ok. VII wieku p.n.e. ze związku plemion, które na skutek przemian stały się administrowanym z wyspy królestwem Yamato. Około V wieku p.n.e. królestwem tym zarządzał Jimmu (pierwszy owiany legendą władca). Państwo początkowo przejęło kulturę chińską: od wierzeń, po pismo, jednakże religią Japończyków stał się shintoizm¹, a także w dalszej kolejności buddyzm².

W VIII wieku n.e. w Japonii nastąpił rozwój kultury dworskiej. Stolicą państwa stało się obecne Kioto. W kontekście systemu zarządzania krajem dostrzec należy, że z biegiem czasu cesarze stawali się coraz bardziej uzależnieni od bogatych rodów japońskich. W ten sposób wyłoniła się klasa

- 1 Shintoizm należy do najstarszej grupy religii pierwotnych, opiera się na animizmie. Sama jego nazwa oznacza „drogę bóstw” i została wprowadzona w VI wieku n.e., kiedy do Japonii przybył buddyzm. Wierzenia te istniały wcześniej, ale nie przyjęły wspólnej, jednolitej formy. Dziś shintoizm jest znany jako system politeistyczny o ogromnej liczbie bóstw. Należy do religii naturalnych, co oznacza, że nie ma swojego założyciela, głosiciela czy też twórcy. Inną cechą tego wyznania jest brak przez długi czas jakichkolwiek źródeł pisanych, ksiąg doktrynalnych czy głównej księgi świętej. Pierwsze dzieła spisano w VIII wieku na rozkaz cesarza. Były to księgi Kojiki, czyli księga dawnych wydarzeń, oraz Nihonshoki – kronika japońska. Zawierają one przede wszystkim mity, ale również modlitwy, zaklęcia oraz obrzędy, które przetrwały przez wieki w tradycji mówionej (<https://histmag.org/Podazajac-droga-bostw-shintoizm-w-kulturze-i-historii-Japonii-18619> – dostęp: 21.03.2022).
- 2 Buddyzm to jedna z wielkich religii uniwersalnych oraz system filozoficzny, który wywodzi się z nauki o charakterze etyczno-soteriologicznym, propagowane na terenie północnych Indii (Bihar i pogranicze Nepalu) na przełomie VI i V wieku p.n.e. przez Siddharthę Gautamę (Budda) (<https://encyklopedia.pwn.pl> – dostęp: 23.03.2022).

samurajów, czyli rycerzy feudalnych, którzy deklarowali swoje poddanie panom feudalnym.

W XII wieku naczelnym wodzem Japonii był siogun Yoritomo z rodu Minamoto, który uważany jest za twórcę feudalnej administracji wojskowej (bakufu). Zmiany te skutkowały tym, że kolejni cesarze byli odsuwani od władzy przez stojących na czele państwa siogunów. Historia Japonii w swoich meandrach posiada także okresy wojen i podbojów.

Począwszy od XVI wieku Japonia zaczęła się otwierać na inne kultury i religie, w tym na chrześcijaństwo. W tamtym okresie na wyspach rozpoczęli swoją działalność chrześcijańscy misjonarze jezuicy. Pierwszym z nich był Franciszek Ksawery³. Jego dzieło nawracania kontynuowali w późniejszych latach franciszkanie. Do Japonii zaczęli przybywać także kupcy z Europy. Japończycy w ramach współpracy handlowej byli zainteresowani w szczególności bronią palną. Należy wyraźnie podkreślić, że okres ten w historii Japonii uznany został stuleciem wojen. Kraj pogrążony był w chaosie, rozbity wewnętrznymi nieporozumieniami. Japonia była podzielona na hany feudalne, które zwalczały się między sobą. W historii Japonii można też dopatrzyć się okresu walki z chrześcijaństwem. Materialnym przejawem tego antagonizmu był dekret z XVI wieku, który nakazywał wydalenie z kraju wszystkich chrześcijańskich misjonarzy. W tym czasie ukrzyżowano 26 katolików, w tym dziewięciu europejskich misjonarzy, oskarżonych o działania na szkodę państwa. Japonia przez dwa wieki izolowała się od wpływów zachodu.

Koniec lat 50. XIX wieku to kolejny czas walki z chrześcijaństwem, w czasie którego ponad 150 wyznawców Jezusa spalono na stosach lub zamordowano. Odmrożenie stosunków Japonii z krajami ościennymi nastąpiło dopiero w XIX wieku. Przyczynili się do tego Amerykanie, którzy wymusili na Japonii wydanie traktatu mówiącego o nawiązaniu stosunków handlowych i dyplomatycznych ze Stanami Zjednoczonymi.

Pierwszym japońskim cesarzem, którego panowanie określono mianem „światłych rządów”, był cesarz Matsuhiro (1852–1912). To on otworzył granice Japonii, zniósł feudalizm i rozwiązał kastę samurajów. W tamtym czasie powstała także pierwsza konstytucja Japonii, wzorowana na konstytucjach krajów europejskich, która obowiązywała do 1945 roku.

3 Św. Franciszek Ksawery urodził się 7 kwietnia 1506 roku na zamku Xawier w Nawarze, w Hiszpanii, zmarł zaś 3 grudnia 1552 roku na wyspie Sanchian, w pobliżu Chin (<https://mbtrybunalska.pl> – dostęp: 23.03.2022).

Podczas I wojny światowej Cesarstwo Japonii stanęło po stronie państw ententy, co skutkowało otrzymaniem jako terytoriów mandatowych Ligi Narodów posiadłości pacyficznych pokonanych Niemiec (Mariany i Karoliny) oraz Wyspy Marshalla. W 1931 roku Japonia przejęła kontrolę nad Mandzurią, tworząc z niej marionetkowe cesarstwo, przemianowane na Manshū-oku (Mandżukuo). Wybuch II wojny chińsko-japońskiej w 1937 roku rozpoczął podbój Chin, w czasie którego Japończycy zajęli wszystkie duże chińskie miasta portowe. Wybuch II wojny światowej w Europie przyspieszył bieg wydarzeń w samej Japonii, gdzie coraz silniejsze poparcie i mocniejszą władzę zdobywały ugrupowania nacjonalistyczne i militarystyczne, dążące do poszerzenia japońskiej strefy wpływów. W 1940 roku Japonia podpisała pakt z niemiecką III Rzeszą i Włochami, tworząc oś Berlin – Rzym – Tokio.

W 1941 roku Cesarska Marynarka Wojenna Japonii przeprowadziła atak na amerykańską bazę marynarki wojennej w Pearl Harbor na Hawajach, włączając Japonię w działania wojenne i tym samym w II wojnę światową.

Rok 1945 stał się dla kraju kwitnącej wiśni „czarnym rokiem”. W sierpniu lotnictwo amerykańskie rzuciło bombę atomową na Hiroszimę i Nagasaki, a Armia Czerwona wkroczyła do Mandżurii. Japonia skapitulowała, natomiast Amerykanie rozpoczęli okupację kraju.

W latach 1945–1948 na czele administracji Japonii stanął amerykański generał Douglas MacArthur. Amerykanie w okresie swoich rządów na wyspie realizowali „politykę 3D”: demilitaryzacji, demokratyzacji oraz decentralizacji. W 1946 roku parlament japoński uchwalił nową konstytucję. W artykule IX zawarto „wyrzeczenie się wojny”:

Naród japoński, dążąc szczerze do międzynarodowego pokoju opartego na sprawiedliwości i porządku, wyrzeka się na zawsze wojny jako suwerennego prawa narodu, jak również użycia lub groźby użycia siły jako środka rozwiązywania sporów międzynarodowych.

Dla osiągnięcia celu określonego w poprzednim ustępie nie będą nigdy utrzymywane siły zbrojne lądowe, morskie i powietrzne ani inne środki mogące służyć wojnie. Nie uznaje się prawa państwa do prowadzenia wojny⁴.

4 <https://www.pl.emb-japan.go.jp/relations/konstytucja.htm> (dostęp: 31.08.2021).

W 1951 roku w San Francisco Japonia podpisała traktat pokojowy z 47 państwami oraz ze Stanami Zjednoczonymi. Traktatu nie proklamował Związek Radziecki ani podległe mu państwa bloku komunistycznego wraz z ówczesną Polską.

Rok 1957 stał się czasem nowego nawiązania wzajemnych stosunków pomiędzy Japonią i Polską Rzeczpospolitą Ludową (PRL). Oba państwa podpisały w Nowym Jorku *Układ o przywróceniu normalnych stosunków między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Japonią*. Na mocy tego dokumentu Amerykanie zobowiązali się dbać o bezpieczeństwo militarne Japonii, a Japonia w zamian zezwoliła na sytuowanie baz wojskowych USA na swoim terytorium.

Od 1956 roku Japonia stała się członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ). Lata 70. XX wieku cechowały się rozwojem japońskich sił zbrojnych oraz wzrostem potencjału gospodarczego.

Powyższy szkic wybranych aspektów z historii Japonii stanowi swoiste przejście do kwestii współpracy polsko-japońskiej na niwie dyplomatycznej. Należy zaznaczyć, że stosunki dyplomatyczne między Polską a Japonią zostały nawiązane 22 marca 1919 roku.

Pierwszym Japończykiem, który odwiedził tereny Polski, zanim jeszcze Polska i Japonia nawiązały stosunki oficjalne, był major Yasumasa Fukushima, podróżujący samotnie na koniu z Berlina do Władawostoku (1892–1893). Na polecenie Sztabu Generalnego zbierał informacje o armiach europejskich, a głównie na temat groźnego sąsiada – Rosji. Fukushima nawiązał wówczas kontakty z Polakami, przedstawicielami ruchów niepodległościowych i zesłańcami na Syberię. Dzięki jego raportom Japończycy pod koniec XIX wieku poznali tragiczne losy Polski pod zaborami⁵.

Fukushima 24 lutego 1892 roku dotarł do Warszawy. Wspomina stolicę jako „uporządkowaną, gwarną i ożywioną”. Szczególne wrażenie wywarł na nim Zamek Królewski, świadczący nie tylko o świetności dawnego Królestwa Polskiego, ale także o wysokiej kulturze Polaków. Wrażenia Fukushima z pobytu w Polsce, będącej wówczas pod zaborami, opisał poeta Naobumi Ochiai w wierszu *Wspomnienie Polski (Pōrando kaiko)*⁶.

Na przełomie XIX i XX wieku do Japonii zaczęli docierać polscy podróżnicy oraz badacze, wśród nich dwaj zesłańcy na Syberię, etnolog

5 <https://www.gov.pl/web/japonia/relacje-dwustronne> (dostęp: 31.08.2021).

6 Zob. także: www.pl.emb-japan.go.jp (dostęp: 12.05.2020).

Bronisław Piłsudski⁷ oraz etnograf i pisarz Wacław Sieroszewski. Pierwszy stał się jednym z najwybitniejszych znawców języka i kultury Ajnów. Drugi pisał potem o Japonii we wspomnieniach i opowiadaniach. Znaczny wzrost zainteresowania Polaków Japonią nastąpił w trakcie wojny japońsko-rosyjskiej (1904–1905)⁸.

To wówczas w Polakach zrodziły się nadzieje na pokonanie Rosji i odzyskanie niepodległości. W tym celu zainicjowano nieoficjalne kontakty działaczy Ligi Narodowej i Polskiej Partii Socjalistycznej z przedstawicielami japońskich władz. Roman Dmowski i Józef Piłsudski udali się na rozmowy do Tokio⁹.

Oczekiwanie Józefa Piłsudskiego co do wizyty nie ziściły się w całości. Marszałek uzyskał natomiast zapewnienie, iż rząd Japonii będzie specjalnie traktował żołnierzy polskich wcielonych do armii rosyjskiej. W 1928 roku, z inicjatywy Józefa Piłsudskiego, został przyznany Order *Virtuti Militari* 51 oficerom japońskim. Wcześniej, w 1927 roku, Józef Piłsudski został uhonorowany japońskim Orderem Wschodzącego Słońca. Warto też wspomnieć, że w 1940 roku Chiune Sugihara (1900–1986), wicekonsul japoński w ówczesnej stolicy Litwy, Kownie, wystawił wizy tranzytowe do Japonii polskim i litewskim Żydom. Dzięki temu, że były one wystawiane na „głowę rodziny” (łącznie wystawiono ich 2139), zdołano uratować kilka tysięcy istnień ludzkich. Nie udałooby się tego dokonać, gdyby nie współpraca Sugihara z porucznikiem Leszkiem Daszkiewiczem, oficerem polskiego wywiadu wojskowego. W podzięk i w uznaniu zasług Sugihary w 1996 roku został on odznaczony pośmiertnie Krzyżem Komandorskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej, a w 2007 roku nadano mu Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski. Rząd Japonii był także zaangażowany w pomoc Polsce w latach 80. XX wieku, kiedy w kraju działała „Solidarność”. Po podpisaniu przez związkowców porozumienia

7 Bronisław Piotr Piłsudski, herbu Piłsudski (ur. 21 października lub 2 listopada 1866 w Zułowie, zm. 17 maja 1918 roku w Paryżu) – polski zesłaniec, etnograf zajmujący się ludami i kulturami Dalekiego Wschodu, głównie ludem Ajnów, który obserwował na Sachalinie, a później na wyspie Hokkaido. Miał czterech braci: Józefa, Adama, Jana i Kazimierza. Zesłany na emigrację za współorganizowanie zamachu na życie cara Aleksandra III, w niewyjaśnionych okolicznościach utonął w wodach Sekwany w Paryżu.

8 <https://www.gov.pl/web/japonia/relacje-dwustronne> (dostęp: 31.08.2021).

9 Tamże.

z władzami do Polski przybył z wizytą Ryōichi Tanaka, sekretarz Japońskiej Konfederacji Związkowej „Dōmei”, jednej z tamtejszych centrali związków zawodowych. Nie była to jedyna wizyta przedstawicieli Japonii w Polsce w tamtym czasie. Japończycy zapewnili ówczesnego prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Wałęsę o wielopłaszczyznowym wsparciu. W 1981 roku do Japonii udał się z oficjalną wizytą także Lech Wałęsa. Była ona oficjalnym nawiązaniem relacji politycznych i gospodarczych między oboma krajami. W Polsce profesor Stanisław Filipek założył Komitet Przyjaźni Japońsko-Polskiej.

Stosunki z Japonią nie zawsze były tak dobre. Relacje dyplomatyczne z państwem azjatyckim zostały zerwane w 1941 roku. Rząd Japonii w październiku tegoż roku ogłosił likwidację Ambasady Japonii w Warszawie, a 11 grudnia Polska wypowiedziała Japonii wojnę. Taki stan trwał aż do lutego 1957 roku.

W stosunkach polsko-japońskich należy także odnotować m.in.: powstanie Komitetu Gospodarczego (1974), utworzenie Japońsko-Polskiej Grupy Parlamentarnej (1992), start programu japońskiej pomocy kulturalnej dla Polski, program „Zwiedzaj i pracuj” (2015), inaugurację polsko-japońskiego forum gospodarczego (2015), podpisanie wspólnego oświadczenia dotyczącego podniesienia relacji polsko-japońskich do poziomu partnerstwa strategicznego (2015), podpisanie „Planu działania na lata 2017–2020 na rzecz implementacji partnerstwa strategicznego między Polską a Japonią” (2017)¹⁰.

Japonia była jednym z pierwszych państw, które uznały niepodległość odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej. Decyzję taką rząd japoński podjął 6 marca 1919 roku i ogłosił ją 22 marca tegoż roku na toczącej się w Paryżu konferencji pokojowej. Choć kontakty między obu krajami były w latach 20. XX wieku sporadyczne, to doszło do podpisania traktatu handlowego i nieoficjalnych wizyt przedstawicieli rodziny cesarskiej. Japoński Czerwony Krzyż udzielił pomocy w repatriacji ok. 800 polskich sierot z Syberii. Z kolei dowodem sympatii Polski wobec Japonii było odznaczenie w 1925 roku 51 japońskich oficerów Orderami *Virtuti Militari* za zasługi podczas wojny z Rosją. Znacznie wzrosło też wzajemne zainteresowanie kulturami obu narodów. W latach 30. XX wieku, w związku ze zmianą sytuacji międzynarodowej, kontakty dwustronne znów uległy ożywieniu.

10 Zob. www.pl.emb-japan.go.jp (dostęp: 12.05.2020).

Rozwijała się współpraca wojskowa, zwłaszcza w dziedzinie kryptologii i wywiadu skierowanego na Związek Radziecki i Niemcy. Kontynuowano ją do 1945 roku, czyli nawet po zerwaniu oficjalnych stosunków i wypowiedzeniu przez Polskę 11 grudnia 1941 roku wojny Japonii. Konsul Sugihara Chiune i porucznik Leszek Daszkiewicz działali w Kownie i Królewcu, a generał Onodera Makoto wraz z majorem Michałem Rybikowskim w Sztokholmie. Dzięki Sugiharze niechybnej śmierci uniknęło ok. 6000 polskich Żydów. Mimo wojny swoją działalność w Japonii kontynuowali polscy franciszkanie. Ich misję założył w Nagasaki ojciec Maksymilian Kolbe wraz z bratem Zeno, czyli Zenonem Żebrowskim. Franciszkanie działają tam do dziś, niosąc ofiarną pomoc sierotom, starcom i osobom niepełnosprawnym.

Współpraca pomiędzy Rzeczpospolitą a Japonią znacznie nasiliła się po 1989 roku, kiedy Polska stała się w pełni demokratycznym państwem. Coraz częściej organizowano wizyty przedstawicieli obu krajów. W lipcu 2002 roku miała miejsce historyczna wizyta Ich Cesarskich Mości: cesarza Akihito i cesarzowej Michiko. Jej celem było umacnianie przyjaźni i rozszerzanie kontaktów między krajami. W 2007 roku zarówno w Japonii, jak i w Polsce odbyło się wiele imprez związanych z obchodami 50. rocznicy wznowienia po wojnie oficjalnych stosunków między państwami. W tym samym roku miało miejsce inauguracyjne spotkanie ministrów spraw zagranicznych Grupy Wyszehradzkiej i Japonii (V4+1). Kulminacyjnym punktem współpracy w tym formacie było spotkanie premierów Grupy Wyszehradzkiej z premierem Shinzō Abe w Warszawie w czerwcu 2013 roku. Była to m.in. okazja do ogłoszenia roku 2014 rokiem wymiany pomiędzy tymi pięcioma krajami. W lutym 2015 roku, podczas wizyty prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego w Japonii, ustanowiono partnerstwo strategiczne między oboma krajami. Zostało ono następnie zaimplementowane w czasie wizyty ministra spraw zagranicznych Witolda Waszczykowskiego w 2017 roku. W kolejnym roku odbyła się wizyta w Polsce ministra spraw zagranicznych Japonii Tarō Kōno. W stulecie nawiązania stosunków dyplomatycznych, a więc w 2019 roku, miała miejsce kolejna bardzo ważna wizyta; Polskę odwiedził japoński następca tronu, książę Akishino, wraz z księżną Kiko¹¹.

11 <https://www.gov.pl/web/japonia/relacje-dwustronne> (dostęp: 31.08.2021).

W roku 2019 i w późniejszym okresie miało miejsce wiele wspólnych inicjatyw polsko-japońskich, m.in.:

- Przyjęcie z okazji 100. rocznicy nawiązania stosunków dyplomatycznych (15.01.2019),
- Wizyta delegacji Japońsko-Polskiej Grupy Parlamentarnej Izby Reprezentantów oraz inauguracja obchodów stulecia nawiązania stosunków dyplomatycznych między Japonią i Polską (14–18.01.2019),
- Spotkanie noworoczne (25.01.2019),
- Wizyta w Polsce specjalnego doradcy premiera Kentaro Sonoury (13–14.02.2019),
- IV Polsko-Japońskie Seminarium Czystego Węgla (15.02.2019),
- Wizyta ambasadora Kawady u pełnomocnika Rządu do spraw Strategicznej Infrastruktury Energetycznej Piotra Naimskiego (19.02.2019),
- Spektakle Japońskiego Teatru Ludowego Kagura (23 i 26.02.2019),
- Wizyta ambasadora Kawady w bloku nr 11 Elektrowni Kozienice (28.02.2019),
- Wizyta ambasadora Kawady wraz z małżonką w firmie Lotte Wedel (1.03.2019),
- Wystawa „Tōhoku. Japońskie rzemiosło artystyczne” (1.03.2019),
- Przyjęcie „Smaki Japonii” (*Taste of Japan*) z okazji 100. rocznicy nawiązania polsko-japońskich stosunków dyplomatycznych oraz wejścia w życie porozumienia gospodarczego między Unią Europejską i Japonią (6.03.2018),
- Seminarium ekonomiczne w Sakura zorganizowane przez Ambasadę Japonii (8.03.2019),
- Ceremonia wręczenia Orderu Wschodzącego Słońca prof. Ryszardowi Jabłońskiemu z Politechniki Warszawskiej (8.03.2019),
- Wykład prof. Yuichi Ito pt. *Nowe pokolenie japońskiej animacji* (13.03.2019),
- Wykład Ichirō Fujisaki pt. *Japan and its Relations with Major Powers* (22.03.2019),
- 40. Konkurs Krasomówczy Języka Japońskiego (23.03.2019),
- Ceremonia wręczenia Orderu Wschodzącego Słońca prof. Esterze Żeromskiej z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu (5.04.2019),
- Wizyta ambasadora Kawady w Akademii Sztuk Pięknych w Łodzi (12.04.2019),

- Konferencja „Corporate Governance, Effectiveness and Corporate Social Responsibility” (12.04.2019),
- Ceremonia sadzenia drzew wiśni w Ogrodzie Botanicznym PAN w Powsinie (28.04.2019),
- Przyjęcie z okazji intronizacji Jego Cesarskiej Mości Cesarza Japonii (16.05.2019),
- „Seminarium EU – Japan EPA (Umowa o wolnym handlu) – Nowe szanse, korzyści i zachęty dla przedsiębiorstw w dostępie do japońskiego i polskiego rynku” (wydarzenie w ramach obchodów 100. rocznicy nawiązania stosunków dyplomatycznych między Polską i Japonią) (23.05.2019),
- Matsuri – Piknik z Kulturą Japońską (15.06.2019),
- Spektakl Teatru No z okazji stulecia nawiązania stosunków dyplomatycznych między Japonią i Polską (28.06.2019),
- Przyjęcie z okazji stulecia nawiązania stosunków dyplomatycznych pomiędzy Japonią i Polską (1.07.2019),
- Seminarium „Ekonomiczne aspekty produkcji energii jądrowej” (23.07.2019),
- Pokaz medycznego robota rehabilitacyjnego (1.08.2019),
- Wręczenie Dyplomu Ministra Spraw Zagranicznych Fundacji Polsko-Japońskiej YAMATO Centrum Kultury Japońskiej w Przemyśle (4.08.2019),
- Wizyta uczniów z Oarai i Otwocka w Ambasadzie Japonii (22.08.2019),
- Festiwal Kultury Japońskiej Nami Airando (31.08.2019),
- Ceremonia sadzenia wiśni przez Japońskie Stowarzyszenie Sakury (2.09.2019),
- Uczestnictwo Chargé d'affaires Ambasady Japonii Satoru Takahashi w ceremonii rozpoczęcia produkcji silników do samochodów hybrydowych Toyota Motor Manufacturing Poland (TMMP) (3.09.2019),
- Ceremonia wręczenia Orderu Wschodzącego Słońca panu Januszowi Onyszkiewiczowi, byłemu ministrowi Obrony Narodowej (10.09.2019),
- Udział ambasadora Kawady w uroczystości uderzenia w Dzwon Pokoju w ramach Międzynarodowego Dnia Pokoju (21.09.2019),
- Udział ambasadora Kawady w uroczystości inauguracji roku akademickiego na Polsko-Japońskiej Akademii Technik Komputerowych (PJATK) (2.10.2019),
- Wizyta ambasadora Kawady we Włocławku (4.10.2019),

- Wizyta ambasadora Kawady w Gdańsku (4.10.2019),
- Udział ambasadora Kawady w obchodach 10-lecia Europejskiego Centrum Budo – Dojo Stara Wieś (10.10.2019),
- Wykłady o papierze japońskim washi (17–18.10.2019),
- Udział ambasadora Kawady w IV Jesiennym Festiwalu Sztuk Japońskich Bunkasai (20.10.2019),
- Wizyta w Polsce przewodniczącego Japońsko-Polskiej Grupy Parlamentarnej w Izbie Radców Hirofumiego Nakasone (26–29.10.2019),
- Udział ambasadora Kawady w spektaklu Kuromori Kabuki (4.11.2019),
- Udział ambasadora Kawady w ceremonii kulinarnej *hōchōshiki* w stylu *Shijō* (6.11.2019),
- Ceremonia wręczenia Orderu Wschodzącego Słońca panu Piotrowi Palecznemu, profesorowi Uniwersytetu Muzycznego Fryderyka Chopina (7.11.2019),
- Wizyta ambasadora Kawady w Białymstoku (12.11.2019),
- Czwarta edycja Turnieju o Puchar Japonii „Japan Bowl®” (17.11.2019),
- Wykład na Uniwersytecie Warszawskim sponsorowany przez firmę Mitsui& Co., Ltd.: Kōkami Shōji, *Nastroje i wzorce społeczne w Japonii* (19.11.2019),
- Wykład i pokaz karate (20.11.2019),
- Pokaz kulinarny (22.11.2019),
- Przyjęcie dla byłych studentów uczelni japońskich (26.11.2019),
- Wykład ambasadora Kawady (28.11.2019),
- 25. rocznica powstania Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie (30.11.2019),
- Udział ambasadora Kawady w uroczystości z okazji wdrożenia inteligentnej sieci elektroenergetycznej (systemu SPS) (2.12.2019),
- Wizyta ambasadora Kawady w Poznaniu (4.12.2019),
- Ceremonia przyznania Dyplomu Ministra Spraw Zagranicznych panu Jerzemu Sapieli (19.12.2019),
- 26. rocznica powstania Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie (30.11.2020),
- Udział ambasadora Miyajimy w XIV Dniach Japonii na Uniwersytecie Warszawskim (online) (14.12.2020),
- Udział ambasadora Miyajimy w ceremonii przekazania masek firmy Sohbi Craft Poland oraz wizyta ambasadora w fabryce (17.12.2020),

- Wręczenie listów uwierzytelniających przez ambasadora Miyajimę (18.12.2020),
- Webinarium biznesowe „Sakura” (25.03.2021),
- Wizyta ambasadora Miyajimy w Lublinie (29–30.06.2021),
- Wizyta ambasadora Miyajimy we Wrocławiu i na Dolnym Śląsku (24–26.06.2021),
- Wizyta kurtuazyjna ambasadora Miyajimy u Andrzeja Adamczyka, Ministra Infrastruktury (13.07.2021),
- Ceremonia nadania Orderu Wschodzącego Słońca panu Leszkowi Kazimierzowi Michalakowi, burmistrzowi Żarowa (31.08.2021),
- Uroczystość wręczenia Orderu Świętego Skarbu prof. Mitsuhiro Toho z Polsko-Japońskiej Akademii Technik Komputerowych (17.09.2021),
- Wizyta ambasadora Miyajimy w Katowicach i województwie śląskim (19–21.09.2021)
- Ceremonia nadania Orderu Wschodzącego Słońca, Złote Promienie ze Wstęgą, prof. Stanisławowi Pawlakowi, sędziemu Międzynarodowego Trybunału Prawa Morza (4.10.2021),
- Wizyta ambasadora Miyajimy w Poznaniu (26–28.10.2021),
- Ceremonia wręczenia tytułu Ambasadora Kuchni Japońskiej Panu Alonowi Thanowi (4.11.2021),
- Udział ambasadora Miyajimy w ceremonii otwarcia nowej linii produkcyjnej silników hybrydowych Toyota Motor Manufacturing Poland (17.12.2021),
- Spotkanie ambasadora Miyajimy z Andrzejem Bittellem, sekretarzem stanu w Ministerstwie Infrastruktury (20.01.2022).

W Polsce działają także:

- Klub Japoński,
- Związek Pracodawców Shokokai,
- Warszawskie biuro Japońskiej Organizacji Handlu Zagranicznego JETRO,
- Szkoła Japońska w Warszawie.

W Japonii, prócz ambasady, działają:

- Instytut Polski w Tokio,
- Wydział Promocji Handlu i Inwestycji Ambasady RP w Tokio,
- Polska Organizacja Turystyczna¹².

12 <https://www.pl.emb-japan.go.jp> (dostęp: 23.03.2022).

Warto wspomnieć o polsko-japońskiej współpracy na niwie ekonomicznej.

Stosunki gospodarcze i handlowe pomiędzy Polską a Japonią rozwijają się dynamicznie. W Polsce działa ok. 300 japońskich firm (w tym ok. 100 w branży wytwórczej), które utworzyły do tej pory ok. 40 tys. miejsc pracy (co daje Japonii 8. lokatę w rankingu „pracodawców z państw trzecich”). Lokalizacje zakładów produkcyjnych skupiają się w specjalnych strefach ekonomicznych, zwłaszcza województw dolnośląskiego i śląskiego. Produkują one głównie części samochodowe, elektronikę (m.in. ekrany LCD), szkło i farmaceutyki. Kilku inwestorów japońskich jest również obecnych w przemyśle spożywczym. Pozytywnie na wzajemne relacje gospodarcze wpłynęło otwarcie bezpośredniego połączenia LOT Warszawa – Tokio w 2016 roku. Polska wciąż notuje duży deficyt handlowy w wymianie z Japonią (ok. 3,5 mld EUR), jednak w przyszłości spodziewany jest wzrost eksportu w związku z umową o wolnym handlu pomiędzy UE a Japonią (ang. *The Agreement Between the European Union and Japan for an Economic Partnership*, tzw. Umowa EPA), która weszła w życie 1 lutego 2019 roku. Zapewnia ona podmiotom gospodarczym nowe możliwości w dziedzinie handlu i inwestycji, przede wszystkim poprzez lepszy dostęp towarów i usług do rynków oraz udoskonalenie zasad handlu, które odpowiadają na aktualne wyzwania ekonomiczne. Polskim producentom daje ona szansę w nowych obszarach, m.in. w sektorze rolno-spożywczym, szczególnie jeśli chodzi o sprzedaż wyrobów mlecznych (obłożonych obecnie wysokimi stawkami celnymi) oraz mięsa i drobiu. Polskie firmy mogą również korzystać z otwarcia rynku zamówień publicznych¹³.

Kolejną płaszczyzną wspomnianej wcześniej współpracy polsko-japońskiej jest współpraca kulturalna.

Żywo rozwijają się kontakty polsko-japońskie w dziedzinie kultury. W obu naszych krajach regularnie odbywają się koncerty, pokazy teatralne i filmowe, wystawy malarstwa i grafiki, plakatu i fotografii, rzeźby i rzemiosła. Dużą popularnością w Japonii cieszyły się utwory „polskiej szkoły filmowej”, teatr Tadeusza Kantora, idee reformatorskie Jerzego Grotowskiego, polski plakat i grafika, prace Magdaleny Abakanowicz, polska muzyka, a przede wszystkim utwory Fryderyka Chopina, ale też Karola Szymanowskiego i Stanisława Moniuszki. Ze współczesnych twórców muzyki dużym zainteresowaniem cieszy się Krzysztof Penderecki, który w 2004 roku uhonorowany został niezwykle prestiżową nagrodą Preamium Imperiale. W latach 1991–2006 bezzwrotną

13 <https://www.gov.pl/web/japonia/relacje-dwustronne> (dostęp: 31.08.2021).

pomoc kulturalną rządu japońskiego otrzymało 16 polskich instytucji kulturalno-naukowych. W 1999 roku przez stronę polską została zorganizowana wielka wystawa z okazji 80. rocznicy nawiązania oficjalnych stosunków. Wystawa ta poświęcona również twórczości Fryderyka Chopina, pokazywana była w Tokio, Osace, Warszawie, Krakowie. W 2001 roku w Jokohamie, Nagoi i Kioto została zaprezentowana wystawa zbiorów Muzeum Książąt Czartoryskich. Bardzo ważny był Rok Wymiany Obywatelskiej Unia Europejska – Japonia 2005 (2005 EU-Japan Year of People-to-People Exchange), poświęcony rozwojowi wymiany, kontaktów i zrozumienia pomiędzy społeczeństwami europejskimi i japońskim. Doskonałym symbolem związków kulturalnych między Polską a Japonią jest Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie, w którego tworzeniu ogromną rolę odegrał Andrzej Wajda, jeden z najbardziej popularnych w Japonii polskich reżyserów filmowych. Polski film ma w Japonii coraz więcej miłośników. Nieustannie rozwijają się badania nad kulturami naszych krajów, o czym świadczą publikacje, konferencje i sympozja naukowe. Najbardziej znaczącym akcentem tego zainteresowania było uhonorowanie Bronisława Piłsudskiego, polskiego etnologa, badacza kultury Ajnów, odsłonięciem jego popiersia na wyspie Hokkaido w październiku 2013 roku. Bardzo oblegane są nadal studia japonistyczne na uniwersytetach: w Warszawie (najstarszym ośrodku badań japonistycznych, którego korzenie sięgają 1919 roku, a którego powojenny rozwój zawdzięczamy prof. Wiesławowi Kotańskiemu), w Krakowie, Poznaniu i Toruniu oraz kursy języka japońskiego w całej Polsce. Dzięki polskim japonistom i japońskim polonistom do rąk czytelników w Polsce i Japonii trafiają liczne, wartościowe publikacje na temat naszych kultur, a także bezpośrednie i fachowe tłumaczenia literatury pięknej¹⁴.

Niwa naukowa to kolejny obszar współpracy polsko-japońskiej. Polskie i japońskie uczelnie i instytucje naukowe prowadzą ożywioną współpracę na polu naukowym i technologicznym. Jej efektem są liczne projekty o dużym znaczeniu w obszarze czystych technologii węglowych, medycyny, fizyki jądrowej czy zaawansowanych materiałów. Trzeciego października 2013 roku zostało podpisane *Porozumienie o współpracy pomiędzy Narodowym Centrum Badań i Rozwoju a japońską agencją JCOAL (Japan Coal Energy Centre)* w zakresie energetyki węglowej. Celem porozumienia jest wsparcie wspólnych działań w zakresie rozwoju innowacji i prac B+R

14 Tamże.

ukierunkowanych na rozwój technologii związanych z energetyką konwencjonalną (m.in. z wychwytywaniem i składowaniem dwutlenku węgla, zastosowaniem zaawansowanych materiałów dla potrzeb energetyki, wysokosprawnym wytwarzaniem energii następnej generacji, pozyskiwaniem paliw ciekłych oraz syntetycznego gazu ziemnego z węgla). Innym porozumieniem z dziedziny współpracy energetycznej jest MoU z maja 2017 roku, zawarte między Narodowym Centrum Badań Jądrowych w Świerku a Japońską Agencją Energii Atomowej dotyczące m.in. prac badawczych nad budową eksperymentalnego reaktora wysokotemperaturowego HTTR. Polska Grupa Neutrinowa (8 instytucji, 30 badaczy) prowadzi wspólne eksperymenty z naukowcami japońskimi w zakresie fizyki cząstek elementarnych Super-Kamiokande i Hyper-Kamiokande. Współpraca naukowa realizowana jest też przez szereg polskich uczelni (m.in. Politechnika Warszawska, AGH, SGH, Polsko-Japońska Akademia Technik Komputerowych) ściśle współpracujących z uczelniami w Japonii na podstawie różnego rodzaju umów międzyuczelnianych. W ramach porozumień prowadzona jest ożywiona wymiana studencka oraz realizowane są wspólne projekty naukowo-badawcze. Zarówno Polska jak i Japonia są członkami OECD, dzięki czemu dokumenty potwierdzające uzyskanie wykształcenia w zagranicznych systemach oświaty (na poziomie podstawowym i średnim) uznawane są z mocy prawa, czyli bez konieczności opiniowania lub poświadczania przez polskie instytucje lub urzędy. Dotyczy to dokumentów, które:

- zostały wydane przez szkołę lub instytucję edukacyjną uznaną przez państwo, na którego terytorium lub w którego systemie edukacji szkoła lub instytucja ta działa, a jednocześnie
- uprawniają do ubiegania się o przyjęcie na studia wyższe w państwie, w którego systemie edukacji zostały wydane¹⁵.

Japonia to kraj, z którym łączą nas nie tylko kwestie historyczne, ale także współczesne. Stosunki polsko-japońskie można zaliczyć do układających się pomyślnie dla obu państw. W dziejach znane są podobne historie, kiedy państwa funkcjonujące przez znaczny czas w stanie wojny, wznawiają i kontynuują udane stosunki bilateralne. Co ciekawe, to Japonia, nawet po wypowiedzeniu jej wojny przez Polskę, nigdy nie zerwała z nią stosunków dyplomatycznych (Sic!).

15 Tamże.

Rozdział I

Problematyka terminologiczna – podstawowy aparat pojęciowy

1.1. Podręczna terminologia używana w trakcie działań prowadzonych przez służby specjalne

Opisując formy, metody pracy i funkcjonowania służb specjalnych, niezbędne wydaje się przybliżenie terminologii oraz specyficznego języka (aparatu pojęciowego) używanego przez funkcjonariuszy służb specjalnych. Stanowi on swoisty kod językowy, którego odszyfrowanie umożliwi Czytelnikowi zrozumienie arkanów pracy konspiracyjnej, wywiadowczej i kontrwywiadowczej. W rozdziale tym, posiłkując się *Wielkim leksykonem służb specjalnych świata* Jana Lareckiego, przybliżyłem niektóre pojęcia używane i zdefiniowane w żargonie służb specjalnych.

Wyjaśnienia rozpocznę od takich terminów, jak: „agent”, „dezercja”, „dezert”, „działalność kontrwywiadowcza”, „działalność wywiadowcza”, „infiltracja”, „informacja agenturalna”, „konspiracja”, „kryptonim”, „obiekt (rozpracowania)”, „Osobowe Źródło Informacji”, „OZI niekwalifikowane”, „praca operacyjna”, „rezydent”, „sabotaż”, „siatka wywiadowcza/szpiewowska” itp.

Agent – tajny współpracownik (TW) – kontakt informacyjny (KI) – kontakt operacyjny (KO) – informator (I) – tajny informator (TI). Świętą zasadą obowiązującą w każdej służbie specjalnej, przestrzeganą w każdym ustroju i pod każdą szerokością geograficzną, jest: „Ludziom, którzy zdecydowali się współpracować z wywiadem i kontrwywiadem lub w jakikolwiek sposób tym służbom pomagać, należy zapewnić bezpieczeństwo i anonimowość na zawsze, bez względu na pobudki, jakimi się kierowali, czy bieżące wymogi polityczne”¹⁶.

Dezercja, dezert – uciekinier z... lub osoba uchylająca się od służby, do pełnienia której zobowiązała się złożona przysięgą lub

16 J. Larecki, *Wielki leksykon służb specjalnych świata*, Warszawa 2007, s. 478.

ślubowaniem; na ogół dysponująca tajnymi informacjami, np. wysoki urzędnik państwowy, dyplomata, żołnierz itp., osoba, która zbiegła do kraju nieprzyjawnego wobec tego państwa, w służbie którego dotychczas pozostawała. Szczególnie groźnym dezerterem jest kadrowy pracownik służb specjalnych lub ich agent (nie należy mylić z agentem podwójnym), który przechodzi na stronę przeciwnika i ujawnia wiedzę, jaką posiadał w czasie pełnienia służby lub współpracy (np. kadra, współpracownicy, struktury organizacyjne, operacje, metody pracy, formy łączności, zainteresowania itp.). Po przesłuchaniach dezerterowi zapewnia się szczególną ochronę oraz wynagradza (pieniądze, obywatelstwo, praca, zmiana tożsamości); na ogół jednak przeciwnik nie zatrudnia go w swej służbie, wykorzystując jedynie w roli konsultanta czy szkoleniowca. Istnieje także kategoria dezerterów pozornych. Przejście na stronę przeciwnika jest wówczas świadomie aranżowane dla przekazania wyselekcjonowanych, uwiarygodniających tajemnic; celem takiej operacji jest rozpoznanie działalności służb przeciwnika bądź przeprowadzenie wyrafinowanej kombinacji podrzucenia przeciwnikowi materiałów dezinformacyjnych. Po zakończeniu takiej misji pozorny dezerter jest eksfiltrowany przez własną służbę¹⁷.

Działalność kontrwywiadowcza – termin operacyjny; całość służby kontrwywiadu ukierunkowanych na ujawnienie i zwalczanie wszelkich czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu państwa własnego, a organizowanych i realizowanych przez służby wywiadowcze państw obcych lub organizacje prowadzące działalność wywrotową¹⁸.

Działalność wywiadowcza – termin operacyjny; organizowany i realizowany przez powołane do tego celu rządowe służby wywiadowcze proces zbierania w tajny i oficjalny sposób, za pomocą różnych metod i środków pracy wywiadowczej, wszelkich informacji o innym kraju, a następnie przetwarzania ich na użytek własnego rządu lub innych użytkowników. Może być prowadzona na terenie danego obcego kraju, z terytorium własnego państwa lub z pozycji trzeciego kraju¹⁹.

Infiltracja – żargon operacyjny: 1) uplasowanie agenta lub innej osoby powiązanej ze służbą specjalną (OZI) na terenie obcego kraju lub wewnątrz jakiejś struktury (organizacja, środowisko, obiekt), zwane

17 Tamże, s. 158–159.

18 Tamże, s. 187.

19 Tamże.

żargonowo „nasadzeniem agentury”. Rozróżnia się trzy formy plasowania na terenie innego państwa: czarną (ang. *Black infiltration*), kiedy agent potajemnie przekracza granice państwa w miejscu niedozwolonym – tzw. przejście przez „zieloną granicę” (przerzut przez tzw. otwarcie granicy), szarą (ang. *Gray infiltration*) – przejście w dozwolonym miejscu (punkt graniczny), ale na dokumentach legalizacyjnych, białą (ang. *White infiltration*) – gdy przekroczenie granicy następuje w oficjalnym miejscu przy użyciu prawdziwych dokumentów, a ukryty jest cel wyjazdu; 2) pozyskanie agenta wewnątrz jakiejś struktury lub zainstalowanie technicznych środków inwigilacji; 3) tajne operacje (agenturalne) penetrowanie jakiegoś kraju, rejonu, miejsca, organizacji, środowiska czy obiektu przez OZI, wprowadzone, często w wyniku kombinacji operacyjnej²⁰.

Informacja agenturalna – termin operacyjny, wiadomość ustna, pisemna lub utrwalona technicznie uzyskana przez OZI kategorii agenta i przekazana oficerowi prowadzącemu. Może być pierwiastkową lub pełną, podlega ocenie pod kątem prawdziwości i wiarygodności oraz dalszemu opracowaniu²¹.

Konspiracja lub utajnienie – planowanie i realizowanie (indywidualnie lub wspólnie) czegoś w tajemnicy, szczególnie nielegalnych działań, często o długofalowym charakterze. Tak ogólnie zdefiniowaną konspirację należy rozumieć jako zespół zachowań oraz stosowanych metod i środków służących okryciu tajemnicą: nielegalnej (podziemnej) i tajnej (czyli konspiracyjnej) działalności, np. politycznej, rewolucyjnej, antypaństwowej, szpiegowskiej czy terrorystycznej, podejmowanej i prowadzonej przez różne organizacje, związki, struktury czy luźno powiązane ze sobą osoby i wymierzonej przeciwko aktualnie istniejącej władzy (systemowi politycznemu), innemu państwu czy okupantowi i godzącej w bezpieczeństwo czy porządek publiczny własnego lub innego państwa bądź system władzy okupanta. Członkowie takiej struktury podlegają ogólnie obowiązującej procedurze karnej za taką działalność (ustawodawstwo karne antyszpiegowskie)²².

Kryptonim – w działaniach konspiracyjnych służb specjalnych, siatek szpiegowskich, nielegalnych organizacji itp. litera, cyfra lub ich

20 Tamże, s. 258.

21 Tamże, s. 259.

22 Tamże, s. 313.

kombinacje bądź jakiś wyraz, ukrywające właściwą nazwę lub charakter jakiegoś zagadnienia lub zjawiska czy przedsięwzięcia (operacji, kombinacji, akcji), miejsca, obiektu, trasy itp. Często, zwłaszcza w służbach wywiadowczych, stosowany również do osobowych źródeł informacji, zamiast pseudonimu dla odwrócenia uwagi przeciwnika, iż sprawa ma charakter personalny, a nie obiektowy czy problemowy. Używanie kryptonimów zmniejsza ryzyko, zwłaszcza przypadkowej dekonspiracji²³.

Obiekt (rozpracowania) – termin operacyjny; przedmiot zainteresowań służb specjalnych, na który jest skierowane działanie operacyjne: 1) centralne urzędy państwowe i administracyjne, partie i organizacje polityczne, prorządowe i opozycyjne, różne instytucje i związki, archiwa, media, parlament, służby specjalne, armia i jej struktury dowodzenia, instytuty badawcze, duże firmy oraz inne oficjalne agendy danego państwa będące skupiskami informacji, jako miejsca penetracji wywiadowczej lub działań zabezpieczających w aspekcie kontrwywiadowczym. Obiektem może też być szczególne wydarzenie, w którym uczestniczą osoby pozostające w operacyjnym zainteresowaniu służby, np. zjazdy, konferencje czy kongresy; 2) osoby (zwane też figurantami) lub grupy osób rozpracowywane pod kątem pozyskania do współpracy lub rozpoznawania działalności zagrażającej bezpieczeństwu państwa. Na takie obiekty służby specjalne zakładają odpowiednią dokumentację, w której rejestrują wszelkie dane dotyczące danego obiektu oraz gromadzą uzyskiwane różnymi sposobami informacje o wydarzeniach, zjawiskach, działaniach i zachowaniach, sporządzają analizy i oceny sytuacji, plany i cele działań oraz wnioski co do dalszych poczynąń wobec obiektu²⁴.

Osobowe Źródło Informacji (OZI) – termin operacyjny; osoba, która tajnie i świadomie lub nieświadomie, dobrowolnie lub pod przymusem współpracuje ze służbą specjalną własnego lub obcego państwa. Wykorzystywana jest przez nią do realizacji zadań operacyjnych (np. ujawnienie i rozpoznawanie określonych zjawisk, inwigilowanie pewnych środowisk, zabezpieczanie lub penetrowanie obiektów itp.), a przede wszystkim do uzyskiwania informacji w sprawach leżących w zakresie statutowych służby. OZI dzielą się na kwalifikowane, tj. takie, z którymi kontakty są utrzymywane z zachowaniem daleko posuniętej konspiracji.

23 Tamże, s. 328.

24 Tamże, s. 446.

Zależnie od kraju czy służby, okresu jej działania, wyróżniono różne kategorie OZI²⁵.

OZI niekwalifikowane – kryterium tajności kontaktów jest tu w zasadzie mało istotne; bardziej można mówić o pewnej dyskrecji kontaktów. Do tej grupy zaliczyć można: kontakty służbowe (m.in. pracownicy administracji państwowej, naukowcy, handlowcy, eksperci), kontakty poufne, osoby zaufane (np. dozorczy, pracownicy hoteli, taksówkarze), uciekinierów, uchodźców, przedstawicieli opozycji, emigrantów, jeńców, dezertersów wojskowych, turystów²⁶.

Praca operacyjna – termin operacyjny; całokształt zakonspirowanych (tajnych lub poufnych), planowych, aktywnych, kompleksowych lub selektywnych działań (czynności, przedsięwzięć) wyszkolonych specjalistycznie kadrowych pracowników służb specjalnych (wywiadu i kontrwywiadu cywilnego i wojskowego, policji politycznej, ochrony granic) prowadzonych na podstawie przepisów prawnych legalizujących takie działania. Mają one na celu uzyskiwanie informacji będących przedmiotem zainteresowania służb specjalnych²⁷.

Rezydent – 1) termin wywiadu, wyższy stopniem oficer wywiadu, wybrany z grona najbardziej doświadczonych pracowników, oddelegowany do pracy za granicą, czyli w tzw. teren (obce państwo lub część jego terytorium), by kierować rezydenturą legalną lub nielegalną i organizować pracę wywiadowczą. Musi znać doskonale tajniki pracy operacyjnej i aktualne oraz perspektywiczne potrzeby swojej służby, w tym informacyjne. W zasadzie nie angażuje się w realizację działań operacyjnych, organizuje, inspiruje i koordynuje pracę swych podwładnych (oficerów operacyjnych, analityków i wsparcia technicznego). Ocenia efektywność ich pracy, wnioskuje nagradzanie, karanie lub odwołanie do kraju. Utrzymuje kontakt z centralą za pomocą poczty operacyjnej i łączności radiowej (szyfrogramy). Odpowiada za stronę finansową funkcjonowania rezydentury. Często posiada zastępcę, który przejmuje jego obowiązki w czasie urlopu, choroby czy wyjazdu służbowego. W przypadku rezydentury legalnej działa pod przykryciem dyplomatycznym, a o jego faktycznej roli jest poinformowany zazwyczaj jedynie szef placówki dyplomatycznej (ambasador, konsul

25 Tamże s. 477–478.

26 Tamże.

27 Tamże, s. 520.

generalny), przy której jest usytuowany; 2) termin operacyjny; do połowy lat 50. XX wieku w jednostkach Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego bardziej doświadczone i zaufane, politycznie sprawdzone źródło informacji, obsługujące kilku informatorów; 3) termin operacyjny; wyższa kategoria OZI²⁸.

Sabotaż – przestępcze działania o charakterze politycznym lub wojskowym, polegające na:

1) dezorganizowaniu pracy przez umyślne jej niewykonywanie bądź wadliwe jej wykonywanie, zakłócenie ciągłości produkcji lub dostaw materiałów niezbędnych dla jej utrzymania – sabotaż bierny;

2) fizycznym niszczeniu i uszkodzaniu zakładów, urządzeń produkcyjnych, zwłaszcza o charakterze strategicznym, jak np. fabryki zbrojeniowe, huty, kopalnie, elektrownie, siłownie, rurociągi, transport kolejowy i kołowy itp., oraz sprzętu wojskowego, urządzeń i obiektów o przeznaczeniu wojskowym – sabotaż czynny, nazywany niekiedy sabotażem politycznym, jeśli jego ukrytym celem jest wywarcie presji na inny kraj, do podjęcia lub zaniechania jakiegoś działania. Sabotaż czynny dokonywany przez osoby z zewnątrz to dywersja. Aktu sabotażu dopuszcza się nie tylko ten, kto chce swym czynem utrudnić lub uniemożliwić prawidłowe działanie wymienionych obiektów (zamiar bezpośredni), lecz również ten, kto przewiduje, że działaniem takim utrudni właściwe ich funkcjonowanie i godzi się na to (zamiar pośredni)²⁹.

Siatka wywiadowcza/szpiegowska – termin operacyjny; komponent szeroko rozumianej sieci agenturalnej; zespół OZI kategorii agent, który na ogół nie zna się i działa na terenie jakiegoś państwa pod kierunkiem prowadzącego (obsługującego, kontaktującego); nielegała, który z kolei utrzymuje łączność bezpośrednio z centralą przez radiostację, kuriera lub łącznika; oficera – rezydentury legalnej (reprezentującej kraj, na rzecz którego siatka pracuje), posiadającego, za pomocą poczty operacyjnej, kontakt z centralą; agenta prowadzącego, który przekazuje zebrane materiały kontaktującemu go oficerowi rezydentury lub nielegalowi. Skuteczną siatkę szpiegowską można stworzyć na dwa sposoby: pierwszy polega na podziale grupy agentów na komórki złożone z 1 do 3 osób; każda działa samodzielnie i niezależnie od pozostałych, a tylko prowadzący zna

28 Tamże, s. 550.

29 Tamże, s. 570.

nazwiska wszystkich członków. Bezpieczeństwo takiej struktury polega na tym, że jeśli jedna komórka zostanie zdekonspirowana, pozostałe są niezagrożone; drugi, stosowany raczej w operacjach o charakterze kontrwywiadowczym, gdy wszyscy członkowie siatki się znają i mogą na bieżąco – dla efektywności działań – wymieniać się zdobytymi informacjami; trudniej ją spenetrować od zewnątrz, ale „wpadka” jednego członka siatki pociąga za sobą na ogół, choć nie zawsze, zniszczenie całej struktury. Z kontrwywiadowczego punktu widzenia (ujawnienie i zwalczanie obcych siatek) wpadka jednego członka siatki oznacza zwykle likwidację całej struktury. Dawniej najsłabszym jej ogniwem był radiooperator, którego z uwagi na pojawienie się w eterze najłatwiej można było ustalić³⁰.

Nieodzwonne w celu lepszego zrozumienia poniżej podanych treści wy-daje się także zdefiniowanie obszaru związanego z instytucjami specjalizującymi się w zdobywaniu informacji dla kraju, a więc służby wywiadu, jak również podmiotów chroniących i neutralizujących działalność obcego wywiadu w kraju, czyli służby kontrwywiadu.

Temat współpracy wywiadowczej i działalności wywiadów należy rozpocząć od przybliżenia Czytelnikowi faktu istnienia w każdym państwie, również w Polsce, służb wywiadowczych i kontrwywiadowczych. W historycznym ujęciu działalność i aktywność służby wywiadu i kontrwywiadu w Polsce była warunkowana okresami politycznymi i historycznymi. Kształtowanie się niepodległości w Polsce rodziło konieczność stworzenia tego rodzaju służb. Ograniczenia wynikające z sytuacji geopolitycznej, a także finansowej, powodowały, że służby te nie mogły działać w sposób samodzielny ani autonomiczny. Uzależnienie służb państwowych od źródeł finansowania, także pochodzących z państw trzecich, nie pozwalało na to, by służby te były do końca niezależne. To z kolei miało wpływ na formę ich pracy i obszar zainteresowania. Tym samym nie mogły one do końca spełniać swego podstawowego zadania, jakim jest obrona wyłącznie Polski i dbanie o jej suwerenność. Nie wgłębiając się w tym miejscu w arkana historii służb specjalnych w Polsce, należy jedynie stwierdzić, że od 1990 roku w Polsce działają w pełni suwerenne służby specjalne.

Służba wywiadu – zwana służbą wywiadowczą, służbą informacyjną bądź potocznie „wywiadem”, to podstawowy człon służb specjalnych danego kraju. Dawniej utajniona, obecnie w większości krajów na ogół

30 Tamże, s. 603–604.

jawna, państwowa organizacja o powszechnie znanej nazwie, organizacyjnie samodzielna lub usytuowana w ramach urzędu centralnego. Wyposażona w specyficzne środki i możliwości legalnego i nielegalnego działania, wykorzystuje najnowsze osiągnięcia nauki i techniki, pomagające gromadzić maksimum tajnej i jawnej wiedzy o innych krajach, wykorzystywanej w różnych sferach funkcjonowania własnego państwa. Do podstawowych funkcji różnych struktur i komórek służby wywiadu należy: zdobywanie, zbieranie i uzyskiwanie potrzebnych informacji (realizuje pion operacyjny), przekazywanie ich do centrali (realizuje pion łączności specjalnej; ta funkcja spowodowała potrzebę ich utajniania – kryptologia), gromadzenie, selekcja, porównanie, analiza, weryfikacja, ocena i przetworzenie informacji na produkt finalny (realizuje pion analityczno-informacyjny)³¹. W Polsce funkcjonuje także Służba Wywiadu Wojskowego. Wywiady w państwach zajmują się informacją, jej pozyskiwaniem i analizowaniem, by później wykorzystać uzyskane i wypracowane wyniki na przykład w kreowaniu polityki zagranicznej państwa. Oczywiście, nie jest to jedyny obszar, którym zajmuje się wywiad. Na świecie służby wywiadowcze przeszły reorganizację, dokonała się swoista typizacja wywiadu. Powstał na przykład wywiad ekonomiczny, wywiad polityczny, wywiad celny, wywiad podatkowy, wywiad narkotyków i szereg innych. Mnogość agend wywiadowczych uzależniona jest od potrzeb danego państwa. Liczne służby wywiadowcze znajdują się w Stanach Zjednoczonych. Można się zastanawiać, czy ta wielość służb wywiadowczych przekłada się na ich skuteczność i użyteczność. Wydaje się, że potrzeba stanowiła tu główny determinant utworzenia szeregu rodzajów wywiadów. Sytuacja ta wpływa pozytywnie na poziom bezpieczeństwa danego państwa, pod jednym jednak warunkiem: że poszczególne służby wywiadowcze są odpowiednio koordynowane, a przepływ informacji jest rzetelny i efektywny, co w ostatecznym rozrachunku daje gwarancję bezpieczeństwa państwa. Należy pamiętać, że działalność każdej instytucji, a w szczególności wywiadowczej, wymaga pewnych środków finansowych, zwanych funduszami, dzięki którym w ogóle możliwe jest istnienie tego rodzaju służb.

Służba kontrwywiadowcza – służba kontrwywiadu – państwowa struktura organizacyjna, realizująca zadania z zakresu ochrony bezpieczeństwa państwa na terenie kraju i niekiedy poza granicami. Organizacja

31 Tamże, s. 618.

samodzielna lub strukturalny członek innego organu bezpieczeństwa państwa. Stanowi ją całokształt kadry etatowej i nieetatowej, pomieszczenia i lokale używane przez służbę jawnie i konspiracyjnie, kartoteki i archiwa oraz środki techniczne oddane do dyspozycji, pomocne przy wykonywaniu zadań statutowych. Służbę kontrwywiadu tworzą odpowiednie pion funkcjonalne stanowiące jej strukturę organizacyjną: *pion operacyjny*, na który składają się m.in. jednostki zwalczania szpiegostwa obcego (zwykle ukierunkowane na poszczególne państwa), jednostki kontrwywiadowczego zabezpieczenia obiektów ważnych z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa (cywilnych i wojskowych), obiektów infrastruktury i określonych środowisk, jednostka zabezpieczenia tajemnicy państwowej i wydawania certyfikatów dostępu, jednostka do walki z korupcją, jednostki do walki z nielegalnym handlem bronią, materiałami rozszczepialnymi, przemylem narkotyków, nielegalną imigracją itp. Służba kontrwywiadu działa na podstawie przepisów prawnych (jawne) i zarządzeń oraz instrukcji wewnętrznych (przeważnie tajnych). Wykorzystuje najnowsze osiągnięcia wiedzy i techniki³². W Polsce funkcjonuje także na podstawie przepisów prawa Służba Kontrwywiadu Wojskowego.

1.2. Materiały źródłowe – problematyka terminologiczna i pojęciowa stosowana w Instytucie Pamięci Narodowej

Precyzyjne wyjaśnienie znaczenia niektórych zapisów występujących w aktach lub na kartach ewidencyjnych IPN nie jest jeszcze możliwe z racji tego, że słownik Instytutu podlega stałej ewaluacji. Objasnienia poniższych terminów źródłowych i skrótów cytowanych w katalogach dokonano na podstawie jego najnowszej dostępnej wersji³³.

Agent – tajny i świadomy współpracownik Urzędu Bezpieczeństwa (UB) oraz Informacji Wojskowej, tkwiący bezpośrednio w rozpracowywanych strukturach (do 1956). Tajnie i świadomie współpracujący z Wywiadem Cywilnym i Wojskowym PRL, obywatel obcego państwa lub obywatel PRL na stałe zamieszkały za granicą.

32 Tamże, s. 615.

33 <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/sownik/> (dostęp: 4.05.2020).

Agencja – sieć agenturalna, wszystkie dostępne osobowe źródła informacji.

Akta internowanego – materiały dotyczące osoby internowanej, zazwyczaj obejmujące informacje o formalnej podstawie internowania, korespondencję urzędową związaną z pobytem w ośrodku odosobnienia, decyzję o zwolnieniu.

Akta administracyjne – tą nazwą określano w resorcie wszelkie akta niestanowiące dokumentacji operacyjnej, kadrowej bądź obronnej. W rzeczywistości akta te zawierają wiele informacji przydatnych w ocenie charakteru rejestracji, na przykład w protokole przekazania wydziału wymienia się kryptonimy prowadzonych przezeń spraw i pseudonimy znajdujących się na jego stanie źródeł.

Akta paszportowe – akta powstające w wyniku starania się o paszport, zawierające zazwyczaj ankiety, korespondencję wewnętrzną resortu, decyzję o przyznaniu (lub odmowie przyznania) paszportu.

Biuro C – od 1965 roku nazwa biura zajmującego się przede wszystkim ewidencją operacyjną i prowadzeniem archiwum resortu, ale również formalną stroną udzielania dopuszczenia do informacji niejawnych. Jego odpowiednikami w terenie były wydziały C w wojewódzkich komendach Milicji Obywatelskiej (MO). Po reformie administracyjnej w 1975 roku w niektórych mniejszych województwach nie utworzono wydziałów C, lecz jedynie sekcje C działające w ramach wydziałów zabezpieczenia operacyjnego.

Deklaracja lojalności (popularnie „lojalka”) – w stanie wojennym pisemne oświadczenie o woli osób podejrzewanych o działalność opozycyjną bądź niepodejmowania działań naruszających przepisy stanu wojennego, odbierane przez organy bezpieczeństwa PRL pod groźbą zastosowania różnych form represji w stosunku do osoby odmawiającej złożenia takiego oświadczenia lub jej najbliższych. Oświadczenie takie nie było tożsame ze zobowiązaniem do współpracy z organami bezpieczeństwa PRL.

Dopuszczenie do informacji niejawnych – formalnie było udzielane w Warszawie przez Wydział XII Biura C, w terenie przez wydziały C (dlatego w tekście tę informację pomijano, ograniczając się do wskazania komendy wojewódzkiej, która podejmowała decyzję). Stosowano różne formuły dopuszczenia, np.:

- upoważniony do tajemnicy państwowej,
- upoważniony do informacji niejawnych,

- uzgodniony do prac tajnych,
- upoważniony do prac obronnych stanowiących tajemnicę państwową.

Powszechnie używano terminu „dopuszczenie” (zabezpieczenie) do MOB (militarno-obronnych).

Dziennik rejestracyjny (zwany niekiedy Dziennikiem rejestracyjnym sieci agenturalnej) – dziennik, w którym od 1962 roku rejestrowano wszelkie zainteresowania operacyjne SB. **Dziennik (inwentarz) archiwalny** – dziennik, w którym wpisywano akta (teczki) złożone do archiwum. Prowadzono odrębne dzienniki dla akt sieci (różnych kategorii tajnych współpracowników) – oznaczony I, spraw operacyjnych – II, spraw śledczych – III, spraw obiektowych – IV.

ESEZO (Elektroniczny System Ewidencji Zadań Operacyjnych) – system informacyjny wykorzystywany w latach 80. XX wieku przez Departamenty III-VI Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW), utworzony na bazie meldunków operacyjnych spływających do Centrali od podległych jednostek z terenu.

Faktologia – w latach 70. i 80. XX wieku charakterystyki poświęcone poszczególnym grupom opozycyjnym, oddziałom zbrojnym itp.

Figurant – osoba sprawdzana, kontrolowana lub rozpracowywana w ramach sprawy operacyjnej.

Informator (Inf.) – tajny i świadomy współpracownik UB (wszystkich jednostek Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego i Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego), najpowszechniejsza kategoria tajnej współpracy w latach 1945–1956.

„Jodła” – kryptonim operacji internowania przywódców opozycji politycznej w związku z wprowadzeniem stanu wojennego na terenie PRL w 1981 roku.

Kandydat na tajnego współpracownika – kategoria, w jakiej rejestrowano osoby, które SB chciało pozyskać do współpracy. Bez materiałów nie można określić charakteru kontaktów osoby zarejestrowanej w tej kategorii. Występują tu głównie osoby, które nie zdawały sobie sprawy, że SB przygotowuje próbę ich zwerbowania, lub odrzuciły propozycję współpracy.

Karty ewidencyjne – sformalizowane druki, za pomocą których dokonywano rejestracji lub przekazywano różne informacje o osobie stanowiącej przedmiot zainteresowania SB. Zdecydowana większość kart miała swój symbol, zazwyczaj składający się z części literowej i liczby arabskiej, niekiedy uzupełniany datą wprowadzenia lub modyfikacji karty. Dla

przykładu: EO – 4/72 (EO to zapewne skrót od „ewidencja operacyjna”, 4 – numer kolejnego druku, 72 – data wprowadzenia wzoru). Nową datę wprowadzano niekiedy po zastosowaniu bardzo drobnych modyfikacji, np. karty EO-4/72 i EO-4/77 praktycznie nie różnią się od siebie i były używane równolegle. Karty EO-4-A/72, jak wskazuje ich symbol, były kartami pochodnymi od kart EO-4/72. Należy pamiętać, iż w zastosowaniu kart miały miejsce dwa odmienne procesy. Karty o tym samym symbolu otrzymywały inny układ i pełniły różną rolę (np. karta E-14, w latach 40. i 50. XX wieku służąca do rejestracji, z czasem przejmie rolę karty informującej o przebiegu kontaktów SB z obywatelem po złożeniu dotyczących go akt do archiwum). Karty o tym samym przeznaczeniu otrzymywały inny numer (karta E-16 i karta Mkr-3, *nota bene* używane równolegle). Mkr to skrót od słów „Mała karta rejestracyjna”.

Kartoteka ogólnoinformacyjna – kartoteka zawierająca informacje o aktualnych (czynnych) zainteresowaniach SB; osobach, których sprawy zakończono, a ich akta złożono do archiwum, a także różne inne informacje o obywatelach, np. o dopuszczeniu do informacji niejawnych, przyznaniu książeczek żeglarskich itp. Układ kart jest alfabetyczny.

Kartoteka odtworzeniowa – kartoteka zawierająca takie same informacje jak kartoteka ogólnoinformacyjna, ale złożona z przeznaczonych do zniszczenia kart E-16, które w kartotece ogólnoinformacyjnej nigdy się nie znajdowały, a także z kart DE-14/O wypełnianych w Urzędzie Ochrony Państwa na podstawie informacji uzyskanych w wyniku analizy różnorodnych dokumentów.

Kartoteka OCK, tzw. wyjazdowa – kartoteka prowadzona przez Departament I (Wywiad) dotycząca osób wyjeżdżających za granicę.

Kartoteka Pionu B (obserwacji) – kartoteka osób poddanych obserwacji na życzenie pionów operacyjnych. Oprócz akt osób poddanych inwigilacji znajdują się w niej również akta osób, które spotkały się z nimi, tzw. kontakty. Zbieżność kryptonimów występujących w tej kartotece z kryptonimami nadawanymi figurantom jest przypadkowa.

Kartoteki pomocnicze, na przykład adresowa, miejsc pracy – kartoteki złożone z kart odtwarzających niektóre informacje z kart rejestracyjnych EO-4, ułożonych według adresów zamieszkania, miejsc pracy.

„Klon” – kryptonim operacji polegającej na przeprowadzeniu przez SB rozmów ostrzegawczych z osobami, których nie internowano po wprowadzeniu stanu wojennego, ale podejrzewano o możliwość podjęcia

„antysocjalistycznej” działalności. Celem rozmów było uzyskanie pisemnego zobowiązania do zaprzestania takiej działalności.

Konsultant – kategoria świadomej współpracy, polegająca na wykorzystywaniu wiedzy osoby współpracującej (np. sporządzanie ekspertyz).

Kontakt informacyjny – jedna z kategorii współpracy z Wywiadem Cywilnym PRL; mogła być nieświadoma.

Kontakt obywatelski – nieformalna i zazwyczaj nierejestrowana forma współpracy.

Kontakt operacyjny (KO) – jedna z kategorii tajnej i świadomej współpracy o uproszczonych procedurach związanych z pozyskaniem i prowadzeniem „Źródła” (w latach 70. i 80. XX wieku często stosowana wobec członków PZPR).

Kontakt operacyjny Departamentu I MSW (KO Dep. I) – podstawowa kategoria tajnej, świadomej współpracy obywateli PRL z Wywiadem Cywilnym (odpowiednik TW w innych pionach).

Kontakt poufny (KP) – rejestrowana kategoria współpracy zbliżona do kontaktu obywatelskiego (w latach 60. i 70. XX wieku nazwa stosowana zamiennie z kategorią P.O. – Pomoc obywatelska).

Kontakt służbowy (KS) – niesformalizowana kategoria współpracy (wprowadzona w 1970) osoby utrzymującej kontakt z funkcjonariuszem MSW w związku z zajmowanym stanowiskiem (zwykle sprawujący funkcję kierowniczą członek PZPR).

Kryptonim – nazwa nadawana sprawom operacyjnego rozpracowania, operacyjnego sprawdzenia lub sprawom obiektywnym. Przykładowo sprawa na Komitet Obrony Robotników (KOR) miała kryptonim „Gracze”, na Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela (ROPCiO) – „Hazardziści”. Kontakt operacyjny ma dwa znaczenia. Jest to:

- czynność (rozmowa) mająca na celu zdobycie przydatnych operacyjnie informacji lub stworzenie jakiejś korzystnej sytuacji operacyjnej,
- osoba współpracująca z SB, ale nierejestrowana jako tajny współpracownik; tę kategorię wykorzystywano do rejestracji członków PZPR, co ułatwiało uniknięcie zakazu ich werbowania.

Kwestionariusz ewidencyjny (KE) – niższa kategoria sprawy operacyjnej, polegającej na inwigilacji (kontroli operacyjnej) osoby.

Lokal kontaktowy (LK) – osoba świadomie udostępniająca mieszkanie prywatne (w całości lub w części, rzadziej pomieszczenie instytucji) na potrzeby operacyjne służb specjalnych.

Meldunek operacyjny – informacja przesyłana przez jednostkę operacyjną przełożonym do Pionu C. Jego treść może dotyczyć różnorodnych wydarzeń i ludzi niepozostających w zainteresowaniu SB.

Mieszkanie konspiracyjne (MK) – lokal będący własnością MSW, spełniający podobne funkcje jak LK.

Nieoficjalny pracownik (NP) – rejestrowana kategoria agentury Wojskowej Służby Wewnętrznej (WSW), zazwyczaj zawodowy podoficer lub oficer, który pełnił funkcję łącznika na zlecenie WSW z agenturą niższego rzędu.

Ochrona operacyjna – zabezpieczenie obiektu, środowiska lub osoby przed „wrogą działalnością”, polegające na inwigilacji przy wykorzystaniu techniki operacyjnej i agentury.

Osoba zabezpieczona (zastrzeżona) – określenie wieloznaczne, bez akt sprawy nie pozwala określić charakteru zainteresowania daną osobą przez SB. W praktyce ewidencji z czasów SB, gdy tego rodzaju materiały składano do archiwum, były one wpisywane do dziennika archiwalnego sieci. Wydaje się, iż jest to kategoria najbliższa kandydatowi na tajnego współpracownika.

Osobowe źródło informacji (OZI) – osoba współpracująca z organami bezpieczeństwa PRL.

Perlustracja – niejawna kontrola korespondencji.

Pomoc obywatelska – zamiennie stosowana z kategorią „kontakt poufny”.

Przechodzenie w materiałach – sytuacja, gdy o osobie znajdują się wzmianki w materiałach innych niż wytworzone w sprawie, w której jest ona rejestrowana.

Pseudonim – nazwa nadawana tajnemu współpracownikowi, np. „Szary”, „Napoleon”, „124”. Teoretycznie pseudonim miał ułatwiać zachowanie konspiracji TW, w praktyce często stanowił jakąś formę jego imienia. Czasami pseudonim nadawano również osobom rejestrowanym w innej kategorii współpracy. Kandydatów na tajnych współpracowników często określano pierwszymi literami imienia i nazwiska (lub w odwrotnej kolejności).

Połączony System Ewidencji Danych o Przeciwniku (PSED) – komputerowy system informacyjny z centralą mieszczącą się w Moskwie, powstały w 1977 roku i wykorzystywany przez organy policji politycznych oraz jednostek operacyjnych kilku krajów bloku

wschodniego (w tym m.in. PRL). Baza informacji wywiadowczych i kontrwywiadowczych o osobach, instytucjach i obiektach przeciwnika prowadzących wrogą działalność antysocjalistyczną lub przeciw krajom wspólnoty socjalistycznej.

Punkt korespondencyjny (PK) – prywatny adres udostępniony na potrzeby poczty specjalnej w Departamencie I.

Rejestracja – czynność polegająca na nadaniu numeru (rejestracyjnego) zarówno osobie, która podejmowała współpracę z SB, jak i tej, która była przez SB rozpracowywana. Rejestracje wojskowe, np. o symbolu GC z cyframi arabskimi lub o innych symbolach, zakończonych na /54 lub /72, przy czym liczby po ukośniku „/” nie oznaczają daty rocznej – jest to zapewne zabezpieczenie emerytowanych oficerów zawodowych i oficerów rezerwy niektórych specjalności (kontrwywiadu). Prezentowane w katalogach zapisy pochodzą z kart przechowywanych w Biurze C; karty podpisuje zawsze szef wydziału II Zarządu V Wojskowych Służb Wewnętrznych, prawdopodobnie jednak firmuje on tylko decyzje podejmowane przez inne jednostki WSW.

Rezydent – do połowy lat 50. XX wieku jedna z form agentury, polegająca na prowadzeniu pracy z kilkoma informatorami. W Departamencie I – oficer kierujący pracą rezydentury.

Rezydentura – placówka zagraniczna wywiadu PRL.

Rozpracowywanie – podejmowane przez organy bezpieczeństwa działania o charakterze inwigilacyjno-represyjnym, mające na celu rozpoznanie, kontrolę i neutralizację działalności uznawanej za „wrogą”.

Rozpracowanie obiektowe – stosowana od 1972 roku w Departamencie I kategoria rejestracji zbliżona do sprawy obiektowej (SO) w innych pionach SB.

Rozpracowanie operacyjne – stosowana od 1972 roku w Departamencie I kategoria rejestracji zbliżona do sprawy operacyjnego rozpracowania (SOR) w innych pionach SB.

Segregator materiałów wstępnych (SMW) – stosowana w Departamencie I od 1972 roku najniższa kategoria rejestracji, mająca na celu zgromadzenie odpowiednich informacji, umożliwiających rejestrację w wyższej kategorii (np. Rozpracowanie operacyjne albo Kontakt operacyjny).

Sprawa agenturalna grupowa – stosowana w latach 50. XX wieku kategoria sprawy operacyjnej obejmująca grupę inwigilowanych osób.

Sprawa agenturalna na osobę – stosowana w latach 50. XX wieku kategoria sprawy operacyjnej polegająca na intensywnej inwigilacji osoby.

Sprawa agenturalnego sprawdzenia – stosowana w latach 50. XX wieku kategoria sprawy operacyjnej mająca na celu sprawdzenie wiarygodności informacji o działalności osoby lub grupy.

Sprawa obiektowa (SO) – sprawa operacyjna zakładana w celu „ochrony operacyjnej” instytucji, organizacji lub środowisk.

Sprawa operacyjnego rozpracowania (SOR) – kategoria sprawy operacyjnej polegająca na intensywnej inwigilacji osoby lub grupy osób.

Sprawa operacyjnego sprawdzenia (SOS) – kategoria sprawy operacyjnej wszczynanej w celu wyjaśnienia zdarzeń określanych jako „wroga działalność”.

Tajny współpracownik (TW) – podstawowa kategoria tajnej i świadomej współpracy w latach 1957–1990.

Technika operacyjna – ogół środków technicznych i działań stosowanych w pracy operacyjnej (podśluchy, obserwacja, podglądy, kontrola korespondencji).

Teczka Ewidencji Operacyjnej Księdza (TEOK) – forma kontroli operacyjnej (inwigilacji) każdej osoby duchownej. Prowadzona od chwili wstąpienia do seminarium duchownego.

Zabezpieczenie (zastrzeżenie) wyjazdów za granicę – ograniczenie możliwości wyjazdu konkretnej osobie. Taka informacja na karcie powodowała, że wydział paszportów informował jednostkę operacyjną, która zastrzeżenie zgłosiła, iż „zastrzeżony” ubiega się o wyjazd. Zabezpieczenie mogło dotyczyć wszystkich krajów świata lub – co stosowano wobec osób, które odeszły z instytucji, w których miały dostęp do istotnych informacji – obejmować kraje kapitalistyczne, Albanii i Jugosławii; tę ostatnią sytuację określano jako zastrzeżenie ze względów kadrowych.

Zabezpieczenie operacyjne (zabezpieczenie) (ZO, Zab.) – wieloznaczna, nieprzesądzająca o charakterze „zainteresowania” forma rejestracji mająca na celu „ochronę” osoby.

Zastrzeżenie (Z) – zastrzeżenie wyjazdów zagranicznych (głównie do krajów kapitalistycznych), polegające na odmowie wydawania paszportu.

ZSKO (Zintegrowany System Kartotek Operacyjnych) – zbiór informacji kartotecznych przeniesionych na nośniki komputerowe. Istnieje w dwóch wersjach: „88” – obejmującej zapisy z roku 1988, i „90” – z roku 1990. Z obu wersji usunięto szereg zapisów, mimo to niekiedy stanowią one jedyne źródło informacji o osobie.

Działalność operacyjna służb specjalnych musiała być dokumentowana. Pierwsza wzmianka o obowiązku prowadzenia ewidencji pochodzi z jesieni 1944 roku, a więc powstała wcześniej niż najstarsza (luty 1945) instrukcja o pracy operacyjnej. Sposoby dokumentowania pracy operacyjnej były w latach 1944–1990 wielokrotnie zmieniane, lecz zasadnicza reforma ewidencji została dokonana w sierpniu 1962 roku. Wprowadzono wówczas obowiązek rejestrowania każdego zainteresowania SB w kartotekach centralnych prowadzonych przez Biuro C MSW, a także urządzenia rejestracyjne (dzienniki, karty), które – mimo licznych modyfikacji – przetrwały do końca działania SB. Treść i rola poszczególnych kart uległy dość istotnym modyfikacjom jeszcze w 1972 roku. Ponieważ niemal wszystkie informacje zawarte w obecnie publikowanej części katalogów odnoszą się do okresu po 1972 roku, poniżej przedstawiono zasady prowadzenia dokumentacji w latach 1972–1990.

Dokumentowanie kontaktów SB z obywatelem można podzielić na trzy fazy. Pierwszą należy określić jako zainteresowanie wstępne. Jego dokumentowania nie wymagano w sposób rygorystyczny. Czasami pracownik operacyjny zbierał informacje o interesującej go osobie na luźnych, nieewidencjonowanych kartkach. Dopiero gdy uznał, że obserwowany obywatel jest na tyle wart zainteresowania, iż zasługuje na poddanie go stałej inwigilacji, lub osoba, z którą dotychczas prowadził jedynie nieoficjalne rozmowy, może podjąć współpracę z SB, wypełniał stosowny formularz i przedstawiał go do zatwierdzenia odpowiedniej rangi przełożonemu. Z formularzem przedkładał również wypełnioną częściowo przez siebie kartę EO-4/72. Po zaakceptowaniu obu tych dokumentów przez przełożonego – wyrażonym pieczęcią i podpisem – pracownik operacyjny udawał się z kartą EO-4 do pracownika pionu ewidencji, czyli C, celem dokonania rejestracji. W terenie, tj. w komendach wojewódzkich MO (od lipca 1983 roku: wojewódzkich urządach spraw wewnętrznych), rejestracji dokonywano w wydziałach C lub – w mniejszych komendach wojewódzkich – w sekcjach C, usytuowanych w wydziałach zabezpieczenia operacyjnego. Jednostki niższego szczebla nie

prowadziły własnej rejestracji, lecz dokonywały jej w województwie. W centrali dokonywano rejestracji w Wydziale I Biura C.

Rejestracje dotyczące danej osoby lub zainteresowanie regionalnych struktur SB miały swoje odpowiedniki w rejestracjach centralnych. Rozpoczyło to drugą fazę zainteresowania SB obywatelem, tzw. zainteresowanie czynne. W tym czasie wiedza o charakterze zainteresowania była szczególnie chroniona. Pracownik operacyjny otrzymywał okładki teczek; na ich wierzchniej stronie wypisywano rutynową informację o zarejestrowaniu sprawy i jej numer. Dalszą dokumentację o rozwoju sprawy pracownik operacyjny gromadził w tej tece, na ogół przechowywanej w swojej szafie pancерnej.

Na karcie EO-4 znajdowały się cztery rodzaje zapisów: 1. dane personalne osoby rejestrowanej; 2. informacje, kto prowadzi sprawę (osobę); 3. informacje o charakterze rejestracji (np. tajny współpracownik, figurant SOR itd.); 4. numer rejestracyjny sprawy (osoby).

Rubryki, o których mowa w punktach 1–3, wypełniał funkcjonariusz operacyjny, natomiast numer rejestracyjny nadawał pracownik ewidencji. Właśnie nadanie tego numeru potwierdzało właściwą rejestrację. Numer rejestracyjny stanowiła kolejna liczba z dziennika rejestracyjnego. W skali kraju takich dzienników było pięćdziesiąt – jeden dla centrali i po jednym dla każdego województwa. Centralizację kartoteki uzyskiwano w ten sposób, że karty wypełniane w terenie były przepisywane i jeden egzemplarz przesyłano do Biura C.

Sam dziennik rejestracyjny, do którego należało wpisywać w zasadzie wszystkie sprawy prowadzone przez SB, składał się z dziewięciu kolumn: 1. liczby porządkowej, która stanowiła numer rejestracyjny, 2. daty dokonania rejestracji, 3. informacji o jednostce dokonującej rejestracji (np. Wydz. III Dep. V – dla centrali, lub Wydz. V – nie podawano nazwy województwa, bo dziennik dotyczył tylko jednego), 4. charakteru (kategorii) rejestracji, na przykład SOR, kTW (kandydat na tajnego współpracownika), 5. pseudonimu/kryptonimu, 6. numeru sprawy, do której osoba była rejestrowana, 7. daty zakończenia sprawy, 8. jej numeru archiwalnego oraz 9. uwag.

Bardzo istotny jest fakt, że w dzienniku rejestracyjnym nie podawano danych personalnych osoby rejestrowanej. To spowodowało, że w fazie masowego niszczenia akt i kart ewidencyjnych (przełom lat 1989/1990) niemal nigdzie dzienników tych nie zniszczono. Zachowały się one prawie we wszystkich województwach. Jeśli w jakimś dzienniku brakuje stron, można

z bardzo dużym prawdopodobieństwem przypuszczać, że brak ten wynikał z działań podejmowanych już po upadku SB. Zapisy w dzienniku rejestracyjnym były na bieżąco modyfikowane: odnotowywano w nim zmianę kategorii rejestracji, np. z kTW na TW, przejęcie sprawy przez inny wydział itp.

Po dokonaniu rejestracji pracownik ewidencji na podstawie karty EO-4 dokonywał szeregu kolejnych czynności. Samą kartę umieszczał w tzw. kartotece statystycznej (dostęp do niej miała tylko wąska grupa funkcjonariuszy) – w centrali ogólnopolskiej, w terenie – wojewódzkiej, ale ponadto na jej podstawie wypełniał szereg innych druków. Przede wszystkim należy wspomnieć o karcie EO-4-A, która zawierała dane z karty EO-4, z jednym bardzo istotnym wyjątkiem: nie wpisywano na niej charakteru zainteresowania.

Karta EO-4-A trafiała do kartoteki ogólnoinformacyjnej. W Biurze C stanowił ją Wydział III, w terenie – sekcje III wydziałów C. Zatrudnieni tam funkcjonariusze – siłą rzeczy ich liczba musiała być stosunkowo duża – wiedzieli, iż SB interesuje się jakimś obywatelem, ale nie znali charakteru zainteresowania. W razie gdy ktoś z pracowników operacyjnych pytał o osobę, o której wiedza została zawarta na karcie EO-4-A, otrzymywał z kartoteki ogólnoinformacyjnej odpowiedź, jaki inny pracownik operacyjny osobą tą się interesuje; pracownik kartoteki ogólnoinformacyjnej komunikował więc pracowników operacyjnych, ale sam nie zdobywał wiedzy o charakterze rejestracji.

Oprócz karty EO-4-A, pracownik ewidencji przyjmujący kartę EO-4 wypełniał szereg kart pomocniczych, zwanych w resorcie – z racji ich małego rozmiaru – „Piotrusiami”, choć gdzieś tam, np. w Łodzi, przyjęło się określenie „weszki”. Nie ma potrzeby wymieniać nazw stosowanych druków, należy jedynie wskazać, iż karty te tworzyły kartoteki zagadnieniowe, np. adresową, miejsc zamieszkania, pseudonimów, znajomości rzadkich języków obcych itp. Sięgano do nich np. w sytuacji, gdy chciano się dowiedzieć, czy w miejscu zamieszkania lub pracy figuranta nie działa już jakiś tajny współpracownik.

Z chwilą gdy kończyło się zainteresowanie SB obywatelem (np. figurant został postawiony przed sądem, tajny współpracownik zdecydowanie odmawiał dalszej współpracy), akta sprawy – przechowywane dotychczas przez pracownika operacyjnego – składano do archiwum, czyli w centrali do Biura C, a w województwie – do Wydziału C. Pracownicy ewidencji dokonywali wówczas wymiany kart: wycofywali z kartoteki statystycznej karty EO-4 oraz z kartoteki ogólnoinformacyjnej karty EO-4-A. Karty te po pewnym czasie niszczone. W miejsce kart EO-4-A wypisywano karty E-14.

Zapis na tych kartach był odmienny od lakonicznych informacji z kart EO-4-A. Wiedzy o byłym zainteresowaniu nie chroniono już tak dokładnie, dlatego na karcie E-14 znajdowały się informacje zarówno o charakterze zainteresowania, jak też – często – o jego historii (np. rejestrowany 2.01.1987 „do numeru” 98765 przez Wydział III Dep. V jako kTW, 23.04.1987 przerejestrowany na TW „ZAWADIKA”, 22.06.1988 przejęty przez Wydz. IV Dep. II, 15.06.1989 wyrejestrowany z powodu odmowy współpracy. Materiały w Wydz. II Biura C nr 22222).

Kartoteka ogólnoinformacyjna składała się z dwóch podstawowych rodzajów kart: EO-4-A, dotyczących osób będących w rejestracji czynnej (czynnym zainteresowaniu) SB, oraz kart E-14, dotyczących osób, których sprawy zakończono, a akta złożono do archiwum. Oczywiście, w kartotece tej znalazły się również inne rodzaje kart, informujące np. o dopuszczeniu osoby do dostępu do informacji stanowiących tajemnicę państwową, wydaniu książeczki żeglarskiej itd.

Przy okazji omawiania poszczególnych rodzajów kart należy pamiętać, że ulegały one różnym modyfikacjom. Przedstawiona wyżej karta E-14, służąca w latach 70. i 80. XX wieku przede wszystkim do zapisu danych o sprawach złożonych do archiwum, trzydzieści lat wcześniej była wykorzystywana do dokonywania rejestracji. Zmianom ulegały również symbole kart, np. kartę E-14/1 zastąpiła karta Mkr-2.

Specyficzną rolę w ewidencji SB odgrywała karta E-16 (Mkr-3), zwana kartą łącznikową. W trakcie rejestracji czynnej pracownik operacyjny przekazywał na niej informacje dotyczące zmian w statusie rejestrowanego, a więc informował o zmianie nazwiska, adresu, miejsca pracy, a także zmian na linii rejestrowany – SB (nowy oficer prowadzący, przekwalifikowanie sprawy z SOS na SOR itp.).

Po naniesieniu informacji z kart E-16 na karty EO-4 i EO-4-A, karty E-16 były niszczone. Sytuacja uległa zmianie w 1990 roku, w momencie gdy szereg akt i innych kart uległo zniszczeniu, karty E-16, na których obowiązkowo widniały dane personalne i numer rejestracyjny (który da się porównać z zapisem w dzienniku rejestracyjnym), nabrały dodatkowego waloru; wykorzystano je w Urzędzie Ochrony Państwa (UOP) do tworzenia kartoteki odtworzeniowej.

Ta ostatnia składa się z kart różnego typu. Jedną ich część stanowią oryginalne karty – m.in. właśnie E-16 – pochodzące z czasów SB, które na przełomie 1989/1990 roku zostały zapakowane do worków i przeznaczone do

zniszczenia, a następnie wydobyte, rozdzielone według miejsca wytworzenia i ułożone alfabetycznie. Druga część to karty DE-14/O, opracowane przez funkcjonariuszy UOP na podstawie szczątkowych informacji znalezionych w różnych, niekiedy zupełnie nieoczekiwanych, miejscach zasobu po SB.

Trzecia faza dokumentowania kontaktów SB z obywatelem wiąże się ze złożeniem akt do archiwum. Wpisywano wówczas karty do dzienników (inwentarzy) archiwalnych. Inaczej niż przy prowadzeniu dzienników rejestracyjnych, tym razem dokonywano podziału, wpisując każdą sprawę do jednego z czterech dzienników: 1. sieci agenturalnej (tajnych współpracowników różnych kategorii), 2. spraw operacyjnych, 3. spraw śledczych oraz 4. spraw obiektowych. Akta otrzymywały swoją sygnaturę, która składała się z dwóch części: 1. liczby arabskiej, którą wyznaczał kolejny zapis w określonym dzienniku, oraz 2. cyfry rzymskiej; odpowiednio: dla sieci agenturalnej – I, dla spraw operacyjnych – II, dla spraw śledczych – III, dla spraw obiektowych – IV. Cyfrę rzymską należało stawiać po arabskiej (12345/II). Jeśli akta były mikrofilmowane, cyfrę rzymską zastępowano arabską (należy dodać, iż w pierwszym okresie mikrofilmowania numer arabski mikrofilmu nie odpowiadał temuż numerowi akt). Tak więc sygnatura archiwalna wskazuje na charakter zainteresowania, jednak w jej odczytywaniu należy zachować ostrożność. I tak, warto wskazać, że nie wszystkie jednostki terenowe przestrzegały formalnie obowiązującej zasady, np. w materiałach po Stołecznym Urzędzie Spraw Wewnętrznych występują sygnatury o budowie III – 1234, które oznaczają nie akta śledcze, lecz operacyjne. Podkreślenia wymaga fakt – przeoczony w niektórych artykułach publicystycznych – że „I” oznacza akta sieci od lat 60. XX wieku; dla lat 40. i 50. oznacza zazwyczaj akta śledcze, tak więc pochopne wyciąganie wniosków na podstawie samej sygnatury może być błędne i krzywdzące.

Na koniec warto wskazać na jeszcze jeden szczegół. W dziennikach archiwalnych sieci, w odniesieniu do kandydatów na tajnych współpracowników, po sygnaturze dopisywana jest litera „k”, której nie ma przy mikrofilmach. Na tej podstawie da się stwierdzić, że dotyczący konkretnej osoby sam zapis 1234/1 nie pozwala określić, czy mamy do czynienia z tajnym współpracownikiem, czy też z kandydatem na tajnego współpracownika. A różnica jest oczywiście zasadnicza; kandydat mógł nie wiedzieć, iż SB rozważa możliwość jego pozyskania.

Rozdział II

Wybrane obszary współpracy służb wywiadów Polski i Japonii

2.1. Wybrane aspekty współpracy służb wywiadowczych polskich i japońskich

Służby specjalne wzbudzały i budzą do chwili obecnej ciekawość różnych gremiów, nie tylko naukowych. Ich historia należy do jednych z ciekawszych obszarów badawczych, chociaż należy podkreślić, że badacze mają do dyspozycji niewielkie zaplecze źródłowe. Analiza literatury przedmiotu prowadzi do przekonania, że często posługują się oni w dużej mierze podobnymi ustaleniami faktograficznymi.

Służby specjalne, w tym służby wywiadu i kontrwywiadu, od zawsze przenikały się ze służbami konsularnymi, z którymi współpracowały symbiotycznie, z obopólnym zyskiem w sferze informacji i bezpieczeństwa, ale także w kreowaniu polityki zagranicznej.

Klęska Japonii w II wojnie światowej i demilitaryzacja kraju spowodowały, że konstytucja tegoż państwa zabraniała posiadania wyspecjalizowanych służb wywiadowczych. Jedną z pierwszych struktur wywiadowczych powojennej Japonii była prywatna agencja Hattori Kikan, założona w 1946 roku przez byłego zastępcę szefa Rikugun Joho-bu ds. operacji – Takushirę Hattori. Agencja ta współpracowała z CIA (ang. Central Intelligence Agency)³⁴. Struktury japońskiego kontrwywiadu i wywiadu wojskowego kształtowały się realnie po 1945 roku. Dopiero jednak 25 stycznia 1979 roku, w ramach Boeicho Jieitai, Agencji Obrony (tak nazywany jest w Japonii resort obrony, który w 2007 roku uzyskał status i nazwę ministerstwa), został utworzony centralny organ koordynacyjny, kierujący działalnością wywiadowczą wszystkich odpowiednich służb wojskowych. Do 1997 roku jego agendy były rozmieszczone zarówno w Agencji Obrony, jak i w poszczególnych rodzajach wojsk. Od 1998 roku Japonia rozpoczęła

34 Tamże, s. 279.

wdrażanie programu wywiadu satelitarnego. W obliczu rosnącej chińskiej dominacji w regionie w 2006 roku rząd japoński (z pomocą Stanów Zjednoczonych) przystąpił do reformy narodowych służb wywiadowczych³⁵.

Wracając do współpracy polsko-japońskiej, należy podkreślić, że Polska stanowiła ważny element, komponent w działaniach wywiadowczych Japonii. Była jednym z krajów, które pomogły Japonii w rozbijaniu, sabotowaniu oraz inspirowaniu działań zmierzających do osłabienia ówczesnej Rosji. Należy mieć na uwadze także to, że Polska we współpracy z Japonią dostrzegała i realizowała swoje partykularne cele, dlatego powodem tej działalności nie były jedynie kwestie finansowe, na które zwracają uwagę niektórzy badacze³⁶. Polska, organizując ruch rewolucyjny i narodowy (PPS), dążyła do obalenia i destrukcji ówczesnej Rosji, angażując się także m.in. we współpracę wywiadowczą z Japonią.

W niniejszym opracowaniu analizie poddano działalność wywiadowczą i współpracę pomiędzy Polską a Japonią w czasie politycznej aktywności Józefa Piłsudskiego oraz w okresie powojennym, aż do 1990 roku. Charakterystyka tych działań i stopień ich ogólności został celowo przygotowany tak, aby Czytelnik mógł się zorientować w specyfice służb wywiadowczych i kontrwywiadowczych, a zarazem nie miał przeświadczenia, iż opracowanie kierowane jest do bardzo wąskiej grupy docelowej – funkcjonariuszy służb państwowych czy też osób zajmujących się służbami specjalnymi.

2.2. Aktywność służb wywiadowczo-konsularnych Polski i Japonii w kwestiach żydowskich

Jak wspomniano we wstępie, wywiad polski ściśle współpracował z japońskimi służbami konsularnymi w kwestii ratowania diaspory żydowskiej w Kownie w czasie II wojny światowej. Przybliżenie tej kwestii pozwoli ukazać istotną przestrzeń działań, w których główną rolę odgrywają służby specjalne, w tym wypadku wywiad. Renata Tarasiuk wskazuje, że

35 J. Larecki, *Wielki leksykon służb specjalnych świata*, Warszawa 2007, s. 279.

36 Zob. https://pl.wikipedia.org/wiki/Stosunki_polsko-japo%C5%84skie#mw-head (dostęp: 21.12.2022).

współpraca wielu ludzi ze służb dyplomatycznych, konsularnych oraz struktur wywiadu Japonii i Polski, nacechowana poświęceniem, była służbą człowiekowi w zagrożeniu. Współpraca obu państw była misją ratowania życia ludzkiego na poziomie instytucjonalnym, ale również na poziomie jednostkowym. Od każdego indywidualnie, kto zaangażowany był w skomplikowany proces ocalania chociażby jednego człowieka, wymagało to osobistych wyrzeczeń, ryzyka, ciągłości moralnych wyborów³⁷.

Badaczka ta zwraca również uwagę na działalność płk. Stafana Mayera, szefa polskiego wywiadu i kontrwywiadu w latach 1930–1939, który

podkreślał, że od czasu, gdy w służbie wywiadowczej pierwiastek szpiegostwa zaczął ustępować miejsca naukowej metodzie pozyskiwania i przetwarzania informacji, a wywiad przestał utożsamiać się z czystym szpiegostwem, zbliżając się w metodach do naukowej analizy informacji, coraz bardziej zacieśniała się współpraca służb dyplomatycznych i wywiadowczych³⁸.

Tarasiuk przybliży również historię współpracownika japońskiego wywiadu, Chiune (Sempo) Sugihara, który od 1929 roku pełnił w konsulacie w Kownie rolę eksperta w zakresie relacji międzynarodowych, prowadząc jednoosobowy konsulat. Sugihara ukończył Uniwersytet Waseda³⁹ i od 19. roku życia studiował język rosyjski, którego dobra znajomość sprawiła, że uczestniczył w negocjacjach japońsko-radzieckich. Jako uznany sowietolog został wiceministrem spraw zagranicznych w miejscowej administracji. Od 1934 roku był dyrektorem Wydziału Polityki Zagranicznej w Mandżukuo, a w 1937 roku objął funkcję sekretarza-tłumacza poselstwa Japonii w Helsinkach⁴⁰.

Jak wyjaśnia Tarasiuk, Sugihara w Kownie był odpowiedzialny za

sporządzanie sprawozdań z sowieckich i niemieckich ruchów wojsk, informowanie o wszystkich budzących podejrzenia manewrach sowieckich i niemieckich

37 R. Tarasiuk, *Polsko-japońska współpraca wywiadowcza i konsularna dla ratowania życia Żydów w Kownie w czasie II wojny światowej*, „O Bezpieczeństwie i Obronności” 2018, 2(4), s. 120 (Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach).

38 Tamże, s. 109. Zob. W. Skóra, *Współdziałanie służby konsularnej II Rzeczypospolitej z wywiadem wojskowym*, „Dzieje Najnowsze”, R. XXXVI, 1, 2004, s. 21–22.

39 Tamże, s. 110. Zob. H. Kuromiya, A. Peplowski, *Miedzy Warszawą a Tokio. Polsko-japońska współpraca wywiadowcza 1904–1944*, Toruń 2009, s. 471.

40 Tamże, s. 110–111. Zob. E. Pałasz-Rutkowska, A.T. Romer, *Historia stosunków polsko-japońskich*, Warszawa 1996, s. 180–181.

kich, gromadzenie informacji potwierdzających planowany atak niemiecki na ZSRR i zgłoszenie tego swoim przełożonym w Berlinie i w Tokio. Japoński konsul był pozytywnie nastawiony do polsko-japońskiej współpracy wywiadowczej, zwłaszcza kiedy na zacieśnienie współpracy obu wywiadów wpłynęła sytuacja po wybuchu II wojny światowej, implikująca nieufność japońskiego Sztabu Generalnego do zamierzeń Hitlera wobec ZSRR. W roku 1940 kontakty z konsulem nawiązali oficerowie polskiego wywiadu: kapitan Alfons Jakubianiec (pod nazwiskiem Jerzy Kuncewicz) i porucznik Leszek Daszkiewicz, używający także nazwiska Jan Stanisław Perz. Japoński konsul uzyskał kontakt z podokręgiem komendy Związku Walki Zbrojnej Kowno. Podjęta współpraca dotyczyła głównie wywiadu wojskowego, skierowanego przeciwko ZSRR. Daszkiewicz i Jakubianiec, dzięki pomocy Sugihary, rozwinęli dalszą współpracę. Opuścili Kowno mimo ścisłej kontroli granicy litewskiej, by udać się do Berlina, a następnie do Sztokholmu. W Berlinie, przy wsparciu Sugihary, uzyskali pomoc ambasady japońskiej. Później Leszek Daszkiewicz miał wyjechać do Pragi jako osobisty sekretarz Japończyka, który miał tam objąć funkcję konsula generalnego. Kapitan Alfons Jakubianiec miał natomiast kontynuować swoją działalność na terenie Berlina. Akcja pomocy Żydom polskiego pochodzenia, zbiegłym na Litwę po napaści Niemiec hitlerowskich na Polskę we wrześniu 1939 roku, była potwierdzeniem wielokierunkowych polsko-japońskich kontaktów wywiadowczych⁴¹.

Powyższe dane ukazują, jak ważna i cenna była współpraca obu państw.

2.3. Rola i znaczenie marszałka Józefa Piłsudskiego we współpracy wywiadowczej Polski i Japonii

Józef Piłsudski jako naczelnik nowo powstałego państwa polskiego był zmuszony do podjęcia działań nakierowanych na współpracę ze służbą wywiadu Japonii. Ówczesna sytuacja geopolityczna wymagała od marszałka odważnych kroków, a celem tych posunięć było odzyskanie przez Polskę suwerenności. Należy przy tym pamiętać, że współpraca wywiadowcza zawsze służy obu stronom. Każda z nich ma w tym swoje partykularne cele. Dla Piłsudskiego była to niepodległa Rzeczpospolita, a dla Japończyków – walka z ówczesnym wrogiem, Rosją, która była także zagrożeniem dla młodego państwa polskiego.

41 Tamże, s. 111–112. Zob. H. Kuromiya, A. Pepłoński, *Między Warszawą a Tokio...*, s. 472–473.

Analizując materiały dostępne w Archiwum Instytutu Józefa Piłsudskiego⁴², a także dokumentację archiwalną i rękopiśmienną, bibliografię, albumy, informatory i katalogi, źródła drukowane, pamiętniki, relacje, wspomnienia, opracowania, literaturę i publicystykę, łatwo przybliżyć genezę polsko-japońskiej współpracy wywiadowczej, którą zapoczątkował marszałek.

Józef Piłsudski zdecydował się podjąć grę wywiadowczą z Japonią, wykorzystując sytuację geopolityczną. Rosja, będąc wrogiem Japonii, stanowiła realną przeszkodę w uzyskaniu niepodległości przez Polskę. Choć tradycja narodowa nie pozwala na określenie komendanta mianem „agent” czy „konfident”, to z punktu widzenia mocodawców niektóre poczynania marszałka nosiły cechy agenturalności i współpracy na rzecz obcych. Przedstawiciele służb specjalnych, szczególnie japońskich, twierdzili wręcz, że wchodzili w układy z Piłsudskim dla osiągnięcia własnych korzyści, działając w zgodzie z wszelkimi kanonami służby wywiadu⁴³.

Ponieważ pojęcia „wywiad”, „służba wywiadowcza”, „dwójka”, „agent” itd. rodzą negatywne skojarzenia, również w polskiej tradycji mają ujemną rangę moralną. W zasadzie nie rozróżnia się pozytywnego charakteru powiązań specjalnych od działań negatywnych wywiadu. Współpraca wywiadowcza sama w sobie była zawsze wstydliva i oceniana przez ogół jako negatywna. Mówiąc o Piłsudskim, na pierwszy plan wydobywa się motyw, jakimi się kierował, podejmując współpracę z obcymi wywiadami, jednocześnie rozgrzeszając go za ten krok i ukrywając samą istotę zagadnienia. Nie jest wszakże ważne, w jakim celu podejmuje się współpracę. Wszelkie tłumaczenia i usprawiedliwienia mają zawsze przysłonić właściwy obraz, tymczasem dla tajnych służb liczą się praktyczne rezultaty akcji wywiadowczych. Agentem albo się jest, albo się nim nie jest. To banalne stwierdzenie najlepiej oddaje istotę zagadnienia. Jakie inne określenie można bowiem zastosować, gdy ktoś świadomie, na podstawie umowy, wykonuje zadania specjalne na rzecz wywiadu?⁴⁴

Jak wynika z dostępnych źródeł, współpraca Józefa Piłsudskiego mogła mieć charakter nie tylko „służbowy” – służący osiągnięciu celu nadrzędnego,

42 <https://www.pilsudski.org/pl/zbiory-instytutu/katalogarchiwum> (dostęp: 13.12.2021).

43 R. Świętek, *Lodowa ściana. Sekrety polityki Józefa Piłsudskiego 1904–1918*, Kraków 1998, s. 7.

44 Tamże, s. 11–12.

jakim była wolność Polski, ale także taki, który wypływał z pobudek innych niż patriotyczne⁴⁵.

Józef Piłsudski w rzeczywistości nie miał wpływu na odbiór jego poczynań przez Japończyków. Nie zastanawiał się, czy jego działania są zgodne z kanonami współpracy wywiadu z agentem. Wiedział natomiast, że współpraca tego typu musi być okryta tajemnicą, bo w przeciwnym razie jego działania byłyby z góry skazane na niepowodzenie, a skutki dekonspiracji byłyby dla Polski katastrofalne.

Można dzisiaj deliberować, czy Józef Piłsudski został wykorzystany przez obce wywiady, czy był, jak się to dzisiaj określa, agentem wpływu. W mojej ocenie mógł być w taki sposób odbierany, ale nie przez Polaków. Analiza materiału historiograficznego na temat Józefa Piłsudskiego i jego działalności politycznej w tamtym okresie ukazuje faktyczne zamiary Japończyków w kwestii współpracy wywiadowczej. Podobne informacje można uzyskać, studiując dokumentację, którą wytworzył gen. Oskar Hranilović von Czvetassin, przedostatni szef wywiadu Austro-Węgier, który tak pisał o marszałku: „Urodził się Litwinem, jest fanatycznym polskim patriotą, nie jest organizatorem, zawadiaką, konspirator, czyste ręce. Jednym słowem, wymarzony dla służb specjalnych kandydat na agenta politycznego”⁴⁶.

Powyższa charakterystyka Józefa Piłsudskiego w rzeczywistości dyskwalifikuje go jako agenta. Po pierwsze, nie potrafiłby on zorganizować pracy wywiadowczej, a jako „zawadiaką” stwarzałby realne zagrożenie dla bezpieczeństwa, co w linii prostej prowadziłoby do dekonspiracji działań wywiadowczych. Kolejne stwierdzenie: że „jest fanatycznym polskim patriotą”, również dyskwalifikuje go jako współpracownika obcego wywiadu. Jako fanatyczny patriota nigdy nie podjąłby się działań, które mogłyby godzić w Polskę, a niewykluczone, że takie zadania mógłby dostać do realizacji przez obcy wywiad. Oczywiście i czyste inklinacje Józefa Piłsudskiego nie gwarantowały w żaden sposób bezpieczeństwa działań wywiadu państw trzecich, dlatego na tej podstawie można wysnuć wniosek, że jego aktywność wywiadowcza podyktowana była jedynie chęcią walki o wolność

45 Ryszard Świątek podnosi także kwestię współpracy Józefa Piłsudskiego z wywiadami Austro-Węgier i Wywiadem Niemieckim. Jest to w mojej ocenie daleko posunięta nadinterpretacja faktów. Należy bowiem wziąć pod uwagę główny czynnik determinujący działania wywiadowcze, jakim był wówczas brak środków finansowych w organizacji (PPS) Józefa Piłsudskiego. R. Świątek, *Lodowa ściana...*, s. 12.

46 Tamże, s. 13.

i niepodległość Polski. Należy także wziąć pod uwagę pewien zasadniczy aksjomat. Otóż współpraca Polskiej Partii Socjalistycznej Józefa Piłsudskiego z wywiadem Japonii przypadła na okres wojny z Rosją (luty 1904 – sierpień 1905). Należy więc przyjąć, że współpraca wywiadowcza nie była współpracą wywiadu z agentem w ścisłym tego słowa znaczeniu, ale swojego rodzaju układem zawartym w określonym celu. W tym wypadku celem było osłabienie Rosji i wzmocnienie Rzeczypospolitej.

Dokumentację japońską w swoich badaniach dosyć szeroko wykorzystał John Albert White, który opisując działania dyplomatyczne rządu tokijskiego, podkreślił dużą efektywność oraz szeroki zasięg wpływów wywiadu japońskiego w Europie jako jeden z głównych czynników, który przesądził o zwycięstwie w wojnie z Rosją. Naświetlił przy tym związki Kempeitai z polskim ruchem rewolucyjnym i narodowym. Oddzielne studium o tej tajnej historii wojny rosyjsko-japońskiej napisał Hisao Tani. Z kolei historyk japoński Chiharu Inaba zajął się szczegółowo działaniami Japonii przeciw Rosji w Europie, planem powstania narodowego w Petersburgu w 1905 roku, powiązaniem wywiadu japońskiego z grupami opozycji antyrosyjskiej i wojskową współpracą polsko-japońską⁴⁷.

W ocenie badaczy fakt współpracy marszałka z wywiadem japońskim i rola, jaką odegrał polski ruch rewolucyjno-narodowy w wojnie z Rosją, był istotny dla Japonii, a także ważny z punktu widzenia sytuacji ówczesnej Europy. Idea, jaka przyświecała Józefowi Piłsudskiemu – przygotowanie powstania zbrojnego przeciwko Rosji, powodowała, iż szukał on sprzymierzeńca. Ujawniający się coraz wyraźniej konflikt między Rosją i Japonią stwarzał uzasadnione nadzieje na realizację dążeń niepodległościowych Polski. Wybuch wojny w 1904 roku zachęcał do bardziej radykalnych działań. Wśród członków PPS pojawiło się wielu zwolenników czynnego w niej udziału i opowiedzenia się po stronie Japonii. Pomimo sprzecznych ocen co do ostatecznego rezultatu wojny rosyjsko-japońskiej, przeważało stanowisko mówiące o potrzebie wykorzystania tego konfliktu dla polskiej sprawy narodowej. Już we wrześniu 1904 roku Bolesław Limanowski przedstawił koncepcję wejścia w porozumienie z Japończykami i utworzenia wydziału wojskowego z myślą o przygotowaniu powstania zbrojnego. Piłsudski na wieść o wybuchu wojny rosyjsko-japońskiej opowiedział się

47 Tamże, s. 28. Cyt. za: J.A. White, *The Diplomacy of the Russo Japanese War*, Princeton 1964.

po stronie tego konfliktu dla osiągnięcia polskich celów. Dostrzegając potrzebę stworzenia silnej organizacji i zgromadzenia znacznych środków, starał się rozszerzyć front antyrosyjski poprzez włączenie do niego Ligi Narodowej. Liga zajęła jednak stanowisko niechętne wobec zaangażowania się po stronie Japonii. Wybrała oczekiwanie na przesilenie wewnętrzne w Rosji, jakie miałyby przynieść trwająca wojna. Decyzja ta nie miała jednak racjonalnego uzasadnienia. Jednoznaczna oferta pomocy ze strony polskiej w tym zakresie mogła przynieść wymierne korzyści w postaci silniejszego wsparcia rządu japońskiego⁴⁸. Jak się okazało, niedługo po tym Japonia przyjęła „ofertę” ze strony PPS – Józefa Piłsudskiego.

2.4. Rosja jako impuls wspólnych działań wywiadowczych pomiędzy Polską a Japonią

Zawirowania na arenie politycznej, w szczególności działania Rosji w tym okresie, stanowiły główny impuls do podjęcia wspólnych działań pomiędzy Polską a Japonią. Rysujący się coraz wyraźniej konflikt Rosji z Japonią stworzył uzasadnioną okazję i zarazem dążność ze strony PPS do radykalizowania działań i wyraźnego opowiedzenia się po stronie Japonii. Sytuacja ta dawała też nadzieję na uzyskanie niepodległości przez ówczesną Polskę. Kierownictwo PPS stwierdziło, że zwalczanie Rosji, będącej wspólnym wrogiem Japonii i Polski, jest jedyną drogą ku niepodległości.

Japończycy od dawna dążyli do opanowania całego półwyspu Liaotung, czemu sprzeciwiała się Rosja, która uzurpowała sobie prawa, jako do swojej strefy wpływu, do Korei i Mandżurii. Linia kolei transsyberyjskiej powoli dochodziła do północnych rubieży Chin. W Mandżurii zamierzano wybudować odnogę, która połączyłaby Charbin z główną bazą floty wojennej na Oceanie Spokojnym w Port Artur i stworzyła dla rosyjskiego kapitału możliwość penetracji gospodarczej rynku chińskiego. Rząd japoński sprzeciwiał się wzmocnieniu wpływu Rosjan w Mandżurii, Korei i Chinach. Celem polityki Japonii było więc wyparcie Rosji z Mandżurii i umocnienie zdobytych pozycji w Korei⁴⁹. Azja stała się teatrem działań politycznych, które w ocenie sprzymierzeńców Japonii mogłyby osłabić

48 H. Kuromiya, A. Peplowski, *Między Warszawą a Tokio...*, s. 23.

49 R. Świętek, *Lodowa ściana...*, s. 98–99.

Rosję. Zainteresowanymi stronami były Wielka Brytania, Niemcy oraz Stany Zjednoczone. W takiej sytuacji, a także zważywszy na to, że Japonia stawiała się liczącą się siłą polityczną, Józef Piłsudski i kierownictwo PPS rozpoczęli zabiegi dążące do nawiązania i ukierunkowania współpracy z Japonią. W 1904 roku polski działacz polityczny Witold Jodko-Narkiewicz nawiązał kontakty z posłem japońskim w Londynie, Tadasu Hayashi, który wyraził zainteresowanie propozycją współpracy na polu działalności wywiadowczej i dywersyjnej skierowanej przeciwko Rosji. Współpraca z Japonią miała polegać na dostarczaniu przez stronę polską informacji wywiadowczych, a także wymianie informacji dotyczących Dalekiego Wschodu. Celem Józefa Piłsudskiego było uzyskanie finansowania dla działań niepodległościowych i dla walki przeciwko Rosji, a także umożliwić uformowanie legionów polskich w Japonii⁵⁰. W maju 1904 roku marszałek udał się do Tokyo. Wyjazd miał na celu zawarcie umowy dotyczącej przede wszystkim zasad przekazywania przez PPS japońskiemu Sztabowi Generalnemu informacji dotyczących armii rosyjskiej. Jednakże aksjomatem podjętej współpracy miały być działania zmierzające do osłabienia i załamania potęgi Rosji. Mając na uwadze wieloletnie zniewolenie ówczesnej Polski, podjęte decyzje w sprawie współpracy zdają się w pełni uzasadnione. Dążność Polaków do niepodległości i determinacja, by w końcu stać się suwerennym państwem, były tak silne, że współpraca z wywiadami obcych państw, która dawała chociażby cień możliwości odzyskania niepodległości, była w tamtych czasach jedyną słuszną decyzją, jaką podjęło kierownictwo PPS.

Biorąc pod uwagę jeden z determinantów współpracy, tj. czynnik finansowy, a także wsparcie w dostawie broni, stałe wysuwanie sprawy polskiej na łamach prasy, zorganizowanie legionu polskiego, specjalne traktowanie jeńców pochodzenia polskiego, a także stanowcze działania ze strony Japonii w sprawie Polski na arenie międzynarodowej i wspieranie działań względem państw trzecich zainteresowanych, w polityce PPS przeciwko Rosji deklarowano m.in.:

- przekazywanie osób i oficerów, którzy mogliby udzielać pomocy przy przesłuchaniach jeńców rosyjskich,
- przekazywanie i zaopatrywanie strony japońskiej w odezwy i ulotki wzywające żołnierzy do dezercji z armii rosyjskiej,

50 H. Kuromiya, A. Peplowski, *Między Warszawą a Tokio...*, s. 26–27.

- gotowość przekazania oficerów i personelu w celu utworzenia legionów,
- prowadzenie akcji utrudniających mobilizację oddziałów rosyjskich na ziemiach polskich,
- działania dywersyjne i sabotażowe,
- organizowanie opozycji na terenie Polski i Litwy oraz przygotowanie powstania i współdziałanie z narodami uciśnionymi w Rosji,
- zorganizowanie sieci wywiadowczej dostarczającej informacji na temat dyslokacji i przemieszczania się oddziałów rosyjskich⁵¹.

Strona polska liczyła, że w zamian za to Japonia prześle na początek 10 tysięcy funtów, a w czasie trwania współpracy kolejne transze pieniędzy, później zaś uzbrojenie: broń krótką – około 3 tys. sztuk, karabiny – około 60 tys. sztuk, i amunicję⁵². Niejako oponentem w sprawie współpracy polsko-japońskiej, sceptycznym wobec powodzenia planów Polaków co do powstania przeciwko Rosji, stał się Roman Dmowski. Polityk ten przekazał stronie japońskiej informacje, jakoby kwestia ewentualnego powstania miała nie uzyskać poparcia wśród ludności polskiej i tym samym skazana byłaby na niepowodzenie i równoczesne wzmocnienie Rosji. W konkluzji Roman Dmowski stwierdzał, że „sprawa polska dojrzeje dopiero za 5–6 lat”⁵³. PPS i Józef Piłsudski, mimo stanowiska Romana Dmowskiego, postanowili kontynuować współpracę z Japończykami.

Współpraca z wywiadem japońskim została przez kierownictwo PPS utajniona i figurowała pod kryptonimem „Wieczór”. Kontakty były utrzymywane m.in. w Londynie, Krakowie, Lwowie i Paryżu. Strona polska ograniczała się do przekazywania informacji o sytuacji politycznej i wojskowej w Rosji. Strona japońska przekazywała PPS pieniądze, które były przeznaczone w głównej mierze na zakup uzbrojenia, mającego posłużyć w trakcie powstania przeciwko Rosji. Kierownictwo PPS, w tym Józef Piłsudski, nabrali optymizmu i jeszcze większego przekonania co do powodzenia planów niepodległościowych, po tym jak w 1908 roku, w wyniku tzw. „młodotureckiej rewolucji”, Bułgaria i Serbia ogłosiły swoją niepodległość. Józef Piłsudski, w porozumieniu z kierownictwem PPS, postanowił

51 Tamże, s. 34.

52 Tamże, s. 35.

53 W. Jędrzejewicz, *Sprawa „Wieczoru”. Józef Piłsudski a wojna japońsko-rosyjska 1904–1905*, „Zeszyty Historyczne” 1974, nr 27, s. 59.

bardziej sformalizować i zinstytucjonalizować współpracę z Japonią. We Lwowie utworzono w 1908 roku Związek Walki Czynnej⁵⁴ oraz wydano podręcznik pt. *Służba wywiadowcza*. Dalsze działania Józefa Piłsudskiego służące wzmocnieniu ówczesnej Polski rodziły konieczność tworzenia kolejnych organizacji. I tak powstały m.in. Drużyny Podhalańskie⁵⁵, Drużyny Bartoszwowe⁵⁶, Polowe Drużyny Sokoła⁵⁷. Nie sposób pominąć faktu podejmowania współpracy przez Józefa Piłsudskiego, także współpracy wywiadowczej, z wywiadem austro-węgierskim i niemieckim. Aktywność w tym obszarze także zmierzała do osiągnięcia jednego celu – odzyskania niepodległości przez Polskę.

-
- 54 Związek Walki Czynnej (ZWC), organizacja konspiracyjna o charakterze wojskowym, założona w 1908 roku we Lwowie przez K. Sosnkowskiego i działaczy Organizacji Bojowej PPS; powstała z inicjatywy J. Piłsudskiego w celu przygotowania kadr kierowniczych dla przyszłego powstania przeciwko Rosji. ZWC był powiązany z PPS – Frakcją Rewolucyjną, działał w trzech zaborach oraz w skupiskach polskiej młodzieży akademickiej poza krajem. Po utworzeniu w 1910 roku Związku Strzeleckiego i Polskich Drużyn Strzeleckich ZWC stał się ich nadrzędną organizacją. Komendantem ZWC był Józef Piłsudski, szefem Sztabu Głównego – Kazimierz Sosnkowski (<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Zwiazek-Walki-Czynnej;4002464.html> – dostęp: 14.12.2021).
- 55 Drużyny Podhalańskie – organizacja paramilitarna, utworzona w 1913 roku w Nowym Targu pod patronatem politycznym Stronnictwa Narodowo-Demokratycznego. Organem kierowniczym Drużyn Podhalańskich był Związek Drużyn Podhalańskich (zał. w maju 1913). W dniu 21 czerwca 1914 roku połączone z Polskimi Drużynami Strzeleckimi (<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Druzyny-Podhalanskie;3894477.html> – dostęp: 14.12.2021).
- 56 Drużyny Bartoszwowe, organizacja niepodległościowa, założona w 1908 roku przez Związek Młodzieży Polskiej „Zet” w celu przeciwdziałania wpływom Ukraińskiego Związku Siczowego. Skupiały głównie młodzież wiejską Galicji Wschodniej. W okresie wojny bałkańskiej w 1912 roku zostały przekształcone w organizację wojskową (z współudziałem m.in. J. Hallera), stając się konkurencją m.in. dla Związku Strzeleckiego. Naczelnikiem Komendy Głównej był Wawrzyniec Dajczak, a od 1912 roku Stanisław Bac (<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Druzyny-Podhalanskie;3894477.html> – dostęp: 14.12.2021).
- 57 Polowe Drużyny Sokole, Stałe Drużyny Sokole – ochotnicze paramilitarne formacje Sokoła założone w 1912 roku z inicjatywy Ligi Narodów jako konkurencja dla Związków Strzeleckich i Strzelca. Po utworzeniu we Lwowie w 1914 roku Centralnego Komitetu Narodowego połączyły się z Drużynami Bartoszwowymi, następnie weszły w skład Legionu Wschodniego (<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Polowe-Druzyny-Sokole;3959708.html> – dostęp: 14.12.2021).

W ramach współpracy pomiędzy Polską a Japonią realizowano wiele inicjatyw wywiadowczych. Miały one charakter zróżnicowany, ale w dalszym ciągu stronie polskiej przyświecał jeden cel – niepodległość kraju i osłabienie Rosji. Osłabienie Rosji leżało także w interesie Japonii, która intensyfikowała swoje działania wywiadowcze, szczególnie w Mandżurii. Polskie działania wywiadowcze na rzecz Japonii i wspólnie ze stroną japońską były realizowane w ramach placówek wywiadowczych i nosiły kryptonimy: „Hamlet”, „Kulis” i „Mandaryn”. Pojawiają się głosy, szczególnie w środowisku historyków, mówiące o tym, że w polityce Józefa Piłsudskiego w stosunku do Rosji brak było konsekwencji. Znane są także opinie, że Piłsudski, podejmując współpracę z wywiadem niemieckim, realizował tylko cel Niemiec. Mianowicie Polska miała się stać silnym państwem mogącym zatrzymać Rosję, a więc stanowiącym swoistego rodzaju zaporę przed naporem tego państwa.

Ryszard Świątek stwierdza:

Inaczej być nie mogło. Taka jest rzeczywistość polityki w nowszych czasach. Kiedy do tego jest się przedmiotem polityki w ręku innych, nie ma innego wyboru, dopóki przeciwnik reprezentuje siłę i władzę. Można powiedzieć: „Cel uświęca środki”. Liczy się ostateczny rezultat. W tym kontekście współpraca z zaborcami stawiała się narzędziem realizacji własnego programu, niezależnie od tego, że wówczas Piłsudski był jednym z trybów maszyny wywiadowczej Austro-Węgier i Niemiec. Niewiele osób wiedziało, że za organizacjami niepodległościowymi Piłsudskiego stały rządy i służby wywiadu obu monarchii. Łańcuch zewnętrznych zależności wywiadowczych prowadził zawsze od Piłsudskiego do podległych mu struktur konspiracji. Piłsudski dla służb wywiadu Japonii, Austro-Węgier i Niemiec był w owych czasach ich specjalnym, poufnym współpracownikiem. Cele tej współpracy wyznaczały zamierzenia polityczne tych państw, ale bieżące kontakty utrzymywano na płaszczyźnie stricte wywiadowczej. Gorzka to może być prawda, ale fakty są nieugięte. Piłsudski działał w tajnym porozumieniu i został bezpośrednio włączony w system wywiadów tych państw, zgodnie z klasycznymi schematami, na zasadzie specjalnego kontaktu agenturalnego tajnych służb, które ustalały zasady współpracy i reguł gry. Prawda o zapleczu ruchu Piłsudskiego, zwłaszcza w jego kulminacyjnym punkcie – wymarszu I Kadrowej z Krakowskich Oleandrów do Królestwa Polskiego rankiem 6 sierpnia 1914 roku, może wydawać się szokująca w kontekście uświęconej tradycji tego epizodu walki Polaków o niepodległość. Pomoc dla politycznych i wojskowych poczynąń Piłsudskiego i reprezentowanych przez niego ugrupowań wynikała z polityki tych państw, popierania ruchów rewolucyjnych, jako siły odśrodkowej w Rosji. Wspólne dla obu stron było utrzymywanie i rozwijanie poufnych kontaktów jako metody realizowa-

nia celów politycznych. Sam Piłsudski używał powiązań wywiadowczych jako narzędzia otwierającego możliwości praktycznego działania politycznego⁵⁸.

Konkluzja dotycząca działań Józefa Piłsudskiego, która deprecjonuje Jego osiągnięcia na polu polityki międzynarodowej, wydaje się nietrafiona. Autor przytoczonej powyżej refleksji nie wziął pod uwagę faktycznej sytuacji finansowo-politycznej ówczesnej Polski, kraju, który realnie nie istniał na arenie międzynarodowej jako państwo z wszystkimi jego atrybutami, w tym silną, ugruntowaną tożsamością narodową. Ponadto wieloletnie zniewolenie przez zaborców spowodowało spustoszenie w pojmowaniu fenomenu tożsamości narodowej. Instrumenty sprawcze w polityce w tamtych czasach sprowadzały się tylko do metod, które stosował Józef Piłsudski, gdyż innych ówczesna Polska nie wypracowała, ponieważ nie mogła ich wypracować. Niebył faktyczny – bo pozorny – Polski powodował całkowite uzależnienie istnienia państwa od mocarstw trzecich. I w tym kontekście celowe wydaje się szukanie wsparcia w innych państwach, których nadrzędnym celem było osłabienie Rosji. Takie właśnie były faktyczne zamiary ówczesnych sojuszników Józefa Piłsudskiego. I to jest prawda, ponieważ i dzisiaj w polityce wszystkich państw na świecie najważniejsze jest utrzymanie pokoju, zdobywanie dóbr i zawieranie sojuszków. Gdyby Polska na początku XX wieku miała chociażby w połowie tyle zasobów, co np. Wielka Brytania, jej sytuacja i pozycja byłaby zupełnie inna.

Analiza oparta na wiedzy z zakresu politologii i historii pozwala wysnuć wniosek, że sposób uprawiania polityki w ówczesnych czasach był jedyną możliwą i prowadzącą do osiągnięcia celu drogą. Holistyczne ujęcie sytuacji, w jakiej znalazła się w tamtym okresie Europa: wybuch I wojny światowej, zmiana geopolityki i sojuszków, potwierdza powyższy wniosek – bowiem w 1918 roku powstało m.in. państwo polskie⁵⁹. Józef Piłsudski i jego

58 R. Świętek, *Lodowa ściana...*, s. 858–859.

59 Wojnę zakończyły traktaty pokojowe: 28 VI 1919 roku z Niemcami w Wersalu (wersalski traktat pokojowy), 10 IX 1919 z Austrią w Saint-Germain-en-Laye, 27 XI z Bułgarią w Neuilly, 4 VI 1920 z Węgrami w Trianon i 10 VIII 1920 z Turcją w Sèvres. Udział w wojnie wzięły łącznie 33 państwa (w tym 29 z ententy), ok. 70 mln żołnierzy (ok. 10 mln zabitych, ok. 20 mln rannych). W armiach państw zaborczych służyło ponad 500 tys. Polaków. W I wojnie światowej walczyła też polska formacja zbrojna: Legiony Polskie. W wyniku wojny rozpadła się monarchia austro-węgierska, a Niemcy i Austria stały się republikami, powstała sowiecka Rosja, odrodziły się bądź powstały nowe państwa: Polska, Czechosłowacja, Jugosławia,

styl uprawniania polityki w owym czasie należałoby określić jako quasi-stan „wyższej konieczności”, co daje podstawy do tego, by nie zgadzać się z pejoratywną konkluzją Ryszarda Świątko, jakoby działalność polityczna Józefa Piłsudskiego oraz jego współpraca z wywiadami państw trzecich była typem działalności, w której cel uświęca środki. Okres po I wojnie światowej aż do wybuchu II wojny był czasem reorganizacji i zarazem organizacji w sferze wywiadów obu państw – polskiego i japońskiego.

Droga do odzyskania niepodległości przez Polskę po powrocie Józefa Piłsudskiego do kraju z więzienia w Edynburgu nie była prosta. Wyboje na ścieżce „do niepodległej” niewątpliwie miały miejsce⁶⁰. Nieco szerzej o meandrach tworzenia polskiego systemu państwa w obszarze bezpieczeństwa wewnętrznego II Rzeczypospolitej pisze prof. Andrzej Misiuk, który zwraca uwagę na trudności, jakie miał Józef Piłsudski w latach 1918–1922. Autor ten podkreśla też rolę, jaką odgrywało i wciąż odgrywa bezpieczeństwo wewnętrzne państwa, który to fenomen przedstawia jako jeden z aksjomatów oceny stabilności każdego państwa⁶¹.

Należy także zwrócić uwagę na to, iż lata 20. XX wieku to także okres skomplikowanej sytuacji politycznej. Zagrożenie dla Polski, prócz Rosji Sowieckiej, stanowiły także Niemcy. Politykę obu krajów widziano jako zbliżanie się do siebie, co było zdecydowanie niekorzystne dla Polski. Józef Piłsudski krytycznie oceniał faktyczne oddziaływania tych państw i ich wzajemne stosunki po traktacie wersalskim, a także działalność Ligi Narodów. Wydarzenia te nie sprzyjały tworzeniu się niepodległej Polski. W dziele tym ważną rolę odegrała natomiast wojna polsko-bolszewicka, a szczególnie okres powojenny. Aparat państwa polskiego po wojnie starał się poszukiwać, nawet listami gończymi, osób, które kolaborowały z bolszewikami,

Litwa, Łotwa, Estonia i Finlandia. Dokonano nowego podziału kolonii i wytyczono nowe granice w Azji i Afryce. Powstała Liga Narodów. Wojna zrujnowała przede wszystkim Europę i spowodowała zmniejszenie się jej roli w stosunku do innych części świata (<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/wojna-swiatowa-I;3997519.html> – dostęp: 14.12.2021).

60 K. Miroszewski, *Drogi do niepodległości polski*, [w:] *Wywiad i kontrwywiad a bezpieczeństwo Polski odrodzonej po 1918 roku*, red. H. Cwiąg, M. Siewier, Warszawa 2019, s. 28–37.

61 A. Misiuk, *Spółeczno-polityczne uwarunkowania tworzenia systemu bezpieczeństwa wewnętrznego II RP w latach 1918–1922*, [w:] *Wywiad i kontrwywiad a bezpieczeństwo Polski odrodzonej po 1918 roku*, red. H. Cwiąg, M. Siewier, Warszawa 2019, s. 38–55.

tj. współpracowników Armii Czerwonej. Główną rolę w tej działalności odegrała Policja Państwowa.

Robert Majzner zwraca uwagę na priorytetowość działalności służb dyplomatycznych i służby informacyjno-wywiadowczej. Stwierdza, że służby te zabezpieczały najbardziej żywotne interesy Polski poprzez zbieranie informacji i ich analizowanie, co prowadziło do budowania sojuszków, tak niezbędnych w tamtym okresie, ale i dzisiaj⁶². Analiza materiałów źródłowych pozwala wysnuć wniosek, że koncepcja utworzenia służby wojskowo-dyplomatycznej ma swoje początki w roku 1918, w akcie utworzenia w Berlinie, Wiedniu, Budapeszcie, Moskwie i Kijowie placówek dyplomatycznych. Na tej kanwie i w obawie przed agresją ze strony Rosji 12 maja 1920 roku utworzono placówkę w Tokio, która miała pozyskiwać informacje na temat rosyjskiego Dalekiego Wschodu.

62 R. Majzner, *Trudne początki – czyli jak organizowano służbę wojskowo-dyplomatyczną odrodzonej Rzeczypospolitej*, [w:] *Wywiad i kontrwywiad a bezpieczeństwo Polski odrodzonej po 1918 roku*, red. H. Cwiąg, M. Siewier, Warszawa 2019, s. 100–111.

Okres II wojny światowej w kontekście polsko-japońskiej współpracy wywiadowczej

Druga wojna światowa była traumatycznym przeżyciem dla wielu narodów, w tym polskiego. Polska jako kraj została dotknięta szczególnie. Agresja ze strony nie tylko Niemiec, ale także Rosji, spowodowała, że państwo polskie poniosło największe straty materialne i ogromne w liczbie ludności w tej części Europy. Należy koniecznie zauważyć pewnego rodzaju fenomen. Mianowicie, czynnikami utrwalającymi współpracę obu wywiadów: Polski i Japonii, poza zagrożeniem ze strony Rosji, była całkowita lojalność i wzajemne zaufanie. To one sprawiły, że po wybuchu II wojny światowej oba państwa znajdujące się formalnie po przeciwnych obozach, nadal aktywnie współpracowały na płaszczyźnie wywiadowczej. Głównym obiektem tej współpracy pozostawał nadal Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR)⁶³.

Podkreślenia wymaga też fakt, iż Polska od 11 grudnia 1941 roku była w stanie wojny z Japonią. Na poziom współpracy wywiadowczej mógł wpłynąć wybuch wojny japońsko-amerykańskiej, a jednak tak się nie stało. Przełomowym czasem w stosunkach polsko-japońskich był wybuch II wojny światowej w 1939 roku. Do całkowitego braku kontaktu z placówkami dyplomatycznymi na świecie doszło po 6 września, a główną przyczyną tego stanu był brak opracowanych procedur łączności na wypadek wojny.

63 H. Kuromiya, A. Peplowski, *Między Warszawą a Tokio. Polsko-japońska współpraca wywiadowcza 1904–1944*, Toruń 2009, s. 7–8.

3.1. „Mandaryn” – placówka polskiego wywiadu w Japonii

W Japonii funkcjonowała w tamtym okresie placówka wywiadowcza Oddziału II „Mandaryn”⁶⁴. Informacje gromadzone przez tę placówkę, gdyby tylko mogły być przekazywane bezpośrednio do Sztabu Naczelnego Wodza, stanowiłyby wartość, jednakże tak się nie działo. Tymczasem „Mandaryn” w lutym 1940 roku opracował obszerne informacje zawierające szczegółowe dane na temat:

- mobilizacji Armii Czerwonej przeprowadzonej od września do grudnia 1939 roku,
- siły Armii Czerwonej na Dalekim Wschodzie,
- aktualnej sytuacji wewnętrznej w ZSSR,
- informacji z frontu zachodniego ZSSR,
- opinii japońskich kół wojskowych o sytuacji wewnętrznej Niemiec,
- stosunków japońsko-niemieckich,
- rozmów sowiecko-japońskich w Hrabinie i Moskwie,
- tranzytu przez Syberię,
- oceny własnej sytuacji politycznej na Dalekim Wschodzie,
- aktualnego stosunku Japonii do ZSSR.

Wynikało z tego, że Armia Czerwona pod koniec 1939 roku mogła liczyć ponad 150 dywizji piechoty, ale ponieważ stwierdzono dywizje o numerach 163 i 201, ich rzeczywista liczba musiała być większa. Ilość dywizji kawalerii oceniano na 42, a lotnictwo miało liczyć około 90 pułków składających się z dwóch dywizjonów (eskadryli). Ogólny stan lotnictwa był szacowany na 3,6–4 tys. samolotów bojowych oraz około 2 tys. samolotów zapasowych, szkolnych lub będących w remoncie⁶⁵.

Mając powyższe na uwadze, należy wysnuć wniosek, że informacje dostarczane przez placówkę „Mandaryn” były niezwykle cenne, mogły być wykorzystywane w pełni do kreowania polityki i prowadzenia działań wojennych przez Polskę. Wartość tych informacji, a zarazem ich wiarygodność, była niejako potwierdzeniem stanu faktycznego prowadzonych działań wojennych. Co równie istotne, pochodziły one także ze źródeł państw trzecich. Przykładem tego są chociażby informacje z japońskich kół wojskowych na

64 Tamże, s. 441–442.

65 Tamże, s. 440–441.

temat trudnej ekonomicznej sytuacji Niemiec. Wynikało z nich również, że Niemcy miały wpływ na kształtowanie propagandy japońskiej.

Według informacji będących w posiadaniu placówki „Mandaryn” inicjatywa podjęcia rozmów z Moskwą wypłynęła od rządu japońskiego.

Propozycje japońskie zawierały żądania:

- zaniechania popierania rządu marszałka Czang Kaj-szeka,
- rozwiązania czerwonej Armii Chińskiej i uznania Mandżukuo w zamian za „wolną rękę” dla ZSSR w Turkiestanie Chińskim,
- uznanie Narodowej Republiki Mongolskiej w Mongolii Zewnętrznej.

W odpowiedzi strona sowiecka miała zażądać:

- uznania podziału Polski,
- zawarcia paktu o nieagresji,
- demilitaryzacji północnej Mandżurii (wycofanie wojsk japońskich i definitywne ustalenie granicy).

Pod względem ekonomicznym Japonia zażądała m.in. kolejowego i lotniczego tranzytu przez Syberię i zawarcie umowy handlowej. W ramach wymiany handlowej zaproponowała takie produkty, jak: soja, siarka, magnez, olej sojowy, owoce i tekstylia, w zamian za: ropę naftową, węgiel, rudę manganową i rzadkie metale niezbędne w metalurgii⁶⁶.

Meandry nawiązanych umów, zawieranie tzw. nowych układów, które miały na celu praktycznie wymianę gospodarczą, umożliwiło obu stronom nawiązywanie także sojuszy politycznych, które jednak swoje podłoże miały tylko w dziedzinie ekonomii.

Wybuch II wojny światowej doprowadził do komplikacji stosunków polsko-japońskich, jednakże – co istotne – nie doszło do ich zerwania.

Głównym powodem utrzymania bilateralnych stosunków stała się kwestia ZSSR, który był uważany przez Japonię za realne zagrożenie. Japonia zmieniła narrację co do Niemiec, które zawarły układ o nieagresji z ZSSR, który – jak wiemy – został w późniejszym czasie złamany. To wystarczyło jednak, by Japonia utraciła zaufanie do Rzeszy. Bardzo czytelnym znakiem dla byłych „koalicjantów” było pozostawienie Ambasady RP w Tokio, chociaż Niemcy bardzo nalegali na to, by placówkę dyplomatyczną Polski zamknąć. Kontakty polsko-japońskie na polu wywiadowczym nie uległy pogorszeniu nawet po ogłoszeniu w 1941 roku stanu wojny z Polską ani po wybuchu wojny japońsko-amerykańskiej.

66 Tamże, s. 443.

Sytuacja ta dla Polski była bardzo niekomfortowa, chociażby dlatego, iż Polska była zobligowana do realizacji zadań zleconych przez aliantów, a te zostały skierowane przeciwko Japonii.

W tamtym czasie nieprzerwalnie funkcjonowała na Dalekim Wschodzie placówka wywiadowcza o kryptonimie „Mandaryn”, kierowana przez płk. Czesława Pawłowicza. Z ramienia Ekspozytury nr 2 Oddziału II prowadził tam działalność por. Krosnowski. Pewne informacje polityczne i gospodarcze mógł dostarczać litewski konsul RP w Harbinie w Mandżurii oraz Ambasada Polski w Tokio, kierowana przez Tadeusza Romera. Jednak brak możliwości podtrzymania kontaktu ze Sztabem Naczelnego Wodza spowodował, że bogactwo informacyjne tych placówek stało się bezużyteczne⁶⁷.

Należy też przypomnieć fakt, iż w trakcie trwania konfliktu polskie placówki wywiadowcze, w tym ambasady, były celem inwigilacji ZSSR. Stało się tak m.in. dlatego, że kluczy deszyfracyjnych dotyczących przesyłanych informacji dostarczał Rosjanom jeden z oficerów wywiadu japońskiego. Inne wywiady, w tym brytyjski i amerykański, także uzyskały dostęp do depesz dyplomatycznych. Wywiad japoński również nie próżnował i, dzięki współpracy z wywiadami m.in. Finlandii i Turcji, uzyskał dostęp do informacji wywiadowczych z frontu wschodniego.

Okres wojenny utrudniał współpracę wywiadowczą nie tylko Polsce. W takiej sytuacji Oddział II Sztabu Naczelnego Wodza postanowił kontynuować współpracę wywiadowczą m.in. z Japonią z terenu państw neutralnych. Szwecja stała się sceną działań wywiadowczych praktycznie wszystkich stron konfliktu. Utworzono w tym celu ekspozyturę o kryptonimie „Północ”, której szef był wyznaczony jednocześnie jako oficer łącznikowy pomiędzy polskim a japońskim wywiadem. Strony ustaliły, że zdobyte informacje miały być dostarczane za pomocą japońskiej poczty dyplomatycznej do Sztokholmu. W dużym uproszczeniu należy zaznaczyć, że ataszat Japonii w Sztokholmie umożliwił utrzymywanie łączności z wywiadem Związku Walki Zbrojnej, później Armii Krajowej, oraz penetrowanie tere-
nu Rzeszy i państw skandynawskich.

Współpraca pomiędzy wywiadami Polski i Japonii niewątpliwie przyczyniła się w jakimś stopniu do upadku Rzeszy. Na szczególną uwagę zasługują także koszty osobowe współpracy wywiadowczej.

67 Tamże, s. 440.

Stalin obawiał się tego rodzaju kontaktów, co znalazło odzwierciedlenie w liczbie aresztowań obywateli polskich i japońskich przez NKWD w latach 1937–1938. Liczba ta przekroczyła 101 tys. obywateli polskich i około 53 tys. obywateli japońskich, którzy przez reżim uznani zostali za szpiegów. Dla porównania w tym samym okresie aresztowano niespełna 40 tys. domniemych szpiegów narodowości niemieckiej.

Należy także mieć na uwadze deportacje niezliczonej liczby ludzi z terenów ZSSR. Jak wynika z dostępnych statystyk, praca obywateli polskich i japońskich stanowiła realne zagrożenie dla Stalina. Równie istotny jest fakt, że nie dysponujemy oficjalnymi, potwierdzonymi danymi, które mówiłyby o faktycznej liczbie osób aresztowanych czy internowanych z powodu podejrzenia o szpiegostwo przeciwko ZSSR.

Na podstawie wyżej przedstawionego materiału nasuwa się kolejny wniosek – że ludność polska przyczyniła się do realnego osłabienia reżimu stalinowskiego, a tym samym do upadku ZSSR.

Rozdział IV

Służby specjalne Polski i Japonii

Dlaczego służby specjalne? Niezorientowani odbiorcy informacji medialnych wielokrotnie słyszą o różnego rodzaju służbach, w tym o służbach specjalnych. Nie każdy jednak potrafi wymienić służby specjalne funkcjonujące w Polsce, a tym bardziej wyjaśnić, jakie różnice zachodzą pomiędzy tymi służbami. Szczególnie istotne wydają się te cechy, które predestynują je do bycia „specjalnymi”, w przeciwieństwie do innych służb mundurowych. Mam tu na myśli te uprawnienia tychże służb, które pozwalają na ich różnicowanie.

Motywacją do sporządzenia niniejszego opracowania było m.in. przybliżenie terminologii z obszaru działalności służb specjalnych Czytelnikowi, który niekoniecznie musi znać literaturę przedmiotu. Opracowanie to kieruję zwłaszcza do studentów kierunków traktujących o bezpieczeństwie, jak również osób, które chcą się zapoznać z retrospektywnym spojrzeniem na niektóre meandry historii Polski. Mimo że podstawowe fakty z historii Polski są znane większości Polaków, to jednak z mojego doświadczenia zawodowego, w tym z pracy ze studentami, wynika, iż kwestie „wojny” prowadzonej przez służby specjalne często stanowią nowe i dotąd nieznane karty.

4.1. Ewolucja polskich służb specjalnych – rys historyczny

Do 1795 roku, a więc w okresie istnienia I Rzeczypospolitej, nie było autonomicznej, wyodrębnionej z aparatu administracyjnego państwa służby wywiadu. Do końca XVI wieku rolę tę spełniała kancelaria królewska. Jej aktywizacja następowała szczególnie w okresach licznych wojen, np. z Krzyżakami (wiek XIV i XV) czy z Moskwą (przełom wieku XV i XVI).

Od końca XVI wieku działania o tym charakterze były planowane i kierowane przez króla i jego najbliższych urzędników (kanclerz), a potem przez trzy ośrodki władzy – króla, senat i hetmana, które miały prawo prowadzenia własnej, choć na ogół koordynowanej, polityki zagranicznej.

Z tego też względu można mówić o trzech rodzajach dyplomacji:

- królewskiej,
- państwowej,
- hetmańskiej.

W ramach każdej z nich odpowiedni urzędnicy prowadzili niezależne – ale w razie potrzeby koordynowane – działania rozpoznawczo-informacyjne za pomocą własnego aparatu wywiadowczego. Znaczenie wywiadu dla polityki państwa doceniali monarchowie polscy zwłaszcza w 2. połowie XVII wieku, a więc okresie wojen ze Szwecją i Turcją, a także w XVIII wieku.

W odniesieniu do dyplomacji królewskiej należy zauważyć, iż generalnie działaniami wywiadowczymi (wywiad polityczny realizowany przez posłów w innych państwach) kierował sam król, na ogół jednak za pośrednictwem kierownika swej kancelarii, tj. kanclerza. Zaś od początku wieku XVI czynił to za pośrednictwem kanclerza wielkiego koronnego, np. za Stefana Batorego (1576–1586) głównym animatorem polityki i działań wywiadu był Jan Zamoyski, natomiast w sprawach wojskowych głównym doradcą króla, jakby szefem jego wywiadu, był Andrzej Tarnowski. Za Wazów agentami byli dość często cudzoziemcy. Z kolei za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego (1764–1795) podejmowanie i kierowanie działaniami wywiadów leżało w gestii szefa gabinetu królewskiego, który był jednocześnie kierownikiem królewskiej służby wywiadowczej. W tym okresie funkcję tę pełnili: Jacek Ogrodzki, Ciszewski, Kiciński. Istniała też odrębna królewska służba kontrwywiadowcza kontrolująca działalność obcych dyplomatów i ich agencji. Za Augusta II (1697–1706 i 1709–1733) szefem tej służby był Jakub Henryk Flemming. Odpowiedzialnym za dyplomację państwową był Senat Rzeczypospolitej, za pośrednictwem Departamentu Interesów Cudzoziemskich, nadzorowanego jednak przez kanclerza wielkiego koronnego.

Dyplomacja hetmańska została utworzona na początku XVI wieku. Wraz z urzędem hetmana kancelaria hetmana wielkiego koronnego organizowała działania głównie w zakresie wywiadu wojskowego. Wśród zatrudnianych przez kancelarię hetmańską urzędników znajdowali się m.in. rezydenci usytuowani za granicą i agenci. W XVII wieku dość powszechnie występowało zjawisko koordynacji działań dyplomacji królewskiej i państwowej z hetmańską, zwłaszcza w sprawach dotyczących wywiadu wojskowego. Od 1775 roku rola hetmana została ograniczona, a funkcje kancelarii hetmańskiej w zakresie polityki zagranicznej przejęła Rada Nieustająca. W polu wywiadowczego zainteresowania tych trzech urzędów pozostawały:

Rosja, Prusy, Austria, Turcja, Francja, Wielka Brytania, Szwecja i Dania. Warto podkreślić, że w ostatnich latach swych rządów Stanisław Adam Poniatowski dążył do powołania instytucjonalnej służby wywiadowczej, jednak sprzeciwy różnych wpływowych możnowładców skutecznie uniemożliwiły realizację tego zamiaru.

Lata 1795–1918 można uznać za okres formowania się wywiadu wojkowego. Fakt ten został udokumentowany w materiałach historycznych. Wywiad wojskowy Księstwa Polskiego powstał jednak bardziej na potrzeby wojsk Napoleona niż państwa polskiego.

Kolejnymi służbami, które stały jednak na straży rosyjskich, a nie polskich interesów państwowych w Królestwie Polskim w latach 1815–1831, były służby policji politycznej. Po wybuchu powstania listopadowego w 1830 roku i utworzeniu istniejącego od stycznia do października 1831 roku niepodległego państwa polskiego powstały rodzime służby specjalne: cywilna Straż Bezpieczeństwa pod dowództwem Piotra Łubieńskiego i wywiad wojskowy – początkowo jako Specjalne Biuro Wywiadowcze pod kierownictwem komisarza Michała Jeziorańskiego, podległe Sztabowi Głównemu Wojska Polskiego.

W roku 1831 utworzono Wydział Wywiadu, usytuowany w Oddziale szefa Sztabu Głównego. Biuro podporządkowano szefowi Wydziału, którym kolejno byli: płk Kazimierz Żwan (30 I – 6 V 1831), gen. Józef Załuski (6 V – 25 VIII 1831) i Ignacy R. Płużański (VIII–X 1831). Ten ostatni był jednak raczej figurantem, bowiem faktycznym szefem był gen. Jan Krukowiecki, sprawujący też władzę w kraju w ostatnim okresie powstania narodowego.

Jak wskazywał sam Krukowiecki, wywiadem zajął się na prośbę Adama Jerzego Czartoryskiego⁶⁸.

Sprawy kontrwywiadowcze leżały w gestii Ministerstwa Policji i Dyrekcji Generalnej Poczty. Również w okresie powstania styczniowego utworzono Policję Narodową Wykonawczą. Potrzebę stworzenia własnego aparatu ochronnego przed inwigilacyjnymi zakusami służb zaborców, głównie rosyjskich, odczuwały pod koniec XIX wieku także polskie konspiracyjne partie i organizacje polityczne. Najwymowniej świadczy o tym utworzenie w 1892 roku Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS), struktury

68 M. Swędrowski, *Gubernator Warszawy gen. Jan Krukowiecki: działalność wywiadowcza i zwalczanie szpiegostwa: przyczynek do badań*, „Meritum” 4, 2012, s. 115.

służb specjalnych. Konieczność ich istnienia i sprawnego funkcjonowania wynikała ponadto z podjętych przez PPS działań organizacyjno-przygotowawczych, zmierzających do zainicjowania w dogodnym momencie walki zbrojnej o odzyskanie niepodległości kraju.

Stosownie do rozwoju sytuacji politycznej i w trakcie działań I wojny światowej powstawały różnego rodzaju struktury uznawane za służby specjalne:

- Związek Walki Czynnej Komendy Głównej – struktury wywiadowcze,
- Organizacje Strzeleckie – komórka wywiadowcza,
- Polska Organizacja Narodowa – struktury wywiadowcze,
- Polska Organizacja Wojskowa – struktury wywiadowcze i kontrwywiadowcze,
- Naczelny Komitet Narodowy Oddział Wywiadowczy,
- Pierwszy Pułk Legionów Polskich – struktury służb specjalnych,
- Pierwsza Brygada Legionów Polskich Oddział Wywiadowczy,
- Komenda Legionów Polskich Oddział Wywiadowczy i Żandarmeria.

Dla lepszej orientacji w usytuowaniu służb działających w Legionach Polskich (1914–1918) warto przyrzeć się ich krótkiej historii.

Służby te zostały utworzone w 1914 roku w Galicji jako ochotnicze polskie formacje wojskowe przy armii austro-węgierskiej, z przeznaczeniem do walki z Rosją w czasie I wojny światowej. W ich skład weszły działające w Galicji różne organizacje strzeleckie kierowane przez Józefa Piłsudskiego. Kierowniczym organem politycznym był Naczelny Komitet Narodowy, a wojskowym – Komenda Legionów Polskich, której szefami byli gen. Rajmund Baczyński (VIII–IX 1914), Karol Trzaska-Durski (IX 1914 – XII 1915), Stanisław Puchalski (XII 19 – 5 XI 1916) i płk Stanisław Szeptycki (XII 1916 – IV 1917).

Od wiosny 1915 roku Legiony Polskie składały się z: I Brygady pod dowództwem Józefa Piłsudskiego (XII 1914 – X 1916), później na jej czele stali: płk Marian Januszajtis – Żegota (X 1916 – IV 1917), płk Zygmunt Zieliński (IV 1915), płk Ferdynand Kuttner (IV 1915 – VII 1916), płk Józef Haller (VII 1916 – IV 1917), i III Brygady pod dowództwem gen. Wiktora Grzesickiego (IV 1915 – VII 1916), a następnie płk. Stanisława Szeptyckiego (VII – XI 1916), płk. Zygmunta Zielińskiego (XII 1916), płk Bolesława Roji (IV 1917).

Od połowy 1915 roku, po wkroczeniu Niemców do Warszawy, służby wywiadowcze polskich oddziałów – po początkowym okresie

współdziałania z niemieckimi i austriackimi władzami wojskowymi – zaczęły z nimi rywalizować, a nawet ostro się zwalczać. Rok 1917 był kluczowy w działalności polskich służb specjalnych. Władze austriackie, które pod koniec 1919 roku chciały przekształcić Legiony w Polski Korpus Posiłkowy (PKP), przekazały je pod dowództwo niemieckie. Niemcy zaczęli tworzyć tzw. Polską Siłę Zbrojną (PSZ) z niemieckim gubernatorem Warszawy gen. Hansem von Beselerem na czele. W listopadzie 1918 roku PSZ została wchłonięta przez nowo utworzone Wojsko Polskie. Część żołnierzy I i II Brygady, głównie z Królestwa Polskiego, odmówiła złożenia przysięgi na wierność cesarzowi Niemiec i została internowana. Pochodzących z Galicji wcielono do armii austriackiej, reszta zaś II Brygady znalazła się w składzie podległego dowództwu austro-węgierskiemu Polskiego Korpusu Posiłkowego, który istniał do listopada 1918 roku.

Należy podkreślić, iż od sierpnia 1917 roku Legiony Polskie praktycznie przestały istnieć jako samodzielna formacja zbrojna. Oficerowie i podoficerowie tworzący kadrę ww. służb wywiadowczych i kontrwywiadowczych przeszli, w przeważającej części, do tworzonych już od jesieni 1918 roku organów bezpieczeństwa państwowego (głównie wojskowych) odradzającej się Polski.

Odradzanie się państwowości polskiej, przypadające na lata 1918–1939, następowało w skomplikowanej sytuacji wojenno-politycznej, która w praktyce zmuszała do utworzenia na ziemiach polskich różnych instytucji o charakterze służb specjalnych. Wprawdzie formalne ogłoszenie niepodległości i suwerenności państwowej Polski nastąpiło 11 XI 1918 roku, niemniej jednak już w październiku tegoż roku podjęto pierwsze postanowienia, które stanowiły podwaliny pod przyszłe struktury państwowe, a tym samym i różnego rodzaju służby. Rada Regencyjna Królestwa Polskiego w dniu 12 X 1918 roku dekretem utworzyła Wojsko Polskie oraz dekretem z 25 X 1918 roku zdecydowała o przekształceniu istniejącej w jej składzie Komisji Wojskowej w Ministerstwo Spraw Wojskowych i powołaniu Sztabu Generalnego Wojska Polskiego (SzGWP).

Jednym z członów strukturalnych Sztabu był Wydział II Informacyjny, służba wojskowego wywiadu i kontrwywiadu, który po transformacjach czasu wojny polsko-radzieckiej, został połączony w 1921 roku z Oddziałem I Informacyjnym Ministerstwa Spraw Wojskowych i przekształcony w Oddział II Informacyjny Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. Organizacją działającą na rzecz Oddziału był Związek Obrońców Ojczyzny. Organem

policyjnej egzekutywy wojskowej stała się utworzona w październiku 1918 roku Żandarmeria Wojskowa II Rzeczypospolitej Polskiej. Generał Kazimierz Sosnkowski rozkazem z czerwca 1922 roku uregulował organizację służb informacyjnych. Przyjęto zasadę, że cała służba wywiadu (ofensywnego i defensywnego) zostaje skoncentrowana w Oddziale II, natomiast zadania defensywy politycznej (zwalczanie antypaństwowych i wywrotowych idei) realizować będzie wyspecjalizowana komórka Policji Państwowej.

Warta odnotowania jest także działalność Oddziału II Naczelnej Komendy Wojsk Powstańczych w czasie III powstania śląskiego (V/VI 1921 r.), na czele którego formalnie stał por. Jan Kowalewski, ale faktycznym dowódcą był kpt. Alfons Zgrzebniok, przedstawiciel Ministerstwa Spraw Wojskowych i oficjalnie doradca Oddziału Operacyjnego Komendy.

Należy wspomnieć też o kilku innych inicjatywach, które wiążą się z funkcjonowaniem wywiadu wojskowego. Dekretem Naczelnego Wodza z 7 I 1921 roku została utworzona dwuszczeblowa Rada Wojenna (RW) – Pełna i Ścisła. W skład Ścisłej Rady Wojennej (ŚRW) wchodził: szef Sztabu Generalnego, jego zastępcy oraz generałowie przewidziani na dowódców armii w czasie wojny. Organem wykonawczym ŚRW było jej Biuro, kierowane przez zastępcę szefa Sztabu Generalnego płk. Józefa Rybaka (1 XII 1921), płk. Tadeusza Piskora (XII 1921–). W ramach Biura działały trzy oddziały, w tym II A (ds. wywiadu wojskowego). Po grudniu 1921 roku Oddział II A włączono do Oddziału II Informacyjnego Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, który od tej pory spełniał te funkcje w ramach ŚRW. W październiku 1926 roku ŚRW zastąpiono nowo powołanym Komitetem Obrony Państwa (KOP), który w maju 1936 roku przemianowano na Komitet Obrony Rzeczypospolitej (KOR). Dekretem Prezydenta RP z 2 VIII 1926 roku o organizacji zwierzchnictwa sił zbrojnych został utworzony urząd Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych (GISZ), któremu w październiku 1926 roku podporządkowano VIII – przemianowany z Generalnego na Główny – Sztab Wojska Polskiego. W ramach dalszego umacniania roli GISZ w maju 1936 roku został on wyłączony spod kompetencji Ministerstwa Wojskowego. Interesującym eksperymentem o charakterze wywiadowczo-studyjnym były Komórka Studyjna GISZ oraz Polska Agencja Informacji Handlowej.

Działaniami o charakterze kontrwywiadowczym w polskich placówkach za granicą do listopada 1923 roku zajmował się kierowany przez Kazimierza Olszewskiego Oddział Informacyjny Ministerstwa Spraw

Zagranicznych (MSZ). Po rozwiązaniu jego funkcje przejął Wydział III K Departamentu Konsularnego MSZ. Cywilne organy służb specjalnych, zajmujące się działaniami o charakterze kontrwywiadowczym w sferze pozawojskowej, koncentrowały się w strukturach tworzonych od października 1918 roku. Była to Policja Polityczna II Rzeczypospolitej Polskiej.

Na styku służb wojskowych i cywilnych aktywnie działały także Straż Graniczna jako kontrwywiad oraz Korpus Ochrony Pogranicza jako wywiad. Na początku lat 20. XX wieku na terenie Polski zaczął nielegalnie działać należący i stworzony przez Komunistyczną Partię Polską wywiad wojskowy, który pracował na rzecz radzieckich służb specjalnych. Lata 1939–1945 to okres m.in. wybuchu II wojny światowej, która sparaliżowała funkcjonowanie wszystkich organów państwowych i wojskowych. Jednak już od pierwszych dni okupacji zaczęły powstawać konspiracyjne struktury i organizacje ruchu oporu o różnym charakterze i różnej orientacji politycznej. Ich częścią składową były komórki rozpoznania wroga, ułatwiające prowadzenie działań zbrojnych i dywersyjno-sabotażowych. Ponieważ działalność organizacyjna nie zawsze miała charakter ciągły, jedne przekształcały się, inne zaś łączyły. Ewolucja najważniejszych organizacji przedstawia się następująco:

- Rok 1939 – Służby Zwycięstwu Polski organy wywiadu i kontrwywiadu – Szare Szeregi – wywiad, Tajna Organizacja Wojskowa – wywiad, Komendy Obrońców Polski – wywiad/kontrwywiad, Narodowa Organizacja Wojskowa – wywiad, Organizacja Wojskowa „Wilki” – wywiad, Muszkieterowie, Tajna Armia Polska – wywiad/kontrwywiad, Związek Jaszczurczego – wywiad, Miecz i Pług – wywiad, Polska Organizacja Zbrojna – wywiad.
- Rok 1940 rok – Związek Odwetu, Delegatury Rządu na Kraj – wywiad/kontrwywiad, Związek Walki Zbrojnej – wywiad/kontrwywiad, Konfederacja Narodu – wywiad.
- Rok 1941 – Bataliony Chłopskie – wywiad/kontrwywiad, Ekspozytura Wywiadowcza Komitetu Wykonawczego Międzynarodówki Komunistycznej.
- Rok 1942 rok – Armia Krajowa – wywiad/kontrwywiad, Gwardia Ludowa – wywiad/kontrwywiad, Organizacja Specjalnych Akcji, Narodowe Siły Zbrojne – wywiad/kontrwywiad.
- Rok 1944 rok – Armia Ludowa – wywiad/kontrwywiad.

Władze polityczno-wojskowe na emigracji, które znalazły schronienie początkowo w Paryżu i później w Londynie, powołały w ramach struktur

dowodzenia dwa główne organy o charakterze służb specjalnych: Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza oraz Departament Polityczny w ramach MSW, kierowany przez inż. Tadeusza Ullmana. Departament realizował czynności wywiadowcze i kontrwywiadowcze w sferze politycznej ukierunkowane na szeroko rozumianą ochronę funkcjonowania rządu. Skupiał swoją aktywność w diasporach Polaków – prowadził agenturalną pracę operacyjną, zwalczał tendencje „pro piłsudczykowskie”.

W ramach MON działał natomiast Wydział Spraw Specjalnych, kierowany przez mjr. dypl. Tadeusza Szumowskiego. Wydział zajmował się organizacją dywersji wojskowej i zbieraniem informacji wojskowych na terenach okupowanej Europy.

Koniec działań wojennych na ziemiach polskich (1945 rok) nie oznaczał zakończenia walki podziemnej. Choć większość działających konspiracyjnie w czasie wojny organizacji wojskowych złożyła broń i uległa rozwiązaniu, część dotychczasowych przywódców niepodległościowego ruchu oporu nie zaprzestała walki. I tak np. Narodowe Siły Zbrojne do czasu rozformowania w 1947 roku walczyły z nowym porządkiem politycznym w Polsce nawet zbrojnie. Działania te realizowane były przy pomocy struktur wywiadowczych w Narodowym Zjednoczeniu Wojskowym. Powstała m.in. Delegatura Sił Zbrojnych, postakowska, podziemna organizacja, na bazie której kilka miesięcy później utworzono zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”, nową podziemną organizację polityczną, której działania trwały około trzech lat.

Na przełomie 1944/1945 roku w ramach Sztabu II Korpusu we Włoszech powstał samodzielny ośrodek wywiadowczy znany pod kryptonimem „Biuro Planowania”, który był afiliowany przy Oddziale II Sztabu Głównego Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Jego szefem został płk Franciszek W. Demel, który pozostawiając dotychczasowe struktury, przeniósł swoją siedzibę do Wielkiej Brytanii; krótko potem centralę Biura przeniesiono do Brukseli. Za pomocą ekspozytur wywiadowczych utworzonych w Austrii, Belgii, Niemczech i Francji zajmowano się prowadzeniem rozpoznania w Polsce, Czechosłowacji, Jugosławii, na Węgrzech i w radzieckich strefach okupacyjnych w Niemczech i Austrii. Biuro zajmowało się także organizacją szlaków kurierskich dla łączności z podziemnymi niepodległościowymi organizacjami w kraju oraz przerzutem ludzi i sprzętu w obie strony. Działalność Biura była ściśle związana z placówkami wywiadu brytyjskiego, francuskiego i amerykańskiego. Współpraca

była realizowana głównie z wykorzystaniem terytorium Austrii. Biuro pod koniec 1949 roku zakończyło swoją działalność⁶⁹.

Lata 1948–1953 to okres, w którym reorganizacji poddano służby specjalne PRL, w tym pion kontrwywiadu i wywiadu. Reorganizację przeprowadzono na podstawie rozkazu organizacyjnego nr 05 z 31 stycznia 1948 roku⁷⁰.

Ponad dwunastoletni okres funkcjonowania Resortu, a później Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego i powstałego na jego bazie Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego obfitował w zarządzenia, decyzje i rozkazy, na podstawie których w latach 1944–1956 aparat bezpieczeństwa podlegał rozbudowie i reorganizacji. Nowa struktura miała być zbudowana tak, by aparat „mógł wnikać przy pomocy swojej agentury do wszystkich warstw społecznych i potencjalnie wrogich środowisk i by mógł z powodzeniem walczyć z antypaństwowymi elementami”.

Kontrwywiad został przemianowany w Departament I MBP. Tworzyło go na szczeblu centrali osiem wydziałów:

- Wydział I – do walki z niemieckim szpiegostwem i pozostałościami podziemia hitlerowskiego w Polsce,
- Wydział II – do walki z reakcyjnym podziemiem,
- Wydział III – do walki z bandytyzmem politycznym,
- Wydział IV – ochrona gospodarki narodowej,
- Wydział V – ochrona legalnych organizacji politycznych i społecznych przed infiltracją podziemia,
- Wydział VI – transport i łączność,
- Wydział VII – obserwacja zewnętrzna,
- Wydział VIII – śledczy⁷¹.

W 1949 roku nastąpiły zmiany organizacyjne w strukturze Departamentu V MBP. Składał się on wówczas z Wydziału Ogólnego i siedmiu wydziałów operacyjnych. Natomiast w czerwcu 1954 roku nastąpiła ostatnia przed rozwiązaniem reorganizacja MBP. Połączono wtedy dotychczasowe

69 Tamże, s. 507–510.

70 Zob. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, IPN BU 1572/2586, cz. 1, Rozkaz organizacyjny nr 05/org z 31 stycznia 1948, k. 6–7.

71 T. Walichnowski, *Ochrona bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w Polsce 1944–1988*, Warszawa 1989, s. 23–24, H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997, s. 21–22, K. Szwaagrzyk, *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. I: 1944–1956*, Warszawa 2005, s. 25.

departamenty III i V w Departament III. Rozpoczął on „nową” działalność 1 lipca tego roku, mając siedem wydziałów i mniejszych komórek samodzielnych.

W piśmie kierownika Wydziału Personalnego MBP skierowanym do kierownika WUBP w Lublinie z 16 lutego 1945 roku zamieszczono zadania konkretnych komórek organizacyjnych kontrwywiadu, przy czym zawarto w nim istotne zmiany kompetencyjne⁷².

MBP zostało rozwiązane w czerwcu 1954 roku, a faktyczną przyczyną tego posunięcia była ucieczka na Zachód Józefa Światły (zastępcy dyrektora departamentu) w grudniu poprzedniego roku. Natomiast jako jeden z argumentów za tym rozwiązaniem podawano: „znaczne zmniejszenie zakresu zadań i spraw należących do kompetencji jednostki”⁷³.

Powyższa skrócona analiza przeobrażeń służb specjalnych okresu perelowskiego ma jedynie przybliżyć niektóre fakty i uświadomić, jak wiele działo się w tym obszarze⁷⁴.

72 K. Szwagrzyk, *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 26–27.

73 K. Szwagrzyk, *Aparat bezpieczeństwa ...*, s. 44. Zob. także: *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, red. W. Skora, P. Skubisz, t. I-III; P. Pleskot, *Tarcza partii i narodu. Kontrwywiad Polski Ludowej w latach 1945–1956. Zarys struktur i wybór źródeł*, Warszawa 2015 „Dokumenty”, t. 42.

74 Zainteresowanych odsyłam do literatury przedmiotu: „Biuletyn IPN” 2002, nr 11; H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997; Z. Jakubowski, *Organy bezpieczeństwa i porządku publicznego PRL: historia i dzień dzisiejszy*, Warszawa 1984; L. Pawlikowicz, *Kontrwywiad Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1948–1954 według relacji płk. Stefana Antosiewicza*, „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe, Prawo-Ekonomia”, 1995, T. XXIII, s. 129–152; S. Cenckiewicz, *Długie ramię Moskwy. Wywiad wojskowy Polski Ludowej 1943–1991 (wprowadzenie do syntezy)*, Poznań 2011; E. Koj, *Zarząd II Sztabu Generalnego WP (Schemat funkcjonowania w latach 1981–1990)*, [w:] *Osobowe źródła informacji – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2008; P. Piotrowski, *Uwagi o funkcjonowaniu i metodologii pracy operacyjnej Zarządu II Sztabu Generalnego WP oraz Wojskowej Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych MSW*, [w:] *Osobowe źródła informacji – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2008; A. Marcinkiewicz, *Sposób archiwizowania i przechowywania dokumentacji w Zarządzie II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej”, T. 3 (2010), s. 9–49; *Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990). Zbiór studiów*, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, IPN. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2013.

Polskie służby specjalne zostały przeorganizowane i w miejsce tzw. cywilnych służb specjalnych – Urzędu Ochrony Państwa (UOP) funkcjonującego od 1990, powołano ustawą z dnia 24 maja 2002 roku (Dz.U. z dn. 14 czerwca 2002) Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW) i Agencję Wywiadu (AW). Funkcjonujące od 1990 roku Wojskowe Służby Informacyjne (WSI) zostały natomiast zastąpione przez powołane ustawą z dnia 9 czerwca 2006 roku: Służbę Kontrwywiadu Wojskowego (SKW) i Służbę Wywiadu Wojskowego (SWW)⁷⁵.

4.2. Funkcjonowanie japońskich służb specjalnych – ujęcie historyczne

Japońskie służby specjalne, jak w każdym państwie, istniały i intensywnie pracowały, choć oczywiście ich struktura była różna. Było to zdeterminowane m.in. przez czynniki geograficzne, geopolityczne oraz kulturowe. Mając na uwadze skąłą liczbę źródeł naukowych dotyczących działalności japońskich służb specjalnych, swoją eksplorację naukową skupiłem na ogólnie dostępnych informacjach, zebranych w sposób syntetyczny w *Wielkim leksykonie służb specjalnych* Jana Lareckiego. Opieram się na tym źródle, ponieważ po dokonaniu analizy innych tego typu opracowań – o charakterze naukowym – uważam, że autor tej pozycji dokonał udanej próby zebrania i skompensowania wiedzy w analizowanym obszarze. Historia Japonii, specyfika tego kraju w aspekcie kulturo-poznawczym i kulturowym stawia japońskie służby specjalne jako ciekawy obszar do analizy.

Pierwsze wzmianki na temat działań służby wywiadowczej w Japonii pochodzą z XVI wieku. Toyotomi Hidejoshi, agent wywiadu, prowadził działania wywiadowcze na rzecz jednego z szogunów. Były one okryte tajemnicą, strategiczne i tajne. Taka dzielność nie stanowi wyjątku w historii służb specjalnych, ponieważ każdy z władców i każdy rząd chce i posiada służbę szpiegowską. Dzisiaj nazywamy te struktury służbami specjalnymi, a na potrzeby niniejszego opracowania – służbami wywiadowczymi i kontrwywiadowczymi, wywiadem i kontrwywiadem. Szoguni w tamtych

75 Dla uszczegółowienia zakresu kompetencji i obszaru działań polecam oficjalne strony wymienionych służb specjalnych: www.abw.gov.pl, www.aw.gov.pl, www.skw.gov.pl, www.sww.gov.pl.

czasach byli przywódcami militarnymi; możemy ich porównać do dzisiejszych generałów, gdyż sprawowali faktyczną władzę w Japonii i byli zwierzchnikami sił zbrojnych. W Japonii do połowy XIX wieku władca feudalny dysponował swoją własną służbą policyjną i szpiegowską. Wzorem innych państw świata Japonia rozpoczęła tworzenie instytucjonalnych organów państwa zajmujących się zdobywaniem informacji – a więc służb wywiadowczych. Prekursorem tych działań był cesarz Mutsuhito (1852–1912). Tworzył on strukturę służb specjalnych Japonii w oparciu o dane na temat niemieckich służb, od których przyjęto metody i techniki zdobywania informacji. Lata 70. XX wieku to okres, w którym Japonia utworzyła wojskową służbę wywiadowczą „Rikugun Joho-bu”⁷⁶.

Służba wywiadowcza zaczęła się rozwijać w bardzo szybkim tempie. Powstały liczne Towarzystwa Patriotyczne, których głównym celem istnienia był rozwój aktywnych działań wywiadowczych. By móc mówić o komplementarności działalności wywiadowczej, rząd Japonii w 1881 roku powołał do życia tajne wojska służby bezpieczeństwa „Kempeitai”, które ewoluowały w Cesarską Marynarkę Wojenną – Tokkeitai. Służby te zostały sprofilowane na zdobywanie informacji wywiadowczych z obszaru militarnego. Natomiast Japończycy szybko zauważyli, że państwa ościennie działają także w sferze cywilnej. Wychodząc naprzeciw temu wyzwaniu, w Japonii utworzona została cywilna organizacja zajmująca się wywiadem i sabotażem o nazwie Hikari Kikan. Japonia, znana ze swoich zapędów imperialnych, dostrzegła, iż należy dokonać kolejnej specyfikacji w zdobywaniu informacji wywiadowczych. I tak na potrzeby marynarki wojennej utworzono kolejną służbę – Kaigun Joho-bu. Doświadczenia nabyte w trakcie I wojny światowej uwiaryściły konieczność utworzenia i reformowania służb wywiadowczych, stworzenia dwóch pionów: łączności i dekrytażu (Denshin-ka). Z owoców pracy tych komórek korzystały także inne organy państwowe, m.in. Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Realizacja celów politycznych Japonii spowodowała także konieczność, potrzebę utworzenia policji politycznej – Tokubetsu Kotō Keisatsu. Utworzone służby specjalne Japonii w takim kształcie działały do 1945 roku⁷⁷.

Druga wojna światowa przyniosła klęskę Japonii, a także pociągnęła za sobą skutek w postaci demilitaryzacji państwa. Nowa konstytucja Japonii

76 J. Larecki, *Wielki leksykon...*, s. 278.

77 Tamże, s. 278–279, 682.

zabraniała posiadania służb wywiadowczych. Mimo tego zakazu w kraju zaczęły powstawać różnego rodzaju służby państwowe, zinstytucjonalizowane struktury, które prócz oficjalnego charakteru militarnego, prowadziły zakamuflowane działania ofensywne. Były to głównie działania pod przykrywką, czyli tajne działania wywiadowcze. Jedną z pierwszych struktur wywiadowczych powojennej Japonii była prywatna agencja Hattori Kikan. Została ona utworzona w 1946 roku przez Takushiro Hattori, który był byłym zastępcą szefa Rikugun Joho-bu (do spraw operacji). Agencja Hattori Kikan od 1949 roku ściśle współpracowała z CIA. Następnie utworzono Keisatsuchō, wewnątrz którego od 1954 roku funkcjonuje Keibu-bu. W tym okresie powołano do życia również Tokushin Kyo-ku, który w 1952 roku został zreformowany w Koanchosach. W tamtym czasie utworzono ponadto Naikaku Chosashitsu Betsushitsu, czyli – jak wskazuje Jan Larecki – najważniejszą służbę wywiadowczą Japonii⁷⁸.

Wiek XX przyniósł dalszy rozwój japońskich służb specjalnych. Utworzona została Tokubetsu Koto Keisatsu – cywilna policja polityczna, która działała do 1945 roku i była wykorzystywana w sposób defensywny, realizując japońskie zapędy imperialistyczne i wykorzystując do swoich celów inne państwa, w tym także ówczesną Polskę. Okres II wojny światowej skomplikował działania wywiadowcze Japonii oraz ich współpracę z państwami trzecimi. W relacjach z Polską nie zaprzestano wspólnych działań, a jedynie ograniczono je do prac wywiadowczych przeciwko ZSSR. Mimo takich wydarzeń, jak ogłoszenie 11 grudnia 1941 roku stanu wojny pomiędzy Polską a Japonią oraz wybuch wojny japońsko-amerykańskiej (7 grudnia 1941), współpraca wywiadowcza między państwami nieprzerwanie istniała. Świadczy to o ogromnej determinacji ze strony Japonii, by w dalszym ciągu utrzymywać kontakty wywiadowcze, a także o tym, jak ważną rolę w prowadzeniu przez Japonię polityki zagranicznej stanowiła Polska⁷⁹.

W latach 1949 i 1956 (1958) powstały: Ministry of International Trade and Industry oraz Japan External Trade Organization. W Gaimusho, czyli japońskim MSZ, zorganizowana została quasi-wywiadowcza komórka – Służba Analiz i Wywiadu (Intelligence and Analysis Service)⁸⁰. Były to

78 Tamże, s. 278–279.

79 Zob. Hoover Institution Archives, Poland, MSZ, box 12 file 3, Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 11 grudnia 1941 roku o stanie wojny z Japonią.

80 J. Larecki, *Wielki leksykon...*, s. 222, 279.

służby o charakterze wywiadowczym i kontrwywiadowczym. W sferze wojskowej po 1945 roku także formowały się służby wywiadu i kontrwywiadu. Wskazać tutaj należy na Bôeichô Jieitai (Agencję Obrony), w ramach którego został powołany do życia główny organ zajmujący się koordynacją i kierowaniem działalnością wywiadowczej w sektorach wojskowych⁸¹.

Do 1997 roku agendy funkcjonowały w Agencji Obrony oraz poszczególnych kategoriach wojsk. Szefowi Agencji Obrony podlegało np. Biuro Polityki Obronnej, na czele z jedną z istotniejszych komórek, mianowicie Joho Honbu (Biurem Wywiadu Obrony, gromadzącym i oceniającym informacje wojskowe na rzecz sztabu sił zbrojnych Japonii – Jieitai)⁸².

Biuro Wywiadu Obrony posiadało dwa oddziały, a mianowicie I i II Oddział Wywiadowczy. Pierwszy z nich realizował funkcję koordynującą działania 2. Sekcji (wywiadowczej) i Oddziału Śledczego (N/betsu) Sztabu Sił Lądowych Samoobrony, Oddziału Wywiadowczego Sztabu Sił Powietrznych Samoobrony, Dowództwa Wywiadu Floty Sztabu Morskich Sił Samoobrony oraz Oddziału Wywiadu Obronnego podległego Radzie Szefów Połączonego Sztabu. Drugi Oddział Wywiadowczy miał za zadanie „gromadzenie i przetwarzanie informacji o siłach zbrojnych innych państw zbierane przez attaché wojskowych w japońskich ambasadach za granicą, pochodzące z Gaimusho i innych źródeł. Korzystał także z wywiadu elektronicznego”⁸³.

Biuro Wywiadu Joho Honbu zostało zreorganizowane w 1988 roku. Od tego czasu pełniło funkcje planistyczne w przedmiocie polityki obronnej, programów, które z niej wynikały, oraz tworzyło zalecenia w zakresie bezpieczeństwa państwa. W dalszych latach zmieniono nazwy i zakresy działań dwóch oddziałów wchodzących w skład Biura Wywiadu: I – Oddział Wywiadowczy (obszar wewnątrz krajowy), II – Oddział Planowania Zagranicznego (rozpoznanie wywiadowcze w obszarze międzynarodowym)⁸⁴.

W 1997 roku powstała Nihon Joho Honbu (Defence Intelligence Headquarters), której celem była koncentracja działań wywiadowczych wyżej wymienionych służb w jednym miejscu. Rok 1998 to czas wdrażania w Japonii programu wywiadu satelitarnego. Natomiast od roku 2006, ze

81 Tamże, s. 279.

82 Tamże.

83 Tamże.

84 Tamże.

względu na wzrost chińskiej dominacji, rząd japoński podjął się reformy narodowych służb wywiadowczych.

W roku 1986 powstała Rada ds. Organizacji Pracy Informacyjnej, mająca za zadanie określanie kierunków działań wszystkich japońskich służb specjalnych. Nad całością spraw dotyczących bezpieczeństwa czuwa Rada Bezpieczeństwa. Jej przewodniczącym jest premier⁸⁵.

Syntetyczne przedstawienie kształtu i zakresu kompetencji japońskich służb specjalnych pozwala na dalsze rozważania, w których podjęto temat działania i współpracy tychże służb ze specjalnymi służbami polskimi, które także ewaluowały na przestrzeni analizowanego okresu.

85 Tamże.

Rozdział V

Wywiad ówczesnej Polski – działalność w Japonii

5.1. Działania wywiadu polskiego na terenie Japonii w latach 60. XX wieku

W poniższym wykazie wykorzystałem wybrane i opracowane zgodnie z przyjętą autorską konwencją fragmenty materiałów źródłowych pozyskane w trakcie kwerendy, którą przeprowadziłem w Instytucie Pamięci Narodowej.

Informacje przedstawione w tym miejscu dotyczą stu dwóch spraw, a mianowicie: Kryptonim: „MASKA”; Kryptonim: „WIŚNIE”; Kryptonim: „WIŚNIA”; Kryptonim: „TOWI”; Kryptonim: „Neolit”; Kryptonim: „Fudzi”; Kryptonim: „Lizoń”; Kryptonim: „Sakana”; Kryptonim: „Kioto”; Kryptonim/pseudonim: „Keiko”; Kryptonim/pseudonim: „Waro”; Kryptonim/pseudonim: „Toshi”; Kryptonim/pseudonim: „Kator; Kato”; Kryptonim: „Eagle”; Kryptonim: „Waka”; Kryptonim: „Olan”; Kryptonim: „Basio”; Kryptonim: „Kose”; Kryptonim: „Ebi”; Kryptonim: „Bzyk”; Kryptonim/pseudonim: „Koto”; Kryptonim: „Suzuki”; Kryptonim: „Nowicka” – Pseudonim: „Stefan”, „Henryk”; Kryptonim: „Syrena – 3”; Kryptonim: „Apacz 88”; Kryptonim: „Syndyk”; Kryptonim: „Amarant”; Kryptonim: „Meduza”; Kryptonim: „Sasae”; Kryptonim: „Canon”; Kryptonim: „Seigo”; Kryptonim: „Syrena-1”; Kryptonim: „Augur-87”; Kryptonim: „MENIKA”; Kryptonim: „Hiroszima”, „Saturn”; Kryptonim: „Redbox”; Kryptonim: „Inżynieria”; Kryptonim: „Nipgen”; Kryptonim: „Mole”; Kryptonim: „Embargo”; Pseudonim: „Dyspozytor”; Pseudonim: „Piotr/Piotr II”; Kryptonim: „San”; Pseudonim: „Demir”; Pseudonim: „Doris”; Pseudonim: „Piotr”; Pseudonim: „Laureat”; Pseudonim: „Demir”, „Cedr”; Pseudonim: „Śniady”; Pseudonim: „Roger”; Pseudonim: „White”; Pseudonim: „Resat”; Kryptonim: „Remus”; Kryptonim/pseudonim: „Tehera”; Kryptonim/pseudonim: „Wityński”; Kryptonim/pseudonim: „Jenas”; Kryptonim/pseudonim: „Datsun”; Pseudonim/kryptonim:

„Opek”; Kryptonim/pseudonim: „Tański”; Kryptonim/pseudonim: „Kirin”; Kryptonim/pseudonim: „Powła”; Kryptonim: „Stax”; Pseudonim: „York”; Kryptonim/pseudonim: „Magman”; Kryptonim/pseudonim: „Ise-tan”/„August”; Kryptonim/pseudonim: „Yuki”; Kryptonim/pseudonim: „Takado”; Kryptonim/pseudonim: „Shike”; Kryptonim: „OKU”; Kryptonim/pseudonim: „Yedi”; Kryptonim/pseudonim: „Keno”; Kryptonim/pseudonim: „Addar”; Kryptonim: „Jen”; Pseudonim: „Renata”; Kryptonim: „Saba”; Kryptonim: „Wschód”, „Syrena”; Kryptonim: „Sony”; Kryptonim: „Syrena-8”; Kryptonim: „Sylf”; Kryptonim: „MKB”; Pseudonim: „Akira”; Kryptonim: „Syrena-12”; Kryptonim: „Syty I”; Kryptonim: „Syrena”; Kryptonim: „Syrena-11”; Kryptonim: „Syrena-13”; Kryptonim: „Syrena-16”; Kryptonim: „Pireus”, „Syrena”; Kryptonim: „Wulkan”; Kryptonim: „Szpital”; Kryptonim: „Syrena-8”; Kryptonim: „Syrena-7”; Kryptonim: „Syrena-12”; Pseudonim: „Syrena-9”; Pseudonim: „Syrena-100”; Pseudonim: „Syrena-5”; Kryptonim: „Corrida”; Kryptonim: „Konsul”; Kryptonim: „Wyspa”; Kryptonim: „Kabel”; Kryptonim: „Osaka”; Kryptonim: „Labirynt”; Kryptonim: „Jen”.

Dla odtworzenia jak najwierniejszego obrazu działań podejmowanych przez organy bezpieczeństwa państwa, poniżej zamieszczono kopie oryginalnych zapisów. Materiały te pochodzą z archiwów IPN. Poczynione zabiegi pozwalają na zarysowanie charakteru i rozmiaru pracy ówczesnych polskich służb specjalnych na kierunku japońskim.

Przywołana dokumentacja źródłowa umożliwia jednocześnie samodzielną interpretację eksplorowanego naukowo wycinka rzeczywistości i daje szersze spojrzenie na niego. Jeszcze bardziej przybliży obszar funkcjonowania ówczesnych służb specjalnych, ich zainteresowania i metody pracy, a także kierunki aktywności i obszarów działań. Z uwagi na fakt, iż przytaczane tu przykłady dokumentacji źródłowej stanowią obszerny materiał, liczący kilkanaście tysięcy stron (raportów, notatek, mikrofilmów itp.), starałem się je przedstawić w jak najbardziej przejrzysty sposób. Obrazują one faktyczne wzory dokumentów wraz z oryginalną treścią w nich zamieszczoną, co w kontekście działań tajnych służb jest nie tylko ciekawe, ale także winno stanowić cenne doświadczenie intelektualne.

Kryptonim: „MASKA”; Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie [1945] 1983–1990. Materiały ze sprawy operacyjnego spraw-dzenia kryptonim „Maska” dot. Makoto Ito, ur. 17.12.1956 r. Materiały dotyczące próby pozyskania przez organy bezpieczeństwa państwa

materiałów kompromitujących kandydata na szyfranta w Ambasadzie Japonii w Warszawie w celu pozyskania go do współpracy. Numer rejestracyjny: KWMO, Kraków, 24167/1980, sygnatura wytwórcy: 16426/II, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Kr 010/12108. Prowadzono w latach 1980–1984.

Kryptonim: „WIŚNIE”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Podteczka rezydentury w Tokio (Japonia), kryptonim „Wiśnie”, Wydział II Departamentu IMSW (Pion B). Numer rejestracyjny: 9361/8736, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002827/185, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003171/132, t. 7.

Kryptonim: „WIŚNIA”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Teczka rezydentury zagranicznej w Tokio (Japonia). Numer rejestracyjny: 8736, sygnatura wytwórcy: J-16215, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002639/44, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003171/109. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „TOWI”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Podteczka rezydentury w Tokio (Japonia), kryptonim „Towi”, Wydział VI Departamentu I MSW (Pion O). Numer rejestracyjny: 16796/873, sygnatura wytwórcy: J-13923. Dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002638/19, t. 2. Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003171/131, t. 2. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne.

Kryptonim: „Neolit”. Podteczka rezydentury w Tokio (Japonia) kryptonim „Neolit”, Wydział XVII Departamentu I MSW (Pion H). Numer rejestracyjny: 10669/8736, sygnatura wytwórcy: J-16103. Dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002639/32, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003171/186. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Fudzi”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Podteczka rezydentury w Tokio (Japonia), Wydział X Departamentu I MSW (Pion K). Numer rejestracyjny: 10612/8736, sygnatura wytwórcy: J-16554, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002639/73, t. 1. Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003171/206, t. 1. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Lizoń”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Podteczka rezydentury w Tokio (Japonia). Wydział V Departamentu I MSW (Pion A). Numer rejestracyjny: 14392/8736, sygnatura wytwórcy: J-17101. Dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002639/88, t. 1. Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003171/226, t. 1. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Sakana”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Podteczka rezydentury w Tokio (Japonia). Wydział V Zarządu VII/Wydział VIII Departamentu I MSW (Pion G). Numer rejestracyjny: 11686/8736, sygnatura wytwórcy: J-17765, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002639/98, t. 1. Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003171/227, t. 1. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Kioto”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Daty skrajne: 1968–1990. Podteczka rezydentury w Tokio (Japonia), Wydział IX/Wydział XV Departamentu I MSW (Pion P). Numer rejestracyjny: 7969/2822, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002827/159. Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003171/259. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim/pseudonim: „Keiko”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Mikrofilm zawiera raporty dotyczące spotkań z Takato Ojimi „Keiko”. Segregator materiałów wstępnych kryptonim „Keiko”: Takato Ojimi, ur. 2.07.1949 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I, Wydział VIII. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa, SMW/8/316/1981, sygnatura mikrofilmu: J-9234, sygnatura wytwórcy: J-9234. Dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001867/48, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003195/333/D. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim/pseudonim: „Waro”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Segregator materiałów wstępnych: Roo Watanabe. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie Departament I, Wydział VIII. Mikrofilm zawiera m.in.:

notatkę dotyczącą „Toshi”, raporty ze spotkania z „Toshi”, notatkę informacyjną dotyczącą stanowiska Japonii wobec możliwości ogłoszenia przez Polskę niewypłacalności, notatkę analityczną dotyczącą SMW kryptonim „Toshi” nr 8/423/82. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa, SMW/8/268/1980, sygnatura mikrofilmu: J-9573, sygnatura wytwórcy: J-9573. Dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001867/81, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003195/351/J. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim/pseudonim: „Toshi”; Segregator materiałów wstępnych kryptonim „Toshi”: Akira Kasuya. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział VIII. Mikrofilm zawiera: raporty ze spotkań z „Waro”, notatkę dotyczącą sytuacji operacyjnej w sprawach „Waro” i „Toshi”, notatkę analityczną dotyczącą sprawy SMW-8/268/80. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I, Warszawa SMW/8/432/1982. Sygnatura mikrofilmu: J-9574, sygnatura wytwórcy: J-9574, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001867/82. Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003195/352/D. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim/pseudonim: „Kator”, „Kato”; Teczka kontaktu informacyjnego kryptonim „Kator”: Hiroshi Watanabe, imię ojca: Masayoshi, ur. 24.04.1949 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział VIII. Mikrofilm zawiera m.in.: notatki z rozmów z Elżbietą Kostowską „Hera”, raport o wyrażenie zgody na rozmowę operacyjną z Jadwigą Staniszkis, notatkę z przesłuchania obywatelki PRL Jadwigi Staniszkis, raporty ze spotkań z „Kato”, raport o zatwierdzenie pozyskania kontaktu informacyjnego kryptonim „Kator”, notatkę służbową po przeprowadzonej rozmowie z dr Elżbietą Watanabe, notatkę dotyczącą Japońskiego Stowarzyszenia ds. Handlu ze Związkiem Radzieckim i Krajami Socjalistycznymi Europy. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa, SMW/8/122/1980, MSW Dep. I Warszawa 14778/1982. Sygnatura mikrofilmu: J-9853, sygnatura wytwórcy: J-9853, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001867/115, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003195/372/D. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Eagle”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Teczka rozpracowania operacyjnego kryptonim „Eagle”: Wiliam Hugle, ur. 30.03.1927 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział VI. Numer rejestracyjny: 10146, sygnatura wytwórcy: J-7436, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001869/45, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003195/543/D. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Waka”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Mikrofilm diazo. Daty skrajne: 1979–1981. Segregator materiałów wstępnych kryptonim „Waka”: Kei Wakaizumi, ur. 1928 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział II. Numer rejestracyjny: 2/1493/79, sygnatura wytwórcy: J-7689, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001869/67. Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003195/557/J. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Olan”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Teczka kontaktu informacyjnego kryptonim „Olan”: Yasushi Sekiguchi, ur. 19.02.1925 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział II, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział IV. Numer rejestracyjny: 11895, sygnatura wytwórcy: J-11037, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001868/71. Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003195/660/J. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Kryptonim: „Basio”. Daty skrajne: 1978–1989. Teczka kontaktu informacyjnego kryptonim „Basio”: Richard E. Santos, ur. 1939 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział II. Numer rejestracyjny: 12918, sygnatura wytwórcy: J-11579, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001868/78, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003195/668/D. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Kose”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Teczka kontaktu informacyjnego kryptonim „Kose”:

Keisuke Oba. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział II, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział XI. Numer rejestracyjny: 12903, sygnatura wytwórcy: J-11614, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001868/81, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003195/671/D. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Ebi”; Segregator materiałów wstępnych kryptonim „Ebi”: Makoto Ito, ur. 17.12.1956 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział II. Numer rejestracyjny: 2/1906/84, sygnatura wytwórcy: J-11703, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001868/86. Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003195/673/D. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Bzyk”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990, segregator materiałów wstępnych: Tsuneo Nishida, ur. 01.04.1947 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział II. Numer rejestracyjny: 2/2275/86, sygnatura wytwórcy: J-11704, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001868/87, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003195/674/D. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim/pseudonim: „Koto”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Teczka kontaktu informacyjnego kryptonim „Koto”: Eitoshi Matsui, ur. 25.05.1933 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział II. Numer rejestracyjny: 17055, sygnatura wytwórcy: J-11725, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001868/91, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003195/676/J. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Suzuki”; Teczka rozpracowania operacyjnego kryptonim „Suzuki”: Yukiya Sato, ur. 1929 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział VI. Numer rejestracyjny: 10446, sygnatura wytwórcy: J-10940, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002644/54, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003195/695/D. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Nowicka”/Pseudonim: „Stefan”, „Henryk”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Teczka personalna i pracy tajnego współpracownika pseudonim „Stefan”, numer rejestracyjny: 89381/84, i teczka personalna i pracy agenta pseudonim „Henryk” dotycząca Józefa Kuleszy, imię ojca: Franciszek, ur. 11.04.1920 r. w Warszawie. Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie, Departament I Wydział IV/1949, Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie, Departament VII Wydział II/1953, Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie, Departament I Wydział VI/1954, Kds. BP w Warszawie, Departament I Wydział IV/1955, KWMO Gdańsk 1963, KSMO Warszawa, Wydział II 1965, MSW Warszawa, Departament I Wydział III/1963, MSW Warszawa, Departament II Wydział IV/1984. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie, 11983/1953, Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie 458/54/5657, Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie 458/1954, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Dep. I 3463/1962, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 89381/1984. Sygnatura mikrofilmu: 20681/1, 11230/1, sygnatura wytwórcy: 20681/I, 6924/I, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU 002460/170, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003243/91/D. Podseria: Sygnatura I, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Do mikrofilmu nr 20681/1 dot. TW ps. „Stefan” dołączono mikrofilm nr 11230/1. Ww. współpracował m.in.: w latach 1953–1955 z Wydziałem II Departamentu I Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego jako agent ps. „Henryk” (podczas pracy na placówce handlowej w Indonezji) i w okresie 1953–1983 jako kontakt operacyjny kryptonim „Nowicka”; następnie w latach 1955–1958 z Wydziałem IV Departamentu I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (placówka w BHZ w Brukseli); w okresie 1958–1962 jako kontakt poufny dla KWMO w Gdańsku; w latach 1963–1965 z Wydziałem III Departamentu I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (delegat PIHZ w Hiszpanii); w latach 1965–1967 jako kontakt poufny w Wydziale II KSMO w Warszawie; w 1984 r. zarejestrowany jako TW w Wydziale IV Departamentu II Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

Kryptonim: „Syrena-3”/Pseudonim: „Akira”; Teczka tajnego współpracownika: Kichiro Abe, imię ojca: Seiji, ur. 5.01.1940 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament II Wydział V. Numer rejestracyjny: MSW Warszawa 41021, sygnatura

mikrofilmu: 14060/1, sygnatura wytwórcy: 15980/I, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002460/111, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003243/233/D. Podseria: Sygnatura I, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Apacz 88”; Sprawa operacyjnego sprawdzenia: Mark Joseph Lijek, ur. 28.09.1951 r. Numer rejestracyjny: 107511, sygnatura wytwórcy: 670/551, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002591/551, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003273/217. Podseria: Sygnatura II, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Syndyk”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Kwestionariusz ewidencyjny dotyczący: Morii-zumi Tatsushi, ur. 16.04.1937 r. Kontrola operacyjna ww. III sekretarza w Ambasadzie Japonii w Warszawie. Numer rejestracyjny: MSW Warszawa 25459/1969, sygnatura mikrofilmu: 5487/2, sygnatura wytwórcy: 47649/II, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0204/267.

Kryptonim: „Amarant”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Dokumentacja aktowa. Daty skrajne: 1973–1983. Sprawa operacyjnego sprawdzenia kryptonim „Amarant” dotycząca: George’a Stanley’a Becketta, ur. 12.01.1925 r. Materiały dot. attaché Ambasady Stanów Zjednoczonych w Warszawie w latach 1973–1974. Numer rejestracyjny: MSW Warszawa 36525/1973, sygnatura mikrofilmu: 5786/2, sygnatura wytwórcy: 47968/II sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0204/326.

Kryptonim: „Meduza”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Sprawa operacyjnego rozpracowania: Masaya Tsuchiya, ur. 18.09.1939 r.; Mariusza Dastycha, imię ojca: Jerzy, ur. 14.08.1941 r.; Hiroshi Ozawa, ur. 30.03.1938 r.; Tadeusza Podwysokiego, imię ojca: Grzegorz, ur. 24.05.1931 r.; Mirosława Ziacha, imię ojca: Zbigniew, ur. 27.04.1948 r. – podejrzani o działalność szpiegowską. Komórka prowadząca sprawę – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament II Wydział XIII, KSMO Warszawa, Wydział II, SUSW Warszawa. Numer rejestracyjny: KSMO Warszawa 22319/1977, MSW Warszawa 89658/1984, sygnatura wytwórcy: 54319/II/2, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0222/778, t. 2. Podseria: Sygnatura II, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Sasae”; Stołeczny Urząd Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1983–1990. Kwestionariusz ewidencyjny dotyczący: Takeshi Arai, imię ojca: Hezio, ur. 31.03.1922, założony z powodu podejrzenia o prowadzenie działalności wywiadowczej. Numer rejestracyjny: KSMO Warszawa 6095/1971, sygnatura wytwórcy: 2741/III, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0224/258, założony z powodu wyjazdu inwigilowanego z PRL; notatki, doniesienia OZI.

Kryptonim: „Canon”; Stołeczny Urząd Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1983–1990. Kwestionariusz ewidencyjny dotyczący: Takayuki Ito, imię ojca: Takasaki, ur. 17.12.1942, założony w celu „operacyjnej kontroli” w związku ze stażem ww. w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Numer rejestracyjny: KSMO Warszawa 6067/1967, sygnatura wytwórcy: 2784/III, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0224/300. Kwestionariusz ewidencyjny założony przez Wydział II KMO m.st. Warszawy, numer rejestracyjny: 6067, z powodu przejścia dialogu operacyjnego z inwigilowanym przez Wydział IV Departamentu I MSW; notatki. Daty skrajne: 1967–1972.

Kryptonim: „Seigo”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Kwestionariusz ewidencyjny dotyczący: Seigo Yasudy, ur. 15.01.1932, założony przez Wydział II KMO m.st. Warszawy, numer rejestracyjny: 6144, założony z powodu podejrzenia ww. o prowadzenie działalności wywiadowczej w ramach pracy w firmie Mitsubishi, zarchiwizowany pod numerem archiwalnym: 2857/III, z powodu wyjazdu ww. z PRL. Numer rejestracyjny: KSMO Warszawa 6144/1971, sygnatura wytwórcy: 2857/III, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0224/368. Daty skrajne: 1971–1972.

Kryptonim: „Syrena-1”. Daty skrajne: 1987–1990. Kwestionariusz ewidencyjny numer 103371, kryptonim: „Syrena-1”, dotyczący: Mitsutaka Akiho, ur. 30.06.1924 r. Pracownik Ambasady Japonii w Warszawie. Numer rejestracyjny: MSW Warszawa 103371/1987, sygnatura wytwórcy: 55575/II, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0248/172.

Kryptonim: „Augur-87”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Sprawa operacyjnego sprawdzenia dotycząca: Hugh Huromi Hara/Harra, ur. 7.04.1947 r. w Tokio (Japonia). Numer rejestracyjny: MSW Warszawa 102933/1987, sygnatura mikrofilmu: 55900/2, sygnatura wytwórcy: 55900/II, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 01211/14. Daty skrajne: 1987–1990.

Kryptonim: „MENIKA”; Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 01220/11, t. 365. Daty skrajne: 1981–1981. Obserwacja figuranta pseudonim: „Menika” – Shimada Barbara – dziennikarka – Tokio, Japonia. Komunikaty, zadania, materiały operacyjne przechowywane poza teczkami operacyjnymi, dotyczące figurantów (Polacy). Sygnatura wytwórcy: 56179/II, t. 365.

Kryptonim: „Hiroszima”, „Saturn”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1959–1986. Opis j.a.: Attaché Ambasady Japonii w Warszawie w latach 1959–1962. Teczka sprawy agenturalnego sprawdzenia kryptonim „Hiroszima”, prze rejestrowana następnie na sprawę ewidencyjno-operacyjną kryptonim „Saturn”: Koichi Tamaki, ur. 13.09.1932 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament II Wydział VIII. Numer rejestracyjny: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 87/1962, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 971E/1959, sygnatura mikrofilmu: 11243/2, sygnatura wytwórcy: 36640/II, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 01224/323/D. Podseria: Sygnatura II, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Kryptonim: „Redbox”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Teczka zawiera: notatki służbowe, przedruki prasy zagranicznej, raporty, szyfrogramy. Teczka rozpracowania obiektowego kryptonim „Redbox”, dot. restrykcji embargowych w handlu urządzeniami technologicznymi pomiędzy firmami zachodnimi a stroną polską. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział VI. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 17932/1988, sygnatura wytwórcy: J-14018, sygnatura, akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 02320/21, t. 1. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990, 1985–1990.

Kryptonim: „Inżynieria”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1984–1987. Teczka zawiera: notatki służbowe, instrukcje, notatki dotyczące polskich naukowców, szyfrogramy, raporty, oświadczenia. Podteczka rozpracowania obiektowego kryptonim „Inżynieria”, założona w związku z rozpracowaniem obiektywnym „Hutnictwo” przez Wydział VII Departamentu I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, dotycząca rozpoznania zainteresowań krajowych ośrodków badawczych w dziedzinie inżynierii materiałowej oraz

rozpoznania i dotarcia do zagranicznych ośrodków naukowo-badawczych. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 16009/1984, sygnatura wytwórcy: J-14022, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 02320/24, t. 3. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Nipgen”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1983–1986. Teczka zawiera: postanowienie o założeniu podteczki sprawy tematycznej, wnioski o wyrażenie zgody na wykonanie zadania wywiadowczego, notatki służbowe, raporty, instrukcje operacyjne, szyfrogramy, oświadczenia finansowe. Podteczka dot. kierunków rozwoju informatyki i oprogramowania w USA, RFN, Japonii i Wielkiej Brytanii. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 15544/1983, sygnatura wytwórcy: J-14347, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 02320/240. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Mole”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Teczka rozpracowania operacyjnego dot. Jerzy Koryciński, imię ojca: Kazimierz, ur. 5.08.1930 r. Założona w związku z dezercją ww. z placówki w Sztokholmie. Cenzus czasowy: 1983–1984. Teczka zawiera: postanowienie o założeniu rozpracowania operacyjnego, szyfrogramy z poszczególnych rezydentur, korespondencję, notatki, mapy, postanowienia o zastrzeżeniu wyjazdów za granicę, meldunki, wykazy, paszport służbowy. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 15421/1983, sygnatura wytwórcy: J-14384, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 02320/269, t. 2. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Embargo”. Daty skrajne: 1984–1987. Akta zawierają m.in.: biuletyny ekonomiczne, notatki, szyfrogramy, raporty. Podteczka sprawy tematycznej (problemowej) dotycząca zakupu urządzeń embargoowych dla elektroniki. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział XVIII. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 15800/1984, sygnatura wytwórcy: J-15102, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 02346/29, t. 4. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne.

Pseudonim: „Dyspozytor”; Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie [1945] 1951–1990 [1991]. Teczka pracy „L” współpracownika: Nikodem Bogusław Muszyński, t. 1. Komórka prowadząca

sprawę: Zarząd II SG WP Warszawa Pion Operacyjny. Materiały zawierają m.in. instrukcję do pracy wywiadowczej za granicą, instrukcję dotyczącą przedsięwzięć amerykańskich służb specjalnych wobec pracowników polskich placówek zagranicznych, notatki służbowe, szyfrogramy. „Dyspozytor” prowadził działalność wywiadowczą pod przykryciem radcy w Biurze Radcy Handlowego przy Ambasadzie Polski w Tokio. Pozyskany do współpracy w dniu 17.10.1968 r. Materiały zawierają m.in. wniosek o wszczęcie rozpracowania, plan rozpracowania, ankietę personalną, korespondencję, zadanie na przeprowadzenie wywiadu, wniosek werbunkowy, notatki służbowe, deklarację współpracy, plany szkoleń, parafrazy szyfrogramów, zadania wywiadowcze, kartę ewidencyjną współpracownika, oceny pracy pod przykryciem pracownika: Biura Radcy Handlowego przy Ambasadzie PRL w Tokio (w latach 1968–1973), BRH w Ankarze (w latach 1978–1981). Sygnatura wytwórcy: 6458/89/1; 0038/84, 1350, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Pf 251/4/1, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 2602/16937. Podseria: Oddział K, seria: Akta operacyjne. Podzespół: Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie 1951–1990.

Pseudonim: „Piotr/Piotr II”; Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie [1945] 1951–1990 [1991]. Cenzus czasowy: 1971–1984. Teczka personalna współpracownika pseudonim: Piotr/Piotr II dotycząca Stanisława Pudysza, imię ojca: Jan, ur. 16.03.1927 r. w m. Pawłokoma, t. 2. Komórka prowadząca sprawę: Zarząd II SG WP Warszawa Pion Operacyjny. Sygnatura wytwórcy: 6395/88/4; R-234, POZ/26/73, POZ/74/71, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU 00240/170/4, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 2602/16717. Podseria: Oddział C, seria: Akta operacyjne. Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie 1951–1990.

Kryptonim: „San”; Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie [1945] 1951–1990 [1991]. Cenzus czasowy: 1975–1980. Teczka zawiera m.in. raporty i meldunki wywiadowcze, pisma przewodnie do przesyłanych materiałów, oceny pracy rezydentury, wytyczne i zadania wywiadowcze dla rezydentury, oceny materiałów informacyjnych, notatki i sprawozdania z bieżącej pracy, informacje o sytuacji wywiadowczej, sprawozdania finansowo-organizacyjne. Komórka prowadząca sprawę: Zarząd II SG WP Warszawa Pion Operacyjny. Ponadto teczka zawiera m.in. zadania wywiadowcze i informacyjne na terenie Azji, Australii i Oceanii,

sprawozdania z pracy rezydentury, notatki o osobach będących w zainteresowaniu wywiadu, pisma przewodnie do przesyłanych materiałów, raporty i meldunki wywiadowcze, zadania wywiadowcze dla rezydentury, zadania dot. rozpracowania sytuacji wywiadowczej, zadania operacyjno-techniczne, notatki w związku z ucieczką ambasadora PRL w Japonii – Zdzisław Rurarza, notatki dotyczące nawiązania kontaktów z obywatelami japońskimi, notatki i sprawozdania o współpracy z rezydentami MSW w Japonii oraz towarzyszami radzieckimi, karty ewidencyjne dotyczące osobowych źródeł informacji, notatkę z dn. 1.02.1982 r. o reakcji Japończyków na wydarzenia w Polsce, listy zamówień na materiały informacyjne i publikacje, notatki dotyczące kierowania osób z PRL do pracy na terenie Japonii, notatki dotyczące usprawiedliwienia pracy Ośrodka Informatycznego, notatki o możliwościach prowadzenia pracy wywiadowczej, notatkę z 1985 r. ws. dotychczasowych kanałów dostaw techniki komputerowej, notatki o współpracy gospodarczej Japonii z innymi krajami, korespondencja dotycząca sprawdzeń personalnych, rozliczenia wydatków operacyjnych, materiały dotyczące Polaków utrzymujących kontakt z obywatelami Japonii, Instrukcja dotycząca przedsięwzięć amerykańskich służb specjalnych wobec pracowników polskich placówek zagranicznych, wytyczne dla rezydentów do pracy informacyjnej i operacyjnej. Sygnatura wytwórcy: 6597/90/1; 1890, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Pf 251/16/1, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 2602/17292. Podseria: Oddział VIII (Angloamerykański), seria: Akta operacyjne. Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie 1951–1990.

Pseudonim: „Demir”; Teczka pracy współpracownika pseudonim „Demir” dotycząca Emila Draga, t. 1. Komórka prowadząca sprawę: Zarząd II SG WP Warszawa Pion Operacyjny. Sygnatura wytwórcy: 6614/90/1; 001960, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Pf 251/26/1, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 2602/17337. Podseria: Oddział P, seria: Akta operacyjne. Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie 1951–1990.

Pseudonim: „Doris”; Teczka oficera: płk Mirosław Kowalczyk, imię ojca: Ignacy, ur. 25.01.1935 r. w Okińczycach (ZSRS). Cenzus czasowy: 1975–1988. Komórka prowadząca sprawę: Zarząd II SG WP Warszawa Pion Operacyjny. Materiały zawierają m.in. notatki służbowe, plan przejścia pod przykrycie ppłk. M. Kowalczyka, korespondencję, kserokopie kwestionariuszy osobowych, ramowy plan przygotowania oficera do

pracy pod przykryciem, plan przygotowania operacyjnego, sprawozdanie z przeszkolenia operacyjno-technicznego, zadania informacyjne na teren Japonii, wykaz materiałów informacyjnych i operacyjnych, tabelę materiałów informacyjnych i operacyjnych, sprawozdanie „Dorisa” z działalności wywiadowczej pod przykryciem pracownika Ambasady PRL w Tokio (od 21.11.1975 do 31.08.1980 r.), ocenę pracy „Dorisa” za wymieniony okres, arkusz oceny pracownika, wniosek o skierowanie płk. M. Kowalczyka pod przykrycie do MSZ, plan szkolenia i przygotowania wywiadowczego, meldunki, wniosek rotacyjny, prośby, świadectwa pracy, podania, szyfrogramy, raport, parafrazę depeszy, pokwitowania odbiorów pieniędzy, roczne zadania wywiadowcze. „Doris” prowadził pracę wywiadowczą pod przykryciem radcy Ambasady PRL w Tokio (w latach 1984–1988), a następnie w Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej. Sygnatura wytwórcy: 7451/1; 006/89, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001257/1160, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 2602/27739. Podseria: Oddział C, seria: Akta operacyjne – Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie 1951–1990.

Pseudonim: „Piotr”; Komórka prowadząca sprawę: Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie Pion Operacyjny. Teczka kandydata na agenta dotycząca Stefana Kostyki, imię ojca: Paweł, ur. 23.12.1950 r. w Górowie. Cenzus czasowy: 1979–1990. Sygnatura wytwórcy: 6618/90/4; 002241, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Pf 251/29/4, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 2602/17353. Podseria: Oddział P, seria: Akta operacyjne. Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie 1951–1990

Pseudonim: „Laureat”; Komórka prowadząca sprawę: Zarząd II SG WP Warszawa Pion Operacyjny. Cenzus czasowy: 1968–1989. Teczka personalna współpracownika [na rzecz Oddziału X – Oddziału K]/nielegalnego kuriera [na rzecz Oddziału Y] pseudonim „Laureat” dotycząca Zbigniewa Chmielewskiego, imię ojca: Stefan, ur. 26.11.1934 r. w m. Radom (t. 1). Sygnatura akcesji nr IPN BU 003179/736, IPN 00704/201/3, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 2602/19903. Podseria: Oddział Y, seria: Akta operacyjne.

Pseudonim: „Demir”, „Cedr”; Teczka personalna współpracownika pseudonim „Demir”: Emil Czesław Drag, imię ojca: Jan, ur. 24.07.1938 r. w Aubin (Francja). Komórka prowadząca sprawę: Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie Pion Operacyjny. Cenzus

czasowy: 1966–1990. Emil Drag został pozyskany do współpracy w dniu 4.07.1966 r. Wcześniej, w latach 1959–1963, był tajnym współpracownikiem SB ps. „Cedr”. Materiały dotyczą pracy wywiadowczej prowadzonej pod przykryciem pracownika Centrali Handlu Zagranicznego „Metalexport” (od 22.11.1966 do 20.03.1971 r. w Pakistanie), attaché handlowego (w latach 1976–1980 w Iranie), radcy w Biurze Radcy Handlowego (w latach 1986–1987 w Japonii) oraz attaché handlowego w Biurze Radcy Handlowego (od 23.07.1987 w Belgii). Sygnatura wytwórcy: 612; 006/W-21/99, 00157/W24/98, 004/92, 0079/87, 137/72, 928/W1/OIII/66, 1933, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001257/234, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 2602/27112. Podseria: Oddział K, seria: Akta operacyjne. Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie 1951–1990.

Pseudonim: „Śniady”; Teczka personalna współpracownika pseudonim „Śniady” dotycząca Andrzeja Bogusza Głowackiego, imię ojca: Roman, ur. 8.02.1939 r. w Warszawie (t. 1). Cenzus czasowy: 1970–1981. Komórka prowadząca sprawę: Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie Pion Operacyjny. Sygnatura wytwórcy: 7393, wg opisu nr 0038/88, 001536, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Pf 252/106/4, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 2602/20090. Podseria: Oddział C, seria: Akta operacyjne. Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie 1951–1990.

Pseudonim: „Roger”; Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie [1945] 1951–1990 [1991]. Cenzus czasowy: 1962–1988. Pozyskany do współpracy w dniu 18.07.1962 r. W latach 1964–1968 był attaché Ambasady PRL w Tokio, a w późniejszym okresie przebywał na placówce w Bangkoku. Teczka personalna współpracownika dotycząca Tadeusza Marka Pawlaka, imię ojca: Józef, ur. 2.06.1939 r. w m. Kolonia Groty. Komórka prowadząca sprawę: Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie Pion Operacyjny. Sygnatura wytwórcy: 647; W-22/00499/2000, 009/W21/99, POX/0090/77, POZ/90/71, OIV/47/68, 2078, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001257/501, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 2602/27302. Podseria: Oddział P, seria: Akta operacyjne. Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie 1951–1990.

Pseudonim: „White”; Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie [1945] 1951–1990 [1991]. Teczka pracy oficera pseudonim

„White”: ppłk Jan Stanisław Szczęśny, imię ojca: Stanisław, ur. 8.12.1948 r. w Warszawie. Komórka prowadząca sprawę: Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie Pion Operacyjny. Sygnatura wytwórcy: 211/97; 0023/90, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001257/1102, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 2602/27687. Podseria: Oddział C, seria: Akta operacyjne. Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie 1951–1990.

Materiały zawierają m.in. notatki służbowe dotyczące spotkań z Janem Szczęśnym, plan rozpracowania, kserokopie dokumentów z zeszytu ewidencyjnego oficera Ludowego Wojska Polskiego, korespondencję, zadania na przeprowadzenie wywiadu (ustalenia), ankietę personalną, zobowiązanie do zachowania tajemnicy państwowej, plan szkolenia, wniosek o skierowanie do pracy pod przykryciem, pokwitowania odbiorów pieniędzy, raporty, plan przejścia pod przykrycie, notatki służbowe, notatki informacyjne, zadania wywiadowcze, meldunki, zadania roczne, listę pokwitowań należności finansowych dla „White’a”, ocenę pracy, oświadczenia, szyfrogramy. Materiały zawierają m.in. plan szkolenia i przygotowania wywiadowczego, korespondencję, rozkaz specjalny, zadania wywiadowcze, zasady postępowania w czasie pobytu za granicą, wytyczne w zakresie utrzymywania łączności, szyfrogramy, ocenę pracy, sprawozdanie „White’a” z pracy w Japonii (od 16.04.1984 do 18.10.1984 r.), plan szkolenia i przygotowania wywiadowczego, meldunek, wniosek rotacyjny, rozkaz specjalny, prośby, dokumenty dot. kandydata na agenta: Jakub Nouman (dane osobowe w indeksie personalnym), notatki, sprawozdania kwartalne, sprawozdania z pracy, perspektywiczny plan wykorzystania „White’a”, kalkulacje kosztów eksploatacji samochodu osobowego w Japonii, notatki służbowe, wykaz kontaktów „White’a”, sprawozdanie „White’a” z pracy wywiadowczej w Tokio (od 25.07.1985 do 31.07.1989 r.), ocenę pracy „White’a” za wymieniony okres, roczne zadania wywiadowcze dla ppłk. Jana Szczęśnego pracującego pod przykryciem w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, arkusz ewidencji i oceny materiałów, analizę wyników pracy pod przykryciem oraz efektywność i przydatność zajmowanego stanowiska dla potrzeb Centrali. „White” prowadził działalność wywiadowczą pod przykryciem pracownika Ministerstwa Spraw Zagranicznych, ze szczególnym uwzględnieniem pracy w Ambasadzie PRL w Tokio.

Pseudonim: „Resat”; Teczka pracy oficera pseudonim „Resat”: Zygfryd Drozd, imię ojca: Józef, ur. 8.05.1928 r. w Ustrzykach Dolnych. Komórka

prowadząca sprawę: Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie Pion Operacyjny. Materiały zawierają m.in. ramowe plany przygotowań oficera do pracy pod przykryciem, plan przejścia pod przykrycie płk. Zygfryda Drozda, kserokopie kwestionariuszy osobowych, skierowania, korespondencję, szyfrogram, rozkazy specjalne, zadania wywiadowcze, wytyczne do pracy operacyjnej, wykaz obowiązujących dokumentów do zapoznania się przez oficerów wyjeżdżających do pracy w polskich przedstawicielstwach za granicą, zasady postępowania w czasie pobytu za granicą, prośby, potwierdzenia wpłat, meldunek, notatki służbowe, zadania wywiadowcze, notatki, raporty, oceny pracy, sprawozdania z pracy, pokwitowania odbiorów pieniędzy, tabele materiałów informacyjnych, tabelę materiałów operacyjnych, wykaz materiałów informacyjnych, wykaz materiałów operacyjnych, wykaz materiałów informacyjnych i operacyjnych, sprawozdanie z pracy wywiadowczej „Resata” prowadzonej pod przykryciem pracownika Konsulatu Generalnego PRL w Zagrzebiu (od 3.12.1984 do 31.10.1988 r.), opinię specjalną. „Resat” prowadził ponadto pracę wywiadowczą pod przykryciem pracownika Ambasady PRL w Tokio (w latach 1980–1982). Rezydent w rezydenturze kryptonim „San” w Tokio, oficjalnie na stanowisku I Sekretarza Ambasady PRL w Tokio. W materiałach znajduje się m.in. wniosek o przyznanie dewizowego dodatku operacyjnego za III kwartał 1981 r. Ocena pracy ww. prowadzona w latach 1981–1982 przez Oddział VIII, przekazana do Archiwum Zarządu II przez Oddział P bez dodawania nowych dokumentów (informacja na podstawie spisu akt przekazanych do Archiwum Zarządu II). Dane personalne zaczerpnięte z jednostki o sygnaturze IPN BU 2602/27760. Sygnatura wytwórcy: 6449; 002323, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/01392/351, IPN BU 00240/205 B, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 2602/28350. Podseria: Oddział P, seria: Akta operacyjne. Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie 1951–1990.

Kryptonim: „Remus”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1980–1989. Teczka SMW (segregator materiałów wstępnych) dotycząca Eizo Kaneyasu, ur. 3.04.1942 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział II. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 2/1987/84, sygnatura wytwórcy: J-8070, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z /002149/40, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/362. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały

operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Mikrofilm zawiera: raporty operacyjne, charakterystykę figuranta, notatkę końcową, kartę personalno-operacyjną. Cenzus czasowy: 1980–1982.

Kryptonim/pseudonim: „Tehera”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1979–1990. Teczka pracownika zewnętrznego pseudonim „Tehera”, kryptonim „Teher”: Wiesław Matera, imię ojca: Czesław, ur. 14.02.1937 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział VIII. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 13017/1979, sygnatura mikrofilmu: J-12720, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002644/356. Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 2974/251/D. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Teczka założona w związku z oddelegowaniem ww. do pracy w charakterze I Sekretarza do spraw Przemysłu i Nauk Ambasady PRL w Tokio, zawiera m.in. wniosek o ukadrowienie tajnego współpracownika pseudonim „Teher”, charakterystykę kontaktu operacyjnego pseudonim „Teher” (nr rej. 8725), program szkolenia indywidualnego pracownika cywilnego pseudonim „Teher”, raport operacyjny dotyczący kwestii dekonspiracji „Tehera” w związku z defekcją „Rurarza”, raport w sprawie wyrażenia zgody na delegowanie do pracy w Belgii na etat niepozostający w puli Departamentu I MSW. Cenzus czasowy: 1970–1990. Teczka zawiera m.in. raporty z przeprowadzonych rozmów operacyjno-sondazowych z obywatelem PRL Wiesławem Materą, wniosek i plan opracowania kandydata na tajnego współpracownika, instrukcję wyjazdową dla pracownika kontraktowego pseudonim „Teher” w związku z delegowaniem do pracy w Belgii na stanowisko dyrektora naczelnego spółki „Bepolma” w Brukseli, charakterystykę oficera kontraktowego pseudonim „Teher”, szyfrogramy z rezydentury Departamentu I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Tokio dotyczące działalności pracownika zewnętrznego pseudonim „Teher”, instrukcję wyjazdową dla „Tehera” w związku z delegowaniem do pracy wywiadowczej w Japonii prowadzonej z pozycji oficjalnej I Sekretarza do spraw Współpracy Naukowej i Technicznej Ambasady PRL w Tokio, plan współpracy naukowo-technicznej z Japonią na rok 1980, sprawozdanie pracownika zewnętrznego „Teher” z pracy operacyjnej w rezydenturze w Tokio za okres 1.09.1979–15.11.1981 oraz 16.11.1981–11.06.1983, informację na temat inwestycji pod nazwą Peninsula Gas Utilisation Project, jej finansowania, sposobu

pozyskania kontraktu i założenia Joint Venture Company w Malezji, sprawozdanie techniczne z pobytu w Malezji w dniach 1.05–11.05.1986 r. w sprawie budowy gazociągu, raport dotyczący wyjazdu do pracy w spółce „Bepolma”, informację Wydziału III Departamentu I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych o kontakcie operacyjnym pseudonim „Teher” za okres od 1970 do 13.12.1974 r., raport o wyrażenie zgody na wyjazd służbowy z instytucji przykrycia „Polimex-Cekop” do RFN w dniach 17–19.12.1984 r.

Kryptonim/pseudonim: „Wityński”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1973–1980. Teczka pracownika zewnętrznego kryptonim/pseudonim „Wityński”, założona w związku z delegowaniem do pracy w charakterze attaché handlowego w Biurze Radcy Handlowego Ambasady PRL w Tokio, dotycząca: Józef Nocuła, imię ojca: Antoni, ur. 6.03.1920 r. Komórka prowadząca sprawę: MSW Warszawa Departament I Wydział VII. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 6504/1973, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002635/270, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 2974/546/D. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim/pseudonim: „Jenas”. Cenzus czasowy: 1979–1988. Teczka założona w związku z oddelegowaniem ww. do pracy w charakterze konsula w Konsulacie Generalnym PRL w Chicago (wyjazd nie doszedł do skutku), a następnie attaché handlowego w Biurze Radcy Handlowego przy Ambasadzie PRL w Japonii. Zawiera m.in.: postanowienie o założeniu teczek pracownika zewnętrznego, wnioski o wyrażenie zgody na delegowanie do pracy za granicą, kwestionariusz osobowy, życiorys, kwestionariusz osobowy żony, oświadczenie, notatki służbowe, postanowienie o zakończeniu i przekazaniu sprawy do archiwum Dep. I MSW. Teczka pracownika zewnętrznego kryptonim/pseudonim „Jenas” dotycząca Andrzeja Stomskiego, imię ojca: Stanisław, ur. 22.09.1933 r. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 16024/1984, sygnatura wytwórcy: J-11173, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002149/126, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/26. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim/pseudonim: „Datsun”; Teczka pracownika zewnętrznego dotycząca Leszka Kotelskiego, imię ojca: Kazimierz, ur. 10.04.1946 r. Cenzus czasowy: 1979–1982. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 13141/1979, sygnatura wytwórcy: J-11281, dawna sygnatura archiwalna:

IPN BU Z/002149/193, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/54. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Pseudonim/kryptonim: „Opek”; Główna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Instytut Pamięci Narodowej 1991–1999. Cenzus czasowy: 1981–1989. Teczka pracownika zewnętrznego dotycząca Zdzisława Przychodnia, imię ojca: Stanisław, ur. 6.09.1934 r. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 14478/1982, sygnatura wytwórcy: J-11756, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002643/47, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/119. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Teczka założona w związku z oddelegowaniem ww. do pracy w charakterze attaché Handlowego Biura Radcy Handlowego przy Ambasadzie PRL w Tokio. Teczka zawiera m.in.: postanowienie o założeniu teczki pracownika zewnętrznego, wnioski o wyrażenie zgody na delegowanie do pracy za granicą, kwestionariusz osobowy, życiorys, kwestionariusz osobowy żony, szyfrogramy, postanowienie o zakończeniu i przekazaniu sprawy do archiwum Dep. I MSW.

Kryptonim/pseudonim: „Tański”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1980–1988. Teczka pracownika zewnętrznego kryptonim/pseudonim „Tański” dotycząca Mariusza Woźniaka, imię ojca: Aurelian, ur. 4.03.1944 r. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 13915/1981, sygnatura wytwórcy: J-12920, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002274/133/2, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/148, t. 2. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Teczka założona w związku z oddelegowaniem ww. do pracy w charakterze I sekretarza Ambasady PRL w Waszyngtonie, a następnie II sekretarza Ambasady PRL w Tokio. Teczka zawiera: raport w sprawie kandydatury do rotacji kadrowej, oświadczenia, arkusz praktyki w Departamencie I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, arkusz kwalifikacyjny oceny okresowej, notatki służbowe i informacyjne.

Kryptonim/pseudonim: „Kirin”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1989–1989. Teczka pracownika zewnętrznego kryptonim/pseudonim „Kirin” dotycząca Zbigniewa Gołębiowskiego, imię ojca: Feliks, ur. 1.08.1948 r. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 19448/1989, sygnatura wytwórcy:

J-15624, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002560/199, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/231. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Teczka założona w związku z oddelegowaniem ww. do pracy w charakterze I sekretarza w dziale politycznym Ambasady PRL w Tokio. Teczka zawiera: postanowienie o założeniu teczek pracowników zewnętrznego, wniosek o wyrażenie zgody na delegowanie do pracy za granicą, kwestionariusz osobowy, kwestionariusz osobowy żony, życiorysy, wniosek, raport, oświadczenia, arkusz praktyki w Departamencie I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, plan pracy.

Kryptonim/pseudonim: „Powała”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1975–1976. Teczka pracownika zewnętrznego kryptonim/pseudonim „Powała” dotycząca Franciszka Powołowskiego, imię ojca: Szczepan, ur. 10.10.1934 r. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 19192/1988, sygnatura wytwórcy: J-15655, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002560/229/2, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/269, t. 2. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Sprawa założona w związku z oddelegowaniem ww. do pracy w charakterze radcy ds. naukowo-technicznych Ambasady PRL w Tokio. Teczka zawiera: postanowienie o założeniu teczek pracowników zewnętrznego, wniosek o wyrażenie zgody na delegowanie do pracy za granicą, kwestionariusz osobowy, kwestionariusz osobowy żony, życiorysy, raporty, szyfrogramy, arkusz praktyki.

Kryptonim „Stax”/pseudonim: „York”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1978–1990. Teczka pracownika zewnętrznego kryptonim „Stax”/pseudonim „York” dotycząca Janusza Omietalskiego, imię ojca: Władysław, ur. 23.02.1949 r. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 13548/1980, sygnatura wytwórcy: J-15577, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002560/171/1, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/280, t. 1. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Teczka założona w związku z oddelegowaniem ww. do pracy w charakterze II sekretarza Ambasady PRL w Tokio, a następnie radcy Ambasady PRL w Kairze. Teczka zawiera: postanowienie o założeniu teczek pracowników zewnętrznego, wniosek o wyrażenie zgody na delegowanie do pracy za granicą, kwestionariusz osobowy,

kwestionariusz osobowy żony, życiorysy, oświadczenia, notatki służbowe, szyfrogramy, wnioski, umowę o pracę, arkusz kwalifikacyjny oceny okresowej, raporty.

Kryptonim/pseudonim: „Magman”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1979–1990. Teczka pracownika zewnętrznego kryptonim/pseudonim „Magman” dotycząca Ryszarda Potockiego, imię ojca: Antoni, ur. 18.08.1945 r. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 12843/1979, sygnatura wytwórcy: J-15633, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002560/208/1, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/287, t. 1. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Teczka założona w związku z oddelegowaniem ww. do pracy w charakterze II sekretarza w Stałym Przedstawicielstwie PRL przy ONZ w Nowym Jorku, a następnie I Sekretarza Ambasady PRL w Tokio. Teczka zawiera: postanowienie o założeniu teczek pracownika zewnętrznego, wniosek o wyrażenie zgody na delegowanie do pracy za granicą, kwestionariusz osobowy, kwestionariusz osobowy żony, życiorysy, kierunkowy plan pracy, notatki służbowe, arkusz kwalifikacyjny oceny okresowej, arkusz praktyki w Departamencie I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, sprawozdania, oświadczenia, szyfrogramy.

Kryptonim/pseudonim: „Isetan”, „August”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1988–1989. Teczka pracy kontaktu informacyjnego pseudonim „Isetan”, „August” dotycząca Hisashi Ozaki, ur. 8.09.1938 r. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 19182/1988, sygnatura wytwórcy: J-13006, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002345/16/3, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/293, t. 3. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Teczka zawiera: raporty operacyjne, szyfrogramy, wykaz osób przechodzących w sprawie, rachunki, arkusze wydatków.

Kryptonim/pseudonim: „Yuki”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1984–1989. Teczka pracy kontaktu informacyjnego kryptonim „Yuki”: Akiyuki Konishi, ur. 1931 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział II. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 17830/1988, MSW Dep. I Warszawa SMW/2/2026, sygnatura wytwórcy: J-12938, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU

Z/002274/136/2, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/339, t. 2. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Teczka zawiera: postanowienie o założeniu teczki kontaktu informacyjnego, raporty operacyjne ze spotkań z figurantem segregatora materiałów wstępnych kryptonim „Yuki”, raport o przekwalifikowanie SMW kryptonim „Yuki” do kategorii kontaktu informacyjnego, notatkę finansową.

Kryptonim/pseudonim: „Takado”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1985–1990. Teczka pracy kontaktu informacyjnego kryptonim „Takado”: Akio Kana-
zawa, ur. 31.05.1949 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział II. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa SMW/2/2149, MSW Dep. I Warszawa 17430/1987, sygnatura wytwórcy: J-12956, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002274/140/2, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/342, t. 2. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Teczka zawiera m.in.: wyciągi z instrukcji operacyjnych dla funkcjonariuszy Departamentu I MSW utrzymujących kontakt ze źródłem kryptonim „Takado”, szyfrogramy od oficerów rezydentury w Tokio dotyczące informacji uzyskanych od kontaktu informacyjnego „Takado”, zestawienia statystyczne informacji uzyskanych od źródła „Takado”, raporty operacyjne ze spotkań ze źródłem „Takado”, arkusze wydatków.

Kryptonim/pseudonim: „Shike”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1983–1990. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział II. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 16395/1985, sygnatura wytwórcy: J-12991, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002274/146/2, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/347, t. 2. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Teczka zawiera m.in.: postanowienie o założeniu teczki kontaktu informacyjnego, raporty operacyjne dotyczące spotkań z figurantem sprawy wstępnej kryptonim „Shike”, raport dotyczący przekwalifikowania sprawy SMW (segregator materiałów wstępnych) nr 2/1997 kryptonim „Shike” na kontakt informacyjny, raporty operacyjne dotyczące spotkań z kontaktem informacyjnym kryptonim „Shike”.

Kryptonim: „OKU”; Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział II. Cenzus czasowy: 1980–1988. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 2/1619/1980, sygnatura wytwórcy: J-6821, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002149/25, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/353. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Teczka zawiera: raporty ze spotkań z figurantem, raporty operacyjne, notatkę końcową, wyciągi z teczki segregator materiałów wstępnych kryptonim „Oku” dotyczące Kenichi Sekine.

Kryptonim/pseudonim: „Yedi”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Teczka pracownika zewnętrznego kryptonim/pseudonim „Yedi” dotycząca Andrzeja Górskiego, imię ojca: Zygmunt, ur. 20.04.1952 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział XVI. Teczka założona w związku z oddelegowaniem inspektora Wydziału VI Departamentu I MSW – Andrzeja Górskiego do pracy na stanowisko z-cy attaché handlowego w Ambasadzie w Tokio (w latach 1986–1989). Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 17597, sygnatura wytwórcy: J-15286, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z /002560/37, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/428. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim/pseudonim: „Keno”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Teczka pracownika zewnętrznego kryptonim/pseudonim „Keno” dotycząca Zbigniewa Rucińskiego, imię ojca: Tadeusz, ur. 6.05.1955 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział XVI. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 17602, sygnatura wytwórcy: J-15583, dawna sygnatura archiwalna: IPN BZ/002560/176, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/437, t. 1. Daty skrajne: 1990–1990. Teczka założona w związku z oddelegowaniem inspektora Wydziału XVII Dep. I MSW – Zbigniewa Rucińskiego do pracy na stanowisko attaché ekonomicznego Biura Radcy Handlowego w Tokio.

Kryptonim/pseudonim: „Addar”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Teczka pracownika zewnętrznego dotycząca Aleksandra Jodki, imię ojca: Tadeusz, ur. 6.09.1955 r. Daty

skrajne: 1989–1990. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I Wydział XVI. Numer rejestracyjny: MSW Dep. I Warszawa 19424, sygnatura wytwórcy: J-15575, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z /002560/169, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3246/475, t. 2. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Teczka założona w związku z oddelegowaniem inspektora Wydziału V Dep. I MSW – Aleksandra Jodki do pracy na stanowisko z-cy attaché handlowego w Biurze Radcy Handlowego w Japonii.

Kryptonim: „Jen”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Daty skrajne: 1961–1969. Sprawa obiektowa kryptonim „Jen”: Ambasada PRL w Tokio (Japonia). Numer rejestracyjny: 2822. Sygnatura mikrofilmu: J-2948, sygnatura wytwórcy: J-2948, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001733/149/D, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3559/10/D. Podseria: Sygnatura J, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Pseudonim: „Renata”; Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Łodzi 1983–1990. Informacje dotyczące pobytu TW w RFN u kuzynki, której mąż pozostawał w zainteresowaniu kontrwywiadu PRL ze względu na kontakty z żołnierzami amerykańskimi stacjonującymi w RFN, wizyty kuzynki z mężem w Polsce oraz szwagra TW pracującego w Ambasadzie USA w Warszawie. Załącznik: informacja z okresu współpracy w charakterze KO, fotokopia wizytówki w języku niemieckim. Jednostka prowadząca: Wydział II KMMO w Łodzi. Teczka pracy tajnego współpracownika: Nowakowska Elżbieta, imię ojca: Ryszard, ur. 26.06.1947. Numer rejestracyjny: KMMO Łódź 31296/1974. Sygnatura wytwórcy: 45672/I, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Ld 0040/1288, t. 2. Podseria: Sygnatura I, seria: Materiały operacyjne 1974–1976.

Kryptonim: „Saba”; Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie [1945] 1983–1990. Sprawa operacyjnego sprawdzenia dotycząca Katarzyny Bielnickiej, imię ojca: Andrzej, ur. 1.01.1956. Numer rejestracyjny: KWMO Łódź 40049/1979, sygnatura mikrofilmu: 5416/2, sygnatura wytwórcy: 5416/II, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Ld047/1281/J. Podseria: Sygnatura II, seria: Materiały operacyjne. Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Łodzi 1983–1990. Sprawa prowadzona wobec studentki Wydziału Farmacji Akademii Medycznej w Łodzi podejrzanej o utrzymywanie kontaktów i działalność w łódzkiej

grupie KSS „KOR”. Jednostka prowadząca: Wydział III KWMO w Łodzi. Cenzus czasowy: 1979–1979. Aktywność w kontekście stosunków polsko-japońskich opierała się również na pracy operacyjnej na terenie RP, m.in. dotyczącej Ambasady Cesarstwa Japonii w Warszawie.

Kryptonim: „Wschód”, „Syrena”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Sprawa obiektowa kryptonim „Syrena” (wcześniej kryptonim „Wschód”), dotycząca Ambasady Cesarstwa Japonii w Warszawie. Dawna sygnatura archiwalna: 1451/IV, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 00231/305. Akta zawierają wykaz pracowników ambasady wraz z rodzinami. Mikrofilm zawiera: wykaz osób, które zapoznały się z dokumentami, plany obiektu w języku japońskim, dokumentację fotograficzną obiektu i rezydencji, plan sytuacyjny obiektu, informacje dotyczące obywatela Japonii Kono Yuzo, członka delegacji obsługującej wizytę premiera Japonii w Polsce, formularze wizowe ze zdjęciami nauczycieli w Szkole Japońskiej w Warszawie – Isao Yoshida i jego żony Ikumi Yoshida oraz Ko Nishida oraz jego żony Chitose Nishida, notatki ze spotkania z tajnym współpracownikiem pseudonim „Topaz”. Cenzus czasowy: 1985–1990.

Kryptonim: „Sony”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Sygnatura mikrofilmu: 669/316, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 002393/309/D. Sprawa operacyjnego rozpracowania „Sony” dotycząca Yoshioka Yuzo, pracownika dyplomatycznego Ambasady Japonii w Warszawie.

Kryptonim: „Syrena-8”; Sprawa operacyjnego zainteresowania „Syrena-8”, dotycząca Wakabayashi Hideki, pracownika Ambasady Japonii w Warszawie. Cenzus czasowy: 1978–1980. Sygnatura mikrofilmu: 669/474, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 002393. SOZ zawiera także: kwestionariusz ewidencyjny dotyczący Takeshi Shishido, ur. 22.08.1956 r. W teczce znajdują się materiały zebrane przez Biuro T MSW dotyczące attaché – szyfrant Ambasady Japonii w Warszawie.

Kryptonim: „Sylf”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament II Wydział V. Numer rejestracyjny: MSW Warszawa 26875/1969, sygnatura wytwórcy: 49250/II, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001361/49, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003090/133. Podseria: Sygnatura II, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie

1956–1990. Sprawa operacyjnej obserwacji dotyczącej Yoshiro Morino, ur. 17.04.1943 r. w Tokio, Barbary Morino, ur. 21.06.1950 r. w Vocklabruck. Materiały odnośnie do attaché Ambasady Japonii w Warszawie. Cenzus czasowy: 1969–1984.

Kryptonim: „MKB”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1985–1990. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament II Wydział IX. Numer rejestracyjny: MSW Warszawa 59347/1980, sygnatura wytwórcy: 685/5, t. 2, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002535/5, t. 2, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003172/64, t. 2. Podseria: Sygnatura IV, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Sprawa obiektowa dotycząca głównych producentów środków i techniki bezpieczeństwa byłych krajów kapitalistycznych. Teczka zawiera m.in.: raporty dotyczące realizacji przez Wydział IX Departamentu II specjalnych zadań kontrwywiadowczych wymagających zakupu izotopów promieniotwórczych, umowa-zlecenie, faktury, notatki służbowe dotyczące metod technicznych stosowanych przez służby zabezpieczenia Ambasady Japonii, szkice, plany, fotokopie, rysunki techniczne, korespondencję.

Pseudonim; „Akira”. Cenzus czasowy: 1976–1978. Teczka pracy tajnego współpracownika pseudonim: „Akira”: Kichiro Abe, ur. 5.01.1940 r. – I Sekretarz w Ambasadzie Japonii w Warszawie. W teczce znajdują się m.in. notatki dotyczące spotkań z TW ps. „Akira”. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament I, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament II Wydział V. Numer rejestracyjny: MSW Warszawa 41021/1975, sygnatura wytwórcy: 15980/I, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002458/52, t. 3, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003183/210, t. 3. Podseria: Sygnatura I, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Syrena 3”; Cenzus czasowy: 1981–1984. Kwestionariusz ewidencyjny kryptonim „Syrena 3” dotyczący Masayuki Nakano, ur. 23.01.1951 r. Kontrola operacyjna II Sekretarza Ambasady Japonii w Warszawie. Numer rejestracyjny: MSW Warszawa 65305, sygnatura wytwórcy: 52764/II, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0222/7.

Kryptonim: „Syrena 12”. Daty skrajne: 1986–1988. Teczka zawiera: formularz wizowy MSZ, fotografie, meldunki operacyjne, notatki

służbowe, wyciągi z informacji dotyczących praktykanta Ambasady Japonii w Warszawie. Kwestionariusz ewidencyjny dotyczący Satoru Takahashi, ur. 12.07.1960 r. Komórka prowadząca sprawę: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Departament II Wydział V. Numer rejestracyjny: MSW Warszawa 104687, sygnatura wytwórcy: 670/732, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z 002591/732, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 003273/464. Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Syty I”. Cenzus czasowy: 1971–1983. Kwestionariusz ewidencyjny dotyczący Tatsuo Ishizaki, ur. 3.08.1930 r. Kontrola operacyjna ww. II sekretarza w Ambasadzie Japonii w Warszawie w latach 1971–1972. Numer rejestracyjny: MSW Warszawa 31046/1971, sygnatura mikrofilmu: 5805/2, sygnatura wytwórcy: 47989/II, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0204/333.

Kryptonim: „Syrena”. Cenzus czasowy: 1981–1984. Kwestionariusz ewidencyjny dotyczący Kohei Okamoto, ur. 6.03.1950 r. Kontrola operacyjna pracownika attachatu administracyjnego Ambasady Japonii w Warszawie. Numer rejestracyjny: MSW Warszawa 64795, sygnatura wytwórcy: 52760/II, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0222/3. Podseria: Sygnatura II, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990. Kryptonim: „Syrena-11”. Cenzus czasowy: 1981–1984. Kwestionariusz ewidencyjny kryptonim „Syrena-11” dotyczący Tadanobou Morita, ur. 23.07.1937 r. Kontrola operacyjna attaché wojskowego w randze I sekretarza Ambasady Japonii w Warszawie. Numer rejestracyjny: MSW Warszawa 65304, sygnatura wytwórcy: 52768/II, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0222/9.

Kryptonim: „Syrena-13”. Cenzus czasowy: 1981–1984. Kwestionariusz ewidencyjny kryptonim „Syrena-13” dotyczący Takashi Yamaguchi, ur. 9.07.1947 r. Kontrola operacyjna strażnika w Ambasadzie Japonii w Warszawie. Numer rejestracyjny: MSW Warszawa 66098, sygnatura wytwórcy: 52828/II, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0222/52. Kryptonim: „Syrena 16”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1983–1985. Kwestionariusz ewidencyjny założony przez Wydział V Departamentu II Ministerstwa Spraw Wewnętrznych dotyczący Ken Morita, ur. 27.04.1947 r. W latach 1983–1984 ww. pełnił funkcję attaché Ambasady Japonii w Warszawie. Specjalista ds. ekonomicznych. Numer rejestracyjny: MSW

Warszawa 76538/1983, sygnatura wytwórcy: 53106/II, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0222/232.

Kryptonim: „Pireus”, „Syrena”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1980–1987. Teczka zawiera m.in.: wykazy dokumentów zdobytych w wyniku realizacji przedsięwzięć specjalnych w obiekcie kryptonim „Syrena”, tłumaczenia depesz przesyłanych do Ambasady Stanów Zjednoczonych w Warszawie do Departamentu Stanu w Waszyngtonie, tłumaczenia z języka japońskiego depesz przesyłanych z Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Tokio do Ambasady Japonii w Warszawie. Materiały operacyjne Departamentu II MSW kryptonim „Pireus” oraz „Syrena”. Sygnatura wytwórcy: 156/675, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002410/156, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3057/206. Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Wulkan”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1967–1989. Teczka zawiera: fotografie urządzenia szyfrującego Smith-Corona, notatki służbowe, korespondencję, informację dotyczącą zmian w nadawaniu depesz za pośrednictwem urzędów telekomunikacyjnych przez japońskie placówki dyplomatyczne, koperty z tablicą kluczy szyfru „K”, z fotografiami aparatury szyfrowej używanej w Ambasadzie Japonii, protokoły zniszczenia depesz, kserokopie depesz japońskich wraz z tłumaczeniami, zeszyt Michała Przewłockiego zawierający rozliczenie godzin pracy, dane personalne z Biura Paszportów i Dowodów Osobistych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych osób, którym zostały wystawione paszporty. Materiały Biura „A” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych dotyczące obiektów krypt. „Wulkan”, „Syrena”. Sygnatura wytwórcy: 1199, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/002763/31, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3405/253. Seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Szpital”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Daty skrajne: 1971–1972. Kwestionariusz ewidencyjny kryptonim „Szpital”, założony przez Wydział II K MO m.st. Warszawy, numer rejestracyjny: 6125, dotyczący Romana Krupskiego, imię ojca: Wacław, ur. 21.08.1924 r., założony z powodu kontaktów ww. z obywatelami Japonii, pracownikami firmy „Chori” podejrzanymi o prowadzenie działalności wywiadowczej, zarchiwizowany pod numerem archiwalnym: 2842/III z powodu objęcia przez ww. stanowiska sekretarza ambasady PRL w Japonii.

Numer rejestracyjny: KSMO Warszawa 6125/1971, sygnatura wytwórcy: 2842/III, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0224/353.

Kryptonim: „Syrena 8”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1985–1990. Kwestionariusz ewidencyjny nr 94847 dotyczący Hiroaki Fujiwary, ur. 22.02.1961 r. Pracownik Ambasady Japonii w Warszawie. Numer rejestracyjny: MSW Warszawa 94847/1985. Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0248/125, sygnatura wytwórcy: 55522/II.

Kryptonim: „Syrena 7”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0364/317 SOS. Dotyczy obywatela Japonii – MAKOTO ITO, pracownika ambasady, który ma objąć funkcje szyfranta i jeszcze przed przybyciem do Polski mógł podjąć współpracę z japońskimi służbami specjalnymi. Sygnatura wytwórcy: 5690/K.

Kryptonim: „Syrena 12”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 0364/318, sygnatura wytwórcy: 5691/K. SOS – dotyczy obywatela Japonii, BABA SEIJI, pracownika ambasady Japonii w Warszawie w latach 1981–1986, który przed przybyciem do Polski związał się z japońskimi służbami specjalnymi.

Pseudonim: „Syrena 9”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1975–1989. Materiały operacyjne przechowywane poza teczkami operacyjnymi dotyczące obserwacji figurantów Ambasady Japonii, pseudonim „Syrena 9” dotyczące Hiroshi Kaneko, ur. 20.05.1947 r., i in. Karty B-9, komunikaty, ustalenia, uzupełnienia, meldunki, informacje, szyfrogramy, notatka informacyjna Biura B MSW w Warszawie i WUSW w kraju odnośnie do figurantów oraz wykazy kontaktów, adresów, istotnych faktów z działalności, zachowania się, wyjazdów w teren dotyczące ww. osób. Seria: Materiały operacyjne; Podseria: Sygnatura II. Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 01216/28, t. 1, sygnatura wytwórcy: 56152/II, t. 1.

Pseudonim: „Syrena-100”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Daty skrajne: 1976–1976. Obserwacja figurantki – Zamyłko Hanny – urzędniczki Ambasady Japonii – komunikat. Materiały operacyjne przechowywane poza teczkami operacyjnymi dotyczące figurantów (Polacy). Sygnatura wytwórcy: 56179/II, t. 504, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 01220/11, t. 504.

Pseudonim: „Syrena-5”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Karty B-9, informacje, meldunki, ustalenia, notatki służbowe, szyfrogram Biura B Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie, WUSW w kraju odnośnie do figurantów i wykazy kontaktów, adresów, istotnych faktów z działalności, zachowania się, wyjazdów w teren dotyczące wybranych figurantów oraz *claris* placówek dyplomatycznych PRL dotyczące ww. osób oraz komunikat z obserwacji agenturalnej prowadzonej w obiekcie „Corrida” (budynki mieszkalne w Warszawie). Materiały operacyjne przechowywane poza teczkami operacyjnymi dotyczące obserwacji figurantów Ambasady Japonii, Nobukazu Sasaki, ur. 2.07.1963 r. i in. Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 01216/28, t. 3, sygnatura wytwórcy: 56152/II, t. 3. Podseria: Sygnatura II, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Corrida”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1981–1989. Materiały operacyjne przechowywane poza teczkami operacyjnymi dotyczące obserwacji figurantów obiektu kryptonim „Corrida” (budynki mieszkalne figurantów w Warszawie). Komunikaty, uzupełnienia, ustalenia Biura B Ministerstwa Spraw Wewnętrznych dotyczące figurantów ambasad: Pakistanu, Hiszpanii, Libii, Egiptu, Indii, Bangladeszu, Tajlandii, Meksyku, Ekwadoru, Maledezji, Iraku, Indonezji, Maroka, Wielkiej Brytanii, USA, RFN, Kanady, Holandii, Japonii, Urugwaju, Grecji, Turcji, Włoch, Algierii oraz przedstawicielstwa Organizacji Wyzwolenia Palestyny. Sygnatura wytwórcy: 56128/II, t. 1, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 01216/4, t. 1. Podseria: Sygnatura II, seria: Materiały operacyjne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956–1990.

Kryptonim: „Konsul”; Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie [1945] 1983–1990. Cenzus czasowy: 1969–1986. Sprawa prowadzona przez KMiPMO/KWMO/WUSW w Częstochowie. Kwestionariusz ewidencyjny kryptonim „Konsul” dotyczący Władysława Mariana Sikory, imię ojca: Franciszek, ur. 30.10.1937 r. Kontrola operacyjna osoby podejrzanej o nawiązanie kontaktu korespondencyjnego z ambasadami USA, Albanii, Brazylii, Turcji, Austrii, Japonii, Kanady i RFN, m.in. prośby o przesłanie książek, albumów, prospektów, biuletynów popularnonaukowych i innych wydawnictw w celach poznawczych i kolekcjonerskich. Numer rejestracyjny: KWMO Katowice 20425/1971, sygnatura wytwórcy: 34437/II, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN

Ka 014/1204, t. 1. Podseria: Sygnatura II, seria: Materiały operacyjne. Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Katowicach 1983–1990.

Kryptonim: „Wyspa”; Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie [1945] 1983–1990. Cenzus czasowy: 1959–1963. Sprawa operacyjnej obserwacji dotycząca Mikołaja Mulina, imię ojca: Michał, ur. 9.05.1908 r. Kontrola operacyjna repatrianta z ZSRR, utrzymującego kontakty z podejrzanym o działalność wywiadowczą asystentem attaché Ambasady Japonii w Warszawie. Numer rejestracyjny: KWMO Kraków 137/1962, sygnatura wytwórcy: 10023/II, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Kr 010/9846. Podseria: Sygnatura II, seria: Materiały operacyjne. Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie 1983–1990.

Kryptonim: „Kabel”; Zarząd II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie [1945] 1951–1990 [1991]. Komórka prowadząca sprawę: KWMO Bydgoszcz Wydział II 1957. Cenzus czasowy: 1957–1959. Sprawa agenturalnego sprawdzenia kryptonim „Kabel” dotycząca Bronisława Ortwin Eljaszewicza, imię ojca: Stanisław, ur. 8.04.1897 r. Materiały operacyjne w sprawie byłego oficera II Oddziału Sztabu Generalnego. Figurant to kapitan Wojska Polskiego od 1932 r. w II Oddziale. Podczas II wojny w Rumunii, współpraca z wywiadem japońskim. Skazany przez władze radzieckie na 10 lat obozu pracy. Repatriacja w 1955 r. Działalność w PAX. Sprawa zamknięta z powodu niestwierdzenia wrogiej działalności. Numer rejestracyjny: KWMO Bydgoszcz 458/1957, sygnatura wytwórcy: 1954/II, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN By 044/416, t. 1. Podseria: Sygnatura II, seria: Materiały operacyjne. Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Bydgoszczy 1983–1990.

Kryptonim: „Osaka”; Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Łodzi [1945] 1983–1990. Cenzus czasowy: 1974–1977. Sprawa obiektowa dotycząca działalności wywiadu japońskiego. Numer rejestracyjny: KWMO Poznań 20353/1974, sygnatura wytwórcy: 622/IV, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Po 003/588. Podseria: Sygnatura IV, Seria: Materiały operacyjne. Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Poznaniu 1983–1990.

Kryptonim: „Labirynt”; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Cenzus czasowy: 1979–1988. Sprawa obiektowa dotycząca wykrywania i zapobiegania działalności wywiadowczej prowadzonej przez osoby wyjeżdżające za granicę oraz personel placówek

dyplomatyczno-konsularnych w Polsce. Materiały dotyczące kontroli operacyjnej pracowników placówek państw europejskich, takich jak: Austria, Szwecja, Szwajcaria, Finlandia, Hiszpania, państw azjatyckich, afrykańskich i południowoamerykańskich oraz przedstawicieli dyplomatycznych Chińskiej Republiki Ludowej i Albanii; dotyczące kontroli operacyjnej uczestników wymiany międzynarodowej, studentów i naukowców wyższych uczelni krakowskich nawiązujących kontakty z placówkami dyplomatycznymi; ochrony operacyjnej Konsulatu Generalnego ZSRR w Krakowie. W tomie znajdują się informacje dotyczące pobytu w Polsce dyplomatów z Indii, Chińskiej Republiki Ludowej, Japonii. Sprawa obiektowa dotycząca wykrywania i zapobiegania działalności wywiadowczej prowadzonej przez osoby wyjeżdżające za granicę oraz personel placówek dyplomatyczno-konsularnych w Polsce. Numer rejestracyjny: KWMO Kraków 12375/1973, sygnatura wytwórcy: 136/IV, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Kr 08/129, t. 10. Podseria: Sygnatura IV, seria: Materiały operacyjne. Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie 1983–1990.

Kryptonim „Jen”; Sprawa obiektowa dotycząca Ambasady PRL w Tokio (Japonia). Numer rejestracyjny: 2822, sygnatura mikrofilmu: J-2948, sygnatura wytwórcy: J-2948, dawna sygnatura archiwalna: IPN BU Z/001733/149/D, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN BU 3559/10/D.

5.2. Japonia jako obszar działalności rezydentury służby wywiadu polskiego

Informacje na temat obszaru działalności rezydentury służb wywiadu polskiego (w opracowaniu ogólnie nazwanych japońskimi) były także gromadzone w aktach i teczках dotyczących tzw. materiałów osobowych. Są to informacje dotyczące osób, materiały dokumentujące przebieg służby i kariery zawodowej funkcjonariuszy ówczesnych służb specjalnych (SB), wykonujących swoje zadania na kierunku japońskim lub pracujących na terenie tego kraju.

Materiały podejmujące zagadnienia japońskie, tam gdzie można się doszukać tych informacji, gromadzone były również w dokumentach administracyjnych, np. szyfrogramach nadsyłanych z ówczesnych placówek dyplomatycznych, informacje dotyczące wydarzeń międzynarodowych w świecie (Japonia). W materiałach tych znajdują się informacje

opracowane na podstawie meldunków nadsyłanych do SB z terenu całej PRL (m.in. kwestie związane z Japonią lub obywatelami japońskimi).

Materiały dotyczące współpracy z Japonią obecne w IPN poświadczają wzajemne wizyty, wypożyczenie eksponatów muzealnych, organizowanie konkursów i wystaw na rzecz obrony pokoju we współpracy z zagranicą (Japonia). W materiałach można także doszukać się szyfrogramów, m.in. nr 3197 z dnia 29.05.1990 r. w sprawie mianowania ambasadora Japonii w Moskwie, co potwierdza płynność współpracy na linii Moskwa – Warszawa w obszarze ówczesnych służb specjalnych.

Pod sygnaturą archiwalną: IPN Po 0020/498, t. 164 można doszukać się także informacji i materiałów dotyczących marynarzy polskich przebywających w portach azjatyckich, m.in. w Japonii i Singapurze.

Akta zawierają także informacje z Departamentu II, dotyczące opinii i ocen zachodnich ambasad na temat charakterystyki szyfrantów dyplomatycznych placówek NATO oraz Japonii w Warszawie z lat 1975–1984 (sygnatura akcesji, numer z książki nabytków: IPN BU 0731/17).

Służby Bezpieczeństwa gromadziły także informacje dotyczące głównych kierunków działania wrogich służb specjalnych i ośrodków dywersji ideologicznej przeciwko Polsce, zainteresowań i działalności rezydentur wywiadowczych umiejscowionych w placówkach dyplomatycznych krajów kapitalistycznych w Polsce, działalności rezydentury wywiadowczej w Ambasadzie Japonii w Warszawie w latach 1975–1977. Wydawano wówczas Biuletyn Informacyjny Departamentu I i Departamentu II w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, w którym gromadzono tego typu informacje. Gromadzono dane z poszczególnych wydziałów B wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych na temat obserwacji attaché Ambasady Japonii (Sygnatura akcesji, numer z książki nabytków: IPN BU 02247/39).

Meldunki operacyjne, doniesienia i inne materiały związane z zagadnieniem japońskim (IPN Wr 054/426) także były skrzętnie gromadzone, również przez terenowe organy SB, np. w Krakowie, Wrocławiu i innych miastach Polski. Gromadzono informacje dotyczące sytuacji i planów rozwoju wywiadu wojskowego Japonii. Informacje o niektórych metodach działalności wywiadowczej japońskich służb specjalnych nadsyłane były z pozycji przedstawicielstw dyplomatycznych w Związku Radzieckim (Sygnatura akcesji, numer z książki nabytków: IPN BU 01304/611).

W materiałach SB można się także doszukać informacji z Departamentu II Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Głównego Inspektoratu MSW

o sprawie oszusta: Johannhan Jona, podającego się za dyplomatę japońskiego (Sygnatura akcesji, numer z książki nabytków: IPN Gd 00105/8, t. 1/1). Gromadzono też informacje dotyczące m.in. stanowiska sędownictwa japońskiego w kwestii wykorzystywania poligrafów w praktyce policyjnej (Sygnatura akcesji, numer z książki nabytków: IPN Ki 225/180).

W tak zwanej „Bibliotece SB” odnajdziemy także następujące opracowania i materiały:

1. Haakan Hedberg. Japońskie wyzwanie. Japonia lat osiemdziesiątych supermocarstwem ekonomicznym. Warszawa: Ośrodek Badania Stosunków Wschód – Zachód, 1971 (Sygnatura akcesji, numer z książki nabytków: IPN BU 03404/998),

2. Informacje o działalności wywiadu japońskiego i stosunkach polsko-japońskich, oprac. Jerzy Graczyk, Departament II MSW, Warszawa 1962 (Sygnatura akcesji, numer z książki nabytków: IPN Kr 0179/1382).

Służby Bezpieczeństwa gromadziły także informacje w aktach paszportowych, aktach cudzoziemca – osób ubiegających się o wyjazdy zagraniczne, w tym do Japonii, oraz obywateli japońskich przebywających na terenie Polski w ramach wymiany studenckiej, wymiany handlowej czy pracy w placówkach dyplomatycznych.

W zbiorach znajduje się m.in. zbiór kopii cyfrowych materiałów Wojciecha Jaruzelskiego (Sygnatura wytwórcy: EAGD 046365, dawna sygnatura archiwalna: IPN Gd 219G/3883, sygnatura akcesji, numer z książki nabytków: IPN Gd 645/46365. Seria: Akta paszportowe EAGD – Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Gdańsku 1983–1990).

Przeprowadzona kwerenda tego rodzaju dokumentacji (akt paszportowych i akt cudzoziemców) pozwala stwierdzić, że w posiadaniu SB były gromadzone materiały i informacje m.in. wobec poniżej wymienionych osób.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGD: Olga Anna Jerkiewicz, z d. Sawras, imię ojca: Mikołaj, ur. 11.10.1950 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGD: Ueno Yumi Julia, imię ojca: Hiroshi, ur. 5.12.1983 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EATY: Okada Emilia Ai, imię ojca: Teruyuki, ur. 3.10.1986 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAKR: Kimura Małgorzata, imię ojca: Tadeusz, ur. 4.02.1960 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAKR: Ratajewicz Maria, imię ojca: Józef, ur. 24.11.1924 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAKR: Baka Gertruda, imię ojca: Józef, ur. 2.10.1929 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EALD: Miura Maria, imię ojca: Tomoyuki, ur. 24.01.1989 r.

Książeczka żeglarska: RZEWUSKI Józef, s. Józefa, ur. 3.07.1937 r. Toyohara-Japonia; RZEWUSKA Helena, c. Bazylego, ur. 23.08.1938 r. Charabin-Chiny; KOSIŃSKI Jan, s. Saturnina, ur. 03.05.1934 r. Charabin-Chiny [1967–1975].

Akta osobowe cudzoziemca: HOSODA Shinsuke, ur. 13.08.1955 r., obywatelstwo: JAPONIA.

Akta osobowe cudzoziemca: ISHIKAWA Yasuhiro, ur. 2.12.1943 r., obywatelstwo: JAPONIA.

Akta osobowe cudzoziemca: KANZAWA Hiroaki, ur. 17.10.1967 r., obywatelstwo: JAPONIA.

Akta paszportowe o sygnaturze EAWR: Głowacka Małgorzata, imię ojca: Józef, ur. 10.06.1929 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGP: Suganuma Elina, imię ojca: Akio, ur. 9.08.1984 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGP: Cimoszko Jan Akie, imię ojca: Grzegorz, ur. 19.04.1990 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGA: Okmiński Edward Władysław Oskar, imię ojca: Władysław, ur. 13.10.1929 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGZ: Jęczmyk Magdalena, imię ojca: Jacek, ur. 26.02.1937 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGZ: Borowiec Marcin, imię ojca: Marcin, ur. 21.03.1970 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGZ: Jonak Wanda, imię ojca: Jacek, ur. 3.07.1935 r. Akta zawierają m.in.: zaproszenie Andrzeja Jerzego Sajkiewicza do Japonii, kwestionariusze paszportowe, decyzję Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych o odmowie wydania paszportu.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGU: Andrzej Jerzy Sajkiewicz, imię ojca: Jan, ur. 4.11.1949 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGU: Tseng-Brzozowska, inne nazwiska: Dembowska Anna, imię ojca: Jang-Sien, ur. 19.03.1933 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGU: Orzechowski Bartosz Jan, imię ojca: Henryk, ur. 6.09.1980 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGB: Cepiński Konstantyn Akira, imię ojca: Roman, ur. 14.04.1975 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGS: Ogata Klaudia, imię ojca: Stanisław, ur. 28.12.1974 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGW: Nowak Szymon Hiromi, imię ojca: Andrzej, ur. 8.08.1975 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGM: Grendys Paweł Kentaro, imię ojca: Janusz, ur. 20.11.1977 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGM: Sobiech Beata Anna, imię ojca: Stanisław, ur. 10.02.1964 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAGM: Karsz Hubert Wacław, imię ojca: Piotr, ur. 18.11.1985 r.

Akta paszportowe o sygnaturze EAWR: Głowacka Małgorzata, imię ojca: Józef, ur. 10.06.1929 r.

Służby Bezpieczeństwa i jej struktury gromadziły informacje w aktach osobowych cudzoziemców:

Akta osobowe cudzoziemca: Hiroshi Ueno, imię ojca: Tadashi, ur. 21.12.1947 r., kraj pochodzenia: Japonia, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Gd 314/1466.

Akta osobowe cudzoziemca: Higa Yasuo, imię ojca, ur. 1.01.1960 r., obywatelstwo: Japonia, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Ka 317/1225.

Akta osobowe cudzoziemca: Ryoji Miida, imię ojca: Kazuo, ur. 7.09.1951 r., kraj pochodzenia: Japonia, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Kr 170/614.

Akta osobowe cudzoziemca dotyczące Nobue Kameoka-Koguta, imię ojca: Saburo, ur. 21.08.1952 r., kraj pochodzenia: Japonia, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Kr 170/1160.

Akta osobowe cudzoziemca dotyczące Hiroshi Matsumoto, ur. 18.05.1958 r., kraj pochodzenia: Japonia, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Kr 170/1233.

Akta osobowe cudzoziemca dotyczące Yumiko Matzuzaki, imię ojca: Yoshio, ur. 14.08.1963 r., kraj pochodzenia: Japonia, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Kr 170/1466.

Akta osobowe cudzoziemca dotyczące Miho Iwata, imię ojca: Tetsuo, ur. 22.08.1962 r., kraj pochodzenia: Japonia, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Kr 170/1483.

Akta osobowe cudzoziemca dotyczące Mayumi Takayama-Opidowicza, imię ojca: Isamu, ur. 13.08.1955 r., kraj pochodzenia: Japonia, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Kr 170/1616.

Akta osobowe cudzoziemca dotyczące Keiko Fukuchi, imię ojca: Masaki, ur. 3.05.1963 r., kraj pochodzenia: Japonia, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Kr 170/1655.

Akta osobowe cudzoziemca dotyczące Chichiro Tsuchiya, imię ojca: Shinji, ur. 14.11.1957 r., kraj pochodzenia: Japonia, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Kr 170/1708.

Akta osobowe cudzoziemca dotyczące Toshihiko Suzuki, imię ojca: Tsunesaku, ur. 3.01.1947 r., kraj pochodzenia: Japonia, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Kr 170/1730.

Akta osobowe cudzoziemca dotyczące Ichiro Ishikawa, imię ojca: Fumiya, ur. 23.02.1967 r., kraj pochodzenia: Japonia, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Kr 170/1739.

Akta osobowe cudzoziemca: Reiko Horikoshi, imię ojca: Yoshinori, ur. 5.09.1966 r., kraj pochodzenia: Japonia.

Akta osobowe cudzoziemca: Hashiguchi-Kołodziej Koko, ur. 5.04.1962 r., obywatelstwo: Japonia, sygnatura akcesji (numer z książki nabytków): IPN Lu 141/560.

Akta osobowe cudzoziemca: Karai Mizue, ur. 23.12.1964 r., obywatelstwo: Japonia, sygnatura wytwórcy: N-227952.

Organy ówczesnego państwa prowadziły także śledztwa prokuratorskie:

Akta nadzoru w IPN pod sygnaturą IPN BU 764/11 dotyczące Jerzego Bryna, imię ojca: Jan, ur. 5.01.1916 r. Skazany z art. 7 mkk Dekretu z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa i z art. 1 § 1 Dekretu z dnia 4.03.1953 r. o wzmożeniu ochrony własności społecznej.

Równie ciekawe materiały dotyczące wywiadu i stosunków polsko-japońskich znajdują się w zbiorach IPN Wr 0148/1001, a gromadzonych ówczynie w Departamencie II Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie w 1962 r.⁸⁶

86 Zainteresowanych Czytelników odsyłam do lektury wskazanych opracowań. Dadzą one obraz kierunków i obszarów aktywności ze strony wywiadu japońskiego na kierunku polskim.

Ówczesne władze, w tym także ich reprezentant Wojciech Jaruzelski, w publikowanych tekstach publicystycznych gromadziły informacje m.in. w postaci wycinków prasowych. W IPN zostały one zgromadzone pod sygnaturą IPN BU 3384/235. Teczka zawiera m.in. notatki i sprawozdania z bieżącej sytuacji wywiadowczej, opisy bieżącej sytuacji politycznej, uwagi z pobytu w Tokio, informacje o relacjach wojskowo-politycznych między Japonią a Stanami Zjednoczonymi, notatkę dotyczącą powstania Asia News Center, opis sytuacji społeczno-politycznej w Japonii, notatki o aktywności, opisy sytuacji wywiadowczej w Japonii, opisy afer szpiegowskich, kopie opracowań w języku angielskim dotyczące baz amerykańskich w Japonii, notatkę na temat działalności japońskiej organizacji wywiadowczej.

W archiwach IPN można odnaleźć także załączone mapy i wycinki z prasy, m.in. takich czasopism, jak „Biuletyn Japońskiej Partii Komunistycznej” dotyczący działalności CIA na terenie Japonii, materiały na temat aresztowania i procesu szpiega radzieckiego – Maczekina. Opis struktury i organizacji japońskich służb wywiadowczych. Tak zwana teczka zawiera również opracowanie „KGB in Asia”, listy osób przebywających w Japonii z polecenia CIA, informacje dotyczące zagranicznych dyplomatów na terenie Japonii – co także po raz kolejny potwierdza, że współpraca polskich służb specjalnych i radzieckich służb specjalnych była koherentna w zakresie obszarów i kierunków zainteresowań.

Kolejnym ciekawym zbiorem informacji jest materiał zebrany w IPN pod sygnaturą z książki nabytków IPN BU 2602/19999, gromadzony przez ówczesny Oddział XII (Oddział tzw. Studiów Specjalnych). Są to materiały operacyjne: „Sprawa operacyjnego wyjaśnienia nr 4179 Azja, bo taki kryptonim nosi sprawa Lilii Kalińskiej, która była podejrzana o kontakty z wywiadem japońskim.

Sprawa była prowadzona przez Wydział WSW 7. Dywizji Desantowej w Gdańsku. Teczka zawiera m.in. zadania wywiadowcze i informacyjne na terenie Azji, Australii i Oceanii, sprawozdania z pracy rezydentury, notatki o osobach będących w zainteresowaniu wywiadu ówczesnej Polski.

Znajdują się w niej również pisma przewodnie do przesyłanych materiałów, raporty, meldunki wywiadowcze, zadania wywiadowcze dla rezydentury, zadania dotyczące rozpracowania sytuacji wywiadowczej, zadania operacyjno-techniczne, notatki w związku z ucieczką ambasadora PRL w Japonii – Zdzisława Rurarza, notatki dotyczące nawiązania kontaktów z obywatelami japońskimi, notatki i sprawozdania o współpracy

z rezydentami Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Japonii oraz towarzyszącymi radzieckimi, karty ewidencyjne na temat osobowych źródeł informacji.

W materiałach znajduje się m.in. notatka z 1.02.1982 r. o reakcji Japończyków na wydarzenia w Polsce, listy zamówień na materiały informacyjne i publikacje, notatki na temat kierowania osób z PRL do pracy na terenie Japonii, notatki dotyczące usprawiedliwienia pracy Ośrodka Informatycznego, notatki o możliwościach prowadzenia pracy wywiadowczej, notatka z 1985 r. w sprawie dotychczasowych kanałów dostaw techniki komputerowej, notatki o współpracy gospodarczej Japonii z innymi krajami, korespondencja dotycząca sprawdzeń personalnych, rozliczenia wydatków operacyjnych, materiały dotyczące Polaków utrzymujących kontakt z obywatelami Japonii. Równie ciekawą lekturę stanowi instrukcja na temat przedsięwzięć amerykańskich służb specjalnych wobec pracowników polskich placówek zagranicznych.

Akta zawierają wytyczne dla rezydentów do pracy informacyjnej i operacyjnej, m.in. plan szkolenia i przygotowania wywiadowczego, korespondencję, rozkaz specjalny, zadania wywiadowcze, zasady postępowania w czasie pobytu za granicą, wytyczne w zakresie utrzymywania łączności, szyfrogramy, ocenę pracy, sprawozdanie „White’a” z pracy w Japonii (od 16.04.1984 do 18.10.1984 r.), plan szkolenia i przygotowania wywiadowczego, meldunek, wniosek rotacyjny, rozkaz specjalny, prośby, dokumenty dotyczące kandydata na agenta: Jakuba Noumana (dane osobowe w indeksie personalnym), notatki, sprawozdania kwartalne, sprawozdania z pracy, perspektywiczny plan wykorzystania „White’a”. Są tam także materiały dotyczące kalkulacji kosztów eksploatacji samochodu osobowego w Japonii, notatki służbowe, wykaz kontaktów „White’a”, sprawozdanie „White’a” z pracy wywiadowczej w Tokio (od 25.07.1985 do 31.07.1989 r.), ocena pracy „White’a” za wymieniony okres.

Ciekawe i zarazem niosące interesujące informacje na temat pracy polskiego wywiadu są dane zawarte w meldunkach, sprawozdaniach – rocznych zadaniach wywiadowczych dla ppłk. Jana Szczęsnego, pracującego pod przykryciem w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, w arkuszu ewidencji i oceny materiałów, analizie wyników pracy pod przykryciem oraz efektywności i przydatności zajmowanego stanowiska dla potrzeb Centrali.

Celem doprecyzowania i zarazem przypomnienia należy wskazać, że „White” prowadził działalność wywiadowczą pod przykryciem pracownika

Ministerstwa Spraw Zagranicznych, ze szczególnym uwzględnieniem pracy w Ambasadzie PRL w Tokio (ppłk Jan Stanisław Szczęśny, imię ojca: Stanisław, ur. 8.12.1948 r. w Warszawie⁸⁷).

Równie ciekawą lekturę, zawierającą podobne treści, stanowić mogą materiały dotyczące: E. Drąga, który został pozyskany do współpracy w dniu 4.07.1966 r. Wcześniej, w latach 1959–1963, był tajnym współpracownikiem SB pseudonim „Cedr”. Materiały dotyczą pracy wywiadowczej prowadzonej pod przykryciem pracownika Centrali Handlu Zagranicznego „Metalexport”, radcy w Biurze Radcy Handlowego (w latach 1986–1987) w Japonii.

Materiały zawierają również plan szkolenia i przygotowania wywiadowczego dotyczący kandydata na agenta Jakuba Noumana (dane osobowe w indeksie personalnym IPN), notatki, sprawozdania kwartalne i sprawozdania z pracy.

W Archiwum IPN znajdują się m.in. notatki służbowe, plan przejścia pod przykrycie ppłk. M. Kowalczyka, korespondencję, kserokopie kwestionariuszy osobowych, ramowy plan przygotowania oficera do pracy pod przykryciem, plan przygotowania operacyjnego, sprawozdanie z przeszkolenia operacyjno-technicznego, zadania informacyjne na teren Japonii, wykaz materiałów informacyjnych i operacyjnych, sprawozdanie „Dorisa” z działalności wywiadowczej pod przykryciem jako pracownika Ambasady PRL w Tokio (od 21.11.1975 do 31.08.1980 r.). „Doris” prowadził pracę wywiadowczą pod przykryciem radcy Ambasady PRL w Tokio (w latach 1984–1988), a następnie w Centrum Informacji Naukowej. Oficer pseudonim „Doris”: płk Mirosław Kowalczyk, imię ojca: Ignacy, ur. 25.01.1935 r., miejsce urodzenia: Okińczyc w ZSRS⁸⁸.

Równie ciekawą lekturą okazały się materiały dotyczące współpracownika pseudonim „Dyspozytor”: Nikodem Bogusław Muszyński, imię ojca: Bolesław, ur. 4.05.1936 r. w Środzie Wielkopolskiej⁸⁹. Materiały zawierają m.in. instrukcję do pracy wywiadowczej za granicą, instrukcję dotyczącą przedsięwzięć amerykańskich służb specjalnych wobec pracowników polskich placówek zagranicznych, notatki służbowe, szyfrogramy. „Dyspozytor” prowadził działalność wywiadowczą pod przykryciem radcy w Biurze

87 IPN BU Z/001257/1102 (sygn. archiwalna).

88 IPN BU Z/001257/1160.

89 IPN BU Z/001257/1168.

Radcy Handlowego przy Ambasadzie PRL w Tokio (w latach 1968–1973), później w BHR w Ankarze (w latach 1978–1981 r.). „Dyspozytor” pozyskany został do współpracy 17.10.1968 r.

Innym współpracownikiem pracującym „pod przykryciem” w Ambasadzie w Tokio był płk Zygfryd Drozd, imię ojca: Józef, ur. 8.05.1928 r. w Ustrzykach Dolnych, pseudonim „Resat”⁹⁰. Prowadził pracę wywiadowczą pod przykryciem pracownika Ambasady PRL w Tokio (w latach 1980–1982) oraz Konsulatu Generalnego PRL w Zagrzebiu (od 3.12.1984 do 31.10.1988 r.).

W trakcie trwania „zimnej wojny” oraz działalności polskiego wywiadu za granicami, dochodziło do dezercji polskich współpracowników, oficerów służb specjalnych, przeważnie do Stanów Zjednoczonych. Informacje o takich działaniach można odnaleźć m.in. w Aktach kontrolno-śledczych w sprawie o współpracę z wywiadem Stanów Zjednoczonych, prowadzonej przeciwko: Stanisławowi Dembowskiemu, imię ojca: Józef, ur. 8.01.1928 r. w m. Przysucha, tj. podejrzany o przestępstwo z art. 124 par. 1 i 2 Kodeksu karnego w zw. z art. 129 Kodeksu karnego.

Lektura materiałów pozwala na właściwą ocenę rozmiarów działań, które podejmowały organy ówczesnej Polski, by rozpracować źródła informacji i odkryć *modus operandi* obcych wywiadów, którym udało się zwerbować do współpracy polskich agentów. W niniejszej publikacji dokonano tego na przykładzie Stanisława Dembowskiego⁹¹ i zebranych materiałów.

Mikrofilm zawiera m.in.: notatki urzędowe, postanowienie o wszczęciu śledztwa, protokół o zażądaniu wydania korespondencji, protokół otwarcia korespondencji, postanowienia o zasięgnięciu opinii Zakładu Kryminalistyki Komendy Głównej MO w Warszawie – Wydziału Chemii, sprawozdania z przeprowadzonych badań, korespondencję wewnątrzresortową, postanowienia o zarządzeniu przeszukania, protokoły przeszukań, umowę kupna – sprzedaży pojazdu mechanicznego – samochodu osobowego marki BMW, notatkę z dn. 24.02.1973 r. dotyczącą podpisanego w Wientian *Porozumienia o przywróceniu pokoju i ustanowieniu zgody narodowej w Laosie*, wykaz przedmiotów zakwestionowanych w trakcie przeszukania mieszkania Stanisława Dembowskiego w dniu 6.06.1977 r. i zwróconych Dariuszowi Dembowskiemu, analizę sprawy operacyjnego rozpracowania

90 IPN BU Z/01392/351, IPN BU 00240/205 B.

91 IPN BU Z/01916/22.

kryptonim „Adriapan”, raport dotyczący realizacji sprawy operacyjnego rozpracowania kryptonim „Adriapan”, plan zatrzymania figuranta sprawy operacyjnego rozpracowania kryptonim „Adriapan”, protokoły przesłuchań podejrzanego, nakaz przyjęcia do Aresztu Śledczego w Warszawie, pokwitowanie przyjęcia tymczasowo aresztowanych i skazanych, notatki z przesłuchań podejrzanego, protokół oględzin paszportów Stanisława Dembowskiego, paszport dyplomatyczny i paszport służbowy Stanisława Dembowskiego, notatkę z akt osobowych MSZ dotyczącą Stanisława Dembowskiego, kwestionariusz osobowy, propozycję mianowania Stanisława Dembowskiego na stanowisko eksperta w Departamencie II MSW, opinię partyjną nt. Stanisława Dembowskiego, szyfrogramy, oświadczenia, meldunki, zestawienie adresów, numerów telefonów osób figurujących w kalendarzykach zakwestionowanych podczas przeszukania u podejrzanego Stanisława Dembowskiego, opinię zawodową dotyczącą Stanisława Dembowskiego, protokoły przesłuchania świadka, kwestionariusze paszportowe MSZ, raport dotyczący przeszukań w mieszkaniu, piwnicy i samochodzie, postanowienie o zarządzeniu przeszukania pomieszczeń piwnicznych Stanisława Dembowskiego, postanowienie o przekazaniu według właściwości wyłączonych materiałów śledztwa, ekspertyzę Zakładu Kryminalistyki KGMO w Warszawie z dn. 3.11.1977 r., plan czynności do sprawy Stanisława Dembowskiego, plan końcowych czynności śledczych w sprawie przeciwko Stanisławowi Dembowskiemu, protokół oględzin, list korpusu dyplomatycznego w Laosie, postanowienie o przedłużeniu czasokresu śledztwa, spis materiałów, które znajdowały się w posiadaniu Stanisława Dembowskiego, opinię dyrektora gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych (Nr AB-IV-02442/77) z dnia 12.12.1977 r., dotyczącą działań wywiadu amerykańskiego wraz z załącznikami, opis zdjęć fotograficznych do sprawy, postanowienie o uzupełnieniu przedstawionych zarzutów o zmianie przedstawionych zarzutów, akt oskarżenia przeciwko Stanisławowi Dembowskiemu, a także informację dotyczącą skazania za szpiegostwo na rzecz wywiadu amerykańskiego Stanisława Dembowskiego, komunikat prasowy dotyczący skazania za szpiegostwo na rzecz wywiadu amerykańskiego Stanisława Dembowskiego, wyrok Sądu Warszawskiego Okręgu Wojskowego w Warszawie z dn. 30.01.1978 r. w sprawie Stanisława Dembowskiego, wyrok Sądu Najwyższego – Izby Wojskowej z dn. 6.03.1978 r. w sprawie rewizji wyroku Sądu Warszawskiego Okręgu Wojskowego w Warszawie z dn. 30.01.1978 r. w sprawie Stanisława Dembowskiego, raport

dotyczący zbieżnych elementów operacyjnych w sprawach operacyjnego rozpracowania kryptonim „Adriapan” i „Merkury”, zestawienie informacji przekazanych przez tajnego współpracownika pseudonim „Koft” dotyczący pracowników dyplomatycznych USA na terenie Teheranu, notatkę na temat posiadanych tajemnic służbowych i państwowych przez zatrzymanego Stanisława Dembowskiego, spostrzeżenia i uwagi z pobytu Polskiej Delegacji do MKKiN w Laosie za okres od marca 1971 do czerwca 1972 r., notatkę służbową dotyczącą pobytów Stanisława Dembowskiego w zagranicznych przedstawicielstwach PRL, notatkę służbową dotyczącą przecieku informacji z Ministerstwa Spraw Zagranicznych do ambasady USA w Warszawie, komunikaty z obserwacji figuranta, opis zdjęć fotograficznych wykonanych przez Biuro B Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w czasie kilkudniowych okresów stosowania tajnej obserwacji zewnętrznej prowadzonej za Stanisławem Dembowskim na przestrzeni lat 1973–1976.

Mając powyższe na względzie, możemy zauważyć, że czynności prowadzone w sprawie obejmowały szereg aktywności różnego rodzaju służb państwowych. Od zawsze w kanonie służb specjalnych widnieje twierdzenie, że za porażkę należy uznać szpiega, którego trzeba aresztować, ponieważ sukcesem byłoby „odwrócenie go” i przekonanie do współpracy dwustronnej, ale na rzecz, w tym wypadku, wywiadu PRL.

W IPN istnieje także zbiór materiałów dotyczących kwestii japońskich, polsko-japońskich oraz polityki związanej z Dalekim Wschodem: informacje o działalności wywiadu japońskiego w Polsce, informacje dotyczące kwestii ekonomicznych związanych z kierunkiem japońskim, wymiany handlowej, informacje opracowywane przez zespół informacyjny gabinetu Ministra (MSW), materiały dotyczące operacji szpiegowskich.

Możemy również zapoznać się z materiałami dotyczącymi sytuacji na Dalekim Wschodzie, opinii na ten temat, a także sytuacji japońskich jeńców wojennych. Warto też zaczerpnąć informacji na temat konferencji w Jałcie.

Szereg informacji zawierają także opracowania Oddziału XII (Studiów Specjalnych) Zarządu II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. Można tu dotrzeć do informacji na temat wywiadu japońskiego w polskim ruchu oporu, a także oszustów podających się za dyplomatów japońskich.

Jedną z równie ciekawych kwestii jest stanowisko sądownictwa japońskiego dotyczące wykorzystywania poligrafów w praktyce policyjnej. Zbiory IPN zawierają informacje na temat stosunków polsko-japońskich, a także wspólnej działalności wywiadów Wielkiej Brytanii i Japonii na terenie RP.

Dokumentem zasługującym na szczególną uwagę jest pozyskany przez polskie służby specjalne *Podręcznik pracownika wywiadu Japonii*.

W materiałach zgromadzonych przez IPN pod sygnaturą IPN BU 01194/12 znajdują się informacje dotyczące współpracy na niwie gospodarczo-bytowej, m.in. meldunek dotyczący tajnego kontraktu na układy scalone średniej skali integracji – MSI, notatka na temat działalności wywiadu naukowo-technicznego i ekonomicznego Departamentu I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w 1972 r., informacja dotycząca posiedzenia Rady Głównej i 135. Konferencji Plenarnej Episkopatu, materiały dotyczące podjęcia prac spotkania Towarzystwa Edwarda Gierka z kancleżem Brandtem, informacje o planowanym przyjeździe do Polski grupy japońskich przemysłowców i działaczy związkowych oraz ich zainteresowań sytuacją socjalno-bytową robotników w PRL.

Wywiad PRL nadzorował także obszar techniczno-naukowy⁹². Przywołane w przypisie materiały zawierają informacje na temat działalności i obszarów zainteresowania wywiadu naukowo-technicznego i ekonomicznego. Interesowano się m.in. układami scalonymi wielkiej skali integracji w technologii MOS. Teczka zawiera także notatki dotyczące ks. Alojzego Orszulika, dyrektora Biura Prasowego Episkopatu. Informacje dotyczą wymiany handlowej między Polską i Szwecją, a także stanu i perspektyw rozwoju kolejnictwa w Polsce i zamierzeń strony japońskiej w sprawie importu węgla z Polski.

Wywiad PRL interesował się także działalnością i rozwojem wojskowego wywiadu Japonii⁹³. W materiałach możemy doszukać się informacji o niektórych metodach działalności wywiadowczej japońskich służb specjalnych z pozycji przedstawicielstw dyplomatycznych w Związku Radzieckim. Jest to kolejny przykład koherencji w działaniach i obszarach zainteresowań służb ZSSR i PRL.

Kolejnymi bardzo wartościowymi materiałami z perspektywy poznawczej są dokumenty poświadczające aresztowania i zatrzymania agentów obcych służb wywiadowczych⁹⁴. Wykazy osób podejrzanych, aresztowanych i skazanych za szpiegostwo w latach 1978–1989, a także akta dotyczące udaremnionych operacji szpiegowskich, działalności wywiadowczej Japońskiej

92 IPN BU 01194/13.

93 IPN BU 01299/355, IPN BU 01304/611.

94 IPN BU MSW II 16102, IPN BU 20/212, IPN BU 1585/16102.

Organizacji Rozwoju Handlu „JETRO” oraz sprawy dwóch agentów duńskiego wywiadu wojskowego. Znajdują się tu także materiały operacyjne, przechowywane poza teczkami operacyjnymi, a dotyczące agentów i osób współpracujących z obcymi służbami wywiadowczymi na terenie Polski.

W kwestii sprawy „Azja” i ucieczki Ambasadora PRL w Japonii – Zdzisława Rurarza, w IPN odnajdujemy szczegółowe notatki dotyczące nawiązania kontaktów z obywatelami japońskimi, notatki i sprawozdania o współpracy z rezydentami Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Japonii oraz towarzyszami radzieckimi, karty ewidencyjne dotyczące osobowych źródeł informacji, notatkę z dn. 1.02.1982 r. o reakcji Japończyków na wydarzenia w Polsce, listy zamówień na materiały informacyjne i publikacje, notatki dotyczące kierowania osób z PRL do pracy na terenie Japonii, notatki na temat usprawiedliwienia pracy Ośrodka Informatycznego, notatki o możliwościach prowadzenia pracy wywiadowczej, notatkę z 1985 r. ws. dotychczasowych kanałów dostaw techniki komputerowej, notatki o współpracy gospodarczej Japonii z innymi krajami, korespondencję dotyczącą sprawdzeń personalnych, rozliczenia wydatków operacyjnych, materiały o Polakach utrzymujących kontakty z obywatelami Japonii, instrukcję dotyczącą przedsięwzięć amerykańskich służb specjalnych wobec pracowników polskich placówek zagranicznych oraz wytyczne dla rezydentów do pracy informacyjnej i operacyjnej⁹⁵.

Przywołany powyżej przykład akt po raz kolejny może świadczyć o tym, jak szczegółowe informacje były gromadzone przez wywiad PRL. Warto dodać, że dysponował on także informacjami na temat masonerii polskiej na Zachodzie i interesował się jej działalnością⁹⁶.

By jeszcze bardziej pokazać szerokie spektrum zainteresowań wywiadu PRL, należy przybliżyć jeszcze jedną teczkę opatrzoną sygnaturą IPN: By 044/416. Zebrane materiały dotyczą m.in. informacji Departamentu I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych na temat zaostrzenia reżimu policyjnego w Szwecji, a także danych o modernizacji francuskich służb specjalnych, aktualnej sytuacji w szwedzkiej tajnej policji – SIPO, ochronie tajnych informacji w USA, a ponadto informacji Departamentu I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych dotyczących zniesienia kontroli granicznej między RFN, Francją i krajami Beneluksu, informacji o nowym szefie BND,

95 IPN BU 2602/17338.

96 IPN BU Pf 252/73/1, IPN BU 2602/20012.

informacji Departamentu I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych dotyczące działalności francuskich służb specjalnych przeciwko przedstawicielstwom i obywatelom krajów socjalistycznych, informacji dotyczących raportu Specjalnej Komisji Stanu USA ds. Wywiadu na temat radzieckiej obecności w ONZ i jej wyspecjalizowanych organizacjach, notatki informacyjnej Ministerstwa Spraw Zagranicznych o technicznych możliwościach odbioru telewizyjnych transmisji satelitarnych, sposobach zapewnienia bezpieczeństwa przedstawicielstwom i obywatelom KS za granicą, informacji Departamentu I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych dotyczących wypowiedzi radcy Ambasady Węgier w Waszyngtonie – Miklos’a Revesz’a na temat stosunków USA z Węgrami, informacji dotyczących współpracy służb specjalnych Chin i Jugosławii oraz informacji kwartalnych Zarządu Zwiadu WOP o sytuacji na pograniczu PRL.

Poza tym znajdujemy tu materiały dotyczące administracji do spraw grup etnicznych w USA, notatkę dotyczącą szkolenia attaché wojskowych NATO, notatkę o sytuacji wywiadowczej w okolicach Bari (Włochy), notatkę o ochronie placówek zagranicznych Ministerstwa Spraw Zagranicznych, notatkę dotyczącą ośrodka operacyjnego przemytników włoskich w Neapolu, notatkę o informacji na temat rozpoznania radio-elektronicznego prowadzonego przez wywiad radziecki w Skandynawii, informacje dotyczące sytuacji kontrwywiadowczej w Szwajcarii, materiał na seminarium Klubu Zagadnień Polonijnych SDP w dn. 16.03.1978 r. – „Współczesne problemy działalności polonijnej w Ameryce Łacińskiej”. Notatki w sprawie przepisów prawnych dla cudzoziemców przebywających w Danii, notatki dotyczące zmian sytuacji wywiadowczej w Danii, notatkę na temat możliwości uzyskiwania duńskiego obywatelstwa przez naturalizację. Informacje dotyczące zwiększenia ilości policji na lotnisku w Hamburgu, a także afery szpiegowskiej w RFN (związanej z kradzieżą dokumentów systemu obrony NATO), notatkę dotyczącą szkolenia pracowników wywiadu przez Defence Intelligence School, notatkę dotyczącą reorganizacji amerykańskiego wywiadu i KW, analizę budżetu włoskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych na 1978 r., notatkę dotyczącą rozszerzenia ograniczeń kontaktowania się z przedstawicielami sił zbrojnych Belgii, notatkę na temat deklaracji o zachowaniu tajemnicy podpisywanych przez pracowników NATO. Informacje o ambasadorze USA w Lizbonie, notatkę dotyczącą reorganizacji hiszpańskich sił bezpieczeństwa państwa i projektowanej reorganizacji hiszpańskich sił porządku publicznego. Informacje dotyczące

Narodowej Gwardii w Portugalii, struktury Policia Judiciaria w Portugalii, zdań i organizacji Guardia Fiscal (Portugalia), portugalskich służb specjalnych. Informacje dotyczące reorganizacji sił porządku publicznego w Hiszpanii, możliwości przekraczania granicy hiszpańskiej, audycji we włoskiej telewizji z dn. 12.12.1977 r. poświęconej dysydentom z KS we włoskiej telewizji. Informację dotyczącą wykrycia działalności wywiadowczej ZSRR w Kanadzie, odpraw attaché wojskowych NATO, organizacji policji japońskiej. Kopię artykułu pt. *Holandia znowu zmusza Rosjan do opuszczenia swego kraju*. Informacje dotyczące zmian na stanowiskach kierowniczych w policji bezpieczeństwa w Finlandii, notatkę o sytuacji wywiadowczej w Finlandii w 1977 r. Informacje dotyczące prawa azylu w Szwajcarii Arkadego Szewczenki, reorganizacji Generalnej Dyrekcji Bezpieczeństwa Publicznego włoskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, notatkę: *Stany osobowe włoskiego MSW, policji i zmilitaryzowanych ugrupowań policyjno-wojskowych*, notatkę dotyczącą miejscowości, terenów i obiektów szczególnie chronionych przez kontrwywiad włoski, notatki na temat planów reformy i reorganizacji włoskich służb specjalnych. Informację dotyczącą próby werbunku pracownika LOT, ob. Andruszewicza, przez brytyjskie służby specjalne. Notatki o zmianach sytuacji wywiadowczej we Włoszech, meldunek o sytuacji wywiadowczej w Indiach w 1977 r., notatkę dotyczącą rozbudowy aparatu policyjnego w Austrii, notatkę dotyczącą przejawów szpiegomanii w Norwegii, a także niektórych elementów sytuacji wywiadowczej Norwegii. Informacje dotyczące odczytu prof. Waldera na temat pracy obcych wywiadów na terenie Szwajcarii. Materiały dotyczące działalności służb specjalnych USA w okresie od 1.04.1977 do 31.03.1978 r., notatkę o sytuacji agenturalnej w Turcji, o nielegalnej działalności wywiadu wojskowego Danii, o sytuacji wywiadowczej w porcie kopenhaskim, tekst: *Środowisko dyplomatyczne w Algierii i w Maroku*. Ocenę środowisk polonijnych w Belgii, z uwzględnieniem młodej generacji pod kątem uplasowania ich na interesujących wywiad obiektach. Tekst: *Włoskie organy bezpieczeństwa państwowego rozpoczynające działanie w nowym układzie organizacyjnym*, notatkę dotyczącą propozycji rozdziału zadań wykonywanych przez wywiad wojskowy Danii. Tekst dotyczący organizacji włoskiej policji granicznej, tekst: *Reforma szkolnictwa a zmiana kierownictwa włoskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych*. Informację dotyczącą postępu statków radzieckich na wodach północnej Norwegii, notatkę na temat obozu dla uchodźców w Traiskirchen (Austria). Materiały: *Przywileje zagranicznych*

pracowników dyplomatycznych i konsularnych we Włoszech, wykazy komisaratów policji kolejowej na terenie Włoch. Informacje dotyczące zatrzymania obywateli polskich na lotnisku Heathrow, notatkę o pracowniku wywiadu USA w Bernie – Edwarda M. Balinta. Informacje dotyczące afery przemysłowej w Danii, notatkę o włoskiej policji pocztowej, o działalności KW USA w odniesieniu do placówki PLL LOT w Nowym Jorku. Notatki dotyczące policji do spraw obcokrajowców w Amsterdamie, przedsięwzięć kontrwywiadowczych w Ministerstwie Obrony RFN, sytuacji kontrwywiadowczej w Turcji, a także tłumaczenie tekstu: *W Holandii pracuje 45 rosyjskich szpiegów*, notatkę o wydanej w Norwegii książce: *Podwójny agent*, opracowanie dotyczące szwajcarskich służb wywiadowczych. Informacja o zmianach w sprawie agenturalnego sprawdzenia kryptonim „Kabel” dotyczącej Bronisława Ortwin Eljaszewicza, imię ojca: Stanisław, ur. 8.04.1897 r. Materiały operacyjne w sprawie byłego oficera II Oddziału Sztabu Generalnego.

Dogłębna analiza wymienionych materiałów jasno ilustruje spektrum informacji gromadzonych przez wywiad PRL. Wnioski są jednoznaczne – była to służba, która działała na kierunkach i w obszarach szczególnie wrażliwych z punktu widzenia inwigilowanych państw trzecich, ale też – co istotne – zbierano informacje dotyczące działalności i aktywności służb specjalnych ZSSR, czyli służby „bratniej”, oczywiście w znacznie bardziej ograniczonym zakresie (przynajmniej oficjalnie).

W zbiorach bibliotecznych byłych wojskowych organów bezpieczeństwa państwa polskiego (Wojskowej Służby Wewnętrznej oraz Zarządu II Sztabu Generalnego WP) znajdziemy także wspomniany wcześniej *Podręcznik pracownika wywiadu* (tłumaczenie z języka japońskiego)⁹⁷.

Odnaleźć można tam także materiały uznane przez ówczesne władze za historyczne, dotyczące m.in. kapitana Wojska Polskiego, od 1932 r. w II Oddziale, który podczas II wojny w Rumunii miał współpracować z wywiadem japońskim. Został skazany przez władze radzieckie na 10 lat obozu pracy. Interesujące są materiały dotyczące działalności ww. w PAX. Sprawę zamknięto, z powodu niestwierdzenia wrogiej działalności, w 1944 r.

Możemy także zapoznać się z materiałami dotyczącymi działalności polskich i sowieckich organizacji militarnych na Litwie, są to: meldunki agenturalne dotyczące osób podejrzanych o działalność w ruchu oporu,

97 IPN BU 415/12, IPN BU 2603/13316.

sprawozdania, korespondencja w sprawie działalności wywiadu japońskiego w polskim ruchu oporu⁹⁸.

Zasygnalizowania warta jest jeszcze jedna sprawa prowadzona na kierunku japońskim przez wywiad PRL. To sprawa obiektowa o kryptonimie „Osaka”, która dotyczyła działalności wywiadu japońskiego i brytyjskiego na terenie ówczesnego województwa rzeszowskiego, głównie obcokrajowców, którzy przebywali na terenie dzisiejszego województwa podkarpackiego, i utrzymywali kontakty z obywatelami japońskimi oraz brytyjskimi. W sprawie tej były także gromadzone materiały dotyczące służb specjalnych ówczesnego RFN i Francji⁹⁹.

Mając powyższe na uwadze, należy stwierdzić, że inwigilacja w ówczesnych czasach była zjawiskiem permanentnym, a obszary inwigilowane praktycznie nie dają się ująć w skrajne ramy. W niniejszym opracowaniu poddaję eksploracji naukowej jedynie wycinek pracy służb specjalnych PRL, a konkretnie kierunek japoński. Do chwili wydania tego opracowania pozostawał on praktycznie nieeksplorowany, co daje także ogłód i pozwala snuć przypuszczenia, na jak wielką skalę były prowadzone działania przez służby PRL na kierunkach i w obszarach traktowanych jako „wrogie”, „kapitalistyczne”. Mając na uwadze rozkwit techniki oraz rozwój we wszystkich dziedzinach życia społecznego, nasuwa się refleksja i zarazem pytanie: Jak dzisiaj wygląda praca, aktywność służb specjalnych RP na kierunku japońskim? Zgodnie z zasadą pracy służb specjalnych (tajność) o danych na ten temat dowiemy się za kilkanaście lat, gdy ktoś ponownie sięgnie do materiałów archiwalnych.

5.3. Infiltracja wywiadu japońskiego przez Służbę Wywiadu PRL

Niewątpliwym sukcesem każdej służby wywiadowczej jest możliwość odkrycia *modus operandi* działania wywiadu państwa trzeciego, okazja do zapoznania się z dokumentacją wewnętrzną, instrukcjami oraz danymi pracowników i współpracowników służby wywiadowczej lub kontrwywiadowczej państwa trzeciego, monitorowania i infiltrowania siatki wywiadowczej państwa trzeciego działającej na terenie działania macierzystych służb specjalnych. Poprzez skryte, tajne monitorowanie aktywności zidentyfikowanej

98 IPN GK 700/2.

99 IPN Po 003/588.

siatki wywiadowczej można ocenić, na ile działalność ta jest szkodliwa dla państwa, gdzie siatka działa, oraz czy uczestniczą w tej działalności świadomie bądź nieświadomie obywatele państwa, na terenie którego siatka istnieje. By jednak móc dokonać identyfikacji tego typu działalności, konieczne jest posiadanie umiejętności rozpoznawania symptomów tego typu działań, które podejmowane są przez kadrowych pracowników wywiadu państwa trzeciego. Oczywiście, należy domniemać, że w dzisiejszym świecie opracowano już pewnego rodzaju algorytmy aktywności, np. w świecie wirtualnym, które mogą sugerować, że dana zidentyfikowana aktywność nosi znamiona lub jest działalnością wywiadowczą prowadzoną ze strony państwa trzeciego. Zapewne należy brać pod uwagę także to, iż istnieją metody, które pozwalają na zwykłe zmylenie infiltrowanego, powodujące, że podąża on drogą, która opracowana jest właśnie po to, by na tyle uwiarygodnić swoją aktywność, żeby zmylić przeciwnika. Tak naprawdę właściwa aktywność odbywa się w innym obszarze. Powstało wiele opracowań beletrystycznych na temat pracy wywiadu i kontrwywiadu. Ile w nich faktycznych informacji o prawdziwej pracy wywiadu czy kontrwywiadu, możemy jedynie domniemać, a to z tej prostej przyczyny, że metody pracy każdej służby wywiadowczej i kontrwywiadowczej na świecie są ściśle tajne. Jednakże należy przyjąć, że autorzy opracowań podejmują te tematy na podstawie syntezy pewnych faktów, informacji, które przeciekły do opinii publicznej lub zostały celowo tam wprowadzone, umożliwiły takie lub inne wnioski. Niemniej jednak wiadomo, że żaden z oficerów służb wywiadowczych lub kontrwywiadowczych żadnego z państw nie może ujawnić kulisów swojej pracy, bowiem zabraniają tego ustawy obowiązujące kadrowych oficerów służb specjalnych, a dostęp do tego typu informacji jest ściśle reglamentowany i chroniony zapisami prawa.

Mając powyższe na uwadze, należy domniemywać, że zdobycie informacji na temat szkolenia funkcjonariuszy wywiadu państwa trzeciego należy do niewątpliwych sukcesów służby wywiadu, która takie informacje pozyska. Może to świadczyć o kunszcie wywiadowczym oficera, który zdobył takie informacje, i poziomie jego wykształcenia, a także o wysokim poziomie przygotowania tego typu operacji. Informacje były przekazane przez zwerbowanego oficera wywiadu przeciwnika, co tylko potwierdza, iż stanowi to sukces wywiadowczy. Oczywiście, można domniemywać, że skoro tego typu informacje wyciekły, to musiał być to przeciek tzw. „kontrolowany” i czemuś służący. Rzetelność i obiektywność naukowa

nie pozwala jednoznacznie wykluczyć tego typu działań, jednakże zdrowy rozsądek podpowiada, że jeżeli informacje o wycieku dotarły do służb, z których on nastąpił, to czy będzie naturalnym, że służba taka, broniąc się, będzie używała fortelu, iż jest to przeciek kontrolowany? Kwestię tę pozostawiam do indywidualnej oceny.

Przyjmijmy jednakże, że zdobycie przez służby wywiadowcze PRL *Podręcznika pracownika wywiadu* służb wywiadowczych Japonii jest faktem. Polski wywiad zdobył ww. podręcznik, który w 1974 r. został przetłumaczony z japońskiego na język polski. Materiał ten jest zarchiwizowany w IPN pod numerem IPN BU 01783/2.

Analiza dostępnych materiałów pozwala dokonać ich oceny pod kątem użyteczności dla wywiadu PRL oraz procesu szkoleniowego polskich oficerów operacyjnych służb wywiadowczych i kontrwywiadowczych. W 1974 r. materiały opatrzone były klauzulą „tajne”, czyli dostęp do nich miały tylko osoby, które posiadały odpowiednie poświadczenia bezpieczeństwa. Opracowanie podręcznika składa się z 5 części.

Część I zawiera zagadnienia ogólne, mówiące m.in. o ówczesnych (lata 70. XX w.) zainteresowaniach informacją, sensie i funkcji informacji. Poruszane są tu także kwestie: teorii centrum sytuacji, obiegu informacji, funkcji informacji i jej wiarygodności, przedmiotu informacji oraz rewolucyjnych przemian informacji.

Część II poświęcona jest uzyskiwaniu informacji. Znajdują się w niej porady, w jaki sposób pozyskuje się dane, wywiad na temat tego, czym jest informacja wywiadowcza i jak przebiega opracowanie zdobytej informacji. Poruszone zostały także kwestie pracownika wywiadu i jego informatorów, organizacji i funkcji wywiadu oraz działalności i technice wywiadowczej.

Część III poświęcono nauce o tworzeniu informacji. Zawarte są w niej treści na temat formy tworzenia informacji, kwestie dotyczące informacji o wojnie psychologicznej i organizacji ośrodków wojny psychologicznej. Traktuje także o specjalistach ds. wojny psychologicznej, mowa jest tu o podstawach wojny psychologicznej i jej strukturze.

Z kolei część IV poświęcona jest przekazywaniu informacji. Mowa jest tu o formach przekazywania informacji, o przekazie masowym informacji, środkach masowego przekazu informacji, a także personelu w środkach przekazu informacji, o podstawach przekazu informacji. Omówiono tu też podstawowe pojęcia związane z przekazem informacji i określaniem efektów propagowania informacji.

Część V mówi o administrowaniu informacją. Wskazano na formy administrowania informacją, pokazano podstawy zarządzania i organizację administrowania informacją. Mowa jest tu także o personelu administrującym informacją i funkcjach administrowania informacją.

Poniżej zostaną omówione poszczególne części podręcznika, które będą stanowić integralną część niniejszego opracowania. Tłumaczenie opatrzone jest słowem wstępnym, którego twórcami byli najprawdopodobniej polscy oficerowie służb wywiadowczych. Zwrócono w nim uwagę, iż ramowy podręcznik przeznaczony jest dla szkolenia kadr japońskich służb wywiadowczych, ale nie zostały one dookreślone, ponieważ w Japonii nie istniały w tym okresie wyspecjalizowane, odrębne służby wywiadu. Zwrócono uwagę, iż w Japonii praktycznie każdy resort działalności państwowej posiadał swoje służby wywiadowcze. Autorzy słowa wstępnego podkreślają także, abstrahując od wartości poznawczej i praktycznej opracowania, że należy zwrócić uwagę na wyeksponowany w nim cel działalności wywiadowczej, obiektywną konieczność specjalizacji i permanentną konieczność doszkalania oficerów wywiadu. Autorzy, w moim odczuciu, zabezpieczają się także przed tym, na co zwróciłem uwagę wcześniej, czyli dopuszczają możliwość „kontrolowanego wycieku”, ale – co istotne – podejmują wysiłek przetłumaczenia podręcznika oraz przekazania go wraz ze słowem wstępnym do użytku dla peerelowskich służb specjalnych.

Omawiając część pierwszą, należy zwrócić uwagę, że autorzy japońscy w opracowaniu systematyzują ten tak ważny obszar funkcjonowania państwa, jakim jest zdobywanie, dystrybuowanie i analizowanie informacji. Od zarania dziejów wiemy, iż najcenniejszym towarem na świecie jest informacja, a jej cena wzrasta proporcjonalnie do czasu, a więc o ile jest ona bardziej „wyprowadzająca”. Autorzy zwracają uwagę na fakt powstawania „teorii informacji”, który datują na rok 1948, kiedy to Claude Shannon¹⁰⁰

100 Claude Elwood Shannon (1916–2001), amerykański matematyk i inżynier, profesor University of Michigan. Jeden z twórców teorii informacji. Jako jeden z pierwszych pojął doniosłość kodu binarnego i już jako młody człowiek proroczo twierdził, że ciągami zer i jedynek da się opisać tekst, obraz i dźwięk. Stworzył modele procesu komunikacyjnego wykorzystywane później przez psychologów. Jego najsłynniejsze dzieło, *Matematyczna teoria komunikacji*, opublikowana w 1948 roku, położyła podwaliny pod teorię informacji i kodowania. Braki wspomnianej teorii, czyli niemożliwość wytłumaczenia wartości (cenneści) informacji, próbowali później uzupełnić inni autorzy. Shannon zafascynowany był maszynami liczącymi i urządzeniami, które dziś określilibyśmy mianem gadżetów. Zaprojektował np.

opublikował artykuły w periodyku „Bell System Technical Journal”. Swoją teorię informacji oparł na modelu matematycznym, który tworzył typowy system komunikacyjny: źródło informacji – nadajnik – droga – odbiornik – odbiorca. Japończycy mówią o teorii Claude’a Shannona, że zmodyfikowana, stanowi podstawy zarządzania przemysłem w planowaniu gospodarczym, wojskowym i innych dziedzinach funkcjonowania państwa. Przywołują także „teorię gier”¹⁰¹, która w połączeniu z marketingiem i programowaniem linearnym stanowi wyznacznik myślowych kierunków przyszłej aktywności człowieka. Zwracają także uwagę na fakt, iż podręcznik jest syntezą wieloletnich doświadczeń praktycznych w tym obszarze. Można w nim odnaleźć fragment o tym, iż człowiek mocniej niż kiedykolwiek odczuwa bezustanną potrzebę dopływu informacji i traktuje te informacje jako swojego rodzaju polisę zabezpieczającą jego byt. Odnoszą się także do faktu, iż historia ludzkości to tak naprawdę historia informacji

pianino odtwarzające w kolejności losowej zaprogramowane uprzednio utwory muzyczne czy samouczącą się mysz (znajdowała drogę przez labirynt, na którego końcu Shannon kładł kawałek sera). Pracował także nad sztuczną inteligencją, rozwijając koncepcje maszyn Turinga, czego efektem było m.in. stworzenie w 1956 roku komputera szachowego MANIAC 1. Zafascynowany algebrą Boole’a, starał się znaleźć jej zastosowanie w programowaniu przełączników obwodów elektrycznych. W wyniku tej fascynacji w 1938 roku opracował metodę szybkiego przetwarzania danych, która została wykorzystana do sterowania elektronicznymi przekaźnikami. W 1948 roku, zajmując się zagadnieniem przepustowości linii telefonicznych, Shannon opracował wiele ważnych do dziś formuł matematycznych, które stanowią podstawę nowoczesnej teorii informacji. Jego twierdzenia nabrały szczególnego znaczenia praktycznego po wynalezieniu układów scalonych. Bez przesady można powiedzieć, że teorie tego wielkiego naukowca leżą u podstaw współczesnej ekspansji komputerów i Internetu. „Rewolucja cyfrowa zaczęła się od niego” – powiedział na wieść o śmierci wielkiego uczonego słynny amerykański informatyk Neil Sloane, wydawca i redaktor dzieł zebranych Shannona. „Był to jeden z największych umysłów minionego stulecia – dodał – bez niego nie istniałyby dziś najważniejsze zdobycze naszej cywilizacji” (www.szkolnictwo.pl – dostęp: 21.10.2020).

- 101 „Teoria gier” – matematyczna teoria rozwiązywania sytuacji konfliktowych bądź współpracy, w których wynik uzyskany przez jedną osobę zależy od decyzji podjętych przez inne osoby. Teorię tę opracowali John von Neuman i Oskar Morgenstern i opublikowali w 1944 roku w pracy pt.: *Teoria gier i zachowanie ekonomiczne*. Teoria ta pozwala analizować i przewidywać działania uczestników gry, przy założeniu, że podejmują oni racjonalne decyzje, czyli takie, które są nastawione na realizację celów, prowadzą do maksymalizacji zysków oraz znajomości reguł gry. Dla gier dwuosobowych można zbudować prostą macierz wypłat (tzn. wyników) zależących od tego, jaką strategię wybiorą gracze (www.mfiles.pl – dostęp: 21.10.2020).

i kontroli nad nią. Uważają – i nie sposób się z nimi nie zgodzić – że brak informacji uniemożliwiłby postęp racjonalnej działalności zbiorowości ludzkiej. Zwracają uwagę – w mojej ocenie słusznie – że informacja stała się niezbędna dla funkcjonowania jednostki, ale i grupy ludzi dla zapewnienia im maksymalnego bezpieczeństwa, które jest jedną z podstawowych potrzeb człowieka. Warte zacytowania są słowa: „Żyć obecnie, to znaczy kroczyć w przyszłość. Aby tę zasadę realizować, ludzie muszą do maksimum skoncentrować swą uwagę na informacji”¹⁰². Japończycy uważają, że informacja posiada trzy znaczenia: poznanie prawdy w oparciu o określony plan, wykorzystanie zdobytej wiedzy oraz jej planowe przekazywanie. Uznają także, iż funkcje informacji sprowadzają się do trzech: 1) poznawanie faktów w oparciu o ustalony plan, działalność wywiadowcza, która sprowadza się do świadomego i planowego działania prowadzonego przez państwo, grupę ludzi lub jednostkę; 2) tworzenie określonych sytuacji w oparciu o ustalony plan i zdobytą dotychczas wiedzę, a więc m.in. zdolność prowadzenia wojny psychologicznej, czyli funkcja twórcza informacji; 3) przekazywanie informacji w oparciu o wcześniej ustalony plan, jest to funkcja informatywna, czyli rozpowszechnianie informacji.

Autorzy zwracają uwagę także na to, iż ludzkość, by zabezpieczyć swoje żywotne interesy, w sposób naturalny została obdarzona w funkcje informacyjne. Zwracają uwagę na centrum sytuacji, które według nich określa zasadnicze elementy kształtujące sytuację, co sprowadza się do analizy sytuacyjnej. Przyjęli, że każda sytuacja powstaje w wyniku działalności jednostki lub grupy ludzi, co przekłada się na oddziaływanie harmonijne lub, przeciwnie, nieuporządkowane. Przedstawiają graficznie ujęty obraz elementów tworzących centrum sytuacji¹⁰³. Określają elementy podmiotu, grupowe, indywidualne i materialne, które poprzez swoje wzajemne oddziaływanie i związki tworzą centrum sytuacji w określonym czasie. Sytuacja tego typu występuje bardzo często i może wskazywać na tendencje rozwojowe, ale także destrukcyjne, regresyjne. Autorzy uważają, że człowiek daną sytuację może obserwować na dwa sposoby: tkwiąc wewnątrz niej lub znajdując się na zewnątrz. Zawracają również uwagę na niełatwą kwestię, jaką stanowi obserwowanie sytuacji, gdyż zachodzą w niej ciągłe

102 Zob. *Podręcznik pracownika wywiadu*, tłum. z języka japońskiego, marzec 1974, s. 2.

103 Tamże, s. 3.

zmiany. Same zależności między elementami nie wyznaczają jej centrum. Należy brać także pod uwagę takie determinanty, jak m.in. dynamika wartości politycznych, gospodarczych i społecznych aspektów poszczególnych elementów sytuacji¹⁰⁴. Analizując kolejne treści, należy zwrócić uwagę na teorię obiegu informacji, która wg autorów stanowi jeden z procesów tkwiących w samej istocie informacji, czyli jej obieg. Autorzy uważają, że dana sytuacja nigdy nie jest jednoznaczna w swojej wymowie, zawsze ma dwa oblicza. Nasuwa się tu zasłyszane powiedzenie, „że szklanka zawsze jest w części pełna, a w części pusta”. Autorzy odnoszą się do tej kwestii, podając za przykład problem bezpieczeństwa wewnętrznego kraju, który wg nich jest uzależniony od planów międzynarodowego komunizmu, podobnie zresztą jak problem deflacji uzależniony jest od stanu finansów banków światowych. Dochodzą do konkluzji, że ówczesny świat rządzonych jest przez „podwójny plan” dla danej sprawy. Uważają, że informacja sprowadza się do środka przekazywania planów. Starają się też dookreślić, czym jest wywiad i definiują go jako poznanie obiektu i jego zamiarów w oparciu o określone plany i zorientowanie się, czy obiekt może nam dać informację, czy też nie¹⁰⁵. Analizując teorię obiegu informacji, należy zauważyć, że po pierwsze obieg informacji wywiadowczych zaczyna się od obiektu wywiadu, ale nie należy zapominać, że druga funkcja informacji to funkcja twórcza. To właśnie ona tworzy podstawy wojny psychologicznej, której celem jest wypracowanie planów strategicznych wobec danego obiektu, a zarazem neutralizacja planów tego obiektu i, co bardzo ważne, ukierunkowanie na jego zniszczenie. Sytuacja taka wg autorów zapoczątkowuje drugi etap obiegu informacji.

Kolejną opisaną funkcją informacji jest funkcja przekazywania, którą autorzy definiują jako czynności taktyczne zmierzające do zaatakowania obiektu strategicznego własnymi informacjami. Określają ją mianem technicznego przekazania na obiekt zamierzonej informacji, powstałej jako funkcja wojny psychologicznej, oscylującej na określone efekty tego działania. W ten sposób, poprzez przeniesie informacji, jej obieg zostanie zatrzymany¹⁰⁶. Autorzy określili taki obieg informacji obrazem walki zamierzeń między pewnym podmiotem i obiektem, stanowiącym zarazem drogę

104 Tamże, s. 4.

105 Tamże, s. 5.

106 Tamże.

informacji ustawicznie krążącej pomiędzy poznaniem a powstaniem, przekazaniem a poznaniem, powstaniem a przekazaniem, co stanowi zamknięty obwód obiegu informacji. W dalszej części autorzy zwracają uwagę na funkcje informacji i jej wiarygodność, a zwłaszcza na fakt, iż aksjomatem pracy wywiadowcy powinno być permanentne poszukiwanie wiedzy, samokształcenie. Przy pomocy cech wrodzonych, takich jak wzrok, węch i słuch, które wzmacniane są wyobraźnią, umiejętność oceny sytuacji i tak stwarza poczucie, że w informacji występuje zawsze element niepewności. To prawda, ale możemy temu przeciwdziałać, a stopień niepewności minimalizować przy pomocy procesu tworzenia wiedzy, co dzieje się w oparciu o swoją optymalną wiedzę. Autorzy podają za przykład zjawisko zimnej wojny i konieczność powstania polityki tej wojny jako jej funkcja informacyjna, którą określili oni jako funkcję tworzenia naukowych planów politycznych w oparciu o najlepszą ocenę prawdy.

Autorzy zwracają uwagę, że ówczesne zainteresowanie informacją wynikało przede wszystkim z jej dwóch funkcji: komunikowania oraz kontroli. Komunikowanie towarzyszy ludzkości od zarania, ale nowym elementem w tym zjawisku jest „unaukowienie” posiadanych informacji w oparciu o posiadaną wiedzę. Należy zauważyć, że nauki o informacji nie traktuje się w oderwaniu od innych nauk, jest ona interdyscyplinarną formą eksploracji otaczającej rzeczywistości i styka się z naukami przyrodniczymi i społecznymi, a to z kolei według autorów nasuwa skojarzenia klasyfikacji stosowanej w cybernetyce. Autorzy zwracają uwagę także na fakt, iż nawet jeśli nie uświadamiamy sobie do końca wagi informacji, to nie moglibyśmy egzystować bez dostępu do niej. Należy uznać, że stosowanie informacji w praktyce stanowi koło zamachowe rozwoju ludzkości, jednakże wiadomo, iż natura ludzka najczęściej sprowadza się do działań instynktownych, które nierzadko są działaniami pozainformacyjnymi. Odnoszą się także do faktów historycznych i tym samym udowadniają, że lekceważenie informacji doprowadziło do znikania z map świata nawet całych państw. Odnosząc się do celów informacji, autorzy zwracają uwagę, że bezwzględnie powinno się zadbać o świadome stosowanie informacji. W kolejnym rozdziale piszą o rewolucyjnych przemianach informacji. Zwracają uwagę, że ówczesnie informacje cechowała teoria naukowego opracowania, czemu służyły systemy informatyczne. Zwracają uwagę na specjalizację pracowników informacji, którzy określani są „ekspertami do informacji”, a także na to, że bez

odpowiedniego przeszkolenia osób nie jesteśmy w stanie osiągnąć wymaganego poziomu uzyskiwanych informacji.

W części II podręcznika autorzy akcentują kwestie związane z wywiadem, który charakteryzują jako metodę, sposób uzyskiwania informacji. Za językoznawcami pod pojęciem wywiadu rozumieją czynność pozyskiwania, poszukiwania informacji niedostępnych szerszemu kręgowi, np. o sytuacji wroga. Interpretują wywiad jako swoiste rozpracowywanie, zaawansowane przekazywanie informacji. Wszystkim dywagacjom towarzyszy cecha tajności. W tekście znajdują się także odwołania do stwierdzeń prokurowanych przez Allana Dullesa¹⁰⁷, który twierdził, że wywiad niekoniecznie musi być tajny, bo około 90 proc. informacji pozyskiwanych w ówczesnym czasie to informacje powszechnie dostępne, a reszta rzeczywiście tajnych informacji występuje w bardzo ograniczonej liczbie przypadków. Autorzy podkreślają, że praca wywiadowcza od zarania dziejów uważana była za niebezpieczną, brudną grę, ale o bardzo dużej doniosłości. Co jeszcze bardziej istotne, podkreślają, że rezultaty wywiadu stoją na straży wolności i nawet nie chcąc, musimy w sposób ciągły prowadzić gry wywiadowcze, ponieważ nie mamy innej alternatywy.

W opracowaniu wywiad został podzielony na: wywiad dokumentów, który polegał na systematycznym, zorganizowanym zbieraniu informacji z dokumentów, książek itp., znany w naszych czasach jako tzw. „biały wywiad” (sic!), oraz wywiad źródłowy (agenturalny). Przez tę kategorię rozumie się samodzielną pracę zdobywanie informacji przez pracownika wywiadu przy pomocy rozmów, oceniania nastrojów oraz pośredniczenie różnych ludzi w uzyskiwaniu informacji wywiadowczych. Autorzy wyróżnili jeszcze wywiad naukowy (sic!) i wywiad mieszany, czyli wykorzystujący więcej niż jedną metodę w celu pozyskania informacji.

Część II została poświęcona informacji wywiadowczej, jej formom i istocie. Poznanie całej prawdy traktowane było jako główny cel aktywności wywiadowczej. Zwrócono tu uwagę na zmianę tendencji poznania materialnego aspektu prawdy, która pierwotnie miała na celu rozpoznanie możliwości działania obiektu oraz poznanie jego aspektu psychologicznego, na przykład przywódcy. Jako przykład podawano trudności w pozyskaniu

107 Allan Dulles – ur. 1893 w Watertown, zm. w 1969 r. w Waszyngtonie, amerykański dyplomata i ekspert wywiadu, w latach 1953–61 dyrektor Centralnej Agencji Wywiadowczej (CIA); www.britanika.pl – dostęp: 22.10.2020.

wiedzy dotyczącej poznania stanu, obrazu psychologicznego przywódcy wrogiego obiektu i odkrycie jego rzeczywistych zamiarów. Zdobywanie tych danych było trudniejsze niż pozyskanie informacji statystycznych, materiałów dotyczących liczby czołgów, samolotów itp. Autorzy określili jako najważniejszy cel ówczesnego wywiadowcy zdobywanie i opracowywanie informacji tzw. *balanceshee* (zestaw zrównoważony), które winny zawierać materialne i psychologiczne aspekty obiektu celem zdobycia pozytywnych lub negatywnych dowodów na temat istniejących faktów. Dostrzegli, że informacja może przybierać różne formy. Najczęściej występuje wg nich informacja podstawowa, którą rozumieli jako jeszcze nie zsyntezowaną, która nie zapewnia zrozumienia całości zjawiska, a tylko nakreśla jego ogólne ramy. Dokonano także kolejnych rozróżnień informacji: na aktywną i domniemaną, a także strategiczną, która stanowiła taki typ informacji, która była w stanie kształtować byt lub stan bezpieczeństwa państwa albo grupy państw. Informacja wojskowa, która bez względu na stan wojny czy pokoju, odnosiła się do kwestii wojskowych i wojennych. Informacja ekonomiczna to z kolei wiedza na temat życia gospodarczego, ekonomicznego, konsumpcji produkcji w kraju oraz za granicą. Informacja naukowa to taka, w której zasobach winny się znaleźć dane o stanie określonych dziedzin nauk i ich rozwoju, a także osiągnięć naukowych, wiedza na temat nowych technologii, prowadzonych badań itp. Równie istotnym rodzajem informacji były informacje społeczne. Tym mianem określano wiedzę o stanie bezpieczeństwa publicznego i o czynnikach zagrażających temu stanowi: informacje na temat zabezpieczenia terytorium państwa, obszarów morskich i powietrznych, stanu państwa w obszarze ochrony jednostki ludzkiej, jej własności, życia i wolności.

Część III podręcznika podejmuje z kolei temat opracowania informacji. Informowanie to inaczej przekazywanie wiedzy, ustaleń lub materiałów. Materiałem może być graficzny zapis wiedzy o danym fakcie, bez względu na formę i charakter zapisu. Zwrócono tu uwagę, że pracownik wywiadu ma także styczność z zapisami filmowymi i akustycznymi. Dla autorów materiałem jest wszystko to, co służy zobrazowaniu wiedzy o faktach. Zauważono, że im więcej ludzi, tym więcej poglądów, jednakże elementy prawdy i fałszu są ze sobą powiązane, i rolą pracownika wywiadu jest oddzielenie prawdy od fałszu. Informacja jest o tyle wartościowsza, o ile jest dokładniej zweryfikowana. Każdy człowiek ma naturalną skłonność do subiektywizmu, co nie pozostaje bez wpływu na tworzenie informacji o faktach. W podręczniku

skonstruowano i opracowano prawidłowy zapis zdobywania wiedzy o faktach: A – elementy ilościowe (liczbowe), B – elementy analityczne, C – elementy strukturalne, D – elementy dedukcyjne. Przybliżono też metodę oceny informacji, czyli ustalenia wiarygodności informacji w momencie jej powstawiania i stopnia zawartej w niej prawdy, co nazwano „ewaluacją” lub „krytyką”. Co istotne, oba te terminy służą jako metoda krytycznego i szczegółowego oceniania wiarygodności i pewności informacji. Równie ważne jest także to, czy informacja jest przekazywana w formie ustnej, czy pisemnej. Każdy sposób jej dostarczenia składa się z kilku etapów oceny, która ostatecznie zmierza do ustalenia istotnych elementów informacji celem podniesienia jej jakości. Pierwszy etap oceny wiarygodności informacji polega na ustalaniu wiarygodności miejsca jej powstania – czyli źródła informacji: czy jest ono bezpośrednie czy też pośrednie. Istotny jest także indywidualny stopień zdolności percepcji, który rodzi rozmaite zależności. Zależności w przypadku dwóch osób mogą mieć postać: a-b, a w przypadku trojga ludzi: a-b, a-c, b-c, czyli a-b,c, b-a,c i c-a,b, a w przypadku czworga możliwości tego typu jest aż 25. Stopień wiarygodności i prawdziwości został przedstawiony na s. 14 opracowania, z kolei treść i źródło informacji obrazuje tabela na s. 15. Autorzy zwracają też uwagę na fakt oceny informacji, a więc jej znaczenie. W tym kontekście dokonuje się oceny jej formalnej i realnej treści, czyli faktów odnoszących się bezpośrednio do zainteresowania informacją. Kolejną czynnością, jaką winni podjąć pracownicy wywiadu, jest ewaluacja informacji, która jest działaniem porządkującym i porównującym określoną wiedzę leżącą w polu zainteresowania i ma ona charakter ciągły, który przebiega w danym czasie i danej sytuacji. Każda informacja musi zostać poddana wartościowaniu i ewaluacji. Ostateczny produkt syntetycznej oceny informacji stanowi prognozowanie, a więc nakreślenie określonych przewidywań na przyszłość. Autorzy zaproponowali naukowe podejście do oceny informacji, zgodnie z którym każdy element poszczególnej informacji winien zostać poddany ocenie, gdyż są one wzajemnie od siebie uzależnione, stanowią swojego rodzaju syntezę po dokonanej uprzednio analizie i uwzględniają zazwyczaj pytania: dlaczego?, co?, kiedy?, gdzie?, jak?. Dla pełności oceny informacji należy uwzględnić dodatkowe elementy, jak: „jest – nie ma”, „długo – krótko”, „dobrze – źle”, „dogłębnie – powierzchownie” itp. Autorzy zwracają uwagę na fakt „synchronizacji informacji”, która polega na efektywnym i racjonalnym operowaniu wszystkimi funkcjami informacji i zawsze dzieli się na trzy rodzaje. Pierwszy – to synchronizacja opinii informacyjnej, która polega na

ujednoceniu ocen opracowanych przez poszczególne służby informacyjne; można ją określić jako ostateczną syntezę informacji. Drugi – to synchronizacja kierunku informacji, która polega na ukierunkowaniu działań poszczególnych służb informacyjnych; przydział konkretnych celów. Trzeci – to synchronizacja aktywności informacyjnej, która polega na określaniu wydajności w zbieraniu informacji przez poszczególne organizacje informacyjne; zbadanie zdolności operacyjnej danej formacji w kontekście oceny możliwości zebrania danych informacji. Przestrzeganie zasad synchronizacji ma ogromne znaczenie, bowiem nieprzestrzeganie tej zasady oraz tendencje do megalomani i sekciarstwa poszczególnych służb informacyjnych mogą prowadzić do bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa państwa.

Część IV podręcznika traktuje o pracowniku wywiadu i jego informatorach. Autorzy postrzegają pracownika wywiadu jako człowieka posiadającego odpowiednie predyspozycje. Naturalną cechą człowieka jest jego zdolność do zbierania informacji o faktach, jednak to nie czyni go urodzonym wywiadowcą. W przypadku pracownika wywiadu predyspozycje te muszą być wykształcone w daleko większym stopniu, tak by mógł on zostać specjalistą w tej dziedzinie. Autorzy zwracają uwagę na fakt pilnego stworzenia oficera wywiadu nowego typu. Do tego niewystarczające są wrodzone cechy. Także wszelkiego rodzaju standaryzacje stoją na przeszkodzie rozwojowi oficera wywiadu. Pracownik wywiadu to człowiek oddany całym sercem idei informacji, który poświęcenie wspiera wrodzonymi cechami i uzdolnieniami. Winien on także charakteryzować się m.in. poświęceniem dla idei szeroką wiedzą. Ważna jest także specjalizacja z takich dziedzin, jak wojskowość, dyplomacja, ekonomia, prawo itp. Ujawnianie faktów, a nie polityka, stanowi klu pracy pracownika wywiadu. Możemy skonstatować, że gromadzenie materiału dowodowego na temat danego faktu w postaci materiału informacyjnego uzyskiwanego w toku swojej pracy stanowi sedno pracy pracownika wywiadu. Należy zwrócić uwagę na zagadnienie etyki działania pracownika wywiadu. Prace wywiadowczą należy prowadzić nieprzerwanie – i w czasie wojny, i w czasie pokoju. W pracy wywiadowcy towarzyszą dwa elementy: słuszności i przestępstwa. Praca wywiadowcza w ocenie jest trudniejsza od pracy żołnierza, musi być prowadzona bez wypoczynku, a wywiadowca sam musi się chronić pancerzem samokontroli¹⁰⁸. Autorzy akcentują, że na etos tej najbardziej z niebezpiecznych i podniecających

108 *Podręcznik pracownika wywiadu*, s. 19.

prac składają się z jednej strony takie cechy, jak: specyficzna satysfakcja, niezwykła atmosfera, uczucie przewyższania swoją wiedzą otoczenia, świadomość swego posłannictwa itp., a z drugiej, co akcentują autorzy, świadomość pełnego poświęcenia, z gotowością nawet do samounicestwienia. Zwraca się uwagę także na fakt, iż pracy wywiadowczej zawsze towarzyszą elementy niemoralne, co wyklucza postępowanie według zdrowych zasad etycznych. Działania takie usprawiedliwić może jedynie gorące poświęcenie i wierność zasadom, coś na podobieństwo swojego rodzaju fanatyzmu. Najważniejszą wskazówką etyczną pracownika wywiadu winien być rozumny idealizm. Dobry pracownik wywiadu staje się w toku właściwego szkolenia, odpowiedniego doboru charakterologicznego i właściwych predyspozycji. W dalszej części podręcznika autorzy mówią o informatorach wywiadu, umiejętności prowadzenia pracy, szkoleniu informatorów. Informator wywiadu to człowiek, który świadomie lub nieświadomie bierze udział w pracach wywiadowczych państwa. Posiada on bezpośredni lub pośredni dostęp do źródła informacji, a jednocześnie nie jest kadrowym pracownikiem wywiadu. Sztuka doboru informatorów to jeden z czynników mających wpływ na sukcesy pracy wywiadów państw. Mogą być oni werbowani, pozyskiwani w różnych środowiskach, sferach działania państwa, od kwestii wojskowych, po środowiska artystyczne itp. Wywiad japoński wyspecjalizował się w wyszukiwaniu informatorów; do tego typu działań przeznaczeni byli wyznaczeni pracownicy wywiadu: osoby bez skłonności kosmopolitycznych, posiadające predyspozycje wrodzone, które należy rozwijać w trakcie szkolenia, wzbudzające zaufanie, na których można polegać. Ustalono, że jeżeli pracuje on jako nielegał, to swoją działalność winien opierać na oficjalnych funkcjach, z których naturalnie wynikają kontakty towarzyskie. Proces pozyskania informatora jest żmudny i trudny. Po wytypowaniu kandydata na informatora pracownik wywiadu winien dokonać wstępnej, rzetelnej oceny. Następnie sporządza raport, który zawiera szczegółowe informacje dotyczące potencjalnego informatora. Raport ten trafia do osób spoza grupy specjalistów od pozyskiwania informatorów, których działania sprowadzają się w zasadzie do trzech: sprawdzenia przez lokalną Policję, sprawdzenie przez lokalnego sympatyka (tym określeniem nazywano osoby będące w bliskich stosunkach z pracownikami wywiadu), a także sprawdzenia przez lojalnego informatora. Po dokonaniu wymienionych czynności przez pracowników wywiadu wyspecjalizowanych do pozyskiwania informatorów i po pozytywnej weryfikacji następuje werbunek.

Werbunek, przez autorów podręcznika określany mianem „sztuki werbowania”, mógł być prowadzony różnymi metodami, z których najpopularniejszą jest werbunek na podstawie ideologicznej, w drugiej kolejności materialnej, a także na podstawach łączonych metod, w tym również nacisku, gróźb i obietnic, nie wykluczając metody uprowadzenia. Jasno widać, że wywiad japoński, będąc zdeterminowanym do pozyskania informatora, nie przebiegał w środkach, był ukierunkowany na osiągnięcie celu. W podręczniku zwraca się uwagę na zjawisko zdrady, podając wiele przykładów aktu sprzeniewierzenia się lub wiarołomstwa. Wymienia także kluczowe elementy prowadzące do popełnienia zdrady, które są wspólne wszystkim ludziom, oraz takie, które są typowe dla określonego typu człowieka. Na szczególną uwagę zasługują następujące symptomy, momenty: niezadowolenie, rozczarowanie, sprzeciw lub nienawiść wobec własnego kraju lub jego polityki. Jako czynniki przyspieszające decyzje o popełnieniu zdrady wymieniają m.in.: brak poczucia bezpieczeństwa, brak perspektyw, brak awansu i rozwoju, niezadowalająca sytuacja materialna, niezadowolenie płynące z obawy o własny los, niepokoje ideologiczne, strach przed prześladowaniem itp. Inną cechą osób podatnych na zdradę jest fakt długotrwałego przebywania poza granicami swojego państwa i wreszcie psychologiczny proces prowadzący potencjalnego zdrajcę do popełnienia aktu zdrady. Jest on złożony i delikatny, a człowiek taki przejawia zainteresowanie obietnicami gwarancji ucieczki z kraju i pomocy w zamieszkaniu w kraju trzecim. Autorzy twierdzą, że właściwe wytypowanie informatora po to, by później nakłonić go do popełnienia zdrady, i zaplanowanie sposobu popełnienia przez niego aktu zdrady, jest bardzo trudny. Zwracają uwagę na konieczność sporządzenia planu werbunku, uwzględniający cechy osobowe kandydata, jego powiązania towarzyskie, problemy rodzinne, stan posiadania itp. W werbunku drogą nakłonienia do zdrady szczególnie ważny jest indywidualny charakter kontaktów werbującego z werbowanym. Autorzy opisują także jedną z metod warunkującą wyniki pracy wywiadowczej z informatorem. Mianowicie, winno dokonać się wnikliwej analizy życiorysu kandydata na informatora, jego zdolności i aktualnego statusu, co w opinii autorów pomaga w określeniu jego wartości użytkowej. Za normę uznawano to, że dokonujący oceny informatora może podjąć się ktoś, kto wzbudzi głębokie zaufanie w kandydacie, kto będzie go uważał za przyjaciela. Z chwilą formalnego przyjęcia kandydata na informatora do służby należy go zaszeregować, dokładnie opracować metodę utrzymywania z nim

kontaktu, z równoczesnym podnoszeniem jego kwalifikacji, co polega na permanentnym wdrażaniu go w problemy pracy. Należy też ciągle podnosić jego poziom zaufania, szkolić go, rozwijać w nim nawyki dotyczące zachowania w tajemnicy faktu współpracy z wywiadem.

Kolejny rozdział autorzy poświęcają organizacji i funkcji wywiadu. W Japonii centralny organ wywiadowczy spełnia cztery główne zadania:

- nadzór nad pracą poszczególnych służb wywiadowczych działających w poszczególnych ministerstwach,
- ocena pozyskiwanych informacji wywiadowczych,
- zapewnienie informacji służbom wywiadowczym ministerstw, potrzebnych do ich działalności,
- uzyskiwanie informacji wtedy, kiedy nie jest to możliwe dla służb wywiadowczych poszczególnych ministerstw.

W założeniu centrala wywiadowcza w Japonii winna spełniać trzy podstawowe funkcje: koordynacyjną, ocenną i dystrybuantę informacji. Osoba stojąca na czele tego organu winna być apolityczna i nie może być mianowana na to stanowisko w wyniku nominacji politycznej. Do podstawowych obowiązków centralnego organu wywiadowczego należy: służenie rządowi pomocą w kształtowaniu polityki poprzez zapewnienie mu dopływu informacji, prowadzenie centralnego banku informacji na temat bezpieczeństwa państwa, analizowanie i przetwarzanie informacji dla zainteresowanych odbiorców, dokonywanie oceny informacji dostarczanych przez poszczególne służby wywiadowcze.

Kolejny rozdział poświęcono działalności i technikom wywiadowczym. Określono w nim wywiad jako sztukę poszukiwania prawdy, która jest rozumną działalnością pozostającą w związku z psychicznymi i fizycznymi funkcjami człowieka lub grup ludzkich, które poprzez swoje świadome lub nieświadome działanie stają się przedmiotem jej sztuki, sztuki wywiadu. Dokonano procentowej oceny źródła informacji. I tak 90 proc. pozyskanych informacji uzyskuje się z tzw. źródeł otwartych, a 10 proc. stanowią ściśle tajne informacje wywiadowcze. Identyczny stosunek 90/10 przyjęty został w tamtych czasach także przez CIA. Przyjmując za obiekt wywiadu tę prawdę, należy nadmienić, że w pracy wywiadowczej wykorzystywane są instytucje i mechanizmy wywiadowcze wraz z najnowszymi nowinkami technicznymi. Autorzy odnieśli się do kwestii zbierania informacji, określając je pojęciem „wywiad poprzez ludzi”. Główną rolę spełnia tam relacja oficer wywiadu – osobowe źródło informacji (informator). Zwrócono

uwagę, że oficer wywiadu winien znać tylko ten wycinek pracy wywiadowczej, którym się zajmuje. Nie może znać pełnego spektrum działalności wywiadowczej¹⁰⁹. Wyodrębniono sposoby zbierania informacji:

- zbieranie bezpośrednie – poprzez spotkania, rozmowy, fotografowanie, podróże itp.,
- zbieranie pośrednie – zdobywanie informacji za pośrednictwem osób trzecich, tzw. informatorów,
- pogłębianie problematyki – śledzenie wszelkich informacji w jakimś obszarze.

Zdefiniowano także zadania dla oficera, które sprowadzały się do oceny zebranych informacji, sporządzania raportów informacyjnych i poszukiwania kandydatów na informatorów. Określono zasady, jakich powinien przestrzegać pracownik wywiadu. Są to m.in.:

- odpowiednie przygotowanie, by móc sprawnie dokonać analizy dostarczonego przez informatora materiału,
- przejawianie troski o informatora, nienakładanie na niego zbyt dużej ilości zadań w jednym czasie,
- nieprzerwane udzielanie moralnego i materialnego wsparcia informatorowi,
- zapewnienie maksymalnego bezpieczeństwa w kontaktach z obu stron¹¹⁰.

Autorzy zwracają uwagę na fakt, iż po świecie podróżuje wielu agentów. Porównują ich działalność szpiegowską do uwertury, która dąży do zmian i rodzi nowe sytuacje międzynarodowe. Zwracają także uwagę na koszty szkolenia oficera wywiadu, który zostaje przygotowany do „przerzutu”. Przerzut to jedna z metod bezpośrednich pracy ówczesnego wywiadu japońskiego, polegająca na tym, że sam oficer, lub jego agent, w sposób tajny kierowany jest do określonego kraju pod zmienionym nazwiskiem, statusem społecznym, ubiorem itp., a także paszportem z fałszywymi danymi personalnymi.

Penetracja to kolejna metoda stosowana przez ówczesny japoński wywiad. Polegała ona na tym, że po otrzymaniu polecenia dokonywano zainstalowania w danym kraju lub instytucji. Osoba taka pełni tam oficjalnie obowiązki urzędnika państwowego, dyplomaty itp. Autorzy wspominają,

109 Tamże, s. 34.

110 Tamże, s. 37.

że w wyniku penetracji powstawały ciekawe sytuacje, np. celnicy stawali się przemytnikami, policjanci – członkami komitetu centralnego partii komunistycznej, wojskowi wchodzili w skład zwalczanych przez siebie wrogich ugrupowań itp. W dzisiejszej rzeczywistości tego typu działania są określane mianem „działań pod przykryciem”. Autorzy mówią także o infiltracji, która stała się środkiem pośrednim i polegała na oddziaływaniu głównie ideologicznym wobec jakiegoś kraju lub grupy ludzi, przy ich świadomym lub nieświadomym udziale w czynnościach infiltracyjnych. Symptomy działań infiltracyjnych są widoczne w aktywności, na przykład organizowaniu tajnych komórek w zakładach zbrojeniowych, nieprzyjacielskich oddziałach wojskowych itp. W czasach współczesnych autorom podręcznika infiltracja była jednym z najczęściej stosowanych sposobów wciskania się w każdą szczelinę w obozie przeciwnika. Kolejną metodą, o której wspomnieli, była współpraca, określana jako środek pośredni polegający na realizacji celów wywiadowczych pod pozorem np. wymiany kulturalnej, gospodarczej czy personalnej z jakimś krajem lub instytucją. Ta forma działalności wywiadowczej może być prowadzona przez dużą liczbę ludzi pod płaszczykiem, na przykład współpracy międzynarodowej, wyrażającej się w zapraszaniu, składaniu wizyt i braniu udziału w imprezach sportowych. W podręczniku przybliżone zostały m.in. formy pracy wywiadu. Warto tu więcej uwagi poświęcić kamuflażowi. Wykorzystując tę metodę, oficer winien zapomnieć o swoich danych personalnych, pochodzeniu, by stać się np. kierowcą. Musi także zmienić swoje nawyki, słownictwo, sposób ubierania się itp. W podręczniku opisano niektóre zasady zewnętrznej zmiany wyglądu w ówczesnej Japonii. Należy do tego wykorzystać odpowiednie kosmetyki, barwniki oraz chirurgię plastyczną, a także zwracać szczególną uwagę na kolor skóry rąk i nóg, brać pod uwagę dostosowanie postawy, sposobu poruszania się, tuszy, wzrostu do ogólnego wyglądu człowieka, którego chce się naśladować, jak również odpowiednio dobrać ubranie, by nie było ani stare, ani nowe, by odpowiadało pozycji społecznej osoby naśladowanej, okolicznościom, porze roku, wiekowi, płci, cerze, wzrostowi itp. Winno się zwracać szczególną uwagę na szczegóły, takie jak: kapelusze, okulary, ozdoby, zawartość portfela itp. Te kwestie mogą przesądzić o powodzeniu przedsięwzięcia. Zwrócono uwagę na fakt zamiany osobowości. Określono tę sferę jako psychologiczną, która wymagała szczegółowych studiów z uwagi na ryzyko popełnienia nieświadomie błędów, wynikających z dotychczasowego stylu życia i nawyków. Przy przeistaczaniu się

w inną osobę zwracano szczególną uwagę na: psychikę, tryb życia, nawyki, prowadzenie się, wyrażanie i niewyrażanie uczuć, słownictwo i poglądy człowieka, którego miano naśladować. Autorzy wspominają także o jeszcze innej formie działalności wywiadowczej – „wtycze”. To, kim jest „wtyczka” wg ówczesnych Japończyków, najlepiej oddaje przysłowie: „Po tygrysa idzie się do jego kryjówki”. Autorzy bardzo szczegółowo opisują zasady dotyczące prowadzenia spotkań operacyjnych. Mówią m.in. o kierowaniu spotkaniem, dopasowywaniu się do rozmówcy, zwracaniu uwagi na słowa interlokutora, taksonomii zadawanych pytań, unikaniu pytań hipotetycznych, zadawaniu pytań częściowych, stosowaniu metody pytań rozłącznych (nie poprzestawać na odpowiedzi „tak” lub „nie”), zadawaniu pytań pełnych po to, by rozmówca mógł się swobodnie wypowiedzieć. Zwracają uwagę na to, że metody prowadzenia rozmowy uzależnione było od osoby interlokutora, czasu i okoliczności¹¹¹.

Na kolejnych stronach podręcznika dla pracownika wywiadu japońskiego autorzy zwracają uwagę na metody obserwacji i inwigilacji. W kontekście obserwacji przyjmują kilka kryteriów klasyfikacji obserwacji;

- liczby osób obserwujących – obserwacja pojedyncza i zbiorowa,
- obserwacja jawna, półjawna i z ukrycia (niejawna),
- obserwacja piesza, z pojazdów, z bliska i z daleka.

Zwraca się uwagę na warunki, jakie muszą spełniać prowadzący obserwację i inwigilację. Istotnymi warunkami są m.in.:

- opanowanie, wytrwałość i stanowczość,
- zdolność spostrzegania, analizy i oceny,
- umiejętność dostosowywania się do zaistniałej sytuacji, oraz
- przeciętna tusza i przeciętny wzrost (niewyróżniający się z tłumu), bez żadnych cech charakterystycznych (blizny, złote zęby, zmiany skórne itp.),
- brak defektów słuchu i wzroku u prowadzącego obserwację,
- zwykły ubiór, który nie powinien rzucać się w oczy,
- posiadanie odpowiedniej ilości pieniędzy – obserwator winien mieć przy sobie środki finansowe na różne wydatki (np. obiekt zatrzymał się w restauracji na obiad, kupił bilet na pociąg itp.),
- obserwator winien doskonale orientować się w geografii, topografii okolicy, miasta.

111 Tamże, s. 43–45.

W podręczniku określono także odległości, jakie winno się zachowywać za obiektami: 5–6 metrów w ciągu dnia, a w porze nocnej może być bliżej; najlepiej, kiedy pomiędzy obserwowanym a obserwującym znajduje się 4–5 przechodniów. Obserwacja winna być prowadzona z ukrycia, ale jeżeli doszłoby do dekonspiracji, winno się zmienić obserwatora. Kiedy nie jest to możliwe, należy przerwać obserwację lub kontynuować ją w sposób półjawny, tak aby obserwowany nie zdołał zbiec obserwującemu. Obserwacja winna być prowadzona przez minimum trzy osoby jednocześnie, rozmieszczone w taki sposób, by móc w dowolnej chwili dokonać zmiany obserwatora. Należy przestrzegać zasady, by osoby nie były rozmieszczone w linii prostej. Obserwatorzy powinni zwracać szczególną uwagę na skrzyżowaniach ulic, zakrętach itp., a także wziąć pod uwagę to, że kiedy obiekt obserwowany spostrzeże obserwację, rozpocznie ucieczkę. Przewidziano także sytuacje, kiedy obserwowanych będzie więcej, a obserwujący jeden, i grupa zorientuje się, że jest obserwowana. Wtedy obserwator winien podążyć za jednym z nich, tym, którego będzie uważał za najbardziej istotnego. Przewidziano też sposoby wyjścia obserwowanego z pola widzenia, po przez próbę ucieczki tramwajem; obserwator winien wsiąść do tego samego tramwaju, zajmując miejsce przy wejściu lub z tyłu za obserwowanym. W razie ucieczki, np. taksówką, obserwator wsiada do kolejnej lub ustala numer taksówki. Zaproponowano także procedury prób ucieczki w miejscach publicznych, pociągiem, metrem, statkiem itp.¹¹² Autorzy mówią o metodzie ówczesnego podsłuchu, który dzielą na trzy systemy: bezpośredni, indukcyjny i akustyczny, a także o formach działalności wywiadowczej, do której zalicza się wywiad z dokumentów, wywiad naukowy, *brainwashing* (pranie mózgów), indoktrynacja i infiltracja¹¹³. Poświęcają wiele uwagi łączności, komunikowaniu się, znakom rozpoznawczym (trzymanie gazety na przykład w prawej ręce, trzymanie cygara, ręka za pasem skórzanym itp.). Mówią także o porze kontaktu, miejscu i częstotliwości kontaktów z informatorem czy agentem. Precyzują kwestie związane z przekazywaniem dokumentów, łączności korespondencyjnej, bezpieczeństwu indywidualnemu, bezpieczeństwu siatki wywiadowczej¹¹⁴.

112 Tamże, s. 45–50.

113 Tamże, s. 53–56.

114 Tamże, s. 57–63.

Interpretacji poddano również działalność polegającą na zwalczaniu wywiadu państw przeciwnika, a więc działalność kontrwywiadowczą. Japończycy określali działalność kontrwywiadowczą mianem „biernej działalności wywiadowczej”. W podręczniku określone zostały zadania kontrwywiadu: badanie aktywności siatki wywiadowczej wraz z informatorami państwa trzeciego, analizowanie form i systemów łączności obcego wywiadu, rozpropagowywanie fałszywych informacji w ramach własnego wywiadu oraz kamuflowanie jego działalności, wykorzystywanie wiedzy na temat *modus operandi* siatek wywiadowczych w państwach trzecich, inwigilowanie własnych obywateli podejrzewanych o działalność wywiadowczą, aresztowanie i ujawnianie oficerów i agentów obcych wywiadów. Kontrwywiad autorzy definiują jako ochronę państwa w sposób tajny. Odwołują się do maksym Konfucjusza mówiących o tajnej działalności ochrony państwa. Zwracają także uwagę, że w walce z nieprzyjacielem nie wystarczy tylko kontrwywiad, ale potrzebna jest także ochrona tajemnicy w dziedzinie dyplomacji, przemysłu, handlu itp. Opisują pokrótce metody pracy kontrwywiadowczej, które w swoim założeniu mają na celu wykrycie organizacji wywiadowczej przez organa porządkowe, w tym z inspiracji kontrwywiadu. Jako pierwszą z metod wskazano donos, a w dalszej kolejności umieszczenie własnego agenta w siatce wywiadowczej przeciwnika i śledztwo oraz cenzurę jako metody walki z wywiadem państwa trzeciego¹¹⁵.

W tej części podręcznika autorzy skupili się na formach tworzenia informacji, kontroli informacji, wojnie psychologicznej, którą uważają za jedną z najstarszych metod kontrwywiadowczych. Angielski komercjalizm i idee komunistyczne wg nich to składniki ówczesnej wojny psychologicznej. W dalszej części omawiają cele i zadania wojny psychologicznej. Poświęcają także uwagę informacji wojny psychologicznej, organizacji ośrodków wojny psychologicznej, specjalistach do prowadzenia tego typu wojny, którego definiują jako naukowca i zarazem polityka. Wyjaśniają termin „mózg wojny psychologicznej”, który oznacza państwowych specjalistów – planistów mających za zadanie kształtowanie polityki państwa zgodnie z wymogami wojny psychologicznej. Wojnę psychologiczną określają jako dziedzinę nauki, która posiada swoją własną metodologię, określającą celową

115 Tamże, s. 65–66.

działalność człowieka, wymagającą nakreślenia jej celów¹¹⁶. Nazywają także przedmiot wojny psychologicznej jako związki z: organami wywiadowczymi, polityką, partiami politycznymi, organami informacji publicznej oraz pozostałymi organami wykonawczymi. Określają strukturę wojny psychologicznej, na którą składały się: cel, analiza informacji, tworzenie planu wojny psychologicznej, koordynacja polityki wojny psychologicznej. Określają też efekty wojny psychologicznej¹¹⁷. W dalszej części pochyłają się nad przekazywaniem informacji: jego formom, metodom i personełowi. Jedną z form przekazu jest przekazywanie masowe, które określają jako oferowanie przy użyciu metod stosowanych do osiągnięcia celów politycznych wypracowanego symbolu określonym masom społeczeństwa i wyperswadowaniu tym masom konieczności przyjęcia określonej postawy. Omawiają także fenomen propagandy, jako jednej z metod przekazu masowego, a także *Public Relation* i ogłoszenia. Dodają, że oddziaływanie propagandowe było wykorzystywane na masową skalę głównie przez Stany Zjednoczone, Związek Radziecki i Anglię.

Ostatnią część recenzowanego podręcznika autorzy poświęcają nauce o administrowaniu informacją. Znajdziemy w nim treści dotyczące form administrowania informacją za pomocą systemu kartotekowego, maszynowego i elektronicznego. Japończycy zwracają uwagę na fakt i potrzebę zarządzania informacją, które podzielono na dwa zadania. Zadanie pierwsze polega na daniu gwarancji ochrony zebranych dotąd informacji, zaś zadanie drugie ma na celu stałe podnoszenie wartości przechowywanej informacji i utrzymanie permanentnej gotowości do przedkładania zebranych materiałów organom rządowym. Dokonują podziału obiektów administrowania informacją, gdzie mianem obiektu określają wszelką informację sporządzoną przez organy informacyjne lub będącą w posiadaniu tych organów informację pisemną, ustną itp. Informacja pisemna to informacja w formie zapisu, bez względu na jego postać i charakter i bez rozróżnienia na formę, tj. materiały pisane, kopiowane, fiszki, rysunki, malarstwo, rzeźba, zapisy muzyki lub głosowe, filmy wywołane, odbitki, w tym naświetlone, wszelkiego rodzaju kompozycje. Informacją określają wszelką wiedzę przekazaną ustnie lub za pomocą materiałów. Materiały zaś to wszelkie

116 Przewidywanie efektów wojny wytworzyło swoje zasady i teorie naukowe, które w mojej ocenie stanowiły o jej interdyscyplinarności.

117 *Podręcznik pracownika wywiadu*, s. 67–80.

rodzaju zapisy zawierające produkty lub substancje posiadające informację. Określają także produkty i substancje jako wszelkie ciała fizyczne, na których można utrwalić informację, z wyłączeniem pisma. W dalszej kolejności opisują kwestie wydajności w administrowaniu informacją, systemy administrowania informacją oraz omawiają zasady organizacyjne administrowania informacją. Przywołują konieczność powołania organów mających za zadanie kontrolę, analizę i administrację informacją. W książce zwrócono uwagę na konieczność powołania działów: administracyjnego, indeksu informacji, archiwalnego i mikrofilmów. Poświęcono także uwagę personelowi administrującemu informacją, określono najważniejsze cechy, jakimi powinien charakteryzować się pracownik administrujący. Powinien on posiadać: umiejętność kierowania ludźmi, dokładność, skrupulatność, rozsądek, stałość zasad, lojalność, wykształcenie i zapał do pracy, dobry stan zdrowia, bogatą wyobraźnię, cechować się pilnością i wytrwałością, inteligencją, zdolnością oceny, mieć wiedzę o kartotece, pamięć, ciekawość, subordynację, cierpliwość, poczucie humoru, umiejętność pracy w zespole¹¹⁸. Autorzy określili także funkcje w administrowaniu informacją. Jedną z nich był zapis, który stanowi o legitymacji informacji. Omówili także zasady kontroli miejsca korzystania z informacji (quasi-kancelarie tajne, z jakimi mamy dzisiaj do czynienia) oraz obieg informacji. Za ważne uznali prowadzenie czynności analitycznych, polegających na wyodrębnieniu poszczególnych elementów zawartych w informacji, ich usystematyzowaniu, wydobyciu z nich obiektywnej prawdy. Powyższemu winna służyć analiza tematyczna, polegająca na tematycznym podziale zdobytych informacji; działania te stanowiły podstawę działalności kartoteki organów informacyjnych. W podręczniku podkreślono, by zwracać uwagę w prowadzeniu analizy tematycznej na to, czy dana informacja wnosi coś nowego do sprawy, wzbudza zainteresowanie w chwili obecnej lub może wzbudzać zainteresowanie w przyszłości oraz z punktu widzenia organu, czy posiada wartość poznawczą aktualną lub potencjalną. W kontekście analizy jednostkowej zauważono zasadę, której miały hołdować wszystkie wywiady państw trzecich, mianowicie: „człowiek jest nieważny jako człowiek – ważna jest jego pozycja i postępowanie”. Świadczy to dobitnie o tym, iż w wywiadzie liczy się jedynie działalność człowieka. Odniesiono się do

118 Nasuwa się w tym miejscu refleksja, dotycząca rozważań i toczonych sporów, czy Józef Piłsudski spełniał warunki, by zostać agentem japońskiego wywiadu.

czynności, jakie należy podjąć przy analizowaniu organizacji i analizowaniu obiektów materialnych. W jakim celu i jak winno się prowadzić indeks informacji, czyli miejsce, gdzie znajduje się dana informacja, z podziałem na indeks bezpośredni i pośredni. Omówiono zasady prowadzenia klasyfikacji informacji, będącej wiedzą, która z kolei musi być ewidencjonowana w całości do czasu, do kiedy pozostaje w zainteresowaniu organów wywiadowczych, oraz zwrócono uwagę na potrzebę klasyfikowania informacji w sposób zaczerpnięty z nauki – naukowej. W tym celu należało tworzyć tabele klasyfikacyjne zainteresowań operacyjnych. Podano też podstawy klasyfikacji informacji. Klasyfikacje podzielono na dwa rodzaje: pierwszoplanową i drugoplanową, czyli porównawczą. Informacje z kolei podzielono i określano mianem „sprawy”. Za pomocą tej terminologii określano problem wchodzący w skład jakiegoś tematu głównego. Pod pojęciem prowadzenia sprawy rozumiano operowanie dokumentami dotyczącymi jakiegoś problemu. Podjęto się też omówienia materiałów „tajnych”, zgodnie z ówczesnie obowiązującą w Japonii nomenklaturą. Ówczesna klasyfikacja tajnych informacji wyglądała następująco:

- informacje ściśle tajne – A – tym mianem określano informacje najwyższej rangi, których przeciek poza obręb osób zainteresowanych mógł zagrażać interesom państwowym,
- informacje tajne – B – informacje drugiego stopnia ważności, które w przypadku przecieku poza obręb osób zainteresowanych mogły zaszkodzić w poważnej mierze interesom i prestiżowi państwa lub też okazać się niezwykle pożyteczne dla innego państwa,
- informacje poufne – C – informacje trzeciego stopnia ważności, które w przypadku przecieku poza obręb osób zainteresowanych mogą narażać na szkodę interesy i prestiż państwa lub mogą być przydatne dla innego państwa,
- informacje „Do użytku wewnętrznego” – D – informacje czwartego stopnia ważności, które nie powinny wychodzić poza obręb danej instytucji¹¹⁹.

Autorzy omówili także zasady utrzymywania tajemnicy, podnoszenia i obniżania stopni tajności informacji. Odnieśli się również do eliminacji stopnia klasyfikacji informacji. Przyjęli w tym zakresie również cenzus czasowy, czyli z upływem czasu niektóre informacje, ich klauzule stają się

119 *Podręcznik pracownika wywiadu*, s. 116.

niższymi, a dzieje się to niejako z automatu. W kontekście ochrony informacji autorzy ustosunkowali się do reglamentowania dostępu do informacji. Stwierdzili, że dostęp do niej powinni posiadać ludzie upoważnieni przez szefa danego organu lub jego pełnomocnika, nawet jeśli sami są pracownikami tego organu. Niedopuszczalne jest, by dostęp do informacji posiadali nieupoważnieni przełożeni osoby, w której posiadaniu jest klauzulowana informacja. Jako aksjomat przyjęli, że na temat tajnej informacji zabraniano mówić w gronie osób nieuprawnionych; nie wolno było pokazywać tego typu informacji osobom nieuprawnionym. W dalszych akapitach podali zasady przekazywania tajnej informacji, a także procedury związane z utratą, zagubieniem i przeciekiem informacji. W takich sytuacjach należało zawiadomić szefa danego organu, który niezwłocznie przysłał wiadomość organowi będącemu autorem informacji. Konieczne było też przeprowadzenie śledztwa w sprawie jej utraty lub wycieku. Pracownicy operujący materiałami tajnymi winni numerować strony informacji, wtedy kiedy posiadają ją w formie epistolarnej, oraz zaopatrzyć w symbol klasyfikacyjny, umieszczony na stronie zewnętrznej. Jest to swoistego rodzaju instrukcja opisu „teczki”. Pozostałe materiały, w tym mapy, winne zostać oznakowane w taki sposób, by oznakowanie to nie miało wpływu na ich czytelność. Ważną kwestią było także wysyłanie i odbieranie materiałów niejawnych. Określono, że przy ich wysyłaniu, oprócz adresata, podaje się ich stopień tajności, co odnotowuje się na karcie rejestracyjnej, i pieczętuje przesyłkę. W przypadku informacji A i B wysyłało się je w nieprzeźroczystej podwójnej kopercie; robił to samodzielnie pracownik odpowiedzialny za te materiały. Informacje A i B owijało się dodatkowo w papier i pieczętowało. Na kopercie wewnętrznej podawało się symbol klasyfikacyjny i nazwę adresata i ponownie się ją pieczętowało. Na kopercie zewnętrznej dołączało się poświadczenie odbioru. Dbano także o pewien szczegół: by przy wkładaniu jednej koperty w drugą napisy na zewnętrznej kopercie nie stykały się z częścią wewnętrzną koperty zewnętrznej. Co równie istotne, Japończycy ekspediowali materiały B i D w taki sam sposób, jak materiały oznaczone klauzulą A i B. Różnica dotyczyła informacji D, które przysyłano w kopertach bez oznaczenia symboliką klasyfikacyjną, nie wymagano także poświadczenia odbioru. Zalecano, by materiały „ściśle tajne” były wysyłane przez kuriera, przekazywane podczas bezpośredniego spotkania, pocztą dyplomatyczną, za pomocą systemu łączności opracowanym specjalnie do tego celu lub przy pomocy szyfrów. Przyjęto, że materiały „tajne”

na terenie Japonii wysyłane będą w ten sam sposób, co materiały kategorii A. Przesyłanie informacji poza granice Japonii mogło się odbywać w sposób wyżej wymieniony, czyli tak jak materiały A, ale także za pomocą poczty kapitańskiej na statku lub samolotów japońskich; wówczas taka informacja miała charakter przesyłki poleconej. Materiały „poufne” i „do użytku wewnętrznego”, czyli C i D, na terenie Japonii wysyłało się metodą przyjętą dla przesyłek wartościowych. Przesyłanie za granicę odbywało się identycznie, jak materiałów kategorii A i B. W podręczniku zwrócono uwagę, że wszystkie dokumenty klauzulowane muszą być pakowane przez upoważnionego do tego pracownika, a dostęp do nich innych pracowników jest niedopuszczalny. Co istotne, określono także i nakazano, by pracownik otwierający przesyłkę klauzulowaną natychmiast odnotowywał ten fakt w karcie rejestracyjnej, gdzie podawał nazwę otrzymanego materiału i czas jego otwarcia.

Powyższe procedury jak na ówczesne czasy były dość precyzyjne. Czy Japończycy wzorowali się na systemie dostępu reglamentowania i obiegu informacji niejawnych na jakimś państwie trzecim – trudno jednoznacznie stwierdzić. Należy jednak przyznać, że stosowane zabezpieczenia są zbieżne z obowiązującą i dzisiaj w Polsce *Ustawą o ochronie informacji niejawnych*. Wspominałem wcześniej, że zdobyte informacje, pogrupowane, winne być po ich wykorzystaniu w odpowiedni sposób archiwizowane i przechowywane. Archiwum – taką nazwą określali Japończycy miejsce przechowywania materiałów niebędących aktualnie w użyciu. Materiały powinno się przechowywać według następujących reguł. Ścisłe tajne należało bezwzględnie zabezpieczyć przed zjawiskami atmosferycznymi, kradzieżą; miały być przechowywane w miejscach ściśle dla tego celu przeznaczonych. Materiały oznaczone klauzulą „tajne i poufne” były przechowywane w sposób ustalony przez szefa organu, o ile nie były przechowywane w taki sam sposób, jak materiały kategorii A, czyli „ściśle tajne”. Japończycy stwierdzili także, że materiały przeznaczone do użytku wewnętrznego winne być przechowywane, co do zasady, w sposób podobny, jak materiały B i C, czyli „tajne i poufne”. Co równie interesujące, odnieśli się do maszynowego systemu dokumentowania, systemu kart perforowanych i mikrosortowania informacji. W końcowych akapitach autorzy zwracają uwagę na postęp w dziedzinie informatyzacji na świecie oraz na jego przydatność w pracy służb specjalnych i archiwizacji dokumentów (maszyny liczące). Mając na uwadze konwencję podręcznika, odstąpili jednak od omówienia zasad

działania nowych technologii i obsługi ich urządzeń, co – jak podkreślili – wymagałoby specjalistycznych wiadomości, a to przekraczało ówczesne możliwości i miało się z celem opracowania¹²⁰.

120 W moim odczuciu brak tych informacji to niepowetowana strata. Wielka szkoda, że informacji tych nie podano chociażby w formie hasłowej. Być może zrobiono to celowo, by w wypadku przejęcia *Podręcznika...* (co miało miejsce) wywiad państwa trzeciego nie mógł ustalić stanu wiedzy Japonii w obszarze informatyzacji. Być może Japończycy w tamtych czasach takowej wiedzy nie posiadali? Postawiłem tu celowo znak zapytania, by pobudzić fantazję czytelnika co do stanu wiedzy ówczesnego świata o informatyzacji, bez której w dzisiejszych czasach trudno byłoby funkcjonować.

Rozdział VI

Działalność polskich placówek dyplomatycznych na terenie Japonii na przykładzie rezydentury „Wiśnia”

Działalność wywiadu PRL i jego aktywność w Japonii została zgromadzona w kilkudziesięciu tomach akt. Eksploracja naukowa tego materiału miała za cel przewodni ukazanie obszarów działalności na tym kierunku, tj. aktywności służb specjalnych PRL, ich obszarów wywiadowczych oraz sposobów pozyskiwania przez nie informacji. Nadto jej celem było ukazanie funkcjonowania aparatu wywiadowczego ówczesnej Polski i zakresu aktywności wywiadowczej oraz kontrwywiadowczej na kierunku japońskim.

Analizie poddano lata 70. i 80. XX wieku. Okres ten został wybrany celowo, ponieważ był to czas wielu zmian na arenie politycznej i geopolitycznej w Europie i na świecie. Polska Rzeczpospolita Ludowa (PRL) była częścią zimnej wojny pomiędzy Zachodem a Związkiem Radzieckim. Niejednokrotnie stawała się narzędziem w rękach Moskwy, o czym świadczą dokumenty źródłowe. Wynika z nich m.in., że organy ZSSR ściśle współpracowały z peerelowskimi służbami specjalnymi. Analiza w tym zakresie została celowo skoncentrowana na latach, które nie są odległe, co czyni opracowanie jeszcze bliższe pamięci historycznej obecnego pokolenia Polaków.

Eksploracji naukowej poddano materiały zgromadzone w IPN pod kryptonimem „Wiśnia” – rezydentura służb wywiadowczych w Tokio w Japonii¹²¹. W opracowaniu przedstawiam tylko jej wybrane elementy.

Poniżej zostaną przedstawione wybrane plany pracy rezydentury (w latach 1977–1990), a także poddana analizie praca rezydentury (w okresie 1.09.1980–31.08.1982) oraz treść sprawozdań pracy „Wiśni” (w latach 1975–1977).

121 Sygn. archiwalna: IPN BU 003171/109.

Rezydent Ambasady PRL w Tokio miał obowiązek raportowania do Warszawy informacji i sprawozdań z pracy. Sprawozdania te były opatrzone klauzulą „tajne”. Obowiązek ten wynikał m.in. z Zarządzenia Nr 1 MSZ z dnia 8.03.1977 roku.

W 1977 roku sporządzono *Sprawozdanie z działalności rezydentury krypt. „Wiśnia”/klasa „B” w Tokio za okres od 01.08.1975 do 30.04.1977 roku*. Był to okres, w którym doszło do zmiany na stanowisku kierownika rezydentury. Rezydent „Sadka” przekazał kierowanie rezydentowi „Brun”. Dokument odnosił się m.in. do atmosfery panującej w placówce, która była oceniana jako dobra.

Ocenie podlegała także współpraca rezydenta z gospodarzem oraz jego współpraca z kierownikiem BRH i spółki polsko-japońskiej „Agropol”. Jej poziom określono jako poprawny. Podkreślono natomiast, że współpraca rezydenta z przedstawicielem Zarządu II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego (rezydentura wojskowa została utworzona pod koniec 1975 r.) układa się bez zarzutu. Zwraca się uwagę na sytuację operacyjną, która w ocenie rezydenta uległa pogorszeniu. Winy dopatrywano się w działaniach CIA, która wykazywała bardzo aktywną i ofensywną aktywność, cechującą się licznymi prowokacjami, których realizacja miała wpływać na pogorszenie atmosfery i wywoływać klimat szpiegomanii. Aktywność CIA powodowała w ocenie rezydenta obniżenie poziomu zaufania, w szczególności do placówek dyplomatycznych ZSSR oraz państw socjalistycznych, co z kolei przekładało się na poziom pracy operacyjnej, który w tym okresie uległ pogorszeniu.

Rezydent zwraca uwagę na fakt publikacji w periodyku wydawanym przez komunistyczną Partię Japonii „Akahata” listy pracowników CIA. Akcja ta została odebrana jako nieudana prowokacja amerykańsko-japońska w Tokio z korespondentem radzieckim Aleksandrem Maczekinem, oficerem GRU (Główny Zarząd Wywiadowczy Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej).

Rezydent odnosi się także do incydentu z samolotem MIG-25, pilotowanym przez Wiktora Balenko, w wyniku której ujawniono nielegalną siatkę szpiegowską GRU w Japonii, tj. Waldemara Gottlieba i Williama Drew.

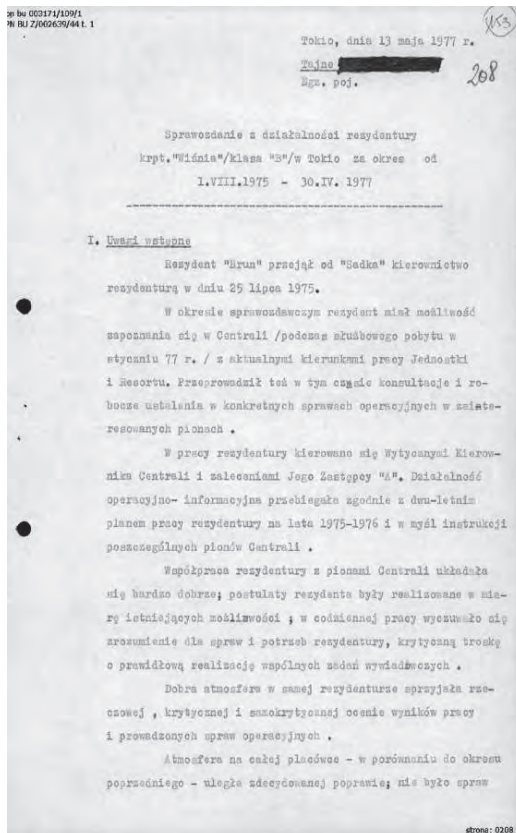
Faktem, na który zwraca uwagę rezydent, było opublikowanie w tygodniku „Far Eastern Economic Review” listy pracowników KGB i GRU na terenie całej Azji oraz jednego z pracowników rezydentury – drugiego

sekretarza Yuria Totrowa. Interesująca była forma dostarczenia tego artykułu do rezydenta: w specjalnej kopercie nadanej bezimiennie przez pocztę japońską. Natomiast w literackim piśmie japońskim ukazał się artykuł dotyczący pierwszego sekretarza Ambasady PRL w Tokio, pracownika Zarządu II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, który został w PRL skazany za zdradę i szpiegostwo – Jerzego Bryna. Co znamienne, dezercja, do której doszło w Wiedniu, nie znalazła odniesienia w prasie japońskiej. Rezydent zwraca uwagę na fakt, iż dokonywane były próby werbowania pracowników rezydentury, ale zostały one zneutralizowane. Stwierdzono natomiast, że ambasada pozostawała pod stałą obserwacją kontrwywiadu japońskiego: stały punkt obserwacyjny, podsłuchy telefoniczne, doniesienia pracowników japońskich, co również zostało ustalone i było monitorowane. Nie odnotowano natomiast obserwacji towarzyszącej. Stwierdzono, że pod silną obserwacją znajdują się tylko placówki ZSSR, Czechosłowacji i Kuby.

Warte podkreślenia jest to, iż podejrzewano, że ambasada jest poddawana permanentnemu napromieniowaniu przy pomocy nierozpoznanych środków technicznych promieniowaniem ultradźwiękowym lub elektromagnetycznym (Sic!).

W dokumencie odnoszono się także do wizyty w Japonii pierwszego sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka, a także działalności operacyjnej w obszarze naukowo-technicznym i politycznym oraz zwrócono uwagę na objęcie kontrwywiadowczym zabezpieczeniem polskich marynarzy. Co istotne, w okresie sprawozdawczym stan osobowy rezydentury liczył trzy osoby. Byli to: rezydent „Braun”, pracownik zewnętrzny „Wityński” i pracownik kontraktowy „T. Nowak”. Rezydentura wypracowała i przesłała w opinionowanym okresie: 120 depesz informacyjnych, 30 dokumentów wywiadowczych, 50 notatek informacyjnych, 1 opracowanie operacyjno-kontrwywiadowcze, 4 sprawy wstępne naprowadzeniowe, 3 sprawy tematyczne, 8 naprowadzeń operacyjnych. Zgodnie z obowiązującymi instrukcjami sprawozdanie zawiera skrótowy opis prowadzonych działań z kontaktami operacyjnymi, spraw operacyjnych, spraw tematycznych, działalności informacyjnej oraz obiektów zainteresowania.

Poniżej zamieszczam skan pierwszej strony omówionego powyżej sprawozdania:

Kolejne sprawozdanie, za rok 1978, przesłał ambasador Stefan Perkowicz, który także był zobowiązany przysyłać tego typu dokumenty do gabinetu ministra oraz Departamentu Kadr i Szkolenia Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Sprawozdanie zawierało m.in. informacje na temat podziału obowiązków służbowych pomiędzy kadrą placówki oraz uwagi dotyczące struktury zatrudnienia. Oceniany był także stosunek miejscowych organów władzy (Tokio) do placówki dyplomatycznej (został on oceniony na poziomie – poprawny), a także w zakresie protokolarnym i administracyjnym. Ambasador odniósł się do opieszałości władz Tokio w kwestii dotyczącej prośby o wstrzymanie zabudowy przyległej do ambasady działki. Centrala w Warszawie została poinformowana, że ambasadę wyposażono w kabinę do prowadzenia rozmów poufnych, co niewątpliwie świadczy o randze tej placówki dyplomatycznej. Raportujący zwraca także uwagę na stan techniczny budynku ambasady, który z powodu swojego wieku

nie jest w stanie skutecznie bronić się przed licznymi wstrząsami sejsmicznymi, które nawiedzają Japonię i Tokio. Ambasador sugeruje, by władze w Warszawie podjęły w niedługim czasie decyzję o budowie nowej placówki dyplomatycznej oraz mieszkań dla korpusu dyplomatycznego. Stan kadrowy w okresie raportowania wynosił 14 osób, tj. 1 – ambasador, 4 – pierwszych sekretarzy, 2 – drugich sekretarzy, 1 – radca, 1 – attaché oraz 5 – pracowników pomocniczo-technicznych. Do sprawozdania załączono *Wykaz zmian personalnych w ambasadzie*, który zawierał podział na pracowników etatowych, ryczałtowych (żony dyplomatów na stanowiskach sprzątaczek w ambasadzie), ryczałtowych miejscowych (osoby zatrudnione na stanowiskach: maszynistek, telefonistów, kierowców).

Poniżej zamieszczam omówione powyżej sprawozdanie wraz z załącznikami:

Spis bu 00317/109/1
IPW BUJ 2/002636/44 t. 1

AMBASADA
POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ LUDOWEJ
W TOKIO

Nr 0-6-1-79

Tokio. 23. II. 1979 r.

Kurierem "D" 27 28

Tajne

Egz. Nr 4.

W. Jarecki
Przejdź do content. zgłoszenia
13.02.79

Ministerstwo Spraw Zagranicznych
Dyrektor Departamentu II
Towarzysz Ryszard Fijałkowski
W A R S Z A W A

Dot: sprawozdania organizacyjnego za 1978 rok.

Zgodnie z par. 4 ust. 1 pkt 6 Zarządzenia Nr 1 Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 8 marca 1977 r. przedstawiam poniżej sprawozdanie organizacyjne za 1978 rok.

a/ Struktura organizacyjna Ambasady w Tokio w okresie sprawozdawczym, podobnie jak i podział pracy i czynności poszczególnych pracowników dyplomatycznych i działu administracyjno-finansowego oparte na regulaminie organizacyjnym, obowiązującym od 30.06.1977 r., nie uległy zmianie. Pewne uwagi dotyczące struktury zatrudnienia przesłano za pismem O-6-1 z dnia 19.09.1978 r., skierowanym do Dyrektora Departamentu Kadry i Szkolenia.

b/ W roku 1978 miały miejsce tylko nieznaczne zmiany personalne na placówce, dotyczące w jednym przypadku pracownika etatowego, a w pozostałych pracowników ryczałtowych krajowych i miejscowych; Wykaz zmian personalnych w załączeniu.

c/ Stosunek miejscowych organów władzy do placówki należy ocenić jako poprawny, tak w zakresie spraw administracyjnych jak i protokółarnych. W zasadzie placówki dyplomatyczne

29
w Tokio mają niewiele zagadnień administracyjnych, w rozwiązaniu których potrzebna jest pomoc tutejszych władz. Niemniej wystąpienie Ambasady do tutejszego MSZ w sprawie interwencji dla zatrzymania zabudowy przyległej do Ambasady działki pozostało bez rezultatu i wpływu na rozpoczęcie konstrukcji.

- d/ Przeprowadzona w 1977 roku naprawa zewnętrznych elewacji jednego skrzydła budynku Ambasady i części dachu /zalewanie pęknięć spowodowanych wstrząsami/ przez firmę miejscową oraz remont budynku wykonany przez ekipę krajową w IV kwartale 1977 r. i w I kwartale 1978 r. - wpłynęły na ogólną poprawę stanu budynku, który obecnie prezentuje się schludnie i czysto. Zdecydowanej poprawie uległy warunki zabezpieczenia przed penetracją z zewnątrz, gdyż Ambasada została wyposażona w kabinę do prowadzenia rozmów poufnych. Powyższe prace remontowe oraz dostawy w latach 1976 i 1977 mebli i wyposażenia dla placówki, zdecydowanie polepszyły warunki pracy, podniosły standard mieszkań i stworzyły możliwości recepcyjne w części reprezentacyjnej Ambasady. Biorąc pod uwagę uwarunkowania wypływające ze struktury i rozkładu pomieszczeń w budynku osiągnięto maksymalne rezultaty. Należy jednak przewidywać, że utrzymanie budynku w należytym stanie nastręczać będzie wiele kłopotów technicznych, gdyż zbudowany w 1964 roku dom, jest w warunkach tokijskich /aktywna strefa sejsmiczna/ budynkiem starym i słabym, co wykazała przeprowadzona w 1978 roku ekspertyza techniczna. Budynek nie odpowiada obecnym normom antywstrząsowym. Pod koniec IV kwartału 1978 r. wykryto, że umiejscowiony pod kotłownią betonowy zbiornik na wodę pitną uległ uszkodzeniom /pęknięcia ścian skutkiem wstrząsów/, w związku z czym zaistniała konieczność wyłączenia go z eksploatacji,

188
210

i japońskie służby specjalne oraz jednostki wojskowe były postawione w stan podwyższonej gotowości bojowej , co wiązało się się również z zagrożeniem bezpieczeństwa z powodu wzmożonych aktów terrorystycznych / 50- lecie cesarza /.

W grudniu 76 r. opublikowano artykuł w tygodniku "Far Eastern Economic Review " ujawniający pracowników KGB i GRU na terenie całej Azji, w tym jednego pracownika tut. rezydentury PR / II sekretarz Yuri Totrow / . W marcu br. waszyscy radcowie polityczni w ambasadach KS , łącznie ze mną , otrzymali ten artykuł w specjalnych kopertach, nadanych bezimiennie przez pocztę, co zostało ocenione jako forma ostrzeżenia przed kontaktowaniem się z tym pracownikiem Ambasady ZSRR, który nie został odwołany / nie żądał MSZ / , a należy do niezwykle aktywnych w korpusie KS i w Klubie Prasy Zagranicznej .

W marcu br. ukazał się artykuł w literackim piśmie japońskim , przypominający sprawę Jerzego Bryna, b. I sekretarza Ambasady PRL w Tokio , pracownika Zarządu II Szt. Gen. W.P. , skazanego w Polsce za zdradę i szpiegostwo .

Natomiast dezercja K. w czerwcu 1976 r. w Wiedniu nie odbiła się na działalności operacyjnej i sytuacji w rezydenturze . Nie została odnotowana w prasie japońskiej .

Dwie próby werbunku naszych obywateli / w tym pracownika rezydentury / zostały wcześniej ustalone i we właściwy sposób storpedowane .

Nasza Ambasada była nadal pod stałą obserwacją KW japońskiego / stały punkt obserwacyjny , podsłuch telefoniczny, doniesienia pracowników japońskich, co zostało przez nas ustalone , ale inwigilacja nie miała charakteru totalnego , złośliwego czy też wyraźnie prowokacyjnego . Obserwacji zewnętrznej - ruchomej za pracownikami placówek nie odnotowaliśmy . /Pod silną obserwacją znajdują się tylko placówki ZSRR, Czechosłowacji i Kuby ./

Tokio, dnia 12.II.1979r.

W y k a z

urlopów wykorzystanych w 1978r. oraz urlopów
zaległych na dzień 31.XII.1978r. pracowników

Ambasady PRL w Tokio.

Lp.	Nazwisko i imię	Stanowisko	Urlopy wyk. dni		Urlopy zaległe na 31.XII.78r. dni	Uwagi
			w Kraju	w Japoni		
1.	Stefan PERKOWICZ	Ambasador	50	-	-	
2.	Stefan SZYMZYKIEWICZ	Radca	-	8	22	
3.	Marcin BOROWIEC	I Sekretarz	-	-	52	
4.	Tadeusz WOJNAROWSKI	I Sekretarz	-	-	28	
5.	Mirosław KOWALCZYK	I Sekretarz	-	6	30	
6.	Roman KOJDER	I Sekretarz	36	-	-	
7.	Jerzy PIOTROWSKI	II Sekretarz	-	-	26	
8.	Jan SOCHA	II Sekretarz	-	-	37	
9.	Jan MEYNARSKI	Attache	-	-	26	
10.	Władysław KULIGOWSKI	Woźny-rzem.	-	-	-	
11.	Alina KOJDER	prac.rycz.	37	-	-	
12.	Stefania SOCHA	-"- -"	-	-	30	
13.	Zofia MEYNARSKA	-"- -"	-	-	26	
14.	Maria KULIGOWSKA	-"- -"	-	-	-	

II Sekretarz Ambasady

Jan Socha

JS/ss

Tokio, dnia 12.II.1979r.

W y k a z

zmian personalnych w Ambasadzie PRI, w Tokio w 1978 roku.

I. Pracownicy etatowi.

1. Ob. Jan Wlazło /woźny-intendent/ wyleciał z Tokio z żoną w dniu 15.X.1978r.
2. Ob. Władysław Kuligowski /woźny-rzemieślnik/ - przyleciał do Tokio na miejsce Ob. J.Wlazły w dniu 6.X.1978r. /razem z rodziną - żoną Marią, oraz synami Piotrem i Sławomirem/.

II. Pracownicy ryczałtowi.

1. Ob.Wanda Wlazło pełniła obowiązki sprzątaczk w Ambasadzie do dnia 15.X.1978r.
2. Ob.Maria Kuligowska przyjęła obowiązki sprzątaczk od dnia 16.X.1978r.

Innych zmian personalnych wśród pracowników krajowych etatowych i ryczałtowych nie było.

III. Pracownicy ryczałtowi miejscowi.

1. Kierowca Kazuo Kimura został zwolniony z pracy z dniem 24.VIII.1978r. /cl.432 z dnia 31.VIII.78r./
2. Kierowca Minoru Nakamura - zatrudniony na miejsce K.Kimury od dnia 28.VIII.1978r. /cl.1997 z dnia 23.XI.78 z D.K. MSZ/.
3. Telefonistka A.Obayashi - zwolniła się na własną prośbę z dniem 30.VI.1978r., a na jej miejsce została awansowana maszynistka M.Ikeda /cl.312 z dnia 28.VI.1978r./
4. Maszynistka Etsuko Asao - przyjęta do pracy w dniu 3.VII.1978r. /cl.1420 z dnia 23.VIII.78r. - z D.K. MSZ/, zwolniła się na własną prośbę z powodu wyjścia za mąż z dniem 31.XII.1978r.
5. Maszynistka Ikuko Ando - zatrudniona w Ambasadzie od dnia 4.I.1979r. na miejsce E.Asao /cl.18 z dnia 11.I.1979

JS/ss

II Sekretarz Ambasady

Jan Socha

Kolejnymi dokumentami były tajne *Oceny pracy rezydentur*. Ocenę pracy rezydentury grupy B w Tokio, kierowanej przez rezydenta „Bruna”, za okres 10.07.1975–20.06.1977 roku, sporządził płk Jerzy Kozera. Był to szczegółowy dokument, który zawierał ocenę realizacji zadań zleczanych przez poszczególne pion Centrali, w tym wypadku pion: G, K, F, J, L, O. Kolejność pionów była podawana według przyjętej taksonomii – hierarchii ważności. Opisywano stan agentury, kontakty informacyjne i sprawy operacyjne, z podaniem kryptonimów prowadzących. Stwierdzano i oceniano ilość rozpracowanych obiektów (brak werbunku agentury, pozyskano jeden kontakt operacyjny). Rezydentura rozpoczęła siedem nowych spraw wstępnych. Stwierdzono, że rezydentura prowadziła cztery sprawy tematyczne, w tym trzy z poprzedniego okresu sprawozdawczego.

Dokument zawierał ocenę sporządzaną przez każdy z wymienionych pionów. Pion K – oceniając – stwierdził m.in., że rezydentura nadesłała łącznie 106 informacji wywiadowczych, z których 4 były ocenione jako bardzo wartościowe, 44 jako wartościowe, 50 o ograniczonej wartości, 5 niepodlegających ocenie i 3 bezwartościowe. Liczby te były ujmowane w zestawieniu procentowym. I tak np. bezwartościowych notatek było 2,8 proc. Podobnej ocenie poddawano informacje, które były wykorzystane przez kierownictwo partyjno-rządowe i Wydział Komitetu Centralnego (17 notatek), kierownictwo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Obrony Narodowej i bratnie służby (35 notatek), inne jednostki Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Wydziały Departamentu I (14 notatek). Jako najbardziej wartościowe oceniono notatki o stosunkach chińsko-japońskich, sytuacji w Chińskiej Republice Ludowej, polityki zagranicznej Japonii i amerykańskich ocen sytuacji w Polsce. Odnotowano niedosyt informacji dotyczących polityki Japonii wobec ZSSR i innych krajów socjalistycznych, polityki zagranicznej USA wobec Chin i Dalekiego Wschodu. Oceniano i podawano liczbę informacji pochodzących od poszczególnych kontaktów agenturalnych. Podobnej oceny dokonywał Pion G. Podsumowując prace rezydentury, stwierdzono, że powinno się zintensyfikować działania na kierunku agenturalno-informacyjnym. Pion F ocenił pracę rezydenta na poziomie słabym i wyznaczył kierunek polegający na pozyskiwaniu agentury w sposób bardziej ofensywny. W przypadku Pionu J zwrócono uwagę na konieczność zintensyfikowania działań na kierunku pozyskiwania naprowadzeń operacyjnych. W zakresie Pionu L zawarto ocenę nie w pełni zadowalającą.

Odniesiono się do uzyskiwania informacji, które to działania określono jako niesystematyczne. Działania te w konsekwencji doprowadziły do niezrealizowania zadań postawionych w instrukcjach – L/1, L/2 z 1976 roku. Ocenę wystawił również Pion O. Oceniał on działalność na poziomie wysokim, zwracając uwagę na przydatność przekazanych informacji, szczególnie w obszarze nowości elektronicznych i działalności agend policyjnych. W Pionie S – odpowiedzialnym za kwestie finansowe – nie odnotowano zastrzeżeń do tego obszaru pracy rezydentury.

Poniżej zamieszczam skan dokumentacji omówionej oceny pracy rezydentury:

Ipi bu 003171/109/1
IPN BU Z/002639/44 t. 1

Warszawa, dnia 7 lipca 1977 r. 231

T A J N E
Egz. pojedynczy

OCENA PRACY

Rezydentury grupy B w Tokio kierowanej przez Rezydenta BRUN za okres od 10.VII. 1975 r. do 20.VI.1977 r.

[Signature] Dyrektor
Biura Dokumentacji MSW

Rezydentura pracowała w oparciu o plan pracy obejmujący lata 1975 – 1976. Plan obejmował zadania następujących pionów Centrali: G,K,F,J,L,O /podano kolejność wg hierarchii ważności/.

1. Stan agencji, kontaktów informacyjnych i spraw operacyjnych:

	Przejętych przez Rezydenta w chwili obejmowania kierownictwa Rezydenturą	Obecnie
Agencja	2 1. Etylen - G/B od 10.X.1973 r. 2. Suzuki - G/B od 13.XI.1974 r.	2 1. Etylen - G/B /na kontakcie Wityrskie go/ 2. Suzuki - G/B /na kontakcie Wityrskie go/
Kont. Inform.	1 1. Tenno - F od 6.IX.1974 r.	2 1. Tenno - F /na kontakcie Bruna/ 2. Olaf - F /na kontakcie Bruna/Olan/
Sprawy wstępne	5 1. Olaf - F 2. Ed - F 3. Monika - G/E 4. Nap - G 5. West - G	7 pozyskany w charakterze KI przez Bruna archiwum archiwum zrezygnowano z prowadzenia sprawy archiwum

		1. Epir - J - prowadzi Nowak 2. Oklask - J - prowadzi Nowak 3. Kobayashi - J - prowadzi Nowak 4. Keno - G/B - prowadzi Nowak 5. Gen - G/C - prowadzi Nowak 6. Filar - G/E - prowadzi Wityński 7. Tartarin - G/E - prowadzi Nowak
Sprawy tematyczne	3 1. Modernizacja I - G/C 2. Modernizacja II - G/C 3. Proliza - G/B	4 1. Modernizacja I - G/C 2. Modernizacja II - G/C 3. Proliza - G/B 4. Police - G/B

Rozpracowań obiektowych rezydentura nie prowadziła.

Z powyższego zestawienia wynika, że Rezydentura:

- nie dokonała werbunku agentury;
- pozyskała 1 kontakt informacyjny.

Z przejętych do prowadzenia 5 spraw wstępnych /naprowadzeń/ pozyskany został 1 kontakt informacyjny, natomiast 4 sprawy zaniechano.

Założono 7 nowych spraw wstępnych, z których 6 traktowanych jest jako naprowadzenia operacyjne /celem spr.wstępnej Epir - J jest rozpracowanie/.

Rezydentura aktualnie prowadzi 4 sprawy tematyczne /G/ w tym 3 z poprzedniego okresu.

II. Praca informacyjna

Ocena Planu K

1. Ogółem rezydentura nadesłała 106 informacji wywiadowczych, w tym:

- bardzo wartościowych 4 - 3,8 %
- wartościowych 44 - 41,5 %
- o ograniczonej wartości 50 - 47,1 %
- nie ocenianych 5 - 4,7 %
- bezwartościowych 3 - 2,8 %.

1155
233

2. Wykorzystanie informacji przez pion K:

- Kierownictwa Partyjno-Rządowe i Wydz.KC 17 - 16,5 %
- Kierownictwo MSW, MSZ, MON oraz
bratnie służby 35 - 30,0 %
- inne jednostki MSW i Wydziały Dep.I 14 - 12,3 %.

3. Najbardziej wartościowe opracowania dla Kierownictwa Partyjno-Rządowego oparte całkowicie na materiałach z rezydentury dotyczyły:

- stosunków chińsko-japońskich;
- sytuacji w ChRL;
- polityki zagranicznej Japonii;
- amerykańskich ocen sytuacji w Polsce.

4. Według oceny pionu K w materiałach z rezydentury przeważała zdecydowanie tematyka dotycząca:

- wewnętrznej sytuacji w Japonii;
- sytuacji wewnętrznej w ChRL;
- stosunków japońsko-chińskich;
- stosunków japońsko-amerykańskich.

Natomiast znacznie mniej było informacji odnośnie:

- polityki Japonii wobec ZSRR i innych KS /nie biorąc pod uwagę sprawy pilota Bielenko/;
- koncepcji w polityce zagranicznej USA wobec ChRL i Dalekiego Wschodu.

5. Ocena źródeł informacji.

Najwięcej informacji pochodziło od:

- KI - "TENNO" /F/,
- KI - "OLAF" /F/,
- KO - "VINCENT" /F/.

Pion K wykorzystał tylko 2 informacje agenturalne. Pochodziły od agenta "Suzuki" i dotyczyły spraw polityczno-gospodarczych. Jedna wykorzystana została w opracowaniach dla Kier. Partyjno-Rządowego /temat: japońska ocena sytuacji gospodarczej w Polsce/.

Ocena Pionu G dotycząca wykorzystania informacyjnego agentury:

146
234

- a/ Ag. "Suzuki" - przekazywał wartościowe informacje wywiadowcze i dokumentację techniczną;
- b/ Ag. "Etylen" - przekazywał ograniczonej wartości informacje, nie ma większych możliwości; nadal wdrażany do wykonywania stawianych przed nim zadań.

Ogólna ocena pionu K dotycząca pracy informacyjnej rezydentury

Formy i sposoby przekazywania informacji wywiadowczych do Centrali były prawidłowe. W sumie działalność informacyjną rezydentury pion K ocenia jako dobrą, zwłaszcza w świetle przygotowań do planowanej wizyty I Sekretarza KC PZPR.

III. Praca operacyjna

Pion G

Rezydentura nie powiększyła stanu posiadania źródeł agenturalno-informacyjnych.

Uzyskała 4 naprowadzenia. Prowadziła 2-ch agentów, 15 kont. operacyjnych, 4 sprawy wstępne traktowane jako naprowadzenia oraz 4 sprawy tematyczne.

Obaj agenci /Suzuki i Etylen/ prowadzeni są w sposób prawidłowy.

Z kontaktami operacyjnymi rezydentura pracowała dobrze. Do najlepiej pracujących zalicza się: "Torsa", "Leszka" i "Kobestana".

Sprawy tematyczne prowadzone są dobrze.

Do podstawowych obiektów zainteresowania pionu /G/E/ należą:

- Ministry of International Trade and Industry /MITI/
- Economic Planning Agency.

Dotarcia operacyjnego do tych obiektów rezydentura nie zdobyła. Jest w stadium rozpoznawania obiektów.

Stosując wywiad pozaagenturalny rezydentura zdobyła i przekazała szereg przydatnych materiałów i informacji na tematy gospodarcze i naukowo-techniczne.

Podsumowanie

1. Rezydentura nie powiększyła stanu posiadania źródeł agenturalno-informacyjnych i jej działalność w tym kierunku powinna być bardziej ofensywna. Uzyskała tylko 4 naprowadzenia, które są w stadium początkowego opracowania. Dotychczas materiały uzyskano tylko od figurola spr.wstępnej "Filar".

197
235

2. Stawiane przed rezydenturą zadania z zakresu zdobywania informacji i dokumentacji były na ogół wykonywane z pełnym zaangażowaniem, operatywnością i wykorzystaniem do tego celu posiadanych źródeł i kontaktów. W porównaniu z rokiem 1973 uwidocznił się znaczny postęp. Świadczy o tym większa ilość prowadzonych spraw, przekazanych naprowadzeń, jak również wysoki stopień osobistego zaangażowania rezydenta i pracowników.

Pion F

Rezydentura nie dokonała werbunku agentury. Pozyskała 1 kontakt informacyjny /Olaf/. Nie uzyskała naprowadzeń operacyjnych.

Pracę z 2-ma kontaktami informacyjnymi /"Tenno", "Olaf"/ oraz 5 kontaktami operacyjnymi ocenia się dobrze.

Rezydent umiejętnie wykorzystywał oficjalne przykrycie dla nawiązywania kontaktów i uzyskiwania informacji zarówno wywiadowczych, jak również operacyjnych ocenianych przez pion jako wartościowe.

Podsumowanie

Mimo osobistego zaangażowania Rezydenta w realizacji postawionych przed nim zadań, pozyskania 1 kontaktu informacyjnego i zdobywania wartościowych informacji należy zwrócić uwagę na słabą pracę rezydentury na odcinku uzyskiwania naprowadzeń operacyjnych.

Rezydentura powinna w sposób ofensywny dążyć do zdobycia agentury.

Pion J

Rezydentura nie dysponuje źródłami agenturalno-informacyjnymi. W ocenianym okresie dążyła do uzyskania dotarcia operacyjnego do obcych służb specjalnych.

Uzyskała 2 naprowadzenia /spr.wst. Oklask, Kobayashi/ oraz rozpoznała i prowadziła rozpracowanie pracownika służb specjalnych USA /spr.wst.Epir/.

Dzięki dużemu zaangażowaniu "Nowaka" i Rezydenta ustalono szczegółowe dane dot. "Epira" włącznie z dokonaniem zdjęć i zdobyciem linii papilarnych.

Zadania związane z ochroną kontrwywiadowczą placówek i obywateli PRL Rezydentura wykonywała dobrze.

Informacje dotyczące służb specjalnych i ich działalności uzyskiwane były w drodze prowadzenia wywiadu pozagenturalnego.

Podsumowanie

V Mimo dużego zaangażowania pracowników rezydentury i pozytywnej oceny pionu J należy zwrócić uwagę na potrzebę bardziej ofensywnej pracy w kierunku uzyskiwania naprowadzeń operacyjnych. Przy braku źródeł agenturalno-informacyjnych zadanie to powinno być podstawowym kierunkiem pracy dla pionu J.

Pion L

Rezydentura nie dysponowała źródłami agenturalno-informacyjnymi. Nie uzyskała naprowadzeń operacyjnych. Dla zdobywania informacji wykorzystywała kontakty informacyjne będące na ewidencji pionu F.

Podsumowanie

Pion L ocenia pracę rezydentury jako nie w pełni zadowalającą. Uzyskiwanie informacji nie było systematyczne. Nie zostały zrealizowane zadania postawione w instrukcjach pionu /L/1 z 10.V.76 r., L/2 z 3.XI.76 r. i L/1 z 9.III.77 r./.

Pion O

Rezydentura realizowała zadania zgodnie z otrzymywanymi instrukcjami. Przekazywała informacje w postaci notatek, nowości z dziedziny elektroniki, materiałów poglądowych dot. m.in. urządzeń policyjnych, lokalizacji ukrytych zwłok, automatyzacji kartotek, detektorów. Materiały te zostały przesłane do innych jednostek naszego resortu uzyskując wysoką ocenę.

Pion S

Rozliczenia funduszu operacyjnego sporządzane były przez rezydenturę prawidłowo i w terminach przewidzianych obowiązującą instrukcją finansową.

IV. Stan kadrowy rezydentury

Rezydent - "BRUN"

Ofic. operac. - /tzw. II linii/ - "WITYŃSKI"

Pracownik kontraktowy Centrali - "NOWAK".

156
237

V. Ogólna ocena pracy rezydentury

Pracę operacyjną rezydentury należy ocenić, jako zadowalającą.

Rezydentura nie tylko utrzymała stan posiadania źródeł agenturalno-informacyjnych, ale pozyskała 1 kont.informacyjny i zainicjowała założenie 7 aktualnie prowadzonych spraw wstępnych oraz 1 nową sprawę tematyczną. Prawidłowo pracowała z agenturą, kontaktami informacyjnymi i dużą ilością kontaktów operacyjnych /aktualnie 20 KO/. Na uwagę zasługuje fakt, że w ocenianym okresie wszystkie nowe sprawy operacyjne założone zostały z inicjatywy rezydentury. Zgodnie z planem rezydentura traktowała zadania pionu G jako priorytetowe.

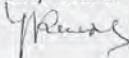
Główne zadania informacyjne w zakresie rozpoznania sytuacji w związku z planowaną wizytą I Sekretarza KC PZPR były wykonywane należycie. Jakość i stopień wykorzystania informacji uznano za dobry.

Nie zdołała jednak uzyskać naprowadzeń na odcinku zainteresowań politycznych /pion F i L/ i powiększyć stanu posiadania źródeł agenturalnych na co powinno się zwrócić uwagę przy opracowywaniu i realizacji planu pracy Rezydentury na następne 2 lata.

Wyk.w 1 egz.
nr dz.masz.452/77

Opracował:

PLK Jerzy KOZERA

Rozdział VII

Akty dezercji polskich oficerów wywiadu z Japonii

Słowa „dezercja” i „zdrada” mają negatywną konotację, a ich pejoratywność w kontekście działalności państwowej od zarania dziejów była traktowana jako akt zasługujący na szczególne potępienie – karę śmierci. Pojęcia te można także odnieść do innych sfer życia, nawet tego codziennego, co nie zmienia ich konotacji ani pejoratywnego zabarwienia. Przypadki dezercji znane z historii Polski wymagają wnikliwej analizy co do przesłanek i powodów podejmowania decyzji o zdradzie. Można odnosić tego typu wydarzenia do sytuacji politycznej, materialnej, ale za każdym razem należy przeprowadzić studium przypadku. W historii Polski tego typu zdarzenia miały miejsce i niewykluczone, że będą miały miejsce i w przyszłości. Niektóre z tych przypadków odbiły się szerokim echem, inne powodowały zmianę prowadzenia polityki państwa, jak np. sprawa Ryszarda Kuklińskiego (Sic!). Na potrzeby niniejszego opracowania przybliżono zdradę porucznika Wojska Polskiego Ignacego Dobrzyńskiego, do której doszło na placówce wywiadowczej w Moskwie („Świerszcz”), którą ww. oficer kierował. Ignacy Dobrzański rzekomo z własnej woli przeszedł na „drugą stronę”, rosyjską, pociągając za sobą wywiadowców z Moskwy, Piotrogradu (dziś Petersburga), Orszy i Smoleńska. Uciekinier opublikował list otwarty, w którym opisał okoliczności przejścia na stronę bolszewików, podając motywy, którymi się kierował. Jak w każdym przypadku dezercji, tak i w tym jest i druga strona medalu. Z informacji z tzw. kularów wynika, że Dobrzański został aresztowany przez bolszewickie CzKA i zmuszony do dezercji. Jak widzimy, tego typu zdarzenia mają dwa oblicza, a rzetelne dociekanie prawdy nie zawsze pozwala na ustalenie faktycznych okoliczności¹²².

122 M. Świerczek, *Zdrada POW z 1920 roku. Próba dekonstrukcji mitu politycznego*, [w:] *Wywiad i kontrwywiad a bezpieczeństwo Polski odrodzonej po 1918 roku*, red. H. Cwiąg, M. Siewier, Warszawa 2019, s. 140–154.

Służby specjalne na świecie notują wiele przypadków zdrady. Nie o wszystkich są informowane szerokie gremia, co jest zrozumiałe, ponieważ dezercja i zdrada zawsze jest porażką państwa i jego służb. Świadczy o niedoskonałości tychże służb, a niejednokrotnie stanowi zagrożenie dla żywotnych interesów każdego państwa. Sukcesem w tego typu przypadkach jest tzw. „odwrócenie”, co oznacza nic innego, jak wykrycie symptomów zdrady i przekonanie, by zdrajcą pracował na rzecz rodzimych służb – a więc stał się podwójnym agentem. Takie przypadki również można odnotować. W czasach pracy rezydentury w Tokio (krypt. „Wiśnia”) także miała miejsce dezercja: ambasadora Wacława Rurarza¹²³.

Poniżej zamieszczam kopię notatki biograficznej Wacława Rurarza oraz jego życiorys.

IPH BU 2386/16000 t. 1
IPH BU 00756/174 tom 1

38

NOTATKA BIOGRAFICZNA
o tow. Zdzisławie RURARZU

Data i miejsce urodzenia	- 24.02.1930 r. w Pionkach
Pochodzenie społeczne	- robotnicze
Wykształcenie	- wyższe, profesor nadzwyczajny nauk ekonomicznych
Znajomość języków obcych	- angielski, rosyjski, francuski, niemiecki
Przynależność partyjna	- PZPR
<u>Przebieg pracy zawodowej</u>	
1954 - 56	- Komitet Centralny PZPR
1956 - 62	- Ministerstwo Handlu Zagranicznego st. radca, nacelnik Wydziału
1962 - 66	- Biuro Rady Ekonomicznego przy Amb. PRL w Waszyngtonie - attache ekonomiczny
1966 - 69	- Ministerstwo Handlu Zagranicznego doradca ministra
1969 - 71	- Stałe Przedst. PRL przy Biurze ONZ w Genewie - z-ca Stałego Przedstawiciela
1971 - 72	- Komitet Centralny PZPR - doradca I Sekretarza KC PZPR
1973 - 76	- UNCTAD w Genewie - doradca Sekretarza Generalnego
1976 - 81	- Ministerstwo Spraw Zagranicznych - doradca ministra
1981	- Ambasador Nadzwyczajny i Pełnomocny PRL w Japonii
Odnaczenia	- Krzyż Kawalerski OOP - 1974 - Złoty Krzyż Zasługi - 1969 - Srebrny Krzyż Zasługi - 1954 - Srebrny i Brązowy Medal Za Zasługi dla Obronności Kraju
Stan cywilny	- żonaty, 1 dziecko

Warszawa, październik 1981 r.

123 IPN BU 00756/174, t. 1.

(32)

40

Ż Y C I O R Y S

Urodziłem się 24 lutego 1930 r. w Pionkach, w b. województwie kieleckim w rodzinie robotniczej. Przed wojną ukończyłem 3 klasy szkoły powszechnej. Po wybuchu wojny mieszkaliśmy wraz z rodzicami w pow. konekim/ na zmianę we wsi Furmanów i osadzie Radoszyce/. W 1943 r. ukończyłem szkołę 7-klasową.

Po Wyzwoleniu zamieszkałem wraz z rodzicami w Końskich, gdzie ojciec rozpoczął pracę w Koneckich Zakładach Odlewniczych. Tam zacząłem uczęszczać do Liceum Ogólnokształcącego, które ukończyłem z wyróżnieniem w 1950 r.

20-go września 1945 r. wstąpiłem do ZWM, gdzie pełniłem szereg funkcji m.in. członka Zarządu Powiatowego, a nawet przez pewien czas także i Przewodniczącego Zarządu Powiatowego. Byłem też członkiem ZW ZWM w Łodzi.

24 sierpnia 1946 r. wstąpiłem do PPR, gdzie również pełniłem szereg funkcji, m.in. Sekretarza Koła PPR przy ZP ZWM.

Po powstaniu ZMP pełniłem funkcję członka Prezydium ZP. Po powstaniu PZPR byłem członkiem Komitetu Miejskiego.

W październiku 1950 r. rozpocząłem studia na Wydziale Handlu Zagranicznego Szkoły Głównej Służby Zagranicznej.

Tuż po rozpoczęciu studiów wybrano mnie Przewodniczącym Zarządu Uczelnianego ZMP, a w kwietniu 1951 r. wybrano mnie na I Sekretarza Komitetu Uczelnianego PZPR, którą to funkcję pełniłem do wyjazdu do Korei / w maju 1953 r. odelegowano mnie do JW 2000/. W Korei przebywałem do kwietnia 1954 r. Byłem tam członkiem Komitetu Partyjnego JW 2000.

Po powrocie do Kraju skończyłem przerwane wyjazdem studia I stopnia i w listopadzie 1954 r. rozpocząłem pracę w KC PZPR jako instruktor. Jednocześnie kontynuowałem dzienne studia II stopnia na Wydziale HZ SGPiS, które z tytułem magistra ukończyłem we wrześniu 1956 r.

We wrześniu 1956 r. na własną prośbę przeszedłem do pracy w MHE. Tam byłem członkiem Komitetu Zakładowego. Po powrocie ze stypendium ONZ z Genewy/ I-VI.1959 r./ mianowano mnie Naczelnikiem Wydziału, którą to funkcję pełniłem do wyjazdu do USA jako Attache Ekonomiczny przy Ambasadzie PRL w Waszyngtonie.

W 1957 r. rozpocząłem studia doktoranckie na SGPIŚ i pracę dokorską obroniłem w październiku 1962 r., uzyskując tytuł doktora nauk ekonomicznych.

W Waszyngtonie przebywałem od listopada 1962 r. do czerwca 1966 r. Pełniłem tam m.in. funkcję I Sekretarza POP.

Po powrocie do Kraju mianowano mnie Doradcą Ministra Handlu Zagranicą. Jednocześnie pracowałem na zajęciach sześcymiesięcznych na SGPIŚ jako adiunkt. Opublikowałem w tym czasie pracę, która była uznana za habilitacyjną/ kolokwium zdałem w styczniu 1970 r./ pt. "Ekspansja Kapitału USA".

W grudniu 1969 r. mianowano mnie Stałym Przedstawicielem PRL przy GATT w Genewie, a po połączeniu placówek byłem Zastępcą Stałego Przedstawiciela PRL w Genewie. Pełniłem też m.in. funkcję członka Egzekutywy POP.

We wrześniu 1971 r. przeszedłem do pracy w KC PZPR jako Doradca Ekonomiczny I Sekretarza KC PZPR. Z funkcji tej zrezygnowałem i od stycznia 1973 r. byłem Specjalnym Doradcą Sekretarza Generalnego UNCTAD/ w czasie pobytu w Kraju byłem zatrudniony w SGPIŚ jako Docent na pół etacie, w czerwcu 1976 r. powróciłem do Kraju i od lipca 1976 r. rozpocząłem pracę w MSZ jako Doradca Ministra. Zatrudniony też byłem od jesieni 1976 r. jako Docent na pół etacie w SGPIŚ, a po uzyskaniu nominacji profesorskiej jako Profesor/ od listopada 1979 r./.

W MSZ byłem przez jedną kadencję członkiem KZ.

Posiadam Srebrny, Złoty i Kawalerski Krzyż, oraz Brązowy i Srebrny Medal za Zasługi dla Obronności Kraju.

Opublikowałem 6 książek i ponad 200 innych pozycji.

Od 31.VII.1954 r. jestem żonaty. Żona jest lekarzem-dentystą.

Mamy córkę Ewę, ur. 13 stycznia 1956 r. Jest absolwentką Wydziału Psychologii Uniwersytetu Genewskiego, a obecnie kontynuuje tam studia doktoranckie.

W dniu 16 grudnia 1982 roku w sprawie Rurara zapadł wyrok śmierci.

IPN BU 2386/16608 t. 1
IPN BU 00756/174 tom 1

O d n i e

42

Znak akt So. 468/82
Rw. 608/82

W Y R O K
W IMIENIU POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ LUDOWEJ

Warszawa, dnia 16 grudnia 1982 r.

Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego w Warszawie, w składzie:

przewodniczący	- ppłk Henryk Urbanowicz
sędzia	- por. Krzysztof Plichtowicz
zawisły	- ppłk Henryk Taronowski
	- mjr Stanisław Dębicki
	- mjr Wojciech Reznak

w obecności oskarżyciela pika Jerzego Szpilskiego, obrońcy adw. Mariana Nowaka oraz przy udziale protokolantki sędz. Marii Kubińskiej - rozpoznął w nieobecności oskarżonego w dniach 1 i 13 grudnia 1982 r. sprawę:

osw. Edmunda Rurara s. Franciszka i Janiny z domu Pawlikowskiej, urodzonego dnia 24 lutego 1930 r. w Pionkach, Polaka, obywatela polskiego, żonatego, ojca dorośłej córki, z wykształceniem wyższym, z zawodu ekonomisty, profesora nadzwyczajnego nauk ekonomicznych, pochodzenia robotniczego, nie karanego, b. członek PZPR, odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i innymi odznaczeniami, właściciela domu przy ul. Wernyhora nr 23 i także stałe zamieszkałego, ostatnio zatrudnionego w Ministerstwie Spraw Zewnętrznych na stanowisku ambasadora PRL w Japonii i Filipinach,

oskarżonego o to, że

będąc ambasadorem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Japonii, w dniu 23 grudnia 1961 r. opuścił placówkę w Tokio, naruszając się o szyl polityczny w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, który otrzymał za pośrednictwem Ambasady USA w Japonii, a następnie działając na rzecz wywiadu USA, przekazał na terenie Japonii i w USA szereg informacji z dziedziny politycznej, społeczno-ekonomicznej i wojskowej, godzący tym w podstawy bezpieczeństwa i obronności Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej,

- to jest o przestępstwo z art. 122 kk.

Kierując się przepisami kpk, a w szczególności art. 415 kpk,

u z n a z

osw. Edmunda Rurara s. Franciszka za winnego dopuszczono się przyniesionego

strona: 0061

wyżej czynu, to jest popełnienia przestępstwa z art.122 kk; i za to

a k a z a 2

cyw. Zdzisława Rurara z. Przewodniczący na mocy art. art.122 kk, 40 § 1 pkt 1 kk,
44 § 2 kk i 46 § 1 pkt 1 kk na karę śmierci oraz kary dodatkowe: pozbawienie
praw publicznych na zawsze i konfiskatę całości mienia oskarżonego na rzecz
Skarbu Państwa.

Przewodniczący: /- / płk Urbanowicz

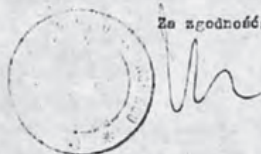
Sędziowie: /- / por. Flichtowicz

Lawnicy: /- / ppłk Terezyński

/- / mjr Pędzich

/- / mjr Raszke

Za zgodność:

Rs.1/83

Sąd Najwyższy - Izba Wojskowa wyrokiem z dnia 25 lutego 1983r.

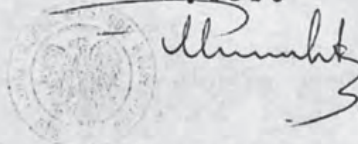
e r s e k 2:

rewizji obrotowej nie uwzględnić i zaskarżony wyrok ~~niezrymnie~~
w sprawie cyw. Zdzisława Rurara utrzymać w mocy.

Wyrok ten jest prawomocny z dnia 25 lutego 1983r. i podlega
wykonaniu.

Warszawa, dnia 7.09.1983r.

S e d z i o

Rozdział VIII

Ocena badanych Polaków w zakresie ich znajomości działań bilateralnych wywiadu polskiego i japońskiego w latach 1950–1960

8.1. Uzasadnienie, przedmiot, główny problem, cel i zakres badań

Badania nad dokumentacją źródłową dotyczącą działalności bilateralnej wywiadu polskiego i japońskiego w latach 1950–1960 zostały poprzedzone oceną poziomu orientacji w tym zakresie, jaką posiadają Polacy.

Jak już wspominałem, doświadczenie zawodowe zdobyte podczas pracy ze studentami pozwala mi na wyciągnięcie wniosku, że kwestie „wojny” prowadzonej przez służby specjalne często stanowią nowe, dotąd nieznane karty z historii Polski. Większość studentów zna jedynie podstawowe fakty z historii swego kraju. Mając na uwadze taki stan rzeczy, przed dokonaniem analizy dokumentacji źródłowej dokonałem sprawdzenia poziomu orientacji i zainteresowania tą problematyką pośród mieszkańców trzech polskich miast: Warszawy, Krakowa oraz Katowic.

W obliczu braku badań empirycznych na ten temat uznałem, że przeprowadzenie tego rodzaju badań jest uzasadnione. Wskazuję, że badania nad poziomem orientacji i zainteresowania Polaków działalnością bilateralną wywiadu polskiego i japońskiego w latach 1950–1960 nie mają charakteru rewolucyjnego. Uzyskane wyniki potwierdziły moje przypuszczenia i wnioski poczynione podczas pracy ze studentami.

Badani oceniali poziom zaawansowania swojej wiedzy teoretycznej dotyczącej:

- 1) aktualnej działalności wywiadu polskiego oraz wywiadu japońskiego;
- 2) działalności marszałka Józefa Piłsudskiego;
- 3) działalności polskiego wywiadu w latach 1950–1960;
- 4) działalności japońskiego wywiadu w latach 1950–1960;

- 5) roli i znaczenia marszałka Józefa Piłsudskiego dla współpracy wywiadowczej Polski i Japonii;
- 6) współpracy wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1960.

Nadto respondenci wskazywali, czy pozostają zainteresowani rozszerzeniem swojej wiedzy z zakresu:

- 1) roli i znaczenia marszałka Józefa Piłsudskiego dla współpracy wywiadowczej Polski i Japonii;
- 2) współpracy wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1960.

W trakcie planowania procesu badawczego istotną czynnością jest określenie przedmiotu badań, który nakreśla główne problemy badawcze, a także ukazuje intencje badacza. W następstwie dokonanych analiz i przemyśleń, projektując swoje badania, przyjąłem, że ich przedmiotem będzie ocena poziomu własnej wiedzy Polaków na temat działalności bilateralnej wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1960.

Celem badań było poznanie opinii Polaków co do poziomu własnej wiedzy o działalności bilateralnej wywiadów: polskiego i japońskiego w latach 1950–1960. Nadto, realizując badania, dążyłem do poznania stopnia zainteresowania respondentów eksplorowaną przeze mnie problematyką.

Od sposobu sformułowania problemu badawczego zależy istota jego dojrzałości, ponieważ już na początku zakłada się pewne ramowe rozwiązania w postaci stawianych hipotez. Działania te, mające na celu przedstawianie problemów i wysuwanie hipotez, są ze sobą wzajemnie skorelowane, co powoduje zwiększenie zakresu wiedzy w danym obszarze badawczym¹²⁴. Poniżej przedstawiony problem badawczy stał się dla mnie „bodźcem intelektualnym wywołującym reakcję w postaci badań naukowych”. Precyzując, uzyskanie odpowiedzi na problem badawczy upewniło mnie, iż problematyka działalności bilateralnej wywiadu polskiego i japońskiego w latach 1950–1960 przez Polaków powinna zostać zgłębiona, a rezultaty badań źródłowych udostępnione osobom zainteresowanym. Główny problem badawczy realizowanego projektu zawiera

124 J. Brzeziński, *Metodologia badań socjologicznych. Zagadnienia ogólne*, Warszawa 1999, s. 217.

się w pytaniu: Jaka jest ocena poziomu własnej wiedzy dotyczącej działalności bilateralnej wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1960 przez Polaków?

W trakcie realizacji tej części procesu badawczego zastosowano odpowiednio dobrane empiryczne metody badawcze, w tym metody ilościowe – sondaż diagnostyczny. Badania sondażowe przeprowadzono przy pomocy kwestionariusza ankiety, na grupie osób będących mieszkańcami Warszawy, Krakowa oraz Katowic. Badania realizowano w miejscach publicznych, jak dworzec autobusowy i dworzec kolejowy, czy główne ulice wymienionych miast. Praktyka pokazuje, że dobór próby badawczej uzależniony jest od dostępności respondentów. Metody doboru losowego (probabilistycznego) w pełni determinują, kto zostanie dobrany do próby. W ramach procedury doboru próby najpierw zdefiniowano badaną zbiorowość, ustalono potencjalną liczebność próby oraz wybrano metodę jej doboru. W praktyce przebadano 480 respondentów.

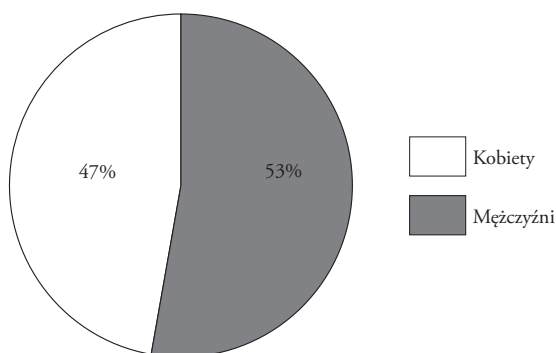
8.2. Charakterystyka społeczno-demograficzna badanej populacji

Wyniki otrzymane w trakcie badań zyskują na znaczeniu w kontekście znajomości grupy, która stanowiła próbę badawczą. Uzyskane dane zostaną zaprezentowane po uprzednim przedstawieniu kluczowych informacji demograficznych o osobach biorących udział w badaniu. Opracowane na potrzeby badań kwestionariusze ankiety były wypełniane dobrowolnie i anonimowo przez ankietowanych mieszkańców Warszawy, Krakowa i Katowic.

Poniżej przedstawiono charakterystyki socjodemograficzne badanej populacji, takie jak: miejsce zamieszkania, płeć, wiek i wykształcenie.

Płeć. Wśród osób biorących udział w badaniu kobiety stanowiły nieznaczną mniejszość. Ich liczba wynosiła bowiem 224 osób, co stanowiło 46,66% ogółu badanych. W badaniu zaznaczyła się niewielka przewaga liczby badanych mężczyzn – 256 osób, czyli 53,33% ogółu badanych.

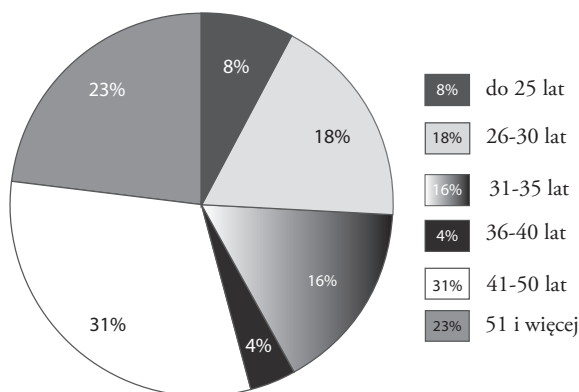
Wykres 8.1. Odsetek badanych w podziale na płeć

Respondenci mieli możliwość określenia swojego wieku poprzez wybranie jednego z sześciu przedziałów. Na tej podstawie można określić, iż najliczniejszą grupę – 156 osób (32% badanych) stanowią osoby w wieku od 41 do 50 lat. Niespełna o połowę mniejsza grupa badanych, bowiem 96 osób (20%), deklaruje przynależność do kategorii wiekowej mieszczącej się w przedziale: 51 lat i więcej. Kolejną grupę respondentów stanowią osoby w wieku od 26 do 30 lat, których jest 88 (18,33%). Ponadto 80 osób (16,66% badanych) było w wieku 31–35 lat. Respondentów poniżej 25. roku życia było 40 (8,33%), natomiast w przedziale od 36 do 40 lat – 20 osób (4,16%).

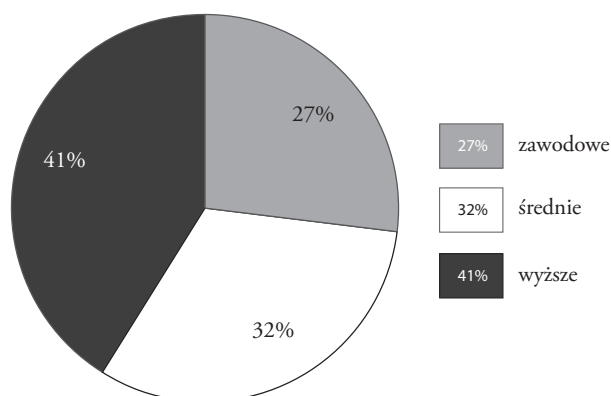
Szczegółowe dane zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres 8.2. Odsetek badanych w podziale na kategorie wiekowe

Wykształcenie. Wśród ankietowanych dominują osoby legitymujące się wykształceniem wyższym – 176 osób (41%). Respondentów z wykształceniem średnim było – 152 osób (32%). Najmniej liczną grupę stanowią respondenci posiadający obecnie wykształcenie zawodowe – 132 osoby (27%).

Wykres 8.3. Odsetek badanych ze względu na poziom wykształcenia

8.3. Analiza i interpretacja wyników badań własnych

Poniżej zamieszczono wyniki badań własnych mających na celu poznanie oceny dokonanej przez badanych Polaków, mieszkańców Warszawy, Krakowa i Katowic, w przedmiocie poziomu własnej wiedzy dotyczącej działalności bilateralnej wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1960.

Ocena własnej wiedzy z zakresu aktualnej działalności wywiadu polskiego oraz wywiadu japońskiego

W pierwszym pytaniu respondenci określali poziom własnej wiedzy z zakresu aktualnej działalności wywiadu polskiego. Jak wynika z uzyskanych danych, najwięcej badanych oceniło stan swojej wiedzy w tym zakresie jako przeciętny: 220 osób (45,83%). Wysoko ocenia stan swojej wiedzy 164 osób (34,16%). Na niski i bardzo niski poziom wskazały 184 osoby (38,32% całej populacji). W poniższej tabeli zamieszczono szczegółowe dane na ten temat.

Tabela 8.1. Ocena własnej wiedzy z zakresu aktualnej działalności wywiadu polskiego

Jak ocenia Pan/Pani poziom własnej wiedzy teoretycznej dotyczącej aktualnej działalności polskiego wywiadu? N=480	Liczba	Procent
Bardzo wysoki	20	4,16
Wysoki	164	34,16
Przeciętny	220	45,83
Niski	140	29,16
Bardzo niski	44	9,16
Ogółem	480	100,00

W drugim pytaniu respondenci określali poziom własnej wiedzy z zakresu aktualnej działalności wywiadu japońskiego. Jak wynika z uzyskanych danych, najwięcej badanych oceniło stan swojej wiedzy w tym zakresie jako niski i bardzo niski: 404 osoby (84,16%). Wysoko ocenia stan swojej wiedzy 20 osób (5%). Na przeciętny poziom wskazało 56 osób (11,66% całej populacji). W poniższej tabeli zamieszczam szczegółowe dane.

Tabela 8.2. Ocena własnej wiedzy z zakresu aktualnej działalności wywiadu japońskiego

Jak ocenia Pan/Pani poziom własnej wiedzy teoretycznej dotyczącej aktualnej działalności japońskiego wywiadu? N=480	Liczba	Procent
Bardzo wysoki	8	1,66
Wysoki	12	2,50
Przeciętny	56	11,66
Niski	88	18,33
Bardzo niski	316	65,83
Ogółem	480	100,00

Ocena własnej wiedzy z zakresu działalności marszałka Józefa Piłsudskiego

W trzecim pytaniu respondenci określali poziom własnej wiedzy z zakresu działalności marszałka Józefa Piłsudskiego. Jak wynika z uzyskanych danych, najczęściej badanych oceniło stan swojej wiedzy w tym zakresie jako przeciętny: 228 osób (47,5%). Wysoko oceniają stan swojej wiedzy 152 osoby (31,66%). Na niski poziom wskazało 100 osób (20,32% całej populacji). W poniższej tabeli zamieszczono szczegółowe dane na ten temat.

Tabela 8.3. Ocena własnej wiedzy z zakresu działalności marszałka Józefa Piłsudskiego

Jak ocenia Pan/Pani poziom własnej wiedzy teoretycznej dotyczącej działalności marszałka Józefa Piłsudskiego? N=480	Liczba	Procent
Bardzo wysoki	28	5,83
Wysoki	124	25,83
Przeciętny	228	47,50
Niski	20	4,16
Bardzo niski	80	16,16
Ogółem	480	100,00

Ocena własnej wiedzy z zakresu działalności polskiego wywiadu w latach 1950–1960

W czwartym pytaniu respondenci określali poziom własnej wiedzy z zakresu działalności polskiego wywiadu w latach 1950–1960. Jak wynika z uzyskanych danych, najczęściej badanych oceniło stan swojej wiedzy w tym zakresie jako niski i bardzo niski: 440 osób (91,66%). Wysoko ocenia stan swojej wiedzy 16 osób (3,33%). Na przeciętny poziom wskazały 24 osoby (5% całej populacji badanych). W poniższej tabeli zamieszczono szczegółowe dane.

Tabela 8.4. Ocena własnej wiedzy z zakresu działalności polskiego wywiadu w latach 1950–1960

Jak ocenia Pan/Pani poziom własnej wiedzy teoretycznej dotyczącej działalności polskiego wywiadu w latach 1950–1960? N=480	Liczba	Procent
Bardzo wysoki	4	0,83
Wysoki	12	2,50
Przeciętny	24	5,00
Niski	80	16,66
Bardzo niski	360	75,00
Ogółem	480	100,00

Ocena własnej wiedzy z zakresu działalności japońskiego wywiadu w latach 1950–1960

W piątym pytaniu respondenci określali poziom własnej wiedzy z zakresu działalności japońskiego wywiadu w latach 1950–1960. Jak wynika z uzyskanych danych, najwięcej badanych oceniło stan swojej wiedzy w tym zakresie jako niski 460 osób (95,83%). Wysoko ocenia stan swojej wiedzy 8 osób (1,66%). Na przeciętny poziom wskazało 12 osób, czyli 2,55% całej populacji badanych. W poniższej tabeli zamieszczono szczegółowe dane.

Tabela 8.5. Ocena własnej wiedzy z zakresu aktualnej działalności wywiadu japońskiego w latach 1950–1960

Jak ocenia Pan/Pani poziom własnej wiedzy teoretycznej dotyczącej działalności japońskiego wywiadu w latach 1950–1960? N=480	Liczba	Procent
Bardzo wysoki	0	0
Wysoki	8	1,66
Przeciętny	12	2,50
Niski	64	13,33
Bardzo niski	396	82,50
Ogółem	480	100,00

Ocena własnej wiedzy z zakresu roli i znaczenia marszałka Józefa Piłsudskiego dla współpracy wywiadowczej Polski i Japonii

W szóstym pytaniu respondenci określali poziom własnej wiedzy z zakresu roli i znaczenia marszałka Józefa Piłsudskiego dla współpracy wywiadowczej Polski i Japonii. Jak wynika z uzyskanych danych, najczęściej badanych oceniło stan swojej wiedzy w tym zakresie jako niski 472 osób (98,33%). Wysoko oceniają stan swojej wiedzy 4 osoby (0,83%). Na przeciętny poziom wskazały 4 osoby, czyli 0,83% całej populacji badanych. W poniższej tabeli zamieszczono szczegółowe dane na ten temat.

Tabela 8.6. Ocena własnej wiedzy z zakresu roli i znaczenia marszałka Józefa Piłsudskiego dla współpracy wywiadowczej Polski i Japonii

Jak ocenia Pan/Pani poziom własnej wiedzy teoretycznej dotyczącej roli i znaczenia marszałka Józefa Piłsudskiego dla współpracy wywiadowczej Polski i Japonii? N=480	Liczba	Procent
Bardzo wysoki	0	0
Wysoki	4	0,83
Przeciętny	4	0,83
Niski	96	15,83
Bardzo niski	396	82,50
Ogółem	480	100,00

Ocena własnej wiedzy z zakresu współpracy wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1960

W siódmym pytaniu respondenci określali poziom własnej wiedzy z zakresu roli i znaczenia marszałka Józefa Piłsudskiego dla współpracy wywiadowczej Polski i Japonii. Jak wynika z uzyskanych danych, najczęściej badanych oceniło stan swojej wiedzy w tym zakresie jako niski 472 osób (98,33%). Wysoko oceniają stan swojej wiedzy 4 osoby (0,83%). Na przeciętny poziom wskazały 4 osoby, czyli 0,83% całej populacji badanych. W poniższej tabeli zamieszczono szczegółowe dane na ten temat.

Tabela 8.7. Ocena własnej wiedzy z zakresu współpracy wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1960

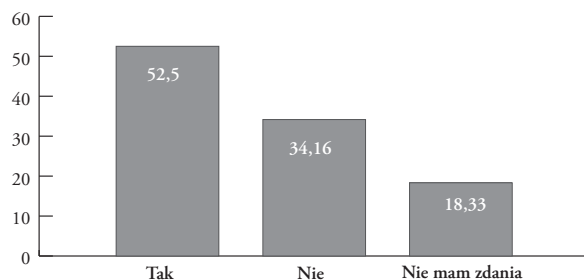
Jak ocenia Pan/Pani poziom własnej wiedzy teoretycznej z zakresu współpracy wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1960? N=480	Liczba	Procent
Bardzo wysoki	0	0
Wysoki	4	0,83
Przeciętny	4	0,83
Niski	56	11,66
Bardzo niski	416	86,66
Ogółem	480	100,00

Rozszerzenie wiedzy z badanego obszaru

Nadto respondenci wskazywali, czy pozostają zainteresowani rozszerzeniem swojej wiedzy z zakresu roli i znaczenia marszałka Józefa Piłsudskiego dla współpracy wywiadowczej Polski i Japonii oraz współpracy wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1960.

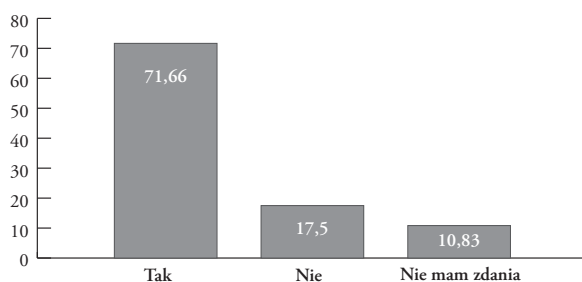
W ósmym pytaniu badani wskazywali, czy pozostają zainteresowani rozszerzeniem swojej wiedzy o roli i znaczeniu marszałka Józefa Piłsudskiego dla współpracy wywiadowczej Polski i Japonii. Jak wynika z uzyskanych danych, większość, bo 344 (71,66%) badanych, werbalizowała takie zainteresowanie. Odmiennej zdania było 84 (17,5%) ankietowanych. Ponadto 52 (10,83%) z nich nie miało zdania w tym przedmiocie. W poniższej tabeli zamieszczono szczegółowe dane.

Wykres 8.4. Czy jest Pan/Pani zainteresowany/-a rozszerzeniem swojej wiedzy z zakresu roli i znaczenia marszałka Józefa Piłsudskiego dla współpracy wywiadowczej Polski i Japonii?

W ostatnim, dziewiątym, pytaniu respondenci wskazywali, czy pozostają zainteresowani rozszerzeniem swojej wiedzy z zakresu współpracy wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1960. Dane te były nieco odmienne niż w przypadku poprzedniego pytania. Niemniej również i w tym wypadku zdecydowana większość, bo 252 (50%) badanych, werbalizowało takie zainteresowanie. Odmiennej zdania było 164 (34,16%) ankietowanych. Ponadto 88 (15,83%) z nich nie miało zdania w tym przedmiocie. W poniższej tabeli zamieszczono szczegółowe dane.

Wykres 8.5. Czy jest Pan/Pani zainteresowany/a rozszerzeniem swojej wiedzy z zakresu współpracy wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1960?

8.4. Podsumowanie

Przeprowadzone badania nad poziomem orientacji i zainteresowania Polaków działalnością bilateralną wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1960, jak już zaznaczyłem, nie mają charakteru rewolucyjnego. Upewniają jednak badacza, że poczynione analizy materiałów źródłowych mogą znacząco rozszerzyć poziom wiedzy Czytelników w tym zakresie. Jak bowiem wynika z uzyskanych badań, wiedza respondentów pochodzących z trzech polskich miast zarówno co do roli i znaczenia marszałka Józefa Piłsudskiego dla współpracy wywiadowczej Polski i Japonii, jak również współpracy wywiadu polskiego i japońskiego w latach 1950–1960 jest niska.

Respondenci zdecydowanie wyżej oceniają swoją wiedzę ogólną z zakresu działalności marszałka Józefa Piłsudskiego, jak również aktualnej działalności wywiadu polskiego oraz japońskiego. Powyższe wskazuje, iż

przedmiotowe zagadnienia mogą okazać się interesującym uzupełnieniem ich dotychczasowej wiedzy.

Powyższe wnioski potwierdziła większość badanych, którzy zostali zapytani wprost o to, czy są zainteresowani rozbudowaniem swojej wiedzy w tym zakresie. Przy czym większym zainteresowaniem cieszy się działalność marszałka Józefa Piłsudskiego w kontekście japońskim, niż sama współpraca wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1960.

Podsumowując, stwierdzam, że powyższe badania potwierdziły zapotrzebowanie Polaków na wiedzę z zakresu współpracy wywiadowczej Polski i Japonii, co utwierdza mnie w przekonaniu, iż gromadzone w tym przedmiocie materiały i dokonywane analizy mogą cieszyć się zainteresowaniem szerokiej grupy odbiorców i powinny stanowić przedmiot dalszych badań naukowych.

Bibliografia

- Brzeziński J., *Metodologia badań socjologicznych. Zagadnienia ogólne*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1999.
- Cenckiewicz S., *Długie ramię Moskwy. Wywiad wojskowy Polski Ludowej 1943–1991*, Wydawnictwo Żysk i S-ka, Poznań 2011.
- Dominiczak H., *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1997.
- Gaul J., *Na tajnym froncie. Działalność informacyjno-wywiadowcza polskich organizacji niepodległościowych w latach 1914–1918*, CB Agencja Wydawnicza, Warszawa 2001.
- Goryński G., *Zwiad Wojsk Ochrony Pogranicza widziany oczami jego szefa, płk. Stefana Sobczaka. Ocena zaprezentowana na odprawie kadry kierowniczej tej formacji na początku 1955 r.*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, R. 1, nr 10, 2012, s. 369–411.
- Grabowski Ł., Maruszak Marcin., *Zarys struktur oraz zadania Zwiadu Wojsk Ochrony Pogranicza i Kontroli Ruchu Granicznego w latach 1945–1991*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, R. 11 (2), nr 11, 2012, s. 303–329.
- Jakubowski Z., *Organy bezpieczeństwa i porządku publicznego PRL: historia i dzień dzisiejszy*, Wydawnictwo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Warszawa 1984.
- Jędrzejewicz W., *Sprawa „Wieczoru”. Józef Piłsudski a wojna japońsko-rosyjska 1904–1905*, „Zeszyty Historyczne”, T. 7 (241), 1974, s. 3–103.
- Kaczmarek R., Braun G. (reż.), *Towarzysz generał*, 2010.
- Kamiński Ł., *Aparat bezpieczeństwa i zbrodnie komunizmu*, [w:] *Polski wiek XX*, red. K. Persak, P. Machcewicz, Wydawnictwo Bellona – Muzeum Historii Polski, Warszawa 2010, s. 239–262.
- Koj E., *Zarząd II Sztabu Generalnego WP (Schemat funkcjonowania w latach 1981–1990)*, [w:] *Osobowe źródła informacji – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego „Societas Vistulana”, Kraków 2008, s. 80–86.
- Kuromiya H., Peplowski A., *Między Warszawą a Tokio. Polsko-japońska współpraca wywiadowcza 1904–1944*, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2009.
- Larecki J., *Wielki leksykon służb specjalnych świata*, Książka i Wiedza, Warszawa 2007.
- Leśkiewicz R., Peterman R., *Wojskowe organy bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990). Zbiór studiów*, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2013, s. 164–173.

- Majzner R., *Trudne początki – czyli jak organizowano służbę wojskowo-dyplomatyczną odrodzonej Rzeczypospolitej*, [w:] *Wywiad i kontrwywiad a bezpieczeństwo Polski odrodzonej po 1918 roku*, red. H. Ćwiąk, M. Siewier, Instytut Pamięci Narodowej – Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Warszawa 2019, s. 100–111.
- Marcinkiewicz A., *Sposób archiwizowania i przechowywania dokumentacji w Zarządzie II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej”, T. 3 (2010), s. 9–49.
- Mirowski K., *Drogi do niepodległości polski*, [w:] *Wywiad i kontrwywiad a bezpieczeństwo Polski odrodzonej po 1918 roku*, red. H. Ćwiąk, M. Siewier, Instytut Pamięci Narodowej – Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Warszawa 2019, s. 28–37.
- Misiuk A., *Spółeczno-polityczne uwarunkowania tworzenia systemu bezpieczeństwa wewnętrznego II RP w latach 1918–1922*, [w:] *Wywiad i kontrwywiad a bezpieczeństwo Polski odrodzonej po 1918 roku*, red. H. Ćwiąk, M. Siewier, Instytut Pamięci Narodowej – Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Warszawa 2019, s. 38–55.
- Palski Z., *Kadry organów Informacji Wojska Polskiego*, „Przegląd Historyczny”, T. 4, nr 84, 1993, s. 463–485.
- Pałasz-Rutkowska E., Romer A.T., *Historia stosunków polsko-japońskich*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1996.
- Pawlikowicz L., *Kontrwywiad Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1948–1954 według relacji płk. Stefana Antosiewicza*, „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe. Prawo – Ekonomia”, T. XXIII, 1995, s. 129–152.
- Pawlikowicz L., *Tajny front zimnej wojny. Uciekinierzy z polskich służb specjalnych 1956–1964*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2004.
- Piotrowski P., *Uwagi o funkcjonowaniu i metodologii pracy operacyjnej Zarządu II Sztabu Generalnego WP oraz Wojskowej Służby Wewnętrznej Jednostek Wojskowych MSW*, [w:] *Osobowe źródła informacji – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego „Societas Vistulana”, Kraków 2008, s. 401–521.
- Pleskot P., *„Tarcza partii i narodu”. Kontrwywiad Polski Ludowej w latach 1945–1956*, Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2015.
- Roman Ł., Winogrodzki G., *Służby specjalne w systemie bezpieczeństwa państwa*, Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej, Józefów 2016.
- Skóra W., *Współdziałanie służby konsularnej II Rzeczypospolitej z wywiadem wojskowym*, „Dzieje Najnowsze”, R. XXXVI, nr 1, 2004, s. 21–43.
- Swędrowski M., *Gubernator Warszawy gen. Jan Krukowiecki: działalność wywiadowcza i zwalczanie szpiegostwa : przyczynek do badań*, „Meritum”, T. 4, 2012, s. 113–129.
- Szwagrzyk K., *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. I: 1944–1956*, Wydawnictwo Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2005.

- Świerczek M., *Zdrada POW z 1920 roku. Próba dekonstrukcji mitu politycznego*, [w:] *Wywiad i kontrwywiad a bezpieczeństwo Polski odrodzonej po 1918 roku*, red. H. Ćwięk, M. Siewier, Instytut Pamięci Narodowej – Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Warszawa 2019, s. 140–154.
- Świątek R., *Lodowa ściana. Sekrety polityki Józefa Piłsudskiego 1904–1918*, Wydawnictwo Platon, Kraków 1998.
- Tarasiuk R., *Polsko-japońska współpraca wywiadowcza i konsularna dla ratowania życia Żydów w Kownie w czasie II wojny światowej*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności” R. 2, nr 4, 2018, s. 109–121 (Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach).
- Walichnowski T., *Ochrona bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w Polsce 1944–1988*, Warszawa 1989.
- Wygoda J., *Zwiad Wojsk Ochrony Pogranicza jako organ bezpieczeństwa państwa w rozumieniu ustawy lustracyjnej*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” R. 1, nr 8–9, 2011, s. 97–116.

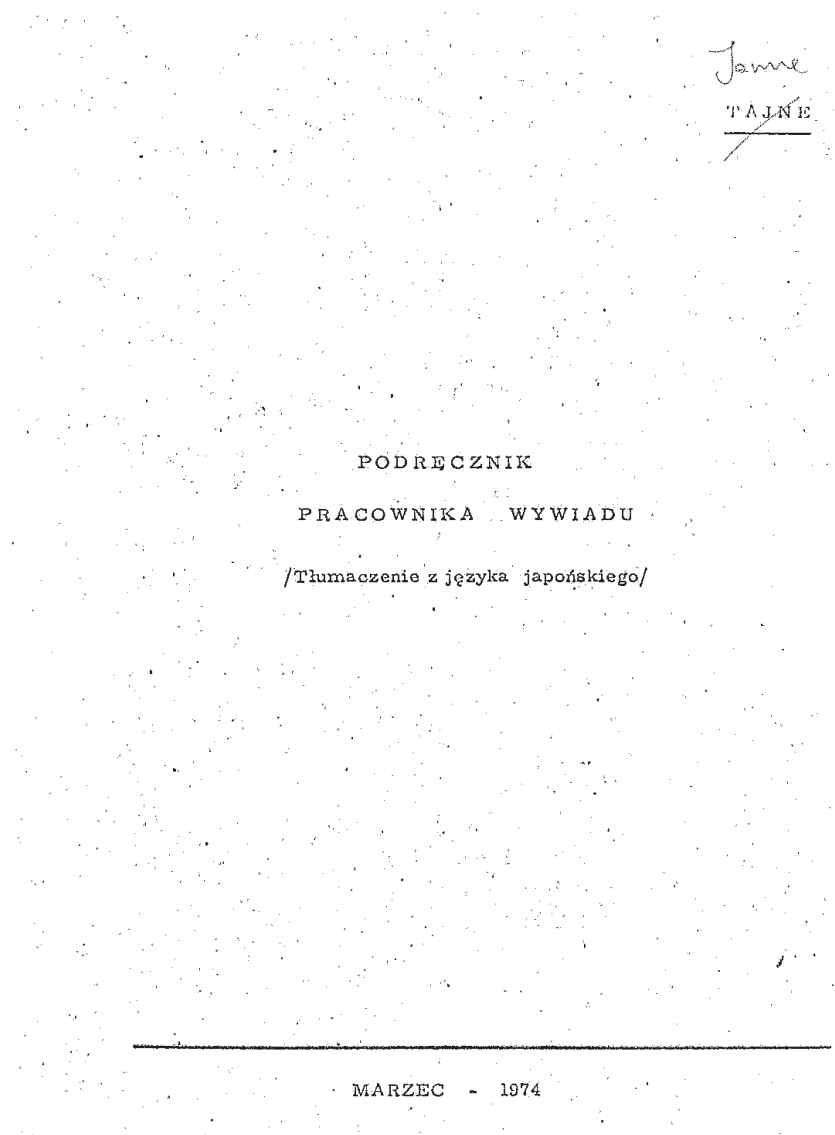
Źródła internetowe

- <https://histmag.org/> (dostęp: 23.03.2022).
- <https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/biuletyn-ipn/9596>, Biuletyn-IPN-nr-112002.html (dostęp: 14.12.2021).
- <https://mbtrybunalska.pl> (dostęp: 23.03.2022).
- <https://www.abw@gov.pl> (dostęp: 7.06.2022).
- <https://www.aw@gov.pl> (dostęp: 7.06.2022).
- <https://www.gov.pl/web/japonia/relacje-dwustronne> (dostęp: 31.08.2021).
- <https://www.pilsudski.org/pl/zbiory-instytutu/katalogarchiwum> (dostęp: 13.12.2021).
- <https://www.pl.emb-japan.go.jp/relations/konstytucja.htm> (dostęp: 31.08.2021).
- <https://www.skw@gov.pl> (dostęp: 7.06.2022).
- <https://www.sww@gov.pl> (dostęp: 7.06.2022).
- www.pl.emb-japan.go.jp (dostęp: 12.05.2020).

Aneks 1

Podręcznik pracownika wywiadu

SPIS TREŚCI

	Strona
CZĘŚC I - ZAGADNIENIA OGÓLNE	
Rozdz. 1. Współczesne zainteresowanie informacją	1
Rozdz. 2. Współczesny sens informacji	2
Rozdz. 3. Współczesne funkcje informacji	2
Rozdz. 4. Teoria centrum sytuacji	3
Rozdz. 5. Teoria obiegu informacji	4
Rozdz. 6. Funkcje informacji i jej wiarygodność	6
Rozdz. 7. Przedmiot informacji	6
Rozdz. 8. Rewolucyjne przemiany w informacji	7
CZĘŚC II - UZYSKIWANIE INFORMACJI	
Rozdz. 1. Wywiad jako sposób uzyskiwania informacji	9
Rozdz. 2. Informacja wywiadowcza	10
Rozdz. 3. Opracowywanie informacji	12
Rozdz. 4. Pracownik wywiadu i jego informatorzy	17
Rozdz. 5. Organizacja i funkcje wywiadu	27
Rozdz. 6. Działalność i technika wywiadowcza	31
CZĘŚC III - NAUKA O TWORZENIU INFORMACJI	
Rozdz. 1. Formy tworzenia informacji	67
Rozdz. 2. Informacja wojny psychologicznej	70
Rozdz. 3. Organizacja ośrodków wojny psychologicznej	71
Rozdz. 4. Specjaliści wojny psychologicznej	74
Rozdz. 5. Podstawy wojny psychologicznej	74
Rozdz. 6. Struktura ośrodka wojny psychologicznej	78

CZĘŚĆ IV - PRZEKAZYWANIE INFORMACJI

Rozdz. 1. Formy przekazywania informacji	81
Rozdz. 2. Informacja przekazu masowego	85
Rozdz. 3. Środki masowego przekazu	86
Rozdz. 4. Personel w środkach masowego przekazu	89
Rozdz. 5. Podstawy przekazu informacji	90
Rozdz. 6. Podstawowe pojęcia związane z przekazywaniem informacji	92
Rozdz. 7. Określenie efektów propagowania	95

CZĘŚĆ V - NAUKA O ADMINISTROWANIU INFORMACJĄ

Rozdz. 1. Formy administrowania informacją	97
Rozdz. 2. Podstawy zarządzania informacją	99
Rozdz. 3. Organizacja administrowania informacją	103
Rozdz. 4. Personel administrujący informacją	106
Rozdz. 5. Funkcje administrowania informacją	107

SŁOWO WSTĘPNE

Niniejsze opracowanie stanowi tłumaczenie japońskiego, ramowego "Podręcznika pracownika wywiadu", przeznaczonego do szkolenia kadr japońskich służb wywiadowczych. /W Japonii nie istnieje wywiad w sensie instytucji o zakresie ogólnopanstwowym, lecz w zasadzie każdy resort posiada tam własne komórki wywiadowcze/. Abstrahując od wartości poznawczej i praktycznej tego opracowania, warto zwrócić w nim uwagę na następujące momenty:

- w podręczniku tym bardzo silnie wyeksponowany jest cel działalności wywiadowczej, którym jest uzyskanie koniecznych dla bytu i rozwoju państwa informacji, o czym często zapominają młodzi oficerowie wywiadu. Z podręcznika tego bardzo wyraźnie wynika, że praca wywiadu nie jest sztuką dla sztuki, lecz wręcz przeciwnie, wywiad posiada określone miejsce w strukturze organów państwowych i realizuje postawione przed nim przez kierownictwo polityczne określone zadania informacyjne. O randze wywiadu świadczy zaś ranga uzyskanych przezeń informacji, pełniących wielorakie i bardzo ważne funkcje we współczesnym państwie;
- podręcznik ten eksponuje drugi, o kapitalnym wręcz znaczeniu moment w działalności nowoczesnej służby wywiadowczej, którym jest obiektywna konieczność specjalizacji i bezustannego doskonalenia kwalifikacji oficerów wywiadu. Chodzi przy tym nie tyle o specjalizację i kwalifikacje nabyte w toku studiów, ile przede wszystkim o specjalizację i kwalifikacje o charakterze wywiadowczym, a te można uzyskać jedynie drogą wieloletniej praktyki i doświadczenia. Właśnie w wywiadzie - jak nigdzie indziej - element praktyki i doświadczenia odgrywa podstawową rolę; dopiero ten element w połączeniu z wiedzą udokumentowaną dyplomem ukończenia wyższych studiów pozwala na osiągnięcie sukcesów w pracy wywiadowczej. Także i o tym powinni zawsze pamiętać młodzi oficerowie wywiadu.

CZĘŚĆ I

ZAGADNIENIA OGÓLNE

Za datę powstania współczesnej "teorii informacji" można przyjąć rok 1948, kiedy to Claude Shannon opublikował dwa artykuły na ten temat w periodyku "Bell System Technical Journal". Teoria informacji Claude Shannona, oparta na modelu matematycznym, miała ogólną postać typowego systemu komunikacyjnego: źródło informacji - nadajnik - droga - odbiornik - odbiorca.

Teoria ta, usystematyzowana później i zaadoptowana w technice elektronicznych urządzeń komunikacyjnych, znalazła ostatnio m.in. zastosowanie w metodzie naukowego zarządzania przemysłem, w planowaniu gospodarczym i wojskowym oraz w innych dziedzinach. Teoria ta wraz z "teorią gier", programowaniem linearnym i marketingiem wyznacza myślowe kierunki przyszłej działalności człowieka i jej organizacji. Niniejszy "Podręcznik pracownika wywiadu" z pewnością pogłębi wiedzę czytelnika w tej dziedzinie zwłaszcza, iż omawia on całość opracowanej dotąd techniki pracy informacyjnej w oparciu o wieloletnią praktykę.

Rozdział I

Współczesne zainteresowanie informacją

W obecnych czasach człowiek coraz mocniej odczuwa bezustanną potrzebę dopływu informacji, dzięki którym może zabezpieczyć swój byt. Historia ludzkości to historia informacji i kontroli nad nią. Brak informacji uniemożliwiłby postęp w dziedzinie racjonalnej działalności zbiorowości ludzkiej.

Druga rewolucja przemysłowa, charakteryzująca się rozwojem procesów automatyzacyjnych, jest prawdziwą rewelacją II połowy naszego wieku. Towarzyszący jej szereg zjawisk, jak np. "operation research" /termin używany początkowo przez amerykańskich strategów wojskowych, stosowany obecnie również w naukach ekonomicznych/, mógł powstać w wyniku rozwoju wielu nowych dziedzin techniki elektronicznej i teorii kontroli informacji. Mówi się, że wiedza to potęga - i rzeczywiście, informacja potrzebna jest dzisiaj zarówno jednostce jak i grupie ludzkiej dla zapewnienia sobie maksymalnego bezpieczeństwa. "Życie obecnie, to znaczy kroczyć w przyszłość" - aby tę zasadę realizować, ludzie muszą do maksimum skoncentrować swą uwagę na informacji.

Rozdział 2

Współczesny sens informacji

Uważa się, że współczesna informacja jako czynnik wywierający dominujący wpływ na egzystencję jednostki i środowiska ludzkiego posiada trzy znaczenia:

- poznanie prawdy w oparciu o określony plan,
- wykorzystanie wiedzy zdobytej w ten sposób oraz,
- jej planowe przekazanie.

Rozdział 3

Współczesne funkcje informacji

Współczesna informacja posiada trzy funkcje:

- I - poznawanie faktów w oparciu o ustalony plan. Jedną z form tej funkcji jest działalność wywiadowcza, przy czym formę tę określić możemy jako zdolność nabywania określonej lub nieokreślonej wiedzy w oparciu o ustalony plan. Inaczej mówiąc, działalność wy-

wiadomości to świadome i planowane działanie prowadzone przez państwo, grupę ludzi lub jednostkę;

- II - tworzenie określonych sytuacji w oparciu o ustalony plan i zdobytą wiedzę. Jedną z form tej funkcji jest np. zdolność prowadzenia wojny psychologicznej. Jest to funkcja twórcza informacji;
- III - przekazywanie informacji w oparciu o ustalony plan. Jedną z form tej funkcji jest rozpowszechnianie informacji. Jest to funkcja informacyjna.

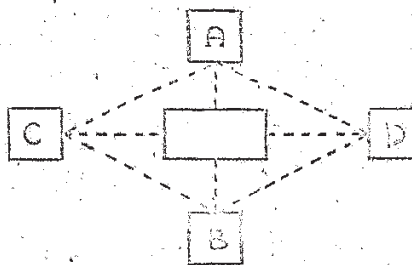
Reasumując, możemy stwierdzić, że funkcje informacyjne, których celem jest zabezpieczenie bytu i rozwoju państwa, grup, zespołów i jednostek ludzkich, w pojęciu psychologicznym są równocześnie i wrodzone i nabyte, przy czym można przyjąć, iż ludzkość obdarzona została tymi cechami w sposób naturalny.

Rozdział 4

Teoria centrum sytuacji

Mianem "centrum sytuacji" określamy zasadnicze elementy kształtujące sytuację. Czynności obiektywnego poznawania tych elementów nazywamy analizą sytuacyjną. Każda sytuacja powstaje w wyniku określonych posunięć człowieka lub grupy ludzkiej. Podobnie jak inne zjawiska naturalne, również i sytuacje wzajemnie na siebie oddziałują i wpływają na życie ludzkości w sposób harmonijny lub nieuporządkowany.

Graficzny obraz elementów tworzących centrum sytuacji przedstawia się następująco:

A = element podmiotu, B = element indywidualny,
C = element grupowy, D = element materialny.

Zależności zachodzące między tymi wszystkimi elementami tworzą poprzez swe wzajemne związki centrum sytuacji w określonym czasie. Sytuacja taka, zgodnie z prawami przyrody, spleta się z innymi sytuacjami, przy czym może wykazywać zarówno tendencje rozwojowe jak i regresyjne. Człowiek może daną sytuację obserwować z dwóch punktów widzenia: albo tkwiąc w niej, albo też znajdując się na zewnątrz. Obserwowanie sytuacji nie jest rzeczą łatwą z uwagi na zachodzące w niej zmiany. Jest rzeczą oczywistą, że sama prosta zależność między elementami sytuacji nie wyznacza jej centrum, gdyż należy też brać pod uwagę dynamikę i wartość politycznych, gospodarczych i społecznych aspektów poszczególnych elementów sytuacji.

Rozdział 5

Teoria obiegu informacji

Jednym z procesów tkwiących w samej istocie informacji jest jej obieg. Obecny, rewolucyjny postęp naukowy i społeczny znajduje odzwierciedlenie w powstawaniu określonych stanów i ich ukierunkowywaniu. Zachodzące wokół nas zjawiska nakładają się na określone plany co sprawia, że dana sytuacja nigdy nie posiada jednoznacznej wymowy, zawsze ma dwa oblicza. Np. problem bezpieczeństwa wewnętrznego w kraju jest głęboko uzależniony od planów międzynarodowego komunizmu. Podobnie np. problem deflacji uzależniony jest od stanu finansów banków światowych. Przykłady te świadczą, że świat współczesny, który można określić jako epokę planowania, rządzony jest przez "podwójny plan" dla danej sprawy. Również i informacja nie jest tutaj wyjątkiem. W tym aspekcie rola informacji w obecnej epoce planowania sprowadza się do środka przekazywania planów.

Wiemy już, że pierwszą funkcją informacji jest jej funkcja poznawcza. Przenosząc to na płaszczyznę wywiadu powiemy, że wywiad

to poznanie obiektu i jego zamiarów w oparciu o określone plany i zorientowanie się, czy obiekt może nam dać informację, czy też nie. Obieg informacji wywiadowczych zaczyna się więc od obiektu wywiadu. Drugą funkcją informacji jest jej funkcja twórcza. Weźmy tu za przykład zagadnienie wojny psychologicznej. W wojnie tej dąży się z jednej strony do wypracowania planów strategicznych wobec danego obiektu, z drugiej zaś do neutralizowania planów tego obiektu, z równoczesnym ich skierowaniem przeciwko niemu. Sytuacja taka zapoczątkowuje drugi etap obiegu informacji.

Trzecią funkcją informacji jest funkcja przekazywania, którą można zdefiniować jako czynność taktycznego zaatakowania obiektu strategicznego naszymi informacjami. Jest to techniczne przekazanie na obiekt zamierzonej informacji, powstałej jako funkcja wojny psychologicznej, z równoczesnym oczekiwaniem na pewne określone efekty tego działania. W ten sposób - poprzez przeniesienie informacji - jej droga obiegu zostaje zamknięta.

Droga obiegu informacji

	obiekt	podmiot	
przekazanie	czynność przeniesienia	czynność wywiadowcza	pożnanie
powstanie	czynność wojny psychol.	czynność wojny psychol.	powstanie
pożnanie	czynność wywiadowcza	czynność przeniesienia	przekazanie
	podmiot	obiekt	

Tak właśnie przedstawia się graficznie obraz walki zamierzeń między pewnym podmiotem i obiektem, stanowiący drogę informacji krążącej ustawicznie między poznaniem - powstaniem - przekazaniem - poznaniem - powstaniem - przekazaniem. Jest to zamknięty obwód obiegu informacji.

Rozdział 6

Funkcje informacji i jej wiarygodność

Naczelnym zadaniem pracownika informacji winno być poszukiwanie wiedzy. Poznanie prawdy nie jest jednakże zadaniem łatwym, co powoduje, że wartość środka poznawania prawdy, jakim jest wywiad, we współczesnym świecie niepominiernie wzrasta. Wrodzone zmysły człowieka - wzrok, słuch, węch itd. - wzmacniane są wprowadzając instrumentami technicznymi i kształceniem takich cech osobowości, jak siła wyobraźni, umiejętność oceny, śmiałość itp., a mimo to występuje w informacji pewien element niepewności. Stopień niepewności możemy jednak zmniejszyć przy pomocy tzw. procesu tworzenia wiedzy. Człowiek lub grupa ludzi podejmujących określony kierunek działania nie tylko musi poznać pewne fakty, ale musi też niejako tworzyć "naukową wiedzę" o tych faktach w oparciu o swą optymalną ocenę. Jeśli istnieje takie zjawisko jak zimna wojna, to zrodzić się też musi polityka tej wojny jako jej funkcja informacyjna. Tę funkcję wojny psychologicznej można określić jako funkcję tworzenia naukowych planów politycznych w oparciu o najlepszą ocenę prawdy. Nie trzeba udowadniać, jakie to ma znaczenie w praktyce nie tylko wojskowej, lecz również chociażby gospodarczej.

Rozdział 7

Przedmiot informacji

Współczesne zainteresowanie informacją wynika z jej dwóch innych funkcji - komunikowania się jednostek i grup oraz kontroli.

Komunikatywne funkcje informacji znane są od początku dziejów ludzkości, a nowym elementem w tym zjawisku jest jedynie "unaukowanie" informacji w oparciu o aktualną teorię informacji. Nauki o informacji nie traktuje się obecnie w oderwaniu od innych nauk,

lecz przeciwnie, uważa się, iż znajduje się ona na styku nauk przyrodniczych i społecznych, co przypomina w pewnym sensie klasyfikację cybernetyki.

Bez wyposażenia w informację współczesny człowiek i zbiorowiska ludzkie nie mogłyby prowadzić skutecznej walki o swój byt. Nasze życie jest uzależnione od informacji bez względu na to, czy to sobie uświadamiamy czy też nie. Wprawdzie nie ma ludzi, którzy zanegowaliby rolę informacji w życiu społeczeństwa, jednakże trudno powiedzieć, by człowiek lub jakaś zbiorowość ludzka całkowicie i świadomie zdawały sobie sprawę z olbrzymiego znaczenia stosowania informacji w praktyce. Człowiek ma bowiem skłonności do postępowania instynktownego, niejako pozainformacyjnego. Zbiorowisko ludzkie może nie osiągać zamierzonych celów właśnie na skutek lekceważenia informacji. Niemало jest przykładów, gdzie z powodu nieliczenia się z informacją znikają z mapy świata państwa.

Celem informacji winno więc być przenikanie jej racjonalnych funkcji do życia jednostek i zbiorowisk ludzkich, a bezwzględnym nakazem egzystencji nowoczesnego społeczeństwa winien się stać obowiązek świadomego stosowania informacji.

Rozdział 8

Rewolucyjne przemiany w informacji

Obecnie informatykę cechuje teoria naukowego operowania informacją, czemu wydatnie służą nowoczesne systemy elektroniczne.

Innym charakterystycznym zjawiskiem w tej dziedzinie jest specjalizacja pracowników informacyjnych. Rewolucyjne przemiany w dziedzinie informacji uwidoczniają się najwyraźniej na przykładzie człowieka. Przyczyniły się one do powstania nowego typu specjalisty, jakim jest "ekspert do informacji".

Na całym świecie działają ludzie, którzy pomimo braku odpowiednich kwalifikacji spełniają funkcje specjalistów; bez przeszkolenia jednak takiego człowieka i rozwinięcia w nim określonych cech trudno jest mówić o prawdziwym ekspercie znającym się na technice i specyfice wykonywanego zawodu.

CZĘŚĆ II

UZYSKIWANIE INFORMACJI

Rozdział 1

Wywiad jako sposób uzyskiwania informacji

Językoznawcy pod pojęciem "wywiad" rozumieją na ogół "dowiadywanie się, poszukiwanie, tajne informowanie o sytuacji wroga, rozpracowywanie z ukrycia i przekazywanie informacji itd.". Widzimy więc, że pojęciu temu towarzyszy cecha tajności, ale czy tak jest rzeczywiście? Były szef CIA Allan Dulles twierdzi, że wywiad niekoniecznie musi być tajny. Jego zdaniem, około 90 % uzyskiwanych obecnie przez służby wywiadowcze informacji to informacje powszechnie dostępne; informacje rzeczywiście tajne występują jedynie w bardzo ograniczonej ilości przypadków.

Praca wywiadowcza uważana była wprawdzie zawsze za niebezpieczną i brudną grę, ale za grę o dużej doniosłości, ponieważ jej rezultaty służyły w końcu zabezpieczeniu naszej wolności. Chcąc - nie chcąc musimy więc prowadzić tę grę, gdyż innej alternatywy nie ma.

Wywiad możemy podzielić w ogólnym zarysie na:

1. Wywiad z dokumentów, polegający na zorganizowanym zbieraniu fragmentarycznych informacji - głównie z dokumentów i publikacji /gazety, periodyki, książki itd. /;
2. Wywiad źródłowy, czyli agenturalna metoda uzyskiwania informacji. W tej kategorii mieści się również samodzielnie działające pracowniki wywiadu w formie prowadzenia rozmów, zdobywania tajnych wiadomości, oceniania nastrojów itp. Zalicza się tutaj ponadto wszystkie

przypadki pośredniczenia różnych ludzi w uzyskiwaniu informacji wywiadowczych;

3. Wywiad naukowy;

4. Wywiad mieszany.

Rozdział 2

Informacja wywiadowcza

1. Istota informacji.

Informacja wywiadowcza rozpatrywana z punktu widzenia funkcji poznawania zjawiska ma na celu poznanie "całej prawdy". Użyte tu pojęcie "prawdy" ma dwa aspekty: aspekt materialny i aspekt psychologiczny. Do niedawna w informacji wywiadowczej przeważała tendencja poznawania materialnego aspektu prawdy, tzn. starano się przede wszystkim poznać możliwości działania danego obiektu. Dzisiaj pod uwagę brany jest również aspekt psychologiczny, tzn. czyni się wysiłki zmierzające do zdobycia wiedzy o woli obiektu. Poznanie stanu psychologicznego przywódców wrogiego obiektu i wyłuskanie ich rzeczywistych zamiarów jest znacznie trudniejsze od statystycznego określenia ilości dywizji, samolotów czy łodzi podwodnych posiadanych przez wroga. Jednym z najważniejszych obowiązków wywiadowcy doby dzisiejszej jest opracowywanie tzw. "balance sheet" /zestaw równoważny/ uwzględniającego materialne i psychologiczne aspekty obiektu celem zdobycia pozytywnych lub negatywnych dowodów odnośnie istniejących faktów.

2. Formy informacji.

Informacja może przybierać różne formy. Najczęściej spotykamy się z tzw. informacją podstawową, to znaczy informacją jeszcze nie zsyntetyzowaną, która nie zapewnia zrozumienia całości kształtu zjawiska, a jedynie określa jego ogólne ramy. Oprócz informacji podstawowej rozróżniamy jeszcze informację aktywną i informację domniemaną.

3. Rodzaje informacji.

- 1/ Informacja strategiczna. Mianem informacji strategicznej określamy informację, której znajomość jest niezbędna dla bytu lub bezpieczeństwa państwa lub grupy państw. Jest to wiedza nt. postępowania państw lub grupy państw bez względu na to, czy jest stan wojny czy pokoju. Terminu tego używa się również w odniesieniu do syntetycznych informacji o dużej wadze.
- 2/ Informacja wojskowa. Jest to informacja odnosząca się bezpośrednio do spraw związanych z wojną i wojskiem, bez względu na stan wojny lub pokoju.
- 3/ Informacja ekonomiczna. Jest to informacja o bezpośrednich przejawach życia gospodarczego i całej ekonomiki, przy czym zadaniem jej jest zapewnienie maksimum wiedzy o produkcji i konsumpcji, o stopniu równowagi gospodarczej itd. zarówno w kraju, jak i za granicą.
- 4/ Informacja naukowa. Jest to informacja o różnych gałęziach nauki i ich postępie. Nie będzie przesadą twierdzenie, że w dzisiejszej dobie służby wywiadowcze swą uwagę koncentrują głównie na rozwoju nauk. Obiektem informacji naukowej jest wiedza o nowych badaniach i nowych teoriach w różnych dziedzinach nauki.
- 5/ Informacja społeczna. Mianem informacji społecznej określamy wiedzę o stanie bezpieczeństwa publicznego i o czynnikach zagrożających temu stanowi. Jest to informacja dostarczająca wszechstronnej wiedzy o zabezpieczeniu terytorium państwa, jego obszarów morskich i powietrznych, o ochronie jednostki ludzkiej, jej własności, życia i wolności, a także o stanie porządku publicznego

Rozdział 3 Opracowywanie informacji

1. Pojęcie informacji.

Informować znaczy przekazywać pewną wiedzę ustnie lub w formie materiałów. Materiałem jest graficzny zapis wiedzy o danym fakcie bez względu na formę i charakter zapisu. Oprócz dokumentów pisanych, fotokopii, klisz tid. pracownik wywiadu ma też do czynienia z takimi materiałami, jak zapis akustyczny i filmowy. Materiałem jest więc wszystko to co służy do zobrazowania wiedzy o faktach.

2. Zapis informacji.

Różni ludzie mają różną wiedzę i różne poglądy na rozmaite fakty, przy czym elementy prawdy i fałszu w tej wiedzy są z sobą przemieszane. Jednym z zadań pracownika wywiadu jest właśnie oddzielanie prawdy od fałszu. Informacja ma tym większą wartość im jest dokładniej zweryfikowana. Musimy pamiętać o tym, że człowiek zdradza skłonności do subiektywizmu, co stwarza naturalne przeszkody w tworzeniu informacji o faktach. Weryfikacja informacji ma m.in. na celu uzyskanie obiektywnej oceny informacji. Zapisywanie informacji powinno odbywać się w sposób pozwalający na jak najwierniejsze odtworzenie sobie wiadomości o fakcie przez osobę, która z danym faktem bezpośrednio się nie zetknęła, a korzysta jedynie z zapisu powstałego w wyniku bezpośrednich obserwacji informatora. Zapis musi więc wywoływać u informowanej osoby takie same odczucia, jakie odczucia posiada informator w momencie zdobywania wiedzy o fakcie. Prawidłowy zapis powinien więc uwzględniać:

A - elementy ilościowe /liczbowe/,

B - elementy analityczne,

C - elementy strukturalne,

D - elementy dedukcyjne.

3. Ocena informacji.

Z tego co dotychczas powiedzieliśmy wynika, że jeśli istnieje już jakaś prawda, to istnieją też środki do jej poznania. Nie jest to jednakże sprawą łatwą, gdyż najczęściej prawda o czymś otoczona jest tajemnicą oraz chroniona przy pomocy dezinformacji i kłamstwa. Dotarcie do prawdy lub maksymalne zbliżenie się do niej jest głównym zadaniem pracownika wywiadu, który na tym etapie otrzymuje pomoc ze strony nauki w postaci metod oceniania informacji.

Metodę ustalania wiarygodności informacji w momencie jej powstawania i ustalania stopnia prawdy w niej zawartej nazywamy "ewaluacją" lub "krytyką". Terminy te mają znaczenie szersze, gdyż w ogóle oznaczają metodę krytycznego i szczegółowego oceniania wiarygodności i "pewności" informacji.

Przekazywanie informacji, bądź to ustne, bądź też w formie pisanej, składa się z kilku etapów oceny. Na każdym z tych etapów ocena zmierza do ustalenia istotnych elementów informacji celem podniesienia jej jakości.

Pierwszy etap oceny informacji polega na ustalaniu wiarygodności miejsca jej powstania, czyli źródła informacji. Wchodzi tu bardzo często w grę problem pośrednictwa, tzn. kwestia, czy źródło informacji jest bezpośrednie czy też pośrednie. Poza tym takie sprawy, jak np. stopień indywidualnej zdolności percepcji przyczyniają się w tym kontekście do powstawania rozmaitych zależności. Zależności te w przypadku 2 ludzi mogą mieć postać /a/ - /b/,

w przypadku 3 ludzi: /a/ - /b/, /a/ - /c/, /b/ - /c/, czyli /a/ - /b, c/, /b/ - /a, c/ i /c/ - /a, b/, a w przypadku 4 ludzi możliwości takich jest już 25. Stopień wiarygodności źródła informa-

cji, po uwzględnieniu jego charakteru i zdolności percepcji, przedstawia się zwykle następująco:

Tabela 1

/Stopień wiarygodności/	/Kolejność/
100 %	0 A - wiarygodność absolutna
80 %	0 B - można wierzyć
60 %	0 C - na ogół można wierzyć
40 %	0 D - trochę można niedowierzać
20 %	0 E - można niedowierzać
0 %	0 F - można niedowierzać zupełnie

Drugi etap oceny informacji polega na sprawdzeniu jej treści, czyli prawdziwości. Stopnie tej oceny przedstawiają się następująco:

Tabela 2

/Stopień prawdziwości/	/Kolejność/
100 % 0	1 - pewne jest, że
80 % 0	2 - na ogół pewne jest, że
60 % 0	3 - prawdopodobnie
40 % 0	4 - stosunkowo nie ma pewności, że
20 % 0	5 - dość wątpliwe, że
0 % 0	6 - zupełnie nie ma pewności, że

Zrozumiałym jest fakt, że w relacji źródło informacji - treść informacji mogą występować różne oceny, co pokrótce przedstawia tabela 3. Jeśli np. niefachowiec i inżynier - specjalista spostrzegą samolot, to oba te fakty odnoszą się do poz. "1" kolumny I, ale spostrzeżenie tego pierwszego sklasyfikuje się pod poz. "2" kolumny II, a spostrzeżenie specjalisty pod poz. "1" kolumny II.

Tabela 3

Zróżło informacji	Treść informacji		Treść informacji		
	I	II		I	II
Stopień wiarygodności	/kolejność/	/kolejność/	Stopień prawdziwości	/kolejność/	/kolejność/
100 %	A	A-F	100 %	1	1-6
80 %	B	A-F	80 %	2	1-6
60 %	C	A-F	60 %	3	1-6
40 %	D	A-F	40 %	4	1-6
20 %	E	A-F	20 %	5	1-6
0 %	F	A-F	0 %	6	1-6

4. Ocena informacji.

Wiedza zawarta w każdej informacji posiada swe określone znaczenie, które staje się w pełni wartościowe dopiero po dokonaniu procesu oceny. Pojęciem znaczenia informacji określamy jej realną lub formalną treść, czyli fakty odnoszące się bezpośrednio do naszego zainteresowania informacją.

Ewaluacja jest działaniem polegającym na uporządkowywaniu i porównywaniu określonej wiedzy leżącej w sferze naszego zainteresowania, przy czym działanie to ma charakter dynamiczny, tzn. polega na ciągłej ocenie informacji w danym czasie i w danej sytuacji.

Ocena informacji składa się z dwóch procesów - wartościowania i ewaluacji informacji.

5. Prognozowanie.

Ostatecznym produktem syntetycznej oceny informacji powinno być sporządzenie przez służbę informacyjną określonych prognoz na przyszłość.

Według zasad naukowej oceny informacji, każda z informacji winna przejść przez stadium oceny poszczególnych jej elementów,

które - wzajemnie od siebie uzależnione - stanowią swego rodzaju syntezę po dokonanej uprzednio analizie, uwzględniającej zazwyczaj 6 pytań, dlaczego, co, kiedy, kto, gdzie i jak. Ocena informacji byłaby jednakże niepełna bez uwzględnienia dodatkowo takich elementów, jak "jest - nie ma", "długo - krótko", "dobrze - źle", "dogłębnie - powierzchownie" itd. Oczywiście wysunięcie ostatecznego wniosku nie jest sprawą łatwą i zdarzają się wypadki, że wskutek braku niektórych elementów ocena nie jest możliwa, a przynajmniej obwarowana jest warunkami lub ma charakter pośredni. Ponadto proces poznawania wiedzy o faktach niejednokrotnie ograniczany jest przez subiektywne odczucia człowieka, co ma szczególnie miejsce podczas poznawania zjawisk, które w jakiś sposób go dotyczą.

6. Synchronizacja informacji.

Synchronizacja informacji jest czynnikiem niezbędnym w ustalaniu oceny ukształtowanej na podstawie informacji i kierunków działalności informacyjnej. Służby informacyjne muszą uwzględniać w stosunkach między sobą tzw. synchronizację informacji, która polega na efektywnym i racjonalnym operowaniu wszystkimi funkcjami informacji.

Synchronizacja informacji jest trojakiego rodzaju:

- 1/ Synchronizacja opinii informacyjnej polega na ujednoliceniu ocen opracowanych przez poszczególne służby informacyjne. Można to określić jako ostateczną syntezę informacji;
- 2/ Synchronizacja kierunku informacji polega na racjonalnym ukierunkowaniu działania poszczególnych służb informacyjnych, czyli po prostu na przydzieleniu im celów;
- 3/ Synchronizacja aktywności informacyjnej polega na określaniu wydajności w zbieraniu informacji przez poszczególne organizacje informacyjne - mówiąc innymi słowami, polega ona na upewnieniu się, czy dana organizacja informacyjna w ramach swoich możliwości potrafi zbierać potrzebne informacje.

Przestrzeganie zasad synchronizacji ma duże znaczenie, gdyż bez synchronizacji trudno mówić o dobrych wynikach działalności informacyjnej. Co więcej, megalomania lub sekciarskie tendencje poszczególnych służb informacyjnych zagrażają bezpieczeństwu państwa.

Rozdział 4

Pracownik wywiadu i jego informatorzy

1. Pracownik wywiadu.

1/ Predyspozycje pracownika wywiadu.

Naturalną cechą psychiki człowieka jest jego zdolność do zasięgania informacji o faktach, czyli człowiek jest niejako wywiadowcą z urodzenia. W przypadku pracownika wywiadu predyspozycje te muszą być jednak w daleko większym stopniu wykształcone tak, by mógł on zostać specjalistą w tej dziedzinie.

W obecnych czasach odczuwa się silną potrzebę stworzenia wywiadu oficersa nowego typu, do czego nie wystarcza i czemu stoi nawet na przeszkodzie sama standaryzacja "wrodzonych cech wywiadowczych człowieka". Bierze się to stąd, że wachlarz wymogów stawianych oficerowi musi być bardzo szeroki i wielostronny, podobnie jak szeroka i złożona jest gama zainteresowań wywiadu. Nie oznacza to oczywiście, że indywidualne uzdolnienia i predyspozycje pracownika wywiadu nie są brane pod uwagę i odpowiednio oceniane.

Pracownik wywiadu to człowiek oddany całym swym sercem idei informacji, który poświęcenie to wspiera wrodzonymi cechami swej osobowości, swymi uzdolnieniami. Definicję tę uważać można za ogólne określenie predyspozycji oficersa wywiadu. Do bardziej szczegółowych i niezbędnych cech pracownika wywiadu zaliczyć można m.in. poświęcenie dla idei, szeroka wiedza, wrażliwość.

liwość, bystrość, intuicja, obiektywizm, zmysł logicznego i analitycznego myślenia oraz znajomość zasad i metod nauk społecznych. W zależności od odcinka pracy cechy pracowników wywiadu będą wykazywały nieznaczne różnice, co jest sprawą zupełnie naturalną. I tak pracownik wywiadu działający na pierwszej linii musi wykazywać się nadzwyczajnym refleksem, ostrożnością, odwagą i zdolnością adaptacji w różnych środowiskach, natomiast jego kolega pracujący w centrali wywiadowczej winien posiadać umiejętność analizowania całokształtu sytuacji, jej oceny i wysuwania wniosków, przy czym czynności te winny być poparte maksymalną wiedzą.

W pracy wywiadowczej ważnym zagadnieniem jest dążenie do określonej specjalizacji, której przedmiotem mogą być takie dziedziny, jak wojskowość, dyplomacja, ekonomia, prawo etc. Korzyści płynące z takiej specjalizacji w postaci pogłębionej znajomości tematu oraz uzyskania pewnych stanowisk w hierarchii urzędniczej czy społecznej są niewątpliwe i zapewniają dużą swobodę działania. Na problem ten wywiad powinien zwracać szczególną uwagę.

2/ Obowiązki pracownika wywiadu.

Pracownik wywiadu ujawnia fakty, lecz nie jest twórcą polityki.

W obecnych czasach obowiązek ujawniania faktów jest zupełnie wystarczający i nie zachodzi potrzeba obarczania pracownika wywiadu dodatkowymi zadaniami. W bieżącej działalności pracownik ten powinien znać istotę i rangę obiektów swej działalności, jak również powinien być w stanie przewidywać ich rozwój w przyszłości. Innymi słowy, jego obowiązki można określić jako gromadzenie materiału dowodowego odnośnie danego faktu w postaci materiału informacyjnego uzyskiwanego w toku pracy.

3/ Etyka pracownika wywiadu.

Z perspektywy dziejów historycznych dochodzimy do wniosku, że poza okresami stanu wojny trudno byłoby uzasadnić słuszność pracy wywiadowczej. O dwóch sprzecznych ze sobą odczuciach świadczy następujące powiedzenie: "Wywiad to gra niebezpieczna i brudna, którą jednak trzeba prowadzić nawet wtedy, gdy się nie chce". Również i w etyce współczesnego pracownika wywiadu występują te dwa elementy, tzn. element słuszności i element przestępstwa. Praca jego jest trudniejsza od wysiłku żołnierza, najeżona jest licznymi i niespodziewanymi trudnościami; praca ta nie zna ani przerw, ani wypoczynku, a wywiadowca musi sam chronić się pancerzem samokontroli. Specjalista od wywiadu sam musi zbierać dodatkowo informacje, które, według jego oceny, gwarantować mu będą maksymalnie bezpieczeństwo w każdych okolicznościach. Na etykę tej najbardziej z niebezpiecznych i podniecających prac składają się z jednej strony takie cechy, jak specyficzny rodzaj satysfakcji, niezwykła atmosfera, uczucie przewyższania swą wiedzą otoczenia, świadomość swego posłannictwa itd., z drugiej natomiast świadomość pełnienia jedynie roli małego kółka w potężnej maszynie budzi niejednokrotnie w człowieku uczucie pełnego poświęcenia, połączone wręcz z gotowością do samouniżenia. W historii tej służby znajdziemy wiele przykładów, że pracownicy wywiadu niejednokrotnie swobodnie decydowali o swoim losie w przypadku, gdy zaistniała taka konieczność. W każdym bądź razie musimy uświadomić sobie fakt, że działalności wywiadowczej zawsze towarzyszą elementy niemoralne i że czasami niezwykle trudno jest w tej pracy postępować według zdrowych zasad etycznych, co usprawiedliwić może jedynie gorące poświęcenie i wierność zasadom.

Najważniejszą wskazówką etyczną pracownika wywiadu powinien być rozumny idealizm. Są przypadki wybujałego egocentryz-

w bardzo dużym stopniu działalność informatorów, których dobiera się z rozmaitych środowisk - mogą nimi być bez względu na płeć urzędnicy, artyści, wojskowi, naukowcy, przedsiębiorcy, dziennikarze, członkowie partii politycznych itd.

2/ Kandydaci na informatorów

Jednym z głównych zadań wywiadu jest wyszukiwanie odpowiednich kandydatów na informatorów i ich szkolenie, co jest procesem bardzo trudnym i czasochłonnym.

Wyszukiwanie potencjalnych kandydatów na informatorów i ich typowanie prowadzone jest przez rozmaite komórki wywiadu; w dziedzinie tej doszło nawet do pewnego rodzaju specjalizacji wyrażającej się tym, że do poszczególnych środowisk kieruje się specjalnych pracowników do poszukiwania informatorów, przy czym warto zaznaczyć, iż niejednokrotnie inicjatywa płynie od samego informatora in spe.

Przyjęcie w poczet informatorów jest aktem wieńczącym pewien proces, który zaczyna się od odszukania i wytypowania kandydata. Oczywiście przebieg tego procesu będzie się różnił w zależności od sytuacji, ale można powiedzieć, że na ogół tym lepsze osiąga się efekty, im bardziej na danym terenie rozwinięta jest przez wywiad działalność infiltracyjna.

Pracownik do poszukiwania informatorów jest wyszkolonym specjalistą, dysponującym odpowiednim budżetem przeznaczonym właśnie na te cele. Musi to być człowiek bez skłonności kosmopolitycznych, człowiek, na którym można polegać, przy czym musi on posiadać pewne predyspozycje wrodzone, rozwijane następnie w trakcie długiego szkolenia. Jeśli pracuje on z pozycji nielegalnej, to działalność swą może oprzeć na swych funkcjach oficjalnych, na swoich kontaktach towarzyskich itd.

Po odnalezieniu człowieka, który może stać się informatorem, pracownik wywiadu dokonuje wstępnej, dokładnej oceny owe-

w bardzo dużym stopniu działalność informatorów, których dobiera się z rozmaitych środowisk - mogą nimi być bez względu na płęć urzędnicy, artyści, wojskowi, naukowcy, przedsiębiorcy, dziennikarze, członkowie partii politycznych itd.

2/ Kandydaci na informatorów

Jednym z głównych zadań wywiadu jest wyszukiwanie odpowiednich kandydatów na informatorów i ich szkolenie, co jest procesem bardzo trudnym i czasochłonnym.

Wyszukiwanie potencjalnych kandydatów na informatorów i ich typowanie prowadzone jest przez rozmaite komórki wywiadu; w dziedzinie tej doszło nawet do pewnego rodzaju specjalizacji wyrażającej się tym, że do poszczególnych środowisk kieruje się specjalnych pracowników do poszukiwania informatorów, przy czym warto zaznaczyć, iż niejednokrotnie inicjatywa płynie od samego informatora in spe.

Przyjęcie w poczet informatorów jest aktem wieńczącym pewien proces, który zaczyna się od odszukania i wytypowania kandydata. Oczywiście przebieg tego procesu będzie się różnił w zależności od sytuacji, ale można powiedzieć, że na ogół tym lepsze osiąga się efekty, im bardziej na danym terenie rozwinięta jest przez wywiad działalność infiltracyjna.

Pracownik do poszukiwania informatorów jest wyszkolonym specjalistą, dysponującym odpowiednim budżetem przeznaczonym właśnie na te cele. Musi to być człowiek bez skłonności kosmopolitycznych, człowiek, na którym można polegać, przy czym musi on posiadać pewne predyspozycje wrodzone, rozwijane następnie w trakcie długiego szkolenia. Jeśli pracuje on z pozycji nielegalnej, to działalność swą może oprzeć na swych funkcjach oficjalnych, na swoich kontaktach towarzyskich itd.

Po odnalezieniu człowieka, który może stać się informatorem, pracownik wywiadu dokonuje wstępnej, dokładnej oceny owe-

go człowieka i sporządza odpowiedni raport, w którym zamieszcza bardzo szczegółowe dane dotyczące potencjalnego informatora. Raport przekazywany jest dalej do oceny i badań. Na ogół przyjmuje się, że badań i sprawdzania dokonują osoby spoza grona pracowników do poszukiwania informatorów. Metody sprawdzania są różne, ale w zasadzie sprowadzają się one do trzech najważniejszych:

- a/ Sprawdzanie przez lokalną policję /nie zawsze jest to możliwe/.
- b/ Sprawdzanie przez lokalnego sympatyka /np. osobę będącą w bliskich stosunkach z pracownikiem wywiadu/.
- c/ Sprawdzanie przez zaufanego informatora.

Dopiero po tych wstępnych czynnościach kandydat na informatora może być poddany dalszej "obróbce" przez pracownika do poszukiwania informatorów.

3/ Werbunek.

Sztuka werbowania kandydatów do pracy wywiadowczej była szczególnie rozwinięta w niemieckich, wojskowych organach wywiadowczych - można powiedzieć, że i w czasach dzisiejszych stosowana jest ona przez tajne służby różnych państw w pracy werbunkowej, mającej na celu prowadzenie wywiadu zarówno w kraju, jak i zagranicą.

Werbunek może być prowadzony rozmaitymi metodami, z których najpopularniejsze są: werbunek na podstawie ideologicznej, na podstawie materialnej, na podstawach łączonych /naciśki, groźby, obietnice itp. Pamiętać należy też o tym, że w dzisiejszej dobie konfrontacji między Wschodem i Zachodem działalność wywiadowcza jest szczególnie aktywna i zdarza się, że wyspecjalizowany i wyszkolony pracownik wywiadu sam staje się obiektem przedsięwzięcia werbunkowych innego państwa, które wykorzystując słabości ludzkie stara się go pozyskać dla siebie. W między-

dawnej taktyce werbunkowej obserwuje się tendencję podnoszenia tej taktyki na coraz to wyższy poziom, coraz lepszą specjalizację. Zawsze musimy więc mieć na uwadze, iż w każdym z obozów taktyka werbunkowa rozwija się na nienotowaną dotąd skalę, doprowadzając do tego, że pojęcie werbunku nie ogranicza się tylko do zwykłego i indywidualnego pozyskania informatora, lecz oznacza totalną infiltrację ideologiczną, obejmującą intelektualistów całego świata - naukowców, artystów, przemysłowców, studentów, dziennikarzy itd.

Werbunek na podstawie ideologicznej

W pewnych państwach kandydata na informatora pozyskuje się metodą tzw. werbunku ideologicznego - w oparciu o jakąś ideę. Kandydat taki nie kieruje się względami finansowymi, czy też innymi korzyściami materialnymi, lecz wiarą w pewne idee i wrogością wobec innych. Tego typu kandydatowi można w zasadzie okazywać stosunkowo duże zaufanie. Ponadto człowiek będący wyznawcą pewnych idei jest przyzwyczajony do przestrzegania określonych zasad i łatwiej nim kierować niż ludźmi pracującymi z innych pobudek. Poza tym charakteryzuje się on przestrzeganiem dyscypliny w wypełnianiu zlecanych mu zadań, które wykonuje z najwyższym zapalem. Należy jednak mieć na uwadze, że w pewnych przypadkach zabrania się werbowania na informatorów zwolenników określonych ideologii.

Werbunek na podstawie zainteresowań materialnych

Przypadki werbunku na podstawie materialnej występują stosunkowo najliczniej. Informatorów pracujących za pieniądze można z grubsza podzielić na dwie grupy:

- a/ Informatorzy lokujący dochody w różnych inwestycjach i przedsiębiorstwach. Ten typ informatora godzi się na pracę tylko w wywiadzie zapewniającym największe honoraria, przy czym przejawia skłonności służenia równocześnie kilku służbom wy-

wiadowczym. Z uwagi na duże prawdopodobieństwo zdrady nie można darzyć go całkowitym zaufaniem;

b/ Zwykli informatorzy pracujący za gotówkę. Są to ludzie pragnący poprawić sobie stopę życiową. W działalności werbunkowej różnych państw tego rodzaju motyw werbunkowy jest najbardziej rozpowszechniony.

Werbunek mieszany

Jest to werbunek realizowany w drodze łączenia różnych podstaw werbunkowych /np. ideologicznej i materialnego zainteresowania/.

Metoda zastraszania

Metoda zastraszania stosowana była dość często w okresie po II wojnie światowej. Obecnie obserwuje się tendencję do odchodzenia od niej. Tłumaczy się to tym, że kandydat na informatora pozyskany w wyniku zastraszania może sprzeciwiać się wykonywaniu szeregu poleceń, przez co pożytek z niego jest mały, a w dodatku w krytycznych sytuacjach zachodzi bardzo duża obawa, iż popełni samobójstwo, ucieknie, złoży zeznania lub zgodzi się na pełnienie roli dwulicowego agenta. W sumie nie jest to najlepsza metoda pozyskiwania współpracownika.

Uprorowadzenie

Uprorowadzenie jako metoda pozyskania informatora stosowana jest jedynie w sporadycznych wypadkach.

Zdrada w praktyce werbunkowej

Istnieje wiele odmian aktu sprzeniewierzenia się lub zdrady. Spośród elementów prowadzących do popełnienia zdrady wymienić można takie, które są wspólne wszystkim ludziom oraz takie, które właściwe są tylko określonej typowi człowieka. Najważniejsze z tych elementów charakteryzują się następującymi momentami:

- a/ Cechą zdrajcy, obojętnie w jakim kraju, jest niezadowolenie przejawiające się w rozczarowaniu, sprzeciwie lub nienawiści wobec własnego kraju lub jego polityki. W pewnych krajach ważnymi czynnikami przyspieszającymi decyzję popełnienia zdrady są: brak poczucia bezpieczeństwa, ogólne niezadowolenie, brak perspektyw awansu i rozwoju, niezadowolająca sytuacja materialna itp.;
- b/ Niezadowolenie płynące z obawy o własny los, los rodziny, niepokoje ideologiczne, strach przed prześladowaniami itd. itd. wprowadzają się do czynników przyspieszających popełnienie zdrady, lecz równocześnie z tych samych względów działają hamująco. W przewyciężeniu tych oporów pomaga przekonywująca perswazja;
- c/ Osoby zamieszkujące za granicą, z dala od swego kraju, szczególnie osoby zamieszkujące tam dłużej, przyzwyczajają się do lokalnych zwyczajów i warunków bytowych, ale jeśli nawet przeciwne są polityce własnego państwa, zarzucając mu niehumanitarność czy złą wolę przywódców, to jednak rzadko dochodzi u nich do powstania całkowitej alienacji;
- d/ Psychologiczny proces doprowadzający potencjalnego zdrajcę do popełnienia aktu zdrady jest procesem nadzwyczaj złożonym i delikatnym, przy czym człowiek taki przejawia duże zainteresowanie obietnicami gwarantującymi mu ucieczkę z kraju. Obietnice takie są oczywiście ważnym elementem w taktyce werbunkowej.

Najważniejszymi problemami w pozyskaniu informatora drogą nakłonienia go do zdrady są: wytypowanie informatora, wyznaczenie człowieka, który ma się z nim skontaktować oraz określenie sposobu, w jaki akt zdrady ma być popełniony.

Człowiek, który ma się zbliżyć do zdrajcy, bez względu na swą oficjalną czy nieoficjalną pozycję, musi pamiętać o tym, że

jest delegatem określonego obozu państw i jako taki winien wzbudzić szacunek i zaufanie. Należy ponadto opracować dokładny plan werbunku, uwzględniający wszystkie cechy osobowości kandydata, jego powiązań towarzyskich, problemów rodzinnych itd.

W werbunku drogą nakłonienia do zdrady szczególnie znaczenie ma indywidualny charakter kontaktów werbującego z werbowanym.

4/ Rozwój i ocena kandydata na informatora.

Następny etap w postępowaniu z kandydatem na informatora stanowią czynności, które można ogólnie określić jako wpływanie na rozwijanie jego przydatności, oraz czynności związane z jego oceną. Zagadnieniami tymi powinien w zasadzie zajmować się pracownik kierujący danym informatorem, po przejęciu konkretnej sprawy od pracownika, którego zadaniem jest wyszukiwanie kandydatów na informatorów. W praktyce utarło się jednak, że mimo wszystko dalsze sprawy związane z kandydatem - sprawy doskonalenia i oceny - prowadzone są ze względów psychologicznych przez pracownika wyszukującego.

Doskonalenie informatora

Podstawową czynnością warunkującą doskonalenie kandydata na informatora jest dokładne poznanie jego życiorysu, zdolności i aktualnego statusu, co pomaga w dokonaniu szczegółowej oceny jego wartości użytkowej. Im dokładniejsze będą te badania, tym lepsze będą wyniki pracy wywiadowczej.

Ocena informatora

Zasadą jest, że dokonujący oceny winien wzbudzić głębokie zaufanie w kandydacie na informatora, który uważać go będzie za przyjaciela. Niedbałe postępowanie w tym względzie daje na ogół niekorzystne rezultaty i na odwrót, postępowanie zrównoważone wzbudza zaufanie kandydata. Umiejętność nalożonego

ustosunkowania się do kandydata na informatora zostanie odwzajemniona rzetelnością jego postawy i pozwoli na stopniowe podejmowanie przez niego samodzielnej pracy. Postępowanie pracownika opiekującego się potencjalnym informatorem, dbającego o jego rozwój i oceniającego jego kroki, stanowi jedną z ważniejszych dziedzin taktyki przygotowawczej.

5/ Czynności uzupełniające.

Procesy doskonalenia i oceniania kandydata na informatora zostają uwiecznione formalnym zezwoleniem centrali na przyjęcie go w poczet informatorów - o ile jego wartość użytkowa i zaufanie do niego nie pozostawiają nic do życzenia. Formalności związane z przyjęciem kandydata do służby wywiadowczej różnią się w zależności od kraju, z którego on pochodzi; trzeba jednak pamiętać, że zbyt duża dowolność w postępowaniu, dyktowana lokalnymi warunkami, jest niepożądana.

Wraz z formalnym przyjęciem kandydata do służby dokonuje się jego zaszeregowania i opracowuje dokładnie metodę utrzymywania z nim kontaktu, z równoczesnym podnoszeniem jego kwalifikacji. Polega to na bezustannym wdrażaniu go w problemy pracy, na podnoszeniu jego zaufania, na szkoleniu ułatwiającym mu spełnianie obowiązków, na rozwijaniu nawyków zachowywania tajemnicy itp. Szkolenie tego rodzaju musi być koniecznie prowadzone.

Rozdział 5

Organizacja i funkcje wywiadu

1. Międzynarodowa integracja działalności wywiadowczej

Tendencje do integracji działalności wywiadów w skali międzynarodowej nie są zjawiskiem nowym, o czym przekonują nas przykłady zaczerpnięte z historii - wymienimy tu chociażby przykład

Kominformu. Przed II wojną światową tego typu integracja nie nabrała jednak szerokich rozmiarów, miała ona raczej charakter spektakularny i była dyktowana szczególnymi warunkami; jej zakres ograniczało szereg czynników - zasady ideologiczne, procesy unifikacyjne, zapędy kolonialne itp.

Po II wojnie światowej, która doprowadziła do wyraźnego podziału świata na dwa przeciwstawne sobie obozy, tendencje integracyjne uległy poważnemu nasileniu. Obecnie, mimo nadal niełatwej sprawy integracji organizacyjnej wywiadów suwerennych państw, możliwa jest już rzeczywista integracja ich działalności i w tym też kierunku idą wysiłki poszczególnych central wywiadowczych.

2. Współczesne funkcje centralnego organu wywiadowczego.

W istniejących we współczesnym świecie warunkach niezbędne staje się utworzenie zcentralizowanej, rządowej organizacji wywiadowczej, która byłaby jednym z ważnych ogniw w planowaniu polityki zagranicznej danego państwa, określaniu środków służących jego obronie oraz prowadzeniu określonej polityki wewnętrznej.

Organami wytyczającymi politykę kraju są parlament i rząd. Gdyby nawet w instytucjach tych pracowali wyłącznie najzdolniejsi ludzie, to i tak nie byłoby oni w stanie orientować się na bieżąco we wszystkich problemach krajowych i zagranicznych. Z drugiej jednak strony konieczne jest, aby gabinet premiera i podległe mu ministerstwa posiadały aktualne i wyczerpujące informacje, na których mogłyby opierać swoje decyzje. Poszczególni ministrowie mogą wprowadzić uzyskiwać informacje od podległych im urzędów - i tak np. minister spraw zagranicznych otrzymuje raporty o sytuacji za granicą od przebywających tam pracowników swojego resortu, szef obrony żądać może informacji od podległych mu organów badawczych, a minister sprawiedliwości czy szef porządku publicznego może czerpać informacje z odpowiednich departamentów - niemniej jednak brak

centralnego organu wywiadowczego powoduje sytuację, w której nie ma kto informować premiera o całokształcie określonych spraw krajowych lub międzynarodowych. Z grubsza biorąc, centralny organ wywiadowczy możemy zdefiniować jako instytucję, która ma do spełnienia cztery zadania:

- 1/ nadzór nad pracą zwykłych służb wywiadowczych /tzn. wywiadów poszczególnych ministerstw/;
- 2/ ocena informacji uzyskanych przez zwykłe służby wywiadowcze;
- 3/ zapewnienie zwykłym służbom wywiadowczym informacji niezbędnych dla ich działalności;
- 4/ uzyskiwanie informacji w przypadkach, gdy nie są one osiągalne dla zwykłych służb wywiadowczych.

Reasumując, centrala wywiadu pełni 3 podstawowe funkcje:

- 1/ koordynacji,
- 2/ oceny i
- 3/ dystrybucji informacji.

Funkcja koordynacji polega na rozważaniu, czy potrzebne informacje można zebrać środkami dostępnymi dla zwykłych służb wywiadowczych.

Funkcja oceny polega na określaniu znaczenia i wartości zebranych informacji.

Funkcja dystrybucji polega na zagwarantowaniu szybkiego i właściwego przekazu informacji zwykłemu organowi wywiadowczemu, który informacji takiej potrzebuje.

W centralnym organie wywiadowczym powinni pracować ludzie, którym leży na sercu sprawa zachowania istoty informacji, czyli jej myśliprzewodniej. Kierownik tego organu winien być wolny od obciążeń politycznych, a zwłaszcza nie powinien nim być człowiek zajmujący to stanowisko w wyniku nominacji politycznej. Sprawa apoli-

teczności kierownika centralnego organu wywiadowczego ma kapitalne znaczenie. Zresztą chodzi tu nie tylko o kierownika organu, lecz także o pracowników, którzy, o ile to tylko możliwe, powinni swe funkcje pełnić wiernie i sumiennie, w oderwaniu od uwarunkowań politycznych. Ich praca nie powinna być uzależniona od takiego czy innego kursu politycznego. Nie jest też pożądane, by do pracy przyjmowano wojskowych lub innych urzędników, gdyż zachodzi obawa, że wniosą oni określoną świadomość klasową. Centralny organ wywiadowczy winien być instytucją o strukturze i funkcjach niezależnych od kierownictwa politycznego, jakkolwiek ciąży na nim polityczny obowiązek dostarczenia państwu informacji. Z zasady kierownikiem centralnego organu wywiadowczego nie może być członek gabinetu /rady ministrów/, chociaż w miarę możliwości powinna to być osoba podobnej rangi.

Do podstawowych obowiązków centralnego organu wywiadowczego należy:

- 1/ Służenie rządowi pomocą w kształtowaniu polityki - poprzez zapewnienie mu dopływu informacji.
- 2/ Prowadzenie centralnego banku informacji nt. bezpieczeństwa państwa, analizowanie ich i przekazywanie zainteresowanym odbiorcom.
- 3/ Dokonywanie oceny informacji dostarczanych przez poszczególne, zwykłe służby wywiadowcze.

Ujmując te obowiązki w jednym zdaniu powiemy, że sprawują się one do koordynacji oceny informacji i działalności wywiadowczej na centralnym szczeblu.

3. Zwykła służba wywiadowcza.

Pojęcia "zwykły organ wywiadowczy" zwykle się używać w sensie przeciwstawiania go centralnemu organowi wywiadowczemu,

lecz w istocie rzeczy chodzi tu o ogólną nazwę struktury, jaką tworzą wywiady poszczególnych ministerstw.

Domena zwykłego organu wywiadowczego jest informacja dyplomatyczna, wojskowa, społeczna, ekonomiczna itd. - w zależności od charakteru danego resortu państwowego, w którego skład ten organ wchodzi.

Zakres działalności zwykłego organu wywiadowczego jest określony zakresem kompetencji danego ministerstwa i jego budżetem. Organy wywiadowcze poszczególnych ministerstw dzielą się z grubsza na dwa rodzaje: jednostki zainteresowane informacją z zagranicy i jednostki zainteresowane informacją krajową.

Zależności istniejące między zwykłymi organami wywiadowczymi a centralnym organem wywiadowczym nie zawsze można uważać za zależności "pionowe" - należy traktować je raczej jak dwie osie jednego wozu.

Rozdział 6

Działalność i technika wywiadowcza

1. Zasady działalności wywiadowczej

Wywiad, czyli sztuka poszukiwania prawdy, jest rozumną działalnością pozostającą w związku z psychicznymi i fizycznymi funkcjami człowieka lub grup ludzkich, które poprzez swe świadome lub nieświadome działanie stają się przedmiotem tej sztuki.

Przedsięwzięcia określane mianem działalności wywiadowczej, zarówno w swoim przedmiocie jak i podmiocie, nie są niczym ograniczone i przechodzą przez proces ciągłych zmian wraz z rozwojem człowieka i społeczeństw, co sprawia, że ściśle określenie zasad tej działalności jest niemal niemożliwe. Nie oznacza to jednak, że można spokojnie pomijać wypracowane dotychczas metody praktyczne i tradycyjną technikę stosowaną w działalności wywiadowczej.

choć z drugiej strony trudno zakładać, iż wszystkie stosowane dotąd przez wywiad metody będą zdawały egzamin również i w przyszłości.

Słysz się często opinię, że nowoczesny wywiad, chcąc uniknąć sytuacji kryzysowej, musi oprzeć swą działalność na naukowych podstawach. Są to poglądy słuszne, gdyż cały obecny wywiad - jego cele, obiekty, technika itd. - znajduje się na etapie poważnych zmian jakościowych, charakteryzujących się tendencjami do unaukowania, matematyzacji i ulogicznienia, co w efekcie sprawi, że służba ta znajdzie w przyszłości należne jej miejsce w systemie nowych dyscyplin naukowych.

2. Źródło informacji.

Każda informacja posiada swoje źródło, które może być bezpośrednie lub pośrednie. Do źródła tego docierają pracownicy wywiadu lub ich informatorzy. Na ogół przyjmuje się, że 90 % informacji uzyskuje się w działalności "otwartej" /np. raporty pracowników wywiadu i informatorów, nasłuchy radiowe, analiza publikacji oficjalnych, rozmowy z uciekinierami itp. /, a pozostałe 10 % w działalności ściśle tajnej, czyli czysto szpiegowskiej /stosunek 90 % : 10 % przyjmuje też amerykańska CIA/.

3. Obiekt działalności wywiadowczej.

Obiektem działania wywiadu, o czym już wspomniano, jest "całkowita prawda" o danym zagadnieniu, prawda będąca w sferze zainteresowania i planowania poszczególnych służb wywiadowczych. Obiekty wywiadu dzielą się na dwie grupy: 1/ obiekty "umysłowe", tzn. takie, które wymagają poznania prawdy o intencjach obiektu i 2/ obiekty "fizyczne", które wymagają poznania prawdy o możliwościach obiektu. Pierwsza grupa obiektów jest ważniejsza od drugiej - każdy z nas z łatwością zauważy, że poznanie intencji obiektu jest znacznie trudniejsze od określenia jego możliwości. W obecnych

czasach znacznie ważniejsze jest poznanie psychiki niewielkiego grona przywódców kraju przeciwnika niż np. badanie jego uzbrojenia czy określanie typów samolotów lub łodzi podwodnych. Mówiąc innymi słowami, na plan pierwszy wysuwa się wiedza o tym "kiedy zaatakują", a nie wiedza typu "jakimi środkami".

4. Instytucje i mechanizm wywiadu

Wraz z rozwojem techniki zwiększa się ilość środków pozwalających na uzyskanie wiedzy o faktach, przy czym nie jest to jedynie wzrost ilościowy, lecz także jakościowy. Nowoczesna technika dysponuje obecnie wieloma urządzeniami umożliwiającymi osiągnięcie tego celu, z których wystarczy wymienić chociażby potężne stacje nadawczo-odbiorcze, czułe radiostacje nasłuchowe, stacje radarowe śledzące bez przerwy ruchy samolotów, statków itp. Obok środków technicznych rozwijają się środki i sposoby innego typu, do których zaliczymy zakładanie fikcyjnych instytucji handlowych, prasowych, komunikacyjnych itd. Wywiad korzysta oczywiście ze wszystkich dostępnych mu środków i skrzętnie wprowadza do swej pracy ulepszenia i wynalazki. Na usługach dzisiejszego wywiadu znajdują się takie nowoczesne środki techniczne, jak np. automatyczne radary, wysoko wydajne elektronowe maszyny liczące, analityczne, zapisujące dźwięk itp., maszyny szyfrowe, umieszczone w rakietach aparaty fotograficzne do zdjęć trójwymiarowych, cały sprzęt zminiaturyzowany itp. Rozwój tych środków postępuje milowymi krokami i bliski jest już dzień, kiedy ze sztucznych satelitów będą płynęły informacje o kształtach i ruchach różnych obiektów na Ziemi. Mimo to można postawić tezę, że wraz ze wzrostem niebezpieczeństwa wojny rozwój nauki przyczynia się równocześnie do zapobiegania konfliktom zbrojnym.

Rozróżnia się na ogół następujące sposoby zbierania informacji przez oficera:

- A. Zbieranie bezpośrednie, które polega na zdobywaniu informacji w drodze rozmów, spotkań, podróży, fotografowania, przeglądu publikacji itp. Zdobywane informacje muszą być oczywiście na miejscu poddawane specjalistycznej selekcji i ocenie uwzględniającej indywidualne odczucia i przypuszczenia oficera.
- B. Zbieranie pośrednie, które polega na zdobywaniu informacji za pośrednictwem osób trzecich; w większości wypadków poprzez informatorów oficera.
- C. Pogłębianie problematyki, które polega na śledzeniu przez oficera lub osobę trzecią wszelkich materiałów dotyczących jakiegoś tematu. W ten sposób uzyskuje się obiektywne naświetlenie rozpracowywanego zagadnienia. Forma ta jest pokrewna wywiadowi z dokumentów, o którym będziemy jeszcze mówić.

Do zadań oficera należy oprócz tego:

- A. Ocenianie informacji. Oficer zawsze winien mieć własny pogląd na napływające doń materiały informacyjne i poddawać je analizie bądź to zbiorczej, bądź fragmentarycznej, uwzględniającej upływ czasu. Zwiększając swą wiedzę o obiekcie, oficer łatwiej przyswaja sobie później materiał informacyjny, jak też przewidywać może dalsze poczynania obiektu. Oficer powinien zawsze przejawiać troskę o to, by nie stać się jedynie mechanicznym dostarczycielem informacji.
- B. Sporządzanie raportów informacyjnych. Są one integralną częścią pracy oficera i mają różną formę: notatki, zdjęcia, plany, mapy itd. Poza osobistym referowaniem spraw korzysta się z radia, telefonu, usług pocztowych, różnych szyfrów. Raporty o dużym stopniu tajności przesyła się za pośrednictwem specjalnych kurierów i wysłanników.

G. Poszukiwanie kandydatów na informatorów. Zagadnieniem tym zajmują się wprawdzie specjaliści od tego problemu, co nie oznacza, że zadanie to ciąży tylko na nich. Każdy oficer w trakcie pełnienia swych codziennych obowiązków może często spotkać człowieka, który mógłby być informatorem. Gdy tylko nadarzy się taka okazja, oficer powinien niezwłocznie złożyć o tym raport.

Działalność informatorów

W wywiadzie prowadzonym głównie przy wykorzystaniu zasobów ludzkich większa część pracy - oprócz tej, która należy bezpośrednio do samego oficera - wykonywana jest przez informatorów. Przykład współpracy Sorge z Ozaki poucza nas, jak głębokie związki mogą łączyć oficera z informatorem, co można lapidarnie ująć w określeniu: "bez informatorów nie ma oficera, bez oficerów nie ma informatorów".

Na określenie informatora istnieją również takie słowa, jak "szpieg", "agent", "współpracownik" itp., ale precyzyjniejsza definicja ujmuje go jako osobę, która w działalności wywiadowczej bezpośrednio lub pośrednio współpracuje z oficerem wywiadu pewnego państwa albo z organem wywiadowczym tego państwa i świadomie lub nieświadomie dostarcza informacje. Oczywiście, określenie to jest nadal dość ogólne, gdyż jeszcze dokładniejsza definicja informatora winna zawierać takie elementy, jak przeprowadzenie rozeznania, wytypowanie kandydata na informatora, dokonanie wnikliwej analizy jego osobowości, uzyskanie zobowiązania z jego strony do współpracy, formalne zarejestrowanie go itd. Inaczej mówiąc, w prawidłowej definicji informatora powinny znaleźć wyraz czynności pozyskania go jakąś metodą i nakłonienia go następnie do współpracy.

W dobie dzisiejszej najidealniejszą metodą pozyskania informatora jest metoda, którą określa się hasłem: "od nieświadomości do aktywności". Technika ta polega na tym, że po znalezieniu in-

formatora postępuje się z nim tak, by nie był on początkowo świadomy celu działalności oficera, a dopiero potem stopniowo uświadamia się go i zwiększa jego aktywność do osiągnięcia maksymalnego zakresu współpracy. Nie jest to jednakże sprawą łatwą z uwagi na duże trudności w znalezieniu człowieka nadającego się na dobrego informatora. Trudności te występują szczególnie w obcych krajach lub na terenach walk, gdzie samo zdobycie kandydata na informatora jest mocno ograniczone, a w dodatku trudno wówczas przewidzieć czy kandydat taki będzie nadawał się do pracy, czy będzie lojalny i czy w końcu w ogóle da się go pozyskać. W takiej sytuacji działamy "w ciemno" i bierzemy co przynosi nam los. Jeden ze znakomitych japońskich oficerów wywiadu, płk Akiiski zaleca, by w takich warunkach oficer podjął ryzyko i śmiało wykorzystywał wszystko, co wpadnie mu w ręce.

Przy współpracy z informatorami pracownik wywiadu winien przestrzegać kilku podstawowych zasad, m.in.:

1. Oficer musi być tak przygotowany, by mógł dokonywać analizy materiału dostarczonego przez informatora;
2. Oficer musi przejawiać troskę o informatora i nie obarczać go zbyt dużą ilością obowiązków;
3. Oficer musi ustawicznie udzielać moralnego i materialnego wsparcia informatorowi.
4. Zarówno oficer, jak i informator muszą zwracać uwagę we wzajemnych kontaktach na zapewnienie sobie maksimum bezpieczeństwa.

Należy pamiętać o tym, że po świecie podróżuje obecnie wielu agentów i ożywiona działalność szpiegowska jest uwerturą do zmian i powstania nowych sytuacji międzynarodowych.

osób oficjalnych /urzędników/ państw przeciwnika, w organizowaniu grup w zakładach zbrojeniowych, w formowaniu grup nacjonalistycznych w nieprzyjacielskich oddziałach wojskowych itd. Infiltracja jest obecnie często stosowanym sposobem wciskania się w każdą szczelinę w obozie przeciwnika.

Współpraca, jako środek pośredni polega na realizacji celów wywiadowczych pod pozorem wymiany kulturalnej, gospodarczej, czy osobowej z jakimś krajem lub instytucją. Ta forma działalności wywiadowczej może być prowadzona przez dużą liczbę ludzi pod płaszczykiem współpracy międzynarodowej, wyrażającej się w zapraszaniu, składaniu wizyt i braniu udziału w imprezach sportowych.

W niektórych formach działalności wywiadowczej, np. w kamuflażu, wymagania stawiane oficerom lub agentom są bardzo wysokie i szczególnie ostro przestrzegane. Oficer lub agent nie raz musi zapomnieć o swoich prawdziwych danych personalnych, by przedzierzgnąć się w zupełnie inną osobę, o innym nazwisku, pochodzeniu itd. Jeśli sytuacja wymaga, by został np. kierowcą na terenie swej działalności, to nie tylko musi zmienić swe personalia i znać się na swym fachu, lecz nawet zmienić słownictwo, sposób ubierania się, nawyki itp. Wszystko to zmierza do tego, by wywiadowcę brano za zupełnie innego człowieka. Postęp nauk sprawia, że sposoby kamuflażu stają na coraz wyższym poziomie. Z drugiej jednak strony coraz więcej czasu - miesięcy i lat - potrzeba na osiągnięcie dużej specjalizacji w tej dziedzinie.

A. Niektóre zasady dot. zewnętrznej zmiany wyglądu

- 1/ Przy zmianie fizjonomii należy stosować kosmetyki, barwniki, chirurgię plastyczną itp.;
- 2/ Należy zwracać uwagę na całość postaci, ze szczególnym uwzględnieniem koloru skóry rąk i nóg;

Inne formy działalności wywiadowczej

Ludzie określani mianem "agentów" dzielą się na cztery kategorie:

- I - "zwyczajny agent", II - "agent specjalny",
- III - "wtyczka", IV - "agent aktywny".

Pierwsze dwie kategorie są pożyteczne, ponieważ dostarczają dla prowadzonej przez nas działalności wywiadowczej.

"Wtyczką" jest oficer lub agent działający w opozycji do władz przeciwnika. Istnieją dwa sposoby osiągnięcia tego celu: 1/ umieszczenie własnego człowieka w jednostce wywiadowczej przeciwnika, 2/ nakłonienie pracownika jednostki wywiadowczej przeciwnika do współpracy z nami. Uzyskać to możemy dzięki: 1/ pobudkach patriotycznych, motywach finansowych, 2/ interesom osobistym, 3/ ambicjonalnym, uczuciowym w sferze stosunków międzyludzkich - rodzinnych, posługując się groźbą, intrygą itp.

Korzyści płynące z posiadania "wtyczek" są wielkie. Dzięki nim poznaje się w ten sposób informacje, jakie nas interesują, jak przeciwnik, uzyskuje się informacje o nieprzyjacielu, o jego planach, o jego bezpieczeństwie swym agentom.

"Wtyczka" jest w szczególnym położeniu, krycia jego prawdziwej roli może przypaść to życiu, to śmierci. Nie zawsze może dostarczyć wszystkich wiadomości o działaniach przeciwnika. Człowiek taki musi dysponować dużymi walorami psychologicznymi, takimi jak odwaga, cierpliwość, talent, inteligencja, wrażliwość itd.

"Wtyczka" musi zawsze zachowywać dobre półki. Nie może: 1 - by mogła odgrywać należyte swą rolę - musi być w stanie doświadczyć strasny rozwój własnych przyrodzonych i umieć dogłębnie się zastanowić.

z równoczesnym rozwijaniem swojej techniki podobnej do tej, jaką stosuje się w badaniach opinii publicznej. Służby wywiadowcze niektórych państw opracowały nawet "Podręczniki Techniki Przeprowadzania Wywiadów", na których szkoli się oficerów.

A oto kilka zasad i uwag dotyczących spotkań:

- A. Należy tak pokierować spotkaniem, by prócz uzyskania takich danych jak zawód, pozycja społeczna itp. interlokutora, rozpracowywać także jego psychikę, zasób doświadczenia, poglądy itd.;
- B. W trakcie spotkania należy zwracać uwagę na zachowywanie się partnera i dopasowywać doń swoje;
- C. Spotkanie powinno być prowadzone według zasad psychologii i z reguły w przyjacielskiej atmosferze prowokującej partnera w jak największym stopniu do okazywania chęci współpracy. Oficer powinien unikać pytań mogących wprowadzić partnera w zakłopotanie;
- D. Podczas spotkania należy zwracać dużą uwagę nie tylko na słowa partnera, lecz także obserwować wyraz jego twarzy. Należy dążyć do poznania jego zainteresowań, upodobań itd. Oficer musi przynajmniej zewnętrźnie przybrać przyjacielską postawę, okazywać duże zainteresowanie, zrozumienie i sympatię dla partnera. Przyjacielski stosunek do partnera winien mieć miejsce nawet w czasie stanu wojennego, gdyż przynosi z reguły lepsze rezultaty niż "technika presji";
- E. Kolejność zadawania pytań winna być taka, by od spraw najbliższych partnerowi stopniowo przechodzić na szerszą tematykę, a poprzez zadawanie różnych pytań zorientować się co konkretnie partner wie;
- F. Postępując w myśl zasady, że wywiad powinien mieć pewność co do miejsca, czasu i przebiegu różnych zdarzeń, należy tak pokierować spotkaniem, by dokładnie dowiedzieć się, że "obecnie jest lub nie jest tak i tak";

G. Gdy wypowiedzi partnera stają się chaotyczne i pełne dygresji, a stan taki trwa dłuższy czas, oficer powinien naprowadzać rozmowę na właściwy temat tak, by partner tego nie spostrzegł. Przed spotkaniem warto przestudiować odpowiednie materiały i informacje, by w trakcie rozmowy orientować się w stanowiącej jej przedmiot problematyce i na ewentualne pytania partnera odpowiadać w sposób jasny. Nawet gdy w wypowiedziach partnera jest dużo błędów, nie należy "czepiać się" ich i pedantycznie je prostować.

II. Bardzo ważne znaczenie ma sprawa, w jaki sposób partner zdobył informacje, o których opowiada. Z punktu widzenia oceny informacji konieczne jest wyjaśnienie, czy widział on coś na własne oczy, czy słyszał, czy się domyśla, w jakich warunkach zdobył daną informację itd.

I. W trakcie rozmowy należy pamiętać o następujących sprawach:

- 1/ Należy unikać pytań hipotetycznych, poza niezbędnymi przypadkami;
- 2/ Przy stosowaniu pytań częściowych nie powinno się pozostawiać partnerowi dużej swobody odpowiedzi;
- 3/ Przy stosowaniu metody pytań rozłącznych nie powinno się po-przestawać jedynie na odpowiedzi "tak" lub "nie" partnera.
- 4/ Metoda pytań pełnych pozwala, co jest jej zaletą, na dokonywanie wyboru odpowiedzi partnera wypowiadającego się bez ograniczeń.
- 5/ Metody pytań spontanicznych odpowiadają również spontaniczne odpowiedzi partnera, co jest zaletą tej metody.

J. Dobór odpowiedniej metody prowadzenia rozmowy uzależniony jest od osoby partnera, oraz od czasu i okoliczności spotkania. Istnieje szereg metod prowadzenia rozmowy: pytania bezpośrednie, pytania pośrednie, częściowe ujawnienie sprawy, metoda

póślówek, metoda jednostronnej rozmowy, metoda ignorancji, metoda dezorientacji, metoda komplementów, metoda "bezpośredniego ataku", rozmowa generalizująca, zestaw pytań, metoda "przez kłamstwo do prawdy", metoda "serdecznej rozmowy", metoda "na ambicję" itd.

Kończąc rozważania na temat spotkań pragniemy jeszcze zaznaczyć, że są one ważnym elementem pracy wywiadowczej i każdy oficer powinien zabiegać o to, by jego własne zachowanie w rozmowie z partnerem - poprzez właściwy dobór metody rozmowy - było istotnym instrumentem pozwalającym na osiągnięcie zakładanego celu spotkania. Pamiętajmy też, że największą korzyścią płynącą ze spotkań jest realizacja zasady przechodzenia "ilości w jakość", a to oznacza uzyskanie kompletniejszej, dokładniejszej i umotywowanej informacji.

Obserwacja i inwigilacja

Celem obserwacji i inwigilacji jest śledzenie ludzi posiadających informacje oraz śledzenie losów pewnych przedmiotów. Obie te metody mają w historii ludzkości bardzo stare tradycje.

A oto kilka zasad i uwag dotyczących obserwacji i inwigilacji:

A. Obserwacja

1. Jest kilka kryteriów klasyfikacji obserwacji, z których najpopularniejsze to:
 - kryterium liczby osób obserwujących /jest obserwacja pojedyncza i zbiorowa/;
 - kryterium metody obserwacji /jest obserwacja z ukrycia, pół-jawna i jawna/;
 - kryterium środków obserwacji /jest obserwacja piesza, z pojazdów, z bliska, z daleka itd./.

- tora do obiektu grozi dekonspiracja, a z kolei zbyt duża odległość spowodować może zgubienie obiektu.
6. Obserwacji i inwigilacji dokonuje się w zasadzie z ukrycia. W przypadku dekonspiracji należy zmienić obserwatora, a gdy nie jest to możliwe, wówczas wstrzymuje się obserwację lub kontynuuje się ją metodą pół-jawną /gdy obiekt nie jest zupełnie przekonany o obserwowaniu go, wówczas obserwację kontynuuje się/. Gdy obserwacja dokonywana jest metodą jawną i obiekt zdaje sobie w pełni sprawę, iż jest obserwowany, wówczas podąża się za nim "na siłę", dostosowując odległość tak, by nie mógł on uciec obserwowającemu.
 7. Efektywność obserwacji w dużym stopniu zapewnia odpowiednia organizacja. Obserwację prowadzą zazwyczaj trzy osoby po uprzednim ustaleniu sygnałów porozumiewawczych. Odległość w obrębie takiej trójki wynosi 10-15 metrów, a rozmieszczenie osób w obserwacji pieszej wygląda tak: $\begin{matrix} x & & x \\ x & & x \end{matrix}$ lub $\begin{matrix} & x & \\ x & & x \end{matrix}$. Należy uważać, by osoby te, o ile tylko to jest możliwe, nie były rozmieszczone w linii prostej.
 8. W trakcie obserwacji na ulicach miast dbać o to, by nie stracić kontaktu z obiektem, szczególnie na skrzyżowaniach ulic, zakrętach itp. Obiekt znajduje się zazwyczaj w stanie psychicznego niepokoju i gdy spostrzeże, że jest obserwowany, zawsze planuje ucieczkę.
 9. Gdy obserwator jest jeden, a obserwowanych kilku i po pewnym czasie spostrzegą, że są obserwowani, należy wówczas podążać za jedną osobą, która, zdaniem obserwatora, jest najważniejsza.
 10. Sposoby wyjścia obserwowanego obiektu z pola widzenia obserwującego są następujące:
 - a/ próba ucieczki tramwajem lub samochodem. W takim przypadku obserwator wsiada szybko do tego samego wagonu czy auto-

busu i zajmuje miejsce albo przy wejściu, albo z tyłu za obserwowanym. W razie ucieczki taksówką obserwator wsiada do innej lub ustala numer taksówki, którą odjechał obserwowany, a także wypytuje innych kierowców mogących udzielić informacji;

b/ próba ucieczki w miejscach publicznych /leatry, domy towarowe, kawiarnie, bary itp. /. W takim przypadku obserwator powinien dobrze zapamiętać sylwetkę obserwowanego /szczególnie głowę/, by móc łatwo go odróżniać. Gdy obserwowany wchodzi do budynku, należy prowadzić obserwację nadal starając się ustalić pomieszczenie, w którym przebywa obserwowany oraz obserwować wyjście z budynku. Gdy ma to miejsce w teatrze, obserwator powinien starać się usiąść za obserwowanym tak, by miał możliwość podsłuchiwania jego rozmów. W przypadku miejsc numerowanych należy starać się o przekupienie napiwkami biletera, by dostać miejsce możliwie jak najbliżej obserwowanego;

c/ próba ucieczki pociągiem, metrem, statkiem. W takim przypadku obserwator winien zwrócić szczególną uwagę na moment wykupywania biletu przez obserwowanego i podsłuchawszy nazwę stacji docelowej winien kupić bilet do stacji końcowej lub kupować kolejne bilety u konduktora;

d/ pamiętać należy, że obserwowany może próbować ucieczki, gdy obserwator posiada jakiś niewygodny przedmiot /np. rower/ i nie może się swobodnie poruszać;

e/ obserwowany może próbować ucieczki pod pozorem odwiedzenia domu prywatnego, szkoły, urzędu itp. Należy zwracać na to szczególną uwagę, ponieważ w takich przypadkach można bardzo łatwo zgubić obserwowany obiekt;

- f/ obserwowany może próbować ucieczki, prosząc napotkanego policjanta o zatrzymanie prześladowającej go osoby. W takim przypadku albo wyjaśnia się sprawę policjantowi, albo też mówi, że obserwowany jest np. człowiekiem psychicznie chorym lub potencjalnym samobójcą, którym trzeba się zająć.

B. Inwigilacja

1. Inwigilacja jest skutecznym środkiem pod warunkiem, że w trakcie jej prowadzenia okazywać się będzie maksimum cierpliwości.
2. Znaną są przypadki wykorzystywania dzieci w prowadzeniu inwigilacji. Efektywną metodą, często stosowaną za granicą, jest prowadzenie inwigilacji i obserwacji przy pomocy dwóch samochodów wyposażonych w łączność bezprzewodową.
3. Gdy osoba inwigilowana jest urzędnikiem, wówczas rozpracowuje się ją pod pozorem załatwiania spraw urzędowych, ubezpieczeniowych itd.
4. Gdy inwigilacja ma trwać dłużej, wówczas wynajmuje się dom w sąsiedztwie lub odpowiedni pokój tak, by widoczne było mieszkanie inwigilowanego lub wejście do domu umożliwiające kontrolę osób przychodzących i wychodzących.
5. Ładna, elegancka kobieta nie powinna inwigilować i obserwować mężczyzn, natomiast inwigilacja kobiet z jej strony jest dopuszczalna.

Podśluch

Podśluch, bez względu na metodę prowadzenia, oznacza przechwytywanie w sposób tajny wszelkich treści wyrażanych słowami oraz ich utrwalanie przy pomocy zapisu graficznego lub nagrywania. Podśluhuje się zazwyczaj rozmowy, konferencje, rokowania, transakcje, monologi, zwierzenia, środki łączności itd.

Zagadnienie legalności podsłuchu jest dość skomplikowane, gdyż z jednej strony konstytucje poszczególnych państw zapewniają jednostce prawo do tajemnicy i swobody porozumiewania się, a z drugiej strony państwa te, ze względu na własne bezpieczeństwo, nieraz chcą poznać owe tajemnice. Sprawa ta zawsze wzbudza szerokie zainteresowanie społeczeństwa i wydaje się, że problem ten będzie długo jeszcze nie rozwiązany.

Rewolucyjne przemiany w technice podsłuchu dokonały się u progu XX wieku, z chwilą wynalezienia telefonu i gramofonu. Techniczne środki podsłuchu przyczyniły się w dużym stopniu do roli, jaką w Rzeszy Niemieckiej odegrało Gestapo, które za ich pomocą, jak powszechnie wiadomo, postawiło w stan oskarżenia wielu ludzi. Z biegiem czasu wynajdywano coraz to nowsze systemy i urządzenia podsłuchowe, coraz doskonalsze, przy czym dalszym wynalazkom w tej dziedzinie nie ma końca. Można śmiało powiedzieć, że dzień dzisiejszy jest erą podsłuchu.

Podsłuch telefoniczny rozwinął się na większą skalę po wynalezieniu elektronowych lamp próżniowych, które pozwalają na odtwarzanie treści rozmów. Podsłuch telefoniczny, bez włączania się bezpośrednio do sieci możliwy jest przy zastosowaniu cewki indukcyjnej.

Współczesny podsłuch telefoniczny dzieli się na trzy systemy:

1. System akustyczny - w pobliżu aparatu telefonicznego instaluje się mikrofon, który wychwytuje dźwięki i przesyła je do miejsc ich rejestrowania.
2. System bezpośredni - kabel urządzenia rejestrującego podłączony jest bezpośrednio do linii telefonicznej lub aparatu telefonicznego.
3. System indukcyjny - cewka indukcyjna, będąca częścią urządzenia rejestrującego, zainstalowana jest w pobliżu linii telefonicznej lub

aparatu telefonicznego /impulsy biegnące w czasie rozmowy po obwodzie telefonicznym powodują odpowiadające im impulsy w cewce indukcyjnej, a te przetworzone są z kolei na dźwięk. We wszystkich wymienionych systemach wzmacnia się dźwięki przy pomocy elektronowych lamp próżniowych, a następnie rejestruje się je na płytach woskowych, plastikowych, na taśmie magnetofonu itd.

Podśluch telefoniczny nie jest oczywiście czymś szczególnym, gdyż w podobny sposób rejestruje się rozmaite rozmowy w różnych pomieszczeniach. Mikrofony mogą być tam instalowane u sufitu sal konferencyjnych, w ścianach pomieszczeń, w półkach na książki, w stołach, w podłodze, w wentylatorach, w samochodach, wagonach itd. itd.

Mówiąc o podsłuchu możemy stwierdzić, że abstrahując już od trudności udowodnienia podsłuchu, samo podsłuchiwanie rozmów z sąsiadującego pokoju przy pomocy wysokoczułych środków technicznych nie jest karane prawnie, lecz jedynie potępiane przez opinię publiczną, domagającą się na ogół zakazania tego rodzaju praktyk. Wprawdzie dane uzyskiwane z podsłuchu nie mogą stanowić materiału dowodowego, to w ogólnym odczuciu są uważane za pogwałcenie swobód człowieka. Z drugiej jednak strony nie uważa się też, że podsłuch winien być całkowicie zakazany, gdyż okazuje się, iż jest on nieunikniony wtedy, gdy w grę wchodzi bezpieczeństwo państwa lub ochrona życia i mienia obywateli.

2/ Wywiad z dokumentów.

Wywiad z dokumentów jest formą działalności wywiadowczej, polegającą na zdobywaniu informacji z wszelkich dostępnych publikacji, bez względu na ich stopień oficjalności. Z punktu widzenia oceny informacji wartość tych dokumentów określa się według ich formy, treści, motywacji, sposobu uzyskania, daty sporządzenia, osoby autora itd.

Większość informacji będących w posiadaniu organów wywiadowczych pochodzi właśnie z tego typu dokumentów. Ocenia się, że wywiad z dokumentów przynosi około 90 % ogólnej ilości zdobywanych informacji. Do dokumentów, o których mowa, zalicza się też gazety, statystyki gospodarcze, broszury, rozporządzenia, periodyki, roczniki itd. Nawet w pozostałych 10 % innych form działalności wywiadowczej znaczną część stanowią informacje "wyciągnięte" ze zdobytych materiałów pisanych. Widzimy więc, że prawie całą swą wiedzę organy wywiadowcze uzyskują poprzez wywiad z dokumentów oficjalnych. Niektóre organy wywiadowcze zdają sobie wprawdzie sprawę, że w pogoni za informacją należy śledzić ukazujące się gazety, periodyki, książki itp. ale czynią to w sposób niedostateczny, przeceniając znaczenie wszelkich informacji opatrzonych klauzulą "tajne". Lekceważenie tak cennych materiałów, jakimi są wszelkie publikacje i wydawnictwa jest wielkim błędem. Wywiad, który je lekceważy, nigdy nie będzie wywiadem nowoczesnym.

Efektywność wywiadu z dokumentów jest bardzo duża - dzięki niemu można poznać działania i zamiary danego państwa, organizacji lub jednostki ludzkiej, można prowadzić krótko- lub długoterminowe badania określonych dziedzin, można śledzić posunięcia danego obiektu, a poprzez cenzurę stosowaną głównie w czasie wojny, można nawet rozpracowywać środki łączności grup szpiegowskich. Można więc śmiało stwierdzić, że większość najistotniejszych informacji dotyczących spraw wojny i zagrożenia spoczywa na pokrytych kurzem półkach różnych agencji informacyjnych i bibliotek - sztuka polega na tym, by informacje te odnaleźć, sklasyfikować, zinterpretować i ocenić. Celowi temu służy umiejętność dokonywania zapisu, segregacji i operacji matematycznych. Odnoszone w przeszłości przez wywiady niepowodzenia nie wynikały ani z braku umiejętności zbierania informacji, ani z braku inicjatywy czy odwagi, a brały się głównie z braku umiejętności dokonywania właściwych

ocen analitycznych. Wywiad musi dysponować wysoko wydajnymi metodami pozwalającymi na sugestywne i prawidłowe zobrazowanie efektów jego działalności /tzn. zbierania informacji/ i - podobnie jak meteorologia czy fizyka jądrowa - musi posiadać ludzi o bardzo wąskich specjalnościach, orientujących się doskonale w ocenie poszczególnych zjawisk. Nie trzeba dodawać, że jakiegokolwiek niedociągnięcia w tym wyglądzie negatywnie wpływają na rezultaty pracy wywiadu.

3/ Wywiad naukowy

Ostatnie lata można określić jako erę panowania ideologii, rozwoju nauk i automatyzacji. Ludzkość zmuszona jest teraz do zdecydowania o swoich własnych losach. Potrzeba zdecydowania o dalszym rozwoju nie ominie również i informacji.

Przed naukowym wywiadem obecnej ery stoi zadanie przedsięwzięcia odpowiednich środków zaradczych wobec rozprzestrzeniającej się ofensywy ideologicznej. Jest to wyzwanie rzucone dyktatorom ideologicznym, pragnącym rządzić światem, wyzwanie rzucone ich infiltracji, wyzwanie oznaczające walkę z ich naporem.

Przed naukowym wywiadem obecnej ery - ery drugiej rewolucji przemysłowej - stoi też zadanie odpowiedniego ustosunkowania się do rozwoju nauk nuklearnych i postępu w przygotowywaniu rozmaitych rodzajów broni jądrowej. Jest to wyzwanie rzucone z kolei naukowcom i technikom o dyktatorskich zamysłach, wyzwanie rzucone ich wzrastającej potędze.

Czasy romantycznej, indywidualnej walki wywiadów należą już do przeszłości. Po drugiej wojnie światowej nastąpiły rewolucyjne zmiany w całokształcie pracy wywiadowczej. Nie oznacza to jednak, że unaukowanie informacji, unaukowanie wywiadu przekreśla całkowicie wartość jego dotychczasowych osiągnięć, jego techniki; nie oznacza też, że zmieniły się wszystkie obiekty działalności wywiadowczej.

"Wywiad naukowy", o którym mówimy, oznacza działalność wywiadowczą prowadzoną w oparciu o metody i modele naukowe, ważną z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa i jego funkcjonowania - działalność specjalistyczną, w trakcie której korzysta się z maszyn i innych środków naukowych.

Wywiad naukowy musi nie tylko rozwijać swą działalność, lecz także stale dbać o postęp na własnym podwórku, by móc sprostać zadaniom zagwarantowania bezpieczeństwa państwa i porządku społecznego.

Zakres działalności wywiadu naukowego jest bardzo szeroki i obejmuje już nawet takie dziedziny, jak: kontrola systemów łączności, odczytywanie szyfrów, obserwacje i badanie przestrzeni powietrznej, podwodnej i naziemnej, badania meteorologiczne, badanie statystyk, badania satelitarne, pomiary radioaktywności, badanie opinii publicznej itd. itd. "Pranie mózgów" /indoktrynacja/ oraz infiltracja znalazły się również w sferze zainteresowań wywiadu naukowego.

Indoktrynacja /brain washing - pranie mózgów/ i infiltracja

W niektórych państwach metoda ta jest stosowana na szeroką skalę w celu "zmechanizowania" człowieka i wywołania odruchów warunkowych w masach społeczeństwa.

Indoktrynacja /"pranie mózgów"/ jest techniką mającą na celu narzucenie rozumowi człowieka pewnych cech psychologicznych. Technika ta jest oparta na koncepcji i doświadczeniach osiemnastowiecznego naukowca Iwana Pietrowicza Pawłowa /1849-1936/. Jest ona częścią składową nauki o istocie człowieka, badającej motory uczuć, myśli i postępowania ludzkiego w wyniku działających na człowieka bodźców. Nauka ta, w złym i dobrym sensie, jest potężną bronią w walce o kształtowanie postawy człowieka. Pawłow prowadził swe badania z myślą o szczęściu człowieka. Dzisiaj jednak teoriom

tym nadano inny sens i - odstąpiwszy od pawłowskich ideałów - stworzono naukę, której zasadniczym celem jest ingerencja w psychikę i wolność ludzką. Człowiek, podobnie jak zwierzęta wyższego rzędu, np. pies, może wprawdzie kontrolować swoje postępowanie, ale czynami jego kierują głównie instynkty: instynkt głodu, strachu, popędu piciowego, samozachowawczy i wolności. Uzyskanie panowania i kontroli nad tymi pięcioma instynktami pozwala na automatyczne regulowanie postępowania człowieka, tzn. poprzez celowe wytwarzanie zmian w warunkach życia człowieka /bodźce/ uzyskuje się zmianę jego postaw i postępowania. Poglądy Pawłowa nie są wprawdzie podzielane przez wszystkich naukowców, ale mimo to w różnych krajach prowadzi się naukowe badania oparte na myśli rosyjskiego uczonego. Pawłow zaobserwował na przykład, że pewne "sygnały słowne" zastąpić mogą bodźce fizyczne i nazwał je "sygnałami wtórnymi". Owe "sygnały wtórne", charakteryzujące się dużą efektywnością oddziaływania, postanowiono wykorzystywać w polityce na szeroką skalę. Powszechne i uporczywe stosowanie tych sygnałów w postaci np. sloganów, haseł, zwrotów, symboli itp. wywołuje w masach ludzkich określone odruchy warunkowe i masy te niejako mechanizuje. Badania nad "masowymi odruchami warunkowymi" prowadzone są bardzo intensywnie na całym świecie.

Produkcja "bezmyślnych ludzi" rozwija się dość szybko, co uzasadnia tezę, że przebudowywanie psychiki ludzkiej za pomocą coraz mocniejszych nacisków psychologicznych może przynosić rezultaty. Równoległe z tym zjawiskiem dokonuje się infiltracji totalnej w ramach planu zniewolenia całej ludzkości. Nie są to twierdzenia gołosłowne, gdyż rozejrzawszy się w naszym własnym otoczeniu spostrzeżemy dowody przenikania idei "brainwashingu" dla której nie stanowią żadnej zapory ani patriotyzm, ani poczucie ładu społecznego, a przed którą nie pozostaje nic innego jak tylko ślepy opór. Problem "prania mózgów" i infiltracji jest w dziedzinie wywiadu naukowego zjawiskiem stosunkowo młodym. Co może przynieść przenik-

nięcie tak ukształtowanych ludzi do armii czy rządu? Nie trzeba dużej wyobraźni, by uświadomić sobie, że technika "prania mózgów", jaką dysponują już wywiady, jest jedną z ich doskonalszych i najgroźniejszych broni.

Kontrola systemów łączności

Z punktu widzenia potrzeb wywiadu kontrola łączności, pojętej w szerokim sensie, łączność przewodowa, bezprzewodowa, poczta itd., jest zagadnieniem bardzo ważnym wymagającym szczególnych badań odnośnie form łączności, treści przekazu, nadawcy, odbiorcy, przeznaczenia itp.

Obserwacja fal elektromagnetycznych jest już prowadzona od dłuższego czasu przez różne państwa metodą tzw. "przechwytywania". Przechwytywanie fal elektromagnetycznych prowadzi się w celu:

- 1/ ustalenia sygnału wywoławczego,
- 2/ lokalizacji źródła emisji,
- 3/ oceny treści tekstu otwartego,
- 4/ odczytywania szyfrów itd.

Przechwycenie łączności komunikujących się z sobą statków w danym porcie pozwala na uzyskanie informacji nt. rodzajów statków, tonażu, ładunku, trasy itd., pozwala też ustalić, jakie statki innych państw zmierzają do tego portu. Tak samo przechwycenie rozmów lotniska ze startującymi i lądującymi samolotami pozwala dość łatwo określić klasę i ilość samolotów w danym miejscu.

Inną formą kontroli łączności jest nasłuch radiowy. Doba obecna charakteryzuje się prawdziwą wojną w eterze. Prawie każde państwo nadaje przez 4-6 godzin dziennie audycje radiowe skierowane na zagranicę, nie licząc programów krajowych. Informacje uzyskiwane z nasłuchu radiowego i telewizyjnego mają rozmaity charakter, także w zależności od założeń programowych. radiofonii poszcze-

Stosowane powszechnie znaki rozpoznawcze to: trzymanie cygara w ręce, trzymanie papieru o określonym kolorze, trzymanie gazety np. w lewej ręce, biały szalik, ręka za pasem skórzany, wystający kolorowy papier z torebki kobiecej itd. Spośród haseł wymienić można np. określony sposób zamawiania potraw w restauracji, odpowiednio sformułowane pozdrowienie, zapytanie o drogę itp. Należy pamiętać o tym, że hasła powinny być często zmieniane.

C. Pora kontaktu

Pory, w jakich kontaktują się pracownicy, mogą być rozmaite i nie ma tu ograniczeń. Spotkanie odbyć się może w biały dzień w gęstym tłumie, może też mieć miejsce w nocy czy nad ranem. W każdym razie porę kontaktu należy wybierać tak, by nie wzbudzać podejrzeń u osób postronnych. Nie należy też trzymać się ściśle oznaczonej godziny spotkania - lepiej przyjść wcześniej, rozejrzeć się w otoczeniu itp., a czas trwania samego spotkania należy starać się ograniczyć do minimum niezbędnego dla załatwienia sprawy.

D. Miejsce kontaktu

W bardzo wielu przypadkach spotkania odbywają się w ogólnie dostępnych miejscach publicznych. Nie sposób podać tu jakiegokolwiek ściśle reguły, chociaż pożądana jest dość częsta zmiana miejsca kontaktu. Sorge odbywał zazwyczaj spotkania w restauracjach, kawiarniach i teatrach. Spotykać się też można np. na terenie świątyni, na otwartym powietrzu, nad brzegiem morza itp. W każdym razie należy uważać, by zarówno w terenie zaludnionym, jak i odosobnionym nie zwracać na siebie uwagi osób postronnych.

E. Częstotliwość kontaktów

W myśl zasady, że łączność jest najbardziej czułym ogniwem działalności wywiadowczej, spotkania i kontakty należy ograniczyć do niezbędnego minimum i unikać okazji zdekonspirowania się.

F. Inne uwagi

1. Należy pamiętać, że i przeciwnik zna rozmaite, tradycyjne sposoby stosowane w łączności.

2. Przychodzący na miejsce spotkania powinien koniecznie zmieniać swój wygląd, strój, sposób mówienia itp.;
3. Sukces spotkania zależy od ścisłego przestrzegania reguł dot. czasu jego trwania;
4. Zaleca się wcześniejsze o kilkanaście minut przyjście na miejsce spotkania i rozejrzenie się w otoczeniu;
5. Pamiętać należy o tym, że za człowiekiem, który podąża na miejsce spotkania, może iść obserwacja;
6. Nie należy w miarę możliwości wyznaczać stałych miejsc i czasu spotkań;
7. Należy dążyć do respektowania zasad zdrowego rozsądku i naturalności kontaktów;
8. W razie wykrycia obserwacji należy zrezygnować ze spotkania i jak najszybciej wycofać się z akcji;
9. Nie organizować zbyt często spotkań w kawiarniach ze względu na możliwą obecność agentów przeciwnika;
10. Przedmioty wartościowe należy przekazywać w pomieszczeniach;
11. W korespondencji pocztowej i podobnych jej środkach łączności należy zachowywać szczególną ostrożność bądź przez podawanie innych nazwisk, bądź przez zmianę charakteru pisma itp.

Przekazywanie dokumentów

W działalności wywiadowczej zachodzi bardzo często konieczność przekazywania tajnych dokumentów. Łączność przewodowa lub bezprzewodowa może wprawdzie służyć do przekazywania zaszyfrowanych informacji, ale sprawa komplikuje się, ^{jest} gdy do przekazania jakiś bardzo tajny, dłuższy tekst, wykres czy plan. W zasadzie informację taką należy przekazać albo w oryginale, albo w postaci mikrofilmu przez łącznika. W dyplomacji znana jest od dawna instytucja kurierów jeżdżących z kraju do kraju, przy czym poszcze-

gólne państwa nie sprzeciwiają się temu z tej prostej przyczyny, że one też wysyłają kurierów - czyli forma łączności kurierskiej oparta jest na zasadzie wzajemności między państwami. Kurier, posiadający paszport dyplomatyczny, wozi swą pocztę, która nie podlega kontroli celnej. Teczka kurierska jest niemal całkowicie bezpiecznym środkiem ochrony dokumentów przed ciekawością agentów wywiadu. Jednak i tutaj bywają wyjątki: w kwietniu 1945 r. japoński kurier dyplomatyczny - był nim szef grupy szyfrowej ppłk Kaneko - wiózł do Moskwy pociągami przez Syberię szyfrogram. Siedzący obok niego człowiek w mundurze majora MSW poczęstował go winem. Gdy kurier wypił wino, momentalnie dostał krwotoku i zmarł. Dostarczony później do japońskiej ambasady w Moskwie szyfrogram był należycie opieczętowany i nic nie wskazywało na to, by był otwierany. Prócz kurierów dyplomatycznych, używa się kurierów sensu stricte wywiadowczych, którym miejsce spotkania, znaki rozpoznawcze i hasło podaje uprzednio centrala wywiadu - celem skontaktowania ich z oficerami działającymi na danym terenie. Kurier wywiadowczy musi posiadać doskonale warunki fizyczne i psychiczne, musi być lojalny, odważny, opanowany i dyskretny, musi dobrze znosić podróże i to rzędu kilkudziesięciu tysięcy kilometrów w roku. Jego podstawowym zadaniem jest dostarczenie informacji, nawet kosztem utraty życia lub nabawienia się kalectwa w katastrofie, czy w walce z agentem obcego wywiadu.

Łączność korespondencyjna

Wraz z rozwojem techniki łączności obserwujemy, że świat "kurczy się" coraz bardziej, a informacje przedostają się szybko do najodleglejszych zakątków globu ziemskiego. Rozwój technicznych środków łączności stawia też nowe problemy przed wywiadem.

W wywiadzie dość często stosuje się aparaty do bezprzewodowej łączności radiowej. Słabą stroną tego systemu jest jednak możliwość przechwycenia emisji.

Jeśli chodzi o łączność za pośrednictwem poczty, to istnieją tu różne metody - szyfr, atrament sympatyczny, korzystanie z odwrotnej strony znaczka czy koperty itp. Nie są one jednak zbyt często stosowane, chociażby z uwagi na istniejącą niemal we wszystkich państwach kontrolę korespondencji.

7. Bezpieczeństwo ogniw wywiadowczych.

"Bezpieczeństwo w wywiadzie" jest pojęciem oznaczającym wszelkie przedsięwzięcia podejmowane celem zabezpieczenia oficerów, zespołów wywiadowczych i w ogóle działalności wywiadowczej. W działalności wywiadowczej zawsze występował element tajności - im był on większy, tym bardziej z tego względu stawał się niewygodny i jako wytwór działalności ludzkiej ulegał wynaturzeniu. Przyjąć też chyba można, że żadne zabezpieczenie tajemnicy nie jest skuteczne w 100 %. Istnienie tajemnicy rodzi chęć jej poznania, czemu przeciwdziałać mają metody i sposoby zabezpieczenia tej tajemnicy.

Przedsięwzięcia zabezpieczające oficerów i organizacje wywiadowcze dokonywane są zarówno "na zewnątrz" jak i "od wewnątrz" - w płaszczyźnie politycznej i technicznej. Jeśli chodzi o tą pierwszą, to jako przykład służyć może wywiad radziecki. Otóż wywiad ten zakłada, że im większe niebezpieczeństwa czyhają w działalności wywiadowczej, tym lepszy powinien być kamuflaż i tym doskonalsze jego formy. Policje całego świata nie ustawały w wysiłkach, by spośród wielkiej liczby komunistów wyłowić agentów wywiadu ZSRR. Wiedząc o tym szefowie radzieckiego wywiadu już dawno zdecydowali, że lepiej unikać zdobywania informacji za pomocą owych komunistów; chyba że w grę wchodzi jakaś sytuacja wyjątkowa. Polityczna ochrona wywiadu, o której przed chwilą wspomniano, może też służyć maskowaniu rzeczywistych celów działalności wywiadowczej. Jeśli chodzi o techniczną stronę zapewnienia bezpieczeństwa wywiadu, to polega ona na zabezpieczeniu zarówno pojedynczych oficerów, jak i całych siatek wywiadowczych, o czym piszemy poniżej.

Bezpieczeństwo indywidualne.

Istnieją dwa rodzaje zabezpieczenia oficera i informatora wywiadu: zabezpieczenie aktywne i zabezpieczenie bierne. Zabezpieczenie aktywne polega na takich czynnościach umożliwiających wykonywanie zadań wywiadowczych jak kamuflaż, działanie systemu ostrzegawczego itp., natomiast zabezpieczenie bierne oznacza zachowywanie podstawowych środków ostrożności w codziennej pracy wywiadowczej. O zabezpieczeniu czynnym mówiliśmy już w rozdziale 5 /przebieranie się i zmiana osobowości/, a o biernym w rozdziale 6.

W szkoleniu wywiadowców i informatorów koniecznie należy uwzględnić problem bezpieczeństwa pracy - człowiek, który wyrobi w sobie nawyk tajności w działaniu, będzie później instynktownie przestrzegał zasad bezpieczeństwa. Przeszkolenie w tej dziedzinie jest konieczne, gdyż niejedynemu już życiem zapłacił za luki w szkoleniu na ten temat. Można chyba śmiało powiedzieć, że sukcesy w pracy wywiadu w 90 % zależą od należytego jej zabezpieczenia.

Bezpieczeństwo siatki wywiadowczej

Nie mniej ważne od zabezpieczenia indywidualnego jest w działalności wywiadu zabezpieczenie siatki wywiadowczej. Zabezpieczenie siatki jest pojęciem szerszym i odnosi się do zabezpieczenia całej działalności wywiadowczej na danym terenie - dlatego też ma ono priorytet przed zabezpieczeniem indywidualnym. Z punktu widzenia organizacji wywiadu tego typu zabezpieczenie opiera się na zasadzie powiązań pionowych i braku powiązań w poziomie. Sprawia to, że informacje posiadane przez szczebel wyższy nie powinny być znane szczeblowi niższemu, natomiast wszystkie szczeble niższe dostarczają informacji wyższemu.

W skali międzynarodowej system zabezpieczenia prac wywiadowczych opiera się na następujących założeniach:

- A. Tzw. agent główny zbiera informacje od agentów A i B, i przekazuje je za pośrednictwem łącznika lub za pośrednictwem agenta C do filii centrali;

- B. Pośrednik-łącznik, który przekazuje informacje agenta głównego, jest zazwyczaj obywatelem kraju przeciwnika lub kraju neutralnego;
- C. Agent C przekazujący dokumenty, których nie można przesłać zwykłymi środkami łączności, jest obywatelem kraju neutralnego;
- D. Filia centrali dokonuje oceny dostarczonych materiałów i dostarcza centrali opracowane na ich podstawie informacje.

W omówionym systemie agenci działający w kraju przeciwnika nie kontaktują się między sobą, z wyjątkiem kontaktu z agentem głównym, a w kraju neutralnym kontakt z przedstawicielem filii centrali ma tylko pośrednik. Chodzi w tym wszystkim o to, by uniemożliwić kontrwywiadowi przeciwnika rozbicie siatki metodą "po nitce do kłębka".

W zabezpieczaniu działalności wywiadowczej często stosuje się tzw. "metodę bezpiecznego punktu", która polega na skorzystaniu z usług 1-2 osób postronnych nie orientujących się w sytuacji. Sposobu tego często używa się dla zmylenia obserwacji.

Nieprzewidziana sytuacja

W całej działalności wywiadowczej najbardziej newralgicznym ogniwem jest łączność, stąd też zapewnienie bezpieczeństwa na tym odcinku ma szczególną wagę. Popularne powiedzenie, że agenci "wpadają" na skutek naruszenia zasad bezpieczeństwa w łączności, jest jednak tylko częściowo prawdziwe, gdyż w wielu wypadkach na dekonspirację mają wpływ rozmaite nieprzewidziane sytuacje i zdarzenia. Aby ograniczyć te sytuacje i zdarzenia do minimum, każdy oficer winien kierować się zasadą tzw. "nieprzerwanej czujności".

8. Działalność kontrwywiadowcza.

wzrost Działalność kontrwywiadowcza polega na zwalczaniu wywiadu państw przeciwnika. Określa się ją niekiedy mianem biernej

działalności wywiadowczej, jednak termin ten jest cokolwiek przeszarżowany, gdyż w obecnej dobie działalność ta ma charakter nie biernych lecz czynnych przedsięwzięć wobec penetracji obcych wywiadów.

Ogólne zadania kontrwywiadu

Zadania kontrwywiadu można z grubsza określić jako:

- A. Badanie i określanie zakresu i środków działania obcej sieci wywiadowczej i jej informatorów.
- B. Analizowanie kierunków działania i systemów łączności obcego wywiadu.
- C. Rozprowadzanie fałszywych informacji w ramach penetracji własnego wywiadu oraz kamuflowanie jego działalności.
- D. Uzyskiwanie i wykorzystywanie informacji o działalności siatek wywiadowczych w państwach trzecich.
- E. Inwigilowanie cudzoziemców i obywateli własnego kraju, podejrzanych o działalność wywiadowczą.
- F. Ujawnianie i aresztowanie oficerów i agentów obcych wywiadów.

Naczelnym zadaniem kontrwywiadu jest ochrona państwa. "Ochrona państwa" jest pojęciem bardzo szerokim. Obejmuje ono - oprócz działalności kontrwywiadowczej - również określoną postawę obywateli tego państwa. O ile ochrona państwa przez służbę kontrwywiadowczą jest w istocie działalnością tajną, o tyle ochrona państwa przez ogół obywateli regulowana jest odpowiednimi przepisami prawnymi i nazwać ją można "działalnością polegającą na kontroli porządku publicznego".

A. Tajna działalność ochrony państwa

Konfucjusz mówił: "Jeśli znasz przeciwnika i znasz siebie, zwyciężysz po stokroć; jeśli znasz siebie a nie znasz przeciwnika, raz zwyciężysz, raz ulegniesz; jeśli nie znasz ani przeciwnika ani siebie, przegrasz na pewno". Nie trzeba przesadzić od-

woływać się do Konfucjusza, by sobie uświadomić konieczność istnienia własnej, tajnej obrony w walce z nieprzyjacielem. Owa tajna obrona to nie tylko kontrwywiad, lecz również nie podlegająca dyskusji ochrona tajemnicy w dziedzinie dyplomacji, przemysłu, handlu itd.

B. Kontrola porządku publicznego

Służby porządku publicznego na całym świecie walczą z agentami, agenci zaś z przedstawicielami tych służb. Duet "agent i policjant" przewija się przez całą historię ludzkości. Wszystkie systemy wywiadowcze działają w oparciu o ściśle reguły i należyte przeszkolenie, a ponieważ ludzie w nich zatrudnieni najczęściej kierują się pobudkami ideologicznymi, wykrywanie grup szpiegowskich nie jest sprawą łatwą. Poniżej omówimy pokrótce kilka metod wykrywania organizacji wywiadowczych przez organa porządkowe:

- 1/ Donos. Donos w rozpracowywaniu siatek wywiadowczych przeciwnika jest skuteczny dopiero wtedy, kiedy osobie donoszącej, np. ujawniającemu się agentowi, zapewni się bezpieczeństwo, tzn. osoba dostarczająca informacji będzie chroniona przepisami prawnymi.
- 2/ Umieszczenie własnego agenta w siatce wywiadowczej przeciwnika. W czasach dzisiejszych stosowanie tej metody wymaga najwyższej, specjalistycznej techniki, ale też z drugiej strony zdobyte w ten sposób informacje mają bezcenną wartość.
- 3/ Sledztwo, cenzura itd. Są to metody legalne, realizowane przez organy porządku publicznego. Obejmują one obserwację fal radiowych, podgląd, obserwację, podsłuch, cenzurę itp. Przedsięwzięcia te wymagają dużych umiejętności i doświadczenia. Należy pamiętać o tym, że wszelkie dowody materialne świadczą przeciwko szpiegom, stąd też pogoń za nimi już nieraz uwieńczona była rozbiciem siatki szpiegowskiej. Poza tym każdy

szpieg jest tylko człowiekiem i jako taki może mieć słabe punkty mimo mocnych przekonań ideologicznych. Nie ma tu ścisłych reguł, gdyż i wywiad i kontrwywiad są domeną działalności ludzkiej.

CZĘŚĆ III

NAUKA O TWORZENIU INFORMACJI

Rozdział 1

Formy tworzenia informacji

I. Kontrola informacji

Można śmiało stwierdzić, że działalność człowieka lub grupy ludzkiej, mająca na celu stworzenie określonej informacji lub przekazanie jakiejś informacji, jest działalnością świadomą. Oznacza to, mówiąc innymi słowami, występowanie elementu celowości w poznawaniu wiedzy, w tworzeniu wiedzy oraz w przekazywaniu wiedzy. Niektórzy nawet twierdzą, że nie ma nowoczesnej informacji bez tego elementu.

Kontrola informacji to zorganizowany wysiłek, zmierzający do zapewnienia jak najlepszych efektów tworzonych lub przekazywanych informacji i ich funkcji. Zbieranie informacji dla samego zbierania, tworzenie ich dla samego tworzenia, czy wreszcie przekazywanie ich dla samego przekazywania nie może oczywiście spełniać zamierzeń człowieka czy grupy ludzi. Kontrola jest ostatecznym celem informacji oraz jej funkcji.

II. Wojna psychologiczna

Wojna psychologiczna jest jedną z form tworzenia i kontrolowania informacji. Polega ona na prowadzeniu celowej działalności, mającej przynieść określone efekty w umysłach ludzi, wobec których

inni ludzie działalność tę prowadzą z punktu widzenia zapewnienia własnej egzystencji i bezpieczeństwa. W czasach współczesnych wojna psychologiczna jest techniką, nad której realizacją pracują rządy państw.

Termin "wojna psychologiczna" występuje obok takich synonimów, jak "wojna polityczna", "wojna myśli", "wojna propagandy", "wojna ideologiczna", "wojna mózgów" itp. Termin "wojna psychologiczna" nawiązuje więc skojarzenia z walką - i jest to rzeczywiście integralną częścią walki w formie określonej techniki wywierania wpływu na środowisko i postawę psychiczną człowieka.

Wojnę psychologiczną traktowano dawniej jako pomocniczy środek walki zbrojnej. Dziś pojęcie to uległo pewnej zmianie w tym sensie, że w obozie wolnego świata środek ten uważany jest za jedyny spośród możliwych.

Państwem, które wojnę psychologiczną podniosło do rangi nauki o obronie państwa, byli Niemcy. Realizując cele wojny psychologicznej, niemiecki "sztab psychologów" rozwijał propagandę uwzględniającą zasady psychologii, przy szerokim stosowaniu takich nauk, jak nauki społeczne, etnograficzne, polityczne itd., w wyniku czego powstała cała technika propagandy totalnej, którą określić można mianem "psychologii obrony narodowej".

Krajem, który w dziedzinie wojny psychologicznej poszczycić się może sukcesami, jest ZSRR, prowadzący specyficzną formę walki ideologicznej, opartej na teoriach walki klasowej. Radzieckie plany wojny psychologicznej zakładają ujarzmienie duszy ludzkiej i kierowanie nią tak, by przystosować ją do bezwolnego spełniania zamierzeń określonej grupy przywódców. Przywódcy ci, realizując swe specjalne cele poprzez tak ujarzmione masy społeczeństwa, otwarcie twierdzą przy tym, że działalność ich nie może ograniczać się wyłącznie do "propagandy", lecz winna też dotyczyć uczuć i postaw ludzkich, które można wykorzystać w prowadzeniu sabotażu, strajków, potyczek zbrojnych i wojny.

W wojnie psychologicznej krajów wolnego świata również występuje pojęcie "wykorzystania psychologii jako pomocniczego środka działań militarnych". Źródło tej wojny jest jednak inne, gdyż są nim dawne zasady komercjalizmu. Zasada włączania wojny psychologicznej do stałych teorii strategicznych stoi wprawdzie w zasadniczej sprzeczności z zasadami demokratycznymi, lecz stosowana jest w coraz szerszym zakresie.

Zastanawiając się nad definicją "wojny psychologicznej" dojdziemy do wniosku, że wojna ta, będąca funkcją kontroli informacji, polega na tworzeniu celowych informacji. Nie ulega też chyba wątpliwości, że problem ten zajmuje centralną pozycję w całej nauce o funkcjach informacji.

Geneza wojny psychologicznej

Z punktu widzenia funkcji kontroli informacji można założyć, że wojna psychologiczna jest prowadzona od zarania dziejów ludzkości. Wojna psychologiczna w nowoczesnym wydaniu powstała natomiast z dwu zjawisk, jakimi były angielski komercjalizm i idee komunistyczne.

Cele wojny psychologicznej

Prowadzenie wojny psychologicznej przez jednostkę ludzką lub grupę ludzi musi mieć oczywiście jakiś cel, czyli obiekt tej działalności. Jeśli działalność tę prowadzi np. państwo, to może ona być dwójakiego rodzaju-wobec społeczeństwa lub wobec innego państwa. Wojna psychologiczna na polu walki może również mieć dwoisty charakter: wobec żołnierzy nieprzyjaciela lub wobec własnych oddziałów. We wszystkich tych przypadkach wojna psychologiczna polega na celowym oddziaływaniu psychologicznym na obiekty pojedynczo, co można ująć w następujący sposób wyrażający ową dwoistość:

- A. - na zewnątrz - do wewnątrz
- B - ludzie obojętni - ludzie określani

- C - duża liczba ludzi - mała liczba ludzi
- D - warstwy o dużym wpływie na społeczeństwo - warstwy o małym wpływie na społeczeństwo
- E - dorośli - młodzież
- F - mężczyźni - kobiety
- G - nasz kraj - kraj neutralny - kraj wrogi
- H - kraj rozwinięty - kraj nierozwinięty
- I - kraj z wolnością słowa - kraj bez wolności słowa.

Zadania wojny psychologicznej

Zadaniem wojny psychologicznej jest zazwyczaj kształtowanie pożądanego stanu i wytworzenie korzystnych warunków dla jednostki ludzkiej lub grupy ludzi wojnę tę prowadzących.

Przez wytworzenie korzystnej sytuacji czy warunków osiągniemy efekt eliminowania konieczności użycia siły zbrojnej lub poświęcenia życia lub majątku ludzkiego. Nauka Konfucjusza o "rozgramianiu wroga bez walki" jest nieczym innym jak wykładem zasad wojny psychologicznej. Zasada "podporządkować przez poinformowanie" odnosi się też jak najbardziej i do polityki. Czegoż innego można by sobie życzyć, jak nie realizacji celów państwowych i zdobycia poparcia całego społeczeństwa?

Rozdział 2

Informacja wojny psychologicznej

Jeżeli wojnę psychologiczną określimy jako formę funkcji kontrolnych wiedzy posiadanej przez jednostkę lub grupę ludzką, to informację powstałą w wyniku tych kontrolnych funkcji wojny psychologicznej określimy mianem informacji wojny psychologicznej. Informacją wojny psychologicznej nazywamy więc wiedzę uzyskaną z informacji wywiadowczej, która jest przeanalizowana i dostosowana do potrzeb wojny psychologicznej. Jest to więc wiedza zdobyta przez

wywiad, którą -zgodnie z zasadą kontroli informacji - analizuje się, ocenia i celowo stosuje wobec określonego obiektu.

Analizowanie, adoptowanie i celowe kierowanie wobec specjalnego obiektu całej informacji wojny psychologicznej przez ośrodki tej wojny wskazują, iż jest to informacja powstała w wyniku naukowej analizy i naukowej metodologii. Informację taką należy koordynować z poszczególnymi posunięciami politycznymi państwa.

Rozdział 3

Organizacja ośrodków wojny psychologicznej

Organizację ośrodków wojny psychologicznej należy odróżniać od organizacji wywiadu i służb informacyjnych.

Zorganizowany w czasie II wojny światowej przez Niemców "główny sztab psychologiczny" przydzielony był do naczelnego dowództwa i składał się z: Centralnego Psychologicznego Instytutu Naukowego prowadzącego badania w 20 dyscyplinach naukowych, z ośrodków badawczych w armii lądowej, 2 takich ośrodków w marynarce, specjalnego organu do prowadzenia wojny psychologicznej wydzielonego z naczelnego dowództwa, ministerstwa propagandy, tajnej policji i odpowiednich komórek partii nazistowskiej. Sztab ten uważano za rodzaj specjalnej jednostki wojskowej.

W czasach dzisiejszych jednym z krajów przejawiających duże zainteresowanie wojną psychologiczną są USA. Jeśli chodzi o amerykańskie organizacje do spraw wojny psychologicznej, to należałoby zacząć od powstałej w 1942 r., a rozwiązanej w 1945 r. Zamorskiej Strategicznej Agencji Wywiadowczej /OSS/, którą w 1953 r. zastąpiła Centralna Agencja Wywiadowcza /CIA/. Inną organizacją tego typu było powstałe 20. VI. 1951r. a rozwiązane 3. IX. 1953 r. Biuro Wojny Psychologicznej. Biuro to odgrywało wiodącą rolę wobec organów prowadzących wojnę psychologiczną

oraz było koordynatorem i organizatorem planów wszystkich przedsięwzięć związanych z amerykańską wojną psychologiczną - zgodnie z celami i warunkami przedstawionymi przez prezydenta. Biuro miało również obowiązek dokonywania analiz i składania sprawozdań Krajowej Radzie Bezpieczeństwa. Biuro Wojny Psychologicznej zostało na rozkaz prezydenta rozwiązane w dniu 3 września 1953 r., a w tym samym dniu na jego miejsce powstał Komitet Koordynacji Operacji /OCB/.

W strukturze amerykańskich ośrodków wojny psychologicznej występuje wiele organizacji cywilnych, z których przede wszystkim należałoby wymienić Komitet Wolnej Europy /Free Europe Committee/, Biuro Studiów Środkowoeuropejskich /Central Europe Research Office/, Dział Łączności /Liaison Department/, Instytut Wolnej Europy /Free Europe Institute/, Radiowe i Telefoniczne Biuro Wolnej Europy /Free Europe Wireless and Telephone Bureau/, Międzynarodowa Federacja Wolnych Reporterów Europy Środkowo-Wschodniej /Central-East Europe International Liberal Reporters Federation/, Wschodnioeuropejski Komitet Funduszu Pomocy, Amerykański Komitet Wyzwolenia Narodu Rosyjskiego /American Committee for the Liberation of the Russian People/ itp.

Drugim weteranem wojny psychologicznej jest niewątpliwie Związek Radziecki. W radzieckim systemie wojny psychologicznej należy przede wszystkim wymienić bezpośrednio podległy Radzie Ministrów Komitet Bezpieczeństwa Państwowego /KGB/, utworzony w kwietniu 1954 roku. Komitet ten jest niejako odpowiednikiem amerykańskiej Centralnej Agencji Wywiadowczej /CIA/ i wytycza główne kierunki działania w wojnie psychologicznej.

Według poglądów istniejących w świecie komunistycznym, wojna psychologiczna wchodzi w skład arsenału środków służących postępowi rewolucji, stąd też ludzie rządzący Związkiem Radzieckim wykorzystują każdą możliwość prowadzenia propagandy wewnątrz i na zewnątrz kraju. Tak więc dla celów propagandowych wykorzystuje się

i partię i związki zawodowe; rolników i organa publiczne, religię i organizacje młodzieżowe oraz szereg innych instytucji.

Sztandarową organizacją radzieckiej wojny psychologicznej jest przydzielone do Komitetu Centralnego Partii tzw. Biuro Agitacyjno-Propagandowe, którego personel - członkowie partii komunistycznej, urzędnicy, robotnicy, dziennikarze, profesorowie itd. - liczy kilka milionów ludzi. Biuro Agitacyjno-Propagandowe składa się z pięciu działów : partyjnego działu propagandowo-agitacyjnego, działu prasowego i wydawniczego, działu szkolnego, działu rozrywek kulturalnych i działu naukowo-wynalazczego. Działy te łączą w sobie funkcje zarówno propagandowe, jak i funkcje organu wojny psychologicznej. Innymi organami radzieckiej wojny psychologicznej, których nie można nie dostrzegać, są międzynarodowe partie komunistyczne i ich organy awangardowe.

Zasadniczym celem radzieckiej wojny psychologicznej jest utrzymanie siły i zwartości samego ZSRR oraz utrzymywanie rezerw w postaci państw satelitarnych, proletariatu światowego i rewolucjonistów w krajach kolonialnych. Spośród wymienionych wyżej elementów zorganizowaną działalność prowadzą przede wszystkim zagraniczne partie komunistyczne i ich organy awangardowe.

Wszystkie wymienione dotychczas organizacje wojny psychologicznej posiadają różne nazwy, ale ich charakter jest mniej więcej jednakowy. Dodajmy, że w świecie panuje obecnie tendencja do stopniowego ujmowania w ramy organizacyjne działalności mającej na celu prowadzenie wojny psychologicznej.

1 Maja 1955 roku powstało z inicjatywy Rządu Narodowego "Chińskie Towarzystwo Naukowe d/s Wojny Psychologicznej" jako antidotum wobec oświadczeń o wyzwoleniu Tajwanu ze strony Chin komunistycznych. W skład tego Towarzystwa weszły osobistości z partii, wojska, rządu i świata naukowego. Program tego Towarzystwa przewiduje

"rozwijanie nauki prowadzenia wojny psychologicznej, skierowanej przeciw komunizmowi i ZSRR, rozwijanie dyplomacji narodowej, łączenie wysiłków celem eliminowania wszelkich aktów agresji na całym świecie z równoczesnym rozwijaniem przyjaźni międzynarodowej, podtrzymywanie kultury narodowej, przestrzeganie międzynarodowej sprawiedliwości i dążenie do pokoju światowego".

Poruszyliśmy więc pokrótce tematykę wojny psychologicznej w aspekcie jej organizacji w kilku krajach. Wspólnym motywem przewijającym się we wspomnianych przypadkach jest istnienie jakiegoś centralnego organu rządowego, współpracującego z różnymi organami administracyjnymi i społecznymi.

Rozdział 4

Specjaliści wojny psychologicznej

Specjalista zajmujący się wojną psychologiczną musi być zarówno naukowcem, jak i politykiem. Spotykamy się często z wyrażeniem "mózg wojny psychologicznej", które oznacza nie innego jak państwowych specjalistów-planistów, mających za zadanie kształtowanie polityki państwa zgodnie z wymogami wojny psychologicznej.

Rozdział 5

Podstawy wojny psychologicznej

I. Wojna psychologiczna jako dziedzina nauki

Wojna psychologiczna jest określoną dziedziną nauki i jako taka posiada też swoją metodologię. Ponieważ wojna psychologiczna jest celową działalnością człowieka, stąd określanie celów i przewidy-

wanie efektów tej wojny wytworzyło swoiste zasady i teorię nauki o wojnie psychologicznej. Występująca w przeszłości tendencja wąskiej specjalizacji nauk społecznych była źródłem tzw. "psychologii indywidualnej", upatrującej zamierzenia człowieka w motywach statycznych i filozoficznych. Wydaje się, że kształtująca się dzisiaj nauka, uwzględniająca elementy czasowo-przestrzenne i kinetykę zjawisk oraz naturę ludzką, ma jeszcze wiele trudności do przezwyciężenia. Rozpatrywana w tym aspekcie nauka i teoria wojny psychologicznej jest nauką syntetyczną i można ją chyba określić mianem nauki stosowanej. Oznacza to, że w jej zakres wchodzi nie tylko podstawowe nauki społeczne, jak np. psychologia indywidualna i społeczna, etnografia, klimatologia, historia kultury itp., lecz także nauki fizyczne, politechniczne, artystyczne oraz wiele innych nauk pomocniczych. Rozwijający się współcześnie wielki system syntetycznej teorii wojny psychologicznej wprowadziłby z pewnością w zdumienie naukowców starszej daty.

II. Podstawowe zasady wojny psychologicznej

Celem życia ludzkiego nie jest jedynie prosta egzystencja, lecz sposób spędzenia tego życia, a to stwarza już pewne problemy. Wojna psychologiczna, jako jedna z form działalności ludzkiej, powinna więc w ostatecznym rozrachunku zmierzać do ulepszania świata i służyć człowiekowi. Wynika stąd potrzeba przestrzegania pewnych, podstawowych reguł pomagających w realizacji tego celu.

Wojna psychologiczna zawiera w sobie zazwyczaj element walki o "idealy", wyrażającej pewne tęsknoty człowieka. Przyjmowanie jednak ideałów za jedyny cel wojny psychologicznej na dłuższą metę nie przynosi efektów, a co więcej prowadzi do wypaczenia prawdy. Poglądy mówiące o tym, że zasada "prawdy jako najsilniejszego argumentu" jest czystym wymysłem idealistów, w istocie rzeczy sprowadzają się do pozbawienia ludzi nadziei. Z drugiej strony pamiętać należy, że mechaniczne i infantylne stosowanie prawdy jako zasady

w wojnie psychologicznej może przynosić szkody. Przyjmuje się na ogół, że z punktu widzenia nadrzędnych celów tzw. "prawdy niewygodne" można chwilowo lub przez czas dłuższy pozostawić w ukryciu, natomiast "prawdy wygodne" winny być rozpowszechniane jak najszerszej. Głoszenie fałszu pod pozorem prawdy należy do środków wyjątkowych, a w dodatku kwestią problematyczną jest to, czy z punktu widzenia celów nadrzędnych można pozwalać sobie na podawanie kłamstwa za prawdę. Należy zawsze pamiętać o tym, że w końcowym rezultacie podawane codziennie "upiększona propaganda" i "fałsz" same dla siebie kopią grób.

III. Przedmiot wojny psychologicznej

W przypadku państwa podmiotem wojny psychologicznej są państwowe organa wykonawcze, prowadzące tę wojnę. Dążenia państw do posiadania organów wojny psychologicznej nie są czymś nadzwyczajnym - są one naturalną konsekwencją unaukowiania i podnoszenia na coraz wyższy poziom sztuki politycznej. Podmiot wojny psychologicznej powinien z racji istoty swych funkcji podlegać bezpośrednio gabinetowi ministrów i mieć swoje komórki w centralach poszczególnych resortów. Występujące pomiędzy nim a organami współpracującymi zależności przedstawiają się następująco:

1. Związki z organami wywiadowczymi:

Organ wojny psychologicznej przystosowuje do swych potrzeb wszystkie uzyskane przez wywiad informacje czyli, że informacje wywiadowcze służą informacjom dla celów wojny psychologicznej.

2. Związki z polityką:

Wojna psychologiczna jest formą kontroli informacji. W definicji tej nie pójdziemy zbyt daleko, jeśli dodamy, że jest też ona formą kontrolowania polityki. Polityka jest bezwzględnie uzależniona od informacji, na której się opiera. Informacja prawidłowo zebrana

przez organa wywiadowcze jest materiałem przetwarzanym później przez organ wojny psychologicznej, uwzględniający wszystkie elementy sytuacji zgodnie z wymogami metodologii.

3. Związki z partiami politycznymi:

Jest rzeczą naturalną, że w organie wojny psychologicznej odzwierciedla się w pewien sposób polityka partii będącej u steru rządów, co z kolei nie oznacza, że organ ten powinien w całej rozciągłości reprezentować interesy partii rządzącej. Wszystkie partie polityczne w danym kraju - oprócz partii skrajnie rewolucyjnych - mają z punktu widzenia interesów tego kraju jakieś elementy wspólne, które można określić abstrakcyjnym pojęciem "bezpieczeństwa i dobrobytu". Prowadzenie wojny psychologicznej może opierać się właśnie na tych wspólnych elementach. W polityce poszczególnych partii politycznych mogą występować nawet skrajnie odmienne różnice, lecz nie do pomysłenia jest, by istniała jakaś partia negująca interesy całego państwa i nie dążąca do kompleksowego ulepszania życia kraju.

4. Związki z organami informacji publicznej:

Powszechność środków informacji publicznej stanowi o ich sile, lecz ich komercyjny charakter i status przedsiębiorstw cywilnych sprawia, że ich działalność ograniczona jest widoma przyczynami. Na pewnej płaszczyźnie mogłyby wprowadzić zaistnieć możliwości łączenia wojny psychologicznej ze środkami informacji publicznej, ale należy tego na ogół unikać, gdyż w końcowym efekcie przyniosłoby to tylko szkody.

5. Związki z innymi organami wykonawczymi:

Plany działalności poszczególnych resortów winny uwzględniać kwestię prowadzenia wojny psychologicznej i dlatego w każdym resorcie istnieje potrzeba stworzenia odpowiednich komórek wojny psychologicznej na kraj i zagranicę.

Rozdział 6

Struktura ośrodka wojny psychologicznej

I. Ustalenie celu wojny psychologicznej

Cele wojny psychologicznej mogą być statyczne lub dynamiczne, długofalowe lub krótkofalowe. W przypadku prowadzenia wojny psychologicznej przez państwo możemy mieć do czynienia z celami ogólnymi lub specyficznymi, czyli takimi, które odnoszą się do określonych obiektów w określonym czasie. W przypadku prowadzenia wojny psychologicznej wobec społeczeństwa lub określonego państwa rozróżniamy dwie formy wojny psychologicznej: prowadzenie tej wojny wobec jakiejś sytuacji i wywoływanie określonej sytuacji.

W każdym z omawianych przypadków ustalenie celu wojny psychologicznej musi być szczegółowe, dogłębne i szybkie. Jest sprawą oczywistą, że w ustalaniu celów niezbędnym elementem musi być uwzględnienie zamierzeń państwa i opieranie się na dobrze przeanalizowanej informacji. Czynniki te mają duży wpływ na sprecyzowanie celów wojny psychologicznej.

II. Analiza informacji

Realizując swe kontrolne funkcje, organ wojny psychologicznej dokonuje bardzo dokładnego przeglądu i uniwersalnej oceny wszystkich informacji wywiadowczych. Przeglądu tego dokonuje oczywiście pod kątem potrzeb wojny psychologicznej.

Informacja wywiadowcza jest wiedzą o prawdzie i jako taka podlega szerokiej analizie i wnikliwemu badaniu z punktu widzenia nauk historycznych, psychologicznych i społecznych. Jest ona zasadniczym fundamentem planowania przez państwo wojny psychologicznej i innych posunięć. Oczywiście nie jest to jedyna podstawa, gdyż

dopiero organ wojny psychologicznej, dysponujący sztabem ludzi o najwyższych umiejętnościach i doświadczeniu, musi dokonać analizy wiadomości wywiadowczych i uzyskany materiał skoordynować z innymi dziedzinami polityki.

III. Tworzenie planu wojny psychologicznej

W oparciu o analizę określonego celu polityki państwa organ wojny psychologicznej sporządza tzw. "plan wojny psychologicznej". Opracowanie planu poprzedza wnikliwe badanie materiału, będącego w posiadaniu organu d/s wojny psychologicznej, oraz uzgadnianie materiału z innymi informacjami. Nakreślony w ten sposób plan zostaje przekazany machinietworzącej ogólną politykę państwa.

IV. Koordynacja polityki wojny psychologicznej

Skoordynowanie planu wojny psychologicznej z ogólną linią polityki państwa jest pierwszym etapem wstępnych przedsięwzięć w ramach tej wojny. Opracowany przez organ wojny psychologicznej plan prowadzenia tej wojny pozwala na skorygowanie innych planów, np. danego przywódcy czy danej partii rządzącej, w taki sposób, by polityka zagraniczna i wewnętrzna danego państwa była dlań jak najbardziej korzystna i racjonalna.

Koordynacja polityki wojny psychologicznej polega na włączeniu planów wojny psychologicznej do ogólnej polityki państwowej i uwzględnianiu wszelkich warunków i okoliczności towarzyszących tej polityce.

Koordynacja funkcji polega na koordynowaniu działania ośrodka wojny psychologicznej z działaniem jego odpowiedników w poszczególnych resortach w danym państwie.

Koordynacja działalności polega na współdziałaniu ośrodka wojny psychologicznej z jego odpowiednikami w resortach.

Koordynacyjne funkcje organu prowadzącego wojnę psychologiczną wymagają bezwarunkowo personelu najwyższej jakości i umiejętności, gdyż zapewnienie dobrego sztabu ludzi i wysokiej techniki działania będzie miało wpływ na politykę państwa.

Rozdział 7

Określanie efektów wojny psychologicznej

Dokładne określenie rzeczywistych efektów prowadzonej wojny psychologicznej nie zawsze jest sprawą łatwą, chociaż wewnątrz kraju środkiem pozwalającym na uchwycenie nastrojów społeczeństwa jest prasa i dane innych organów oficjalnych. Również w działalności skierowanej na zagranicę pewną rolę w określaniu efektów wojny psychologicznej mogą odgrywać doniesienia prasowych agencji informacyjnych. Ogólnie jednak biorąc, o ile krytyka wojny psychologicznej, prowadzonej przez obce państwo, jest dość łatwa do przeprowadzenia, o tyle dokładny pomiar efektów tej wojny jest dość trudny.

CZĘŚĆ IV

PRZEKAZYWANIE INFORMACJI

Rozdział 1

Formy przekazywania informacji

A. Przekazywanie masowe

Przekazywanie masowe w przypadku naszego kraju polega na rozpowszechnianiu informacji w szerokich rzeszach społeczeństwa za pomocą narzędzia, jakim jest język japoński, przy czym język ten musi być poprawny i powszechnie zrozumiały. Przekazywanie masowe można też określić mianem nowoczesnej formy propagandy, który to termin używany był przed wojną. Pojęcie przekazywania masowego rozciąga się prawie na wszystkie dziedziny rozpowszechniania informacji.

Trudno jest w czasach dzisiejszych znaleźć jednoznaczną definicję przekazywania masowego. Bardzo bliskie jej jest następujące sformułowanie: "przekazywanie masowe polega na zaoferowaniu przy użyciu metod stosowanych dla osiągnięcia celów politycznych wypracowanego symbolu określonym masom społeczeństwa i wyperswadowaniu tym masom konieczności przyjęcia określonej postawy".
/EIZO KOYAMA "Nauka o przekazywaniu masowym", str. 68/.

Spółeczeństwo ludzkie powstało jako jedna z form wzajemnego, duchowego oddziaływania na siebie poszczególnych jednostek, a mechanizmem pośredniczącym w owym oddziaływaniu duchowym było komunikowanie się ludzi. Przekazywanie masowe nie jest chyba niczym innym jak mechanizmem, który stosunki międzyludzkie podtrzymuje i rozwija.

Tak więc można powiedzieć, że w ostatecznym wyniku zarówno przekazywanie masowe jak i propaganda sprowadzają się do zorganizowanego wysiłku, mającego na celu kontrolowanie za pomocą sugestii myśli i postaw ludzkich, indywidualnych i zbiorowych - przez człowieka i grupy społeczne.

B. Propaganda

Słowo "propaganda" miało w rozmaitych okresach historycznych rozmaite zabarwienie, dodatnie i ujemne.

W czasach obecnych kojarzy się nam raczej z ujemną stroną postępowania człowieka, taką jak wojna czy akty złej woli. "Propaganda" jest słowem pochodzenia łacińskiego, które oznaczało "szczepić, krzewić". Około roku 1919 słowo to, jak stwierdzają historycy, kojarzone było z działalnością zagranicznych misjonarzy, którzy przybyli do Japonii, aby szerzyć chrześcijaństwo. Wydaje się, że zarówno lingwiści jak i historycy trudno jest negować ujemne znaczenie tego słowa. Abstrahując jednakże od etyki pojęcia "propaganda", możemy z pewnością dojść do wniosku, że trudno dziś znaleźć państwo, które nie prowadziło propagandy lub propagandzie nie ulegało.

Spośród dotychczasowych definicji propagandy przytoczmy taką: "Propaganda zrodziła się jako środek służący zwróceniu ku określonemu celowi myśli i pragnień człowieka, zgodnie z zamiarami jednostki lub grupy ludzkiej, przy czym ma ona charakter metody planowanego stosowania środków służących wywoływaniu określonego typu reakcji u człowieka lub u większej liczby osób".

/EIZO KOYAMA, "Technika Propagandy", str. 6/.

A oto inna definicja: "Propaganda to przenoszenie do świadomości społecznej pojęć jednostki lub grupy ludzkiej i podporządkowanie świadomości większości społeczeństwa świadomości mniejszości".

/EIZO KOYAMA, "Technika Propagandy" str. 6/.

W atomowej erze naszych czasów, w erze masowego przekazu informacji stykamy się z nieuczciwą i nie przebieającą w środkach propagandą w nienotowanej dotychczas skali. Z drugiej jednak strony nie można z kolei twierdzić, że jest na świecie taki kraj, który zrezygnowałby z szerzenia tzw. prawdy upiększanej.

Warto też zwrócić uwagę na poglądy Leonarda W. Dove, który głosi, iż "w państwie rządzonym siłą rządzi zła propaganda, prowadzona świadomie również i w końcowym okresie tych rządów".

C. Public Relations

"Public relations" to pojęcie oznaczające działanie polegające na dokonywaniu wobec większej liczby ludzi odpowiednich posunięć, które u ludzi tych wywołują zrozumienie i przychylność, co doprowadza do ich pozyskiwania i okazywania przez nich chęci współpracy.

Celem "public relations" jest polepszenie stosunków z masami, a więc zjawisko to różni się od propagandy czy przekazywania masowego, chociaż zawiera też w sobie pewne elementy tych dwu form. Można powiedzieć, że uzupełnia ono słabe strony zarówno propagandy jak i przekazywania masowego.

D. Ogłoszenia

Ogłoszenie spełnia ważną rolę i to zarówno w społeczeństwach systemu kapitalistycznego jak i socjalistycznego. Polega ono na nawiązywaniu pewnej łączności pomiędzy konsumentem a producentem, a jego zadaniem jest zapewnianie coraz większych korzyści temu ostatniemu. Potrzeba ogłaszania się przybrała olbrzymie rozmiary w państwach o ustroju kapitalistycznym, gdyż jest ona narzędziem kształtowania konsumpcji społecznej, określa wielkość produkcji i sprzedaży itd.

W gospodarce państw systemu socjalistycznego ogłoszenia są również ważnym czynnikiem koordynacji produkcji z konsumpcją - w oparciu o opracowywane przez państwo kompleksowe plany gospodarcze.

Ogłoszenia jako środek przekazywania informacji są bardzo ważną formą masowego komunikowania się.

E. Wzajemne oddziaływanie propagandowe państw

Jednym z charakterystycznych zjawisk obserwowanych w powojennym świecie jest wzrost zaangażowania się państw na odcinku wzajemnego oddziaływania propagandowego.

Oddziaływanie to polega na prowadzeniu takiej polityki przez państwo, która w sposób długofalowy lub doraźny oddziałowuje korzystnie z punktu widzenia jego interesów na wzajemne stosunki z innymi państwami.

W praktyce formy oddziaływania są różnorodne; oddziaływaniem będzie np. zajmowanie jasnego stanowiska przez państwo wobec bieżących wydarzeń na świecie, przejawianie zrozumienia i zainteresowania polityką zagraniczną innych państw, prowadzenia wymiany naukowej, wymiany kulturalnej itp. Technicznymi środkami oddziaływania są programy radiowe, prasa, publikacje, film, ośrodki informacyjne itd.

Oddziaływanie uważa się niekiedy za formę odminną od przekazu masowego i propagandy, lecz w gruncie rzeczy są to "public relations" prowadzone na skalę państwową. Wszystkie państwa, doceniając tę formę działalności, dokładają wielu wysiłków w opracowywanie i realizowanie rocznych planów oddziaływania.

Dla zilustrowania omawianej tezy przyjrzyjmy się jak realizowali ją Amerykanie:

Po II wojnie światowej myślą przewodnią planu wymiany studentów, opartego na tzw. doktrynie Fulbrighta, były "wysiłki zmierzające ku rozwinięciu zdrowych podstaw świata żyjącego w pokoju". Już w 1948 roku motyw ten zmieniono i odtąd celem i hasłem oddziaływania był "rozwój zrozumienia i zaufania wobec Ameryki" /doktryna Smitha - Muntz/. Niewątpliwie była to reakcja na poczynania radzieckie, jednak przyspieszanie owego zrozumienia i zaufania do 1949 roku niejednokrotnie przynosiło odwrotne skutki - jako wynik forsowania przez samą Amerykę jej propagandy i przekazu masowego. W czasie kryzysu koreańskiego znów zmieniono hasło, które teraz brzmiało "pokazać prawdziwą twarz Ameryki" - hasło to zmieniano dalej w zależności od potrzeb, aż w końcu przybrało ono postać następującą: "dążyć do tego, aby poprzez wzajemną siłę i zaufanie państw popierać w różnych sytuacjach jedność i bezpieczeństwo państw niekomunistycznych i nie dopuszczać do więcej do agresji komunistycznej".

Oddziaływanie propagandowe nie jest oczywiście wyłączną domeną USA - w równej mierze formę tę kultywują także inne mocarstwa, m.in. ZSRR i Anglia.

Rozdział 2

Informacja przekazu masowego

Jest nią przekazywanie wiadomości środkami masowego przekazu - w oparciu o plany opracowane w ramach wojny psychologicznej. Pojęciem "informacji przekazu masowego" określa się całość wiedzy efektywnie przekazanej określonemu obiektowi przy użyciu odpowiedniej techniki. Trudno byłoby twierdzić, że informacja przekazu masowego nie pozostaje w żadnym związku z informacją wywiadowczą, czy informacją wojny psychologicznej. Wiemy już przecież, że wiedza zdobyta przez wywiad musi być umiejętnie wykorzystana, jeżeli ma przynieść jakieś korzyści. Dlatego też wiedzę zdobytą przez wywiad należy ukierunkować pod kątem funkcji wojny psychologicznej i wyposażać ją w odpowiednie środki techniczne. Niepowodzenia propagandowe, jakie niejednokrotnie miały dotąd miejsce, najczęś-

ściej wynikały z nierespektowania omówionej wyżej zasady ścisłej współzależności i koordynacji różnych dziedzin informacji.

Rozdział 3

Środki masowego przekazu

W obecnej dobie żadne państwo nie może pozwalać sobie na ignorowanie krajowej czy zagranicznej opinii publicznej. Co więcej, musi być odpowiednio wyposażone w środki pozwalające mu na zajęcie stanowiska, wobec tej opinii. Środki te winny być zarówno odpowiednie jak i stałe, gdyż są one niezbędnym atrybutem realizacji polityki wewnętrznej i zagranicznej nowoczesnego państwa.

Środki przekazu masowego są trojakiego rodzaju: 1/ organizacje państwowe, 2/ organizacje półoficjalne i 3/ organizacje cywilne. Z punktu widzenia ich funkcji można je podzielić na: 1/ skierowane na kraj i 2/ skierowane na zagranicę.

W powyższej klasyfikacji należałoby też uwzględnić dyplomację zagraniczną danego rządu, jako jedną z form propagandy oraz propagandowe organizacje cywilne, zajmujące się przekazywaniem za granicę informacji o własnym kraju, kształtujące jego obraz i opinię o nim wśród cudzoziemców.

1/ Środki masowego przekazu niektórych krajów

Środkami masowego przekazu ONZ są jego agendy: prasowa, radiowa, filmowa, biblioteczna i specjalna.

Jeśli chodzi o kraje wolnego świata, to np. w USA działami propagandowymi dysponują poszczególne instytucje rządowe poczynwszy od Białego Domu - Departament Finansów, Departament Stanu, Departament Obrony itd.

Drugim krajem prowadzącym działalność propagandową na dużą skalę jest Anglia. Centrum propagandy brytyjskiej stanowią takie instytucje jak: Centralne Biuro Informacyjne, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Brytyjskie Towarzystwo Radiowe, Brytyjska Rada Rozwoju Kulturalnego, Ministerstwo d/s Commonwealthu, Ministerstwo Kolonii, Ministerstwo Handlu i wiele innych. Instytucje te zapoznawają zagranicę z angielskimi problemami politycznymi, społecznymi itp., przy szczególnym uwzględnieniu dziedziny handlu zagranicznego.

W ZSRR przekaz i informacja masowa są szczególnie rozbudowane. Mają one głównie na celu pogłębianie rozdziewku między społeczeństwami i rządami w państwach niekomunistycznych oraz kształtowanie przychylnych dla ZSRR postaw społecznych w tych krajach. Na odwiedzających ZSRR cudzoziemców oddziałowuje się w kierunku wytworzenia u nich dobrej opinii o Związku Radzieckim, a Towarzystwo Łączności Kulturalnej z Zagranicą stara się pozyskać zwolenników dla propagandy komunistycznej. W wojnie propagandowej, cechującej drugą połowę XX wieku, radzieccy eksperci propagandowi odgrywają niepoślednią rolę. Przytoczyć tu można szereg form oddziaływania aparatu propagandy ZSRR na opinię publiczną - wymienimy przykładowo takie formy jak: pozyskiwanie dla swoich celów rosyjskiego kościoła prawosławnego, idea pansławizmu, próby podporządkowania sobie Światowej Rady Pokoju, Światowej Federacji Młodzieży Demokratycznej, Światowego Związku Studentów, Światowej Federacji Kobiet, Światowej Federacji Związków Zawodowych, Światowego Związku Naukowców, Lekarzy, Prawników, itd., itd.

2/ Rozgłośnie radiowe niektórych krajów

Radio jest potężną bronią w nowoczesnym prowadzeniu walki, jest też ono niezastąpionym środkiem w realizowaniu polityki zagranicznej państwa. Kilkaś set stacji radiowych współczesnego świata olbrzymim nakładem kosztów finansowych i organizacyjnych się bez przerwy w eter wiadomości, komentarze i programy propagandowe o określonym kierunku ideologicznym. Nie będzie przesadą twierdzenie, że w nowoczes-

nym państwie oddziaływanie za pomocą radia - w programach wewnątrz-krajowych jak i zagranicznych - w bardzo dużym stopniu kształtuje opinię mas pod warunkiem, że oddziaływanie to prowadzone jest aktywnie.

W wojnie radiowej świat podzielony jest na szereg rejonów, z których najważniejsze to:

Bliski Wschód: Radio Damaszek, Radio Kuir, Głos Izraela, Radio Mekka, Radio Teheran, Radio Rabat itd. Rozgłosnie te w przeważającej mierze nadają programy skierowane do muzułmańskich mniejszości narodowych w państwach trzecich.

W Związku Radzieckim głównym organem jest Radiokomitet ZSRR, współdziałający z podobnymi instytucjami krajów satelickich. Jego prawdziwą funkcją jest opracowywanie i realizacja ogólnych planów działalności radiowej w skali całego bloku - w myśl odpowiednich umów zawartych około roku 1953.

Radio Moskwa dysponuje olbrzymią siecią radiową na falach krótkich, a jego programy docierają do wszystkich zakątków ZSRR. Radio to prowadzi również ożywioną i stałą działalność emisyjną w wielu językach obcych, realizując w ten sposób swe cele propagandowe.

Programy radiowe na zagranicę nadają również europejskie państwa satelickie ZSRR, z wyjątkiem NRD.

W Stanach Zjednoczonych olbrzymią rozgłosnią radiową jest "Głos Ameryki", którego głównym zadaniem jest przeciwstawianie się radiowym atakom strony komunistycznej. "Głos Ameryki" jest najpotężniejszym radiem na świecie. Dysponuje on siecią przekazników rozlokowanych w NRD /Monachium/, w Wielkiej Brytanii, Grecji, Tangerze, na Cejlonie, Hawajach, Okinawie, na Filipinach, itd. Pod względem ilości audycji ustępuje wprawdzie nieco radiu moskiewskiemu, ale i tak pod bezpośrednim patronatem Departamentu Stanu nadaje codziennie w 34 językach na prawie 100 częstotliwościach fal radiowych.

W Wielkiej Brytanii główną rozgłośnią radiową jest Brytyjskie Towarzystwo Radiowe /BBC/, które wykazywało szczególnie dużą aktywność w czasie II wojny światowej. Nadaje ono programy przeznaczone głównie dla krajów Wspólnoty Brytyjskiej.

Ambitnie i na szeroką skalę działalność radiową prowadzą również Włochy, NRF, Jugosławia, a nawet Watykan.

Zwróćmy jeszcze na koniec uwagę na radio "Wolna Europa". Początki tej rozgłośni sięgają roku 1951, kiedy to utworzona została amerykańska organizacja pod nazwą "Komitet Wolnej Europy" - jako specjalny organ kierujący swą działalnością propagandową wobec państw radzieckiej strefy wpływów. Zadaniem tego "Komitetu", dysponującego rozgłośnią radiową, było uzupełnianie luk w zachodniej propagandzie radiowej, niedostępanej na ZSRR; rozgłośnię radiową "Wolnej Europy" zainstalowano w pobliżu granic radzieckich, w Bawarii /NRF/.

Rozdział 4

Personel w środkach masowego przekazu

Wyspecjalizowany pracownik środków masowego przekazu, podobnie jak pracownik wywiadu czy wojny psychologicznej, nie tylko musi charakteryzować się pozytywnymi cechami charakterologicznymi i chęcią do pracy, lecz musi także posiadać całą wiedzę dotyczącą dziedziny, którą się zajmuje. Pracownik taki powinien w szczególności:

- a/ dobrze orientować się w polityce państwa, którego jest obywatelem,
- b/ przejawiać ciągłe zainteresowanie zmianami w sytuacji wewnętrznej i zagranicą, obserwować rozmaite tendencje występujące w krajowej i zagranicznej opinii publicznej i stale uzupełniać swą wiedzę w tej dziedzinie,

- c/ posiadać specjalistyczną wiedzę z dziedziny nauk stanowiących podstawę działalności propagandowej, czyli z psychologii, psychologii społecznej, historii, etnografii, itd.,
- d/ w ogóle dbać o stale rozwijanie swych horyzontów myślowych.

Rozdział 5

Podstawy przekazu informacji

1. Społeczeństwo współczesne

Społeczeństwo jest zbiorowiskiem jednostek, a na jego poczynania składają się właśnie świadome działania tych jednostek. Społeczeństwo współczesne jest społeczeństwem mas, jest społeczeństwem grupowym. Wiek XX jest erą nauki i ideologii, w którym świadomość społeczną tworzy wiedza rozpowszechniana przez rozwinięte na gigantyczną skalę środki masowego przekazu.

2. Masowe komunikowanie się

Według jednej z definicji, masowe komunikowanie się polega na "bezpośrednich i szerokich kontaktach psychicznych ludzi" /patrz "Nauka o przekazywaniu masowym", Oyamy, str.29/, czyli funkcją tego komunikowania się jest pośredniczenie we wzajemnym oddziaływaniu duchowym w społeczeństwie ludzkim oraz podtrzymywanie i rozwój stosunków międzyludzkich w aspekcie czasu i przestrzeni, z wykorzystaniem takich szerokich środków transmisji psychologicznej, jak głos, język, pismo, druk, telegraf, telefon, radio, telewizja, itd. Tzw. "procesy społeczne", polegające na zjawiskach zrzeszania się i rozpraszania ludzi, są również domeną masowego komunikowania się. Słyszane często opinie o ścisłych związkach zachodzących pomiędzy strukturą a rozwojem techniki są poglądami powstałymi już po II wojnie światowej i wydaje się, że trudno byłoby dziś zaprzeczyć ich słuszności.

3. Środki przekazu wartości społecznych

Środkiem przekazu nazywamy każdą konkretną lub abstrakcyjną formę pośredniczenia w przekazywaniu wartości psychicznych między ludźmi. Każda z tych form posiada swoje znaczenie i każda z nich wywołuje u ludzi stykających się z nią określone reakcje psychiczne.

Środkiem przekazu może być prasa, radio, telewizja, film, odczyt, przemówienie, broszura, ogłoszenie, książka, zebranie, wykład itd., itd. Zakres tego pojęcia jest bardzo szeroki. Z naukowego punktu widzenia podział środków przekazu przedstawia się następująco: ludzkie środki przekazu /np. perswazja/, graficzne środki przekazu /np. książki, fotografia/ i plastyczne środki przekazu /np. plakat/.

4. Etyka przekazu informacji

Z punktu widzenia interesów państwa czy innej grupy społecznej przekazywanie informacji jest nieuniknioną koniecznością. W dzisiejszych czasach "ciągłego alarmu" dzień i noc trwa nieustanna walka umysłów i piór piszących w różnych językach, zatrudnionych tworzeniem określonych sloganów na użytek społeczny. Można chyba śmiało stwierdzić, że bezkresne jest morze kłamstw produkowanych przez różne rządy i ich instytucje, morze półprawd, hipokryzji, sofizmów i obelg. W imię osiągania określonych celów propagandowych pewne państwa prowadzą politykę "słodkich słów", mających osłaniać ich niegodne czyny, zaś inne państwa skupiają swą energię na wychwytywaniu słabych stron swoich partnerów. Dawniej, kiedy jeszcze uważano, iż przekazywanie informacji polegać ma na przekazywaniu prawdy, można było mówić o jakiejś etyce przekazu informacji. W "Zasadach etyki ogłoszeń", opracowanych przez japońskie Towarzystwo Ogłoszeń, czytamy np.: "wszelkie ogłoszenia muszą być zgodne z prawem, zasadami moralności społecznej oraz muszą służyć wspólnemu dobru", albo: "zastrzeżenia się podawania nieprawdziwych wiadomości o konkurujących towarach, przeceniania zalet towarów własnych, oszukiwania konsumentów i narażania

ich na jakiegokolwiek straty", czy też: "ogłaszającym się nie wolno zapominać o zasadzie jak najdalej idącej etyki" itp. Takie zasady powinny obowiązywać wszędzie, ale w dobie obecnej trudno nawet przypuszczać, by miało miejsce "zawieszenie wojny propagandowej", która trwać będzie z pewnością tak długo, jak długo istnieć będą rządy zmierzające podporządkować sobie świat. Reasumując, stwierdzamy, że zasady etyki w przekazywaniu informacji są elementem potrzebnym i słusznym, lecz z drugiej strony trudno się iudzić, iż element ten będzie uwzględniany dopóty, dopóki w cieniu pojęcia przekazywania informacji będzie się kryło pojęcie walki.

Rozdział 6

Podstawowe pojęcia związane z przekazywaniem informacji

1. Podmiot propagowania

Podmiotem propagowania nazywamy organ obarczony obowiązkiem realizowania przekazu informacji. Mówiąc innymi słowy, jest to instytucja, która wytyczone przez organ wojny psychologicznej cele musi realizować techniką i metodami przynoszącymi maksymalne efekty.

Podmioty propagowania są rozmaite - mogą nimi być samodzielne organa państwowe lub wydzielone w poszczególnych resortach, mogą to być organa cywilne, którym zleca się określoną działalność, ochrania i wspomaga finansowo, mogą też być nimi samodzielne instytucje prywatne współpracujące z rządem, dalej mogą to być instytucje samorządu terenowego itd., itd. Różnorodność podmiotów propagowania jest dość duża. Jeśli chodzi o działalność propagowania, to najenergiczniejszymi okazują się być międzynarodowe organizacje cywilne, dysponujące dużą siecią filii w rozmaitych krajach. Są to takie instytucje jak: "związki zawodowe", "organizacje kulturalne", "organizacje krzewienia i umacniania przyjaźni", "organizacje pomocy krajom zacofanym", "organizacje krzewienia i propago-

wania kultury" itp. Wszystkie te instytucje tworzyć mogą potężny front propagandowy. Warto też wspomnieć o prowadzeniu działalności propagandowej przez grupy państw, która to tendencja przybrała szczególnie na sile po II wojnie światowej. Systemy gwarancji zbiorowego bezpieczeństwa państw doprowadziły do powstania pewnych zbiorowych organizacji państw, prowadzących określoną działalność propagandową.

2. Obiekt propagowania

Obiektem propagowania nazywamy ludzi lub grupy ludzkie obrane przez podmiot propagowania za cel swego działania. W skali działalności państwowej obiektem propagowania może być cały naród, mniejszość narodowa, mieszkańcy danego regionu, określona warstwa społeczna itp. Obiektem propagowania może być również ludność całego świata. W dzisiejszym świecie obiektami propagowania nie są określone osoby, premierzy, ministrowie czy inni wysocy urzędnicy państwowi, lecz przede wszystkim cały naród danego państwa, ogół społeczeństwa, masy, u których wywoływać można określone reakcje warunkowe.

3. Określenie celu

Cała działalność przekazywania informacji musi mieć cel. Brak celu to wysiłek i pieniądze wyrzucone w błoto. Nawet przekazywaniu banalnych wiadomości musi towarzyszyć jakiś cel. Zarówno w przypadku przekazu informacji przez państwo własnemu narodowi jak i przy przekazywaniu informacji na zewnątrz zawsze istnieje jakiś zamiar - dobry, czy zły, ale zawsze jest to jakaś intencja. Skoro jest intencja, to naturalną rzeczą jest oczekiwanie na rezultaty. Pierwszym, niezbędnym elementem propagowania informacji jest więc konieczność istnienia celu. Drugim takim elementem jest określenie celu.

Określenie celu kształtuje podstawową strukturę przekazywania informacji.

Ustalanie celu przekazywania informacji jest zadaniem należącym do organu wojny psychologicznej.

O efektywną realizację tego celu musi dbać z kolei organ przekazu informacji.

4. Analiza sytuacji

Realizując cele propagowania, podmiot propagowania musi bez przerwy prowadzić analizę sytuacji obiektu propagowania — w celu osiągnięcia jak najlepszych wyników i przyjęcia — jak najefektywniejszej techniki działania.

Ze specjalistycznego punktu widzenia badanie sytuacji jest obowiązkiem organu wywiadowczego, którego materiały wywiadowcze są z kolei przedmiotem ciągłej analizy organu wojny psychologicznej. Opierając się na tej analizie, organ propagowania ustala najkorzystniejszą technikę osiągania zamierzonych efektów.

5. Plan propagowania

Na pojęcie planu propagowania składają się następujące trzy czynniki: cel propagowania, obiekt propagowania i środki propagowania. Plan propagowania musi być opracowany i oceniany przez planistów organu przekazywania informacji. Wszelką działalność propagowania poprzedza zawsze sporządzenie planu propagowania, wybór optymalnego wariantu, zbadanie go i powzięcie decyzji. Istnieje wielka różnorodność planów propagowania, gdyż uwzględnia się w nich rozmaite, "indywidualne" warunki i elementy.

W planie propagowania powinny występować następujące elementy:

- A - treść: w celu przyciągnięcia do siebie obiektu propagowania treść działalności musi być najwyższej jakości,

- B - trwałość; działalność musi mieć charakter ciągły i wzbudzać zainteresowanie,
- C - autentyczność; dla zdobywania zaufania działalność musi mieć pozory szczerości.

6. Koordynacja

W działalności propagowania - podobnie jak w wywiadzie i wojnie psychologicznej - koordynacja informacji jest niezbędnym warunkiem uzyskiwania pozytywnych rezultatów.

Rozdział 7

Określenie efektów propagowania

Podobnie jak w gospodarce, gdzie przeprowadza się badanie rynkowe i pomiary efektywności ogłoszeń, również i w propagowaniu informacji niezbędne jest analizowanie sytuacji i mierzenie efektów propagowania. Z drugiej strony jednak przy najlepiej opracowanych planach technice propagowania nie zawsze można zmierzyć efekty tak, jak by się tego chciało.

Efekty propagowania można rozpatrywać w dwu głównych aspektach: przestrzennym i czasowym. Aspekt przestrzenny dzieli się na trzy grupy: całkowity, częściowy i indywidualny; aspekt czasowy również na trzy grupy: długotrwały, krótkotrwały i doraźny. Pomiar efektów propagowania ma dać odpowiedź, czy przyniosło ono wyraźne korzyści polityczne, gospodarcze lub jeszcze inne - jednak często jest to niemożliwe.

Pomiary efektów psychologicznych opierały się dotychczas głównie na takich metodach, jak "doświadczenia badania psychologiczne", "badania opinii za pomocą pytań" oraz "ocena z punktu widzenia realizacji

Najnowsze metody oparte są już na opracowaniach wzorów matematycznych przy użyciu wielkich elektronicznych maszyn liczących w rodzaju Remington-Union lub IBM 705. Operacje polegają tu na wyliczeniach z danych odnośnie przeszłości i teraźniejszości, zaprogramowanych w pamięci maszyny, przez co w ostatecznym rezultacie uzyskuje się określone odpowiedzi. Tego typu pomiary stosowane są m.in. w amerykańskich wyborach prezydenckich, gdzie jeszcze przed wyborami usiłuje się przewidzieć ich rezultaty i to ze stosunkowo dużym powodzeniem.

Mówi się dzisiaj, że współczesna elektronika zdolna jest uporać się z ocenami problemów społecznych przeszłości i przyszłości, a nawet przewidzieć kwestię następnej wojny światowej. Amerykanie biorą to pod uwagę.

CZĘŚĆ V

NAUKA O ADMINISTROWANIU INFORMACJĄ

Rozdział 1

Formy administrowania informacją

1. System kartotekowy

System kartotekowy, zwany potocznie systemem amerykańskim, można określić też jako "system uporządkowanego przechowywania zapisu w formie dokumentów, kart, publikacji itp., pozwalający na szybkie odszukanie potrzebnych danych" /II. Misawa: "Filing System", str. 1/. Ta forma rejestracji danych jest powszechnie stosowana w postępowaniu z dokumentami, stąd też znajduje również zastosowanie w postępowaniu z informacją. Termin "system kartotekowy" jest jednakże pojęciem bardzo ogólnym i jego zastosowanie w rejestrowaniu informacji wymagać musi pewnego specjalistycznego podejścia, gdyż tylko wtedy będzie można mówić o niezależnej i wysoko technicznie wyspecjalizowanej dziedzinie w zakresie administrowania informacją. Dotychczasowe czynności w rejestracji informacji, polegające głównie na pracach ręcznych, będą w miarę podnoszenia ich na coraz to wyższy poziom wymagały dokonania nie tylko zmian jakościowych, lecz także dokonania zmian w dziedzinie stosowanej terminologii.

2. System maszynowy

Stopniowe doskonalenie systemu rejestrowania informacji przyczynia się coraz bardziej do eliminowania prac ręcznych, co jest niewątpliwie bardzo dużym usprawnieniem. System maszynowy, jak to wynika z nazwy, polega na stosowaniu maszyn, przede wszystkim liczących maszyn, statystycznych z zastosowaniem kart perforowanych. W systemie tym rolę nośnika informacji spełniają specjalnie dziurkowane karty.

Bardzo duże korzyści praktyczne daje połączenie zalet systemu kart perforowanych i mikrofilmów. Polega to na naświetleniu na jednej małej klatce mikrofilmu całej informacji, która nanoszona jest następnie na perforowaną kartę. Taki system zapewnia szereg udogodnień w postaci wygodnego składowania, szybkiej klasyfikacji, szybkiego odnajdywania potrzebnych informacji, dokonywania kopii itd.

Maszynowy system rejestrowania dokumentów znajduje coraz szersze zastosowanie. Jedną z jego najnowszych form jest tzw. system IDP, polegający na zintegrowanym sposobie administrowania materiałami.

3. System elektroniczny

Elektronika jest nauką XX wieku, której zasługi i perspektywy rozwoju są bardzo duże. Elektroniką nazywamy urządzenia oparte na działaniu elektronów, a także technikę i naukę o ich stosowaniu. Odkrycie możliwości stosowania elektroniki w informatyce nastąpiło stosunkowo niedawno, chociaż teoria informacji w dziedzinie nauk ścisłych ma już swoją historię, np. teorie fizyki znalazły praktyczne zastosowanie w postaci telefonu, telegrafu, radia, telewizji itp.

Powstałe w wyniku rozwoju elektroniki elektroniczne maszyny liczące są często porównywane z mózgiem ludzkim. Szybkość i dokładność takich maszyn, jak urządzenia liczące, pamięciowe, kontrolne itd. jest zadziwiająca. Współczesne komputery - ze względu na ich dużą wydajność - znajdują również zastosowanie w administrowaniu informacją, gdyż przeprowadzać mogą takie wszechstronne czynności, jak segregowanie, analizowanie, zapamiętywanie, wyselekcjonowanie, kontrolowanie, notowanie itp. Teoretyczne i techniczne możliwości naukowego postępowania z informacją są tu niemałe. Zorganizowane formy elektronicznego i naukowego postępowania z informacją są chyba jedyną odpowiedzią na społeczne zapotrzebowanie związane z informacją XX wieku.

Rozdział 2

Podstawy zarządzania informacją

1. Pojęcie zarządzania informacją

Bardzo istotnym elementem oceny organu informacyjnego jako całości jest ocena sposobu jego postępowania z informacją, co w zasadzie sprowadza się do oceny jego kartoteki, pojmowanej w bardzo szerokim sensie racjonalnego i naukowego systemu w niej stosowanego.

W przypadku każdego organu informacyjnego występował zawsze problem należytego przechowywania efektów całokształtu informacyjnej działalności tego organu. Troska o to również i dzisiaj nic nie straciła na swojej aktualności, chociaż szybki rozwój techniki przyniósł tu wiele zasadniczych rozwiązań.

W organach informacyjnych, bez względu na ich charakter, zachodziła konieczność stworzenia swego rodzaju "organu pamięciowego" dla strawienia całości napływającej informacji. Fragmenta-

ryczna wiedza zgromadzona w "organie pamięciowym" służyła z jednej strony poznawaniu, tworzeniu i przekazywaniu informacji, z drugiej zaś strony musiała ciągle zapewniać obiektywny charakter tej informacji, czyli sprowadzało się to wszystko do roli "zorganizowanej pomocy" ze strony systemu rejestracyjnego tego organu. W dzisiejszych czasach działalność "organu pamięciowego" została wzmocniona nowymi środkami podnoszącymi wartość informacji - poprzez zautomatyzowanie i zmechanizowanie procesów dawniejszej "analizy" i "oceny" oraz poprzez wykształcenie wysokokwalifikowanych specjalistów od informacji.

1. Zadania w zakresie administrowania informacją

Uważa się, że zadania w zakresie postępowania z informacją przez organ informacyjny są dwojakiego rodzaju:

Zadanie pierwsze: zagwarantowanie właściwego przechowania wszelkich informacji zdobytych lub opracowanych przez organ własny, zwierzchni lub podległy.

Zadanie drugie: podnoszenie wartości użytkowej przechowywanych informacji oraz zagwarantowanie stałej gotowości przedłożenia przechowywanych materiałów poszczególnym organom rządowym.

Jeśli chodzi o organ wywiadowczy, to w swej działalności rejestracyjnej powinien on mieć na uwadze następujące zadania specjalne, podnoszące jego efektywność:

- A. Opracowywanie danych dot. pojedynczych ludzi i grup ludzkich.
- B. Przekazywanie poszczególnym organom nie budzących wątpliwości materiałów o charakterze kontrwywiadowczym.
- C. Opracowywanie zasadniczych materiałów potrzebnych dla działalności wywiadowczej.
- D. Opracowywanie materiałów szkoleniowych dla pracowników wywiadu.

- E. Sporządzanie, przy współpracy z poszczególnymi organami, wykazów i charakterystyk osób wrogo usposobionych do władz państwowych i osób podejrzanych w kraju i zagranicą.

3. Obiekty administrowania informacją

Mianem obiektu administrowania informacją nazywamy wszelką informację sporządzoną przez organa informacyjne lub informację /zwykłą, pisemną, ustną itp. / będącą w posiadaniu tych organów. A oto wyjaśnienie tej terminologii:

Informacja pisemna - jest to informacja w formie zapisu bez względu na jego postać i charakter, przy czym nie ogranicza się ona tylko do niżej podanych form:

- A. Wszelkie materiały pisane ręcznie, drukiem, kopiowane czy pisane na maszynie.
- B. Książki itp. oraz inne materiały rysowane, malowane, rzeźbione.
- C. Wszelki zapis muzyki lub głosu.
- D. Wszelkie filmy naświetlone, wywołane, odbitki filmowe.
- E. Wszelkie kompozycje wymienionych wyżej elementów bez względu na ich rodzaj.

Informacja - jest to cała wiedza przekazana ustnie lub za pomocą materiałów.

Materiały - materiałami nazywamy zapisy informacyjne oraz produkty lub substancje zawierające informację.

Produkty i substancje - są to wszelkie ciała fizyczne, na których można utrwalić informację /z wyłączeniem pisma/.

4. Wydajność w administrowaniu informacją

Wydajność w administrowaniu informacją jest tym kapitalnym czynnikiem, bez którego wszelkie poczynania w tej dziedzinie nie miałyby sensu.

Według opinii doświadczonych specjalistów zasada wydajności nie tylko w administrowaniu informacją, lecz we wszystkich dziedzinach działalności ekonomicznej powinna się opierać na "prostym ale efektywnym systemie, na upraszczaniu, standaryzacji i specjalizacji procesów oraz na możliwie największej mechanizacji prac ręcznych".

5. Systemy administrowania informacją

Można podzielić je z grubsza na dwa: jeden to "administracja informacji pod względem formy", drugi to "administracja informacji pod względem treści", przy czym ten ostatni wydaje się być popularniejszy.

W "systemie formy" zapisuje się wszelkie informacje uzyskiwane lub opracowywane przez wszystkie organa i syntetyzuje się je następnie w sposób naukowy. W "systemie treści" bierze się pod uwagę elementy informacyjne zawarte we wszystkich informacjach, tzn. zbiera się główne informacje odnośnie poszczególnych tematów, elementy indywidualne odnośnie poszczególnych ludzi, grup, rzeczy, itd., czyli krok za krokiem, wraz z każdym nowym elementem poszerza się wiedzę o poszczególnych obiektach.

Wspomnieć tu należy również o konieczności sporządzania "tabeli z wyszczególnieniem interesujących informacji", którą winien posiadać każdy organ, oczywiście z uwzględnieniem jego specyfiki. Tabela taka, zwana też inaczej "podstawową tabelą zbierania informacji", wytycza kierunki działania poszczególnych orga-

nów, koordynuje wyniki tej działalności oraz spełnia także funkcję kontrolną.

Rozdział 3

Organizacja administrowania informacją

I. Zasady organizacyjne

Organizacja administrowania informacją, czyli mówiąc innymi słowami system rejestracyjny organu informacyjnego jest zróżnicowany w zależności od charakteru tego organu, przy czym systemy te w poszczególnych krajach też różnią się między sobą. W krajach o opóźnionym rozwoju pod względem informacyjnym nie spotyka się specjalnej organizacji, której zadaniem byłoby administrowanie informacją. Bazuje się tam raczej na talencie pojedynczych ludzi, kierujących poszczególnymi dziedzinami pracy, co ma swe ujemne strony również i z tego względu, że informacja jest tym czynnikiem, który w niemalym stopniu decyduje o losach państwa, a więc czynnik ten jako taki nie powinien znajdować się w rękach pojedynczych osób, lecz pozostawać w gestii określonej organizacji odpowiedzialnej za administrowanie informacją. O konieczności istnienia tego rodzaju organizacji nie trzeba więc przekonywać. Informacja będąca w posiadaniu bądź to organów informacyjnych, bądź wywiadowczych, bądź też organów d/s wojny psychologicznej powinna być wykorzystana w sposób jak najbardziej efektywny, co zagwarantować może tylko specjalny organ powołany do zarządzania wszelką informacją.

ZSRR i USA posiadają rozbudowane na olbrzymią skalę organy zajmujące się przechowywaniem zdobytych materiałów informacyjnych, co zapewnia im możliwość uniknięcia wielu przy-

padków nieostrożnego postępowania z ważnymi informacjami, dotyczącymi bezpośrednio bezpieczeństwa państwa.

2. Dział kontroli

Obowiązkiem działu kontroli jest prowadzenie wszystkich spraw organizacyjnych związanych z kartoteką. Dział kontroli ma swojego naczelnika, jego zastępców i urzędników. Zadaniem tego działu jest m. in.:

- A. Określać metody i kolejność postępowania ze wszystkimi zarejestrowanymi informacjami - z punktu widzenia analizy, klasyfikacji i indeksu.
- B. Z zarejestrowanych informacji wybierać poszczególne materiały potrzebne dla propagandy lub prognozowania.
- C. Utrzymywać łączność z innymi organami informacyjnymi, zajmującymi się opracowywaniem materiałów nt. osób podejrzanych, ugrupowań itp.
- D. Opracowywać i studiować plany przedsięwzięć specjalnych oraz udzielać specjalnych wskazówek celem podnoszenia na wyższy poziom działalności informacyjnej organów, w których skład dany dział wchodzi.
- E. Czuwać nad przepływem informacji między kartoteką a poszczególnymi, rządowymi organami informacyjnymi.

3. Dział analizy

W skład tego działu wchodzi odpowiednio przeszkoleni pracownicy, którzy na podstawie zawartych w kartotece materiałów prowadzą rozmaite studia badawcze.

Dział ten powstaje zazwyczaj w organach informacyjnych o dobrze rozwiniętej i zorganizowanej kartotece. W organie, który

wyznaje zasadę "analiza sobie, kartoteka sobie", czyli w organach nie opierających się o kartoteki, trudno jest mówić o właściwie prowadzonej analizie.

4. Dział administracyjny

W dziale tym wciąga się do rejestru wszystkie napływające informacje, decyduje się o ich klasyfikacji oraz sporządza się karty informacyjne lub katalog informacji.

5. Dział indeksu

Praca tego działu polega na prowadzeniu czynności indeksowych odnośnie wszystkich informacji zmagazynowanych na stałe w kartotece. Czynności te prowadzone są ręcznie lub za pomocą maszyn. Indeks sporządza się z uwzględnieniem poszczególnych tematów, spraw, ludzi, grup itd.

6. Dział archiwalny

Dział ten zajmuje się faktycznym magazynowaniem wszystkich zawartych w kartotekach informacji, przy czym zadaniem tego działu jest też administrowanie poszczególnymi informacjami, tzn. dysponowanie kompletem pełnej informacji odnośnie poszczególnych spraw.

7. Dział mikrofilmów

Praca tego działu opiera się na wykorzystaniu mikrofilmów, które są najefektywniejszym środkiem objętościowego zmniejszania posiadanych informacji. Dział ten dba więc o miniaturyzację informacji i o przechowywanie filmów. Jest to dział niezbędny w każdym organie informacyjnym, stanowi bowiem ukończenie efektów jego działalności.

Jest kilka metod mikrofilmowania informacji. Do powszechniej stosowanych należy przechowywanie filmów w rolkach, naklejanie

na karty, umieszczanie w kartach statystycznych, stosowanie wynalezionej ostatnio przez firmę Kodak metody "Kodak Microsystem" itp. /Metoda "Kodak Microsystem" polega na ujęciu około 10 stron materiału na 1 klatce filmu 8 mm. W chwili obecnej jest to metoda o największym stopniu zminiaturyzowania materiału informacyjnego, przy czym pozwala ona również na jego selekcionowanie/.

Rozdział 4

Personel administrujący informacją

Ponieważ administrowanie informacją jest samo w sobie dziedziną specjalistyczną, stąd też wszyscy zatrudnieni w niej ludzie powinni bezwarunkowo mieć za sobą przeszkolenie dające im podstawowy zasób wiadomości. Technika administrowania informacją - która jest zarazem i techniką i dyscypliną naukową - wymaga egzekwowania przez przełożonych od pracowników zatrudnionych w tym organie wykonywania prawidłowych operacji. Pracownik, który nie posiada pewnych zalet i nie stara się o poszerzenie swej wiedzy, jest elementem nie tylko przeszkadzającym w działaniu całego systemu, lecz wręcz szkodliwym.

A oto ważniejsze cechy, jakie powinien mieć pracownik administracji informacji:

- 1 - umiejętność kierowania ludźmi, 2 - dokładność, 3 - rozsądek,
- 4 - stałość zasad, 5 - lojalność, 6 - wyszkolenie i zapał do pracy,
- 7 - dobry stan zdrowia, 8 - bogata wyobraźnia, 9 - pilność i wytrwałość, 10 - inteligencja, 11 - zdolność oceny, 12 - wiedza o karto-
- tece, 13 - pamięć, 14 - ciekawość, 15 - subordynacja, 16 - cierpli-
- wość, 17 - poczucie humoru, 18 - umiejętność pracy w zespole.

Rozdział 5

Funkcje administrowania informacją

1. Zapis

W każdym organie informacyjnym, przyjmującym i tworzącym informację, niezbędnym elementem działania jest zapis.

W olbrzymiej większości przypadków zapis informacji odbywa się metodą kart. Karty te, na wzór kart bibliotecznych, stanowią jak gdyby legitymację informacji, podając takie dane, jak nazwisko lub nazwę autora oraz datę powstania informacji. Z istniejących kart sporządza się następnie miesięczne lub roczne katalogi informacji, przy czym zasadą tutaj jest, iż katalogi informacyjne sporządzone są po przeprowadzeniu klasyfikacji materiału w zależności od zainteresowań danego organu. Tak więc administrowanie informacją zaczyna się od zapisu, który koniecznie musi być poprzedzony bardzo dokładnym uporządkowaniem samych informacji, czyli mówiąc innymi słowami, muszą być rygorystycznie zachowane wszelkie zasady obowiązujące przy sporządzaniu informacji.

Niejednokrotnie powstaje pytanie: w jaki sposób - z punktu widzenia potrzeb przechowywania informacji - należy postępować z informacjami specjalnymi, informacjami tajnymi. Otóż nie ma specjalnych zasad postępowania z informacją tajną - zarówno informacje zwykłe jak i informacje tajne należy traktować w jednolity sposób, czyli podlegają one jednemu systemowi administrowania. Można tutaj jedynie wyznaczyć specjalnych pracowników, zajmujących się tajnymi informacjami.

2. Kontrola miejsca korzystania z informacji

Kontroli tej podlegają wszystkie zapisane informacje, a polega ona na zastosowaniu metod pozwalających zorientować się,

gdzie w danej chwili informacja znajduje się. Zazwyczaj stosowane są tutaj trzy następujące metody:

1. Metoda "karty zapisu", w której zapisuje się częstotliwość wypożyczeń danego materiału organowi analitycznemu. Czas wypożyczeń jest ograniczony, a pożyczony materiał podlega zwrotowi. Notatka w "karcie zapisu" pozwala na ustalenie miejsca znajdowania się informacji.
2. Metoda "kart wypożyczeń", w której po otrzymaniu zgłoszenia na wypożyczenie sporządza się tzw. "kartę wypożyczeń" dla danej informacji. W "karcie wypożyczeń" odnotowuje się okres wypożyczania i nazwę wypożyczającego - co wskazuje na aktualne miejsce znajdowania się informacji.
3. Metoda "katalogu informacyjnego", który ma charakter stały. W odpowiedniej rubryce katalogu wpisuje się miejsce znajdowania się informacji.

3. Obieg informacji

Zarejestrowana informacja jest w ciągłym obiegu, gdyż korzystają z niej rozmaite organa i działy. Ponieważ sama informacja zawiera zarówno elementy informacyjne jak i inne, powinna być w krótkim czasie przeanalizowana przez ludzi odpowiednio do tego przygotowanych. Z tego właśnie względu wszystkie zinwentaryzowane informacje rozdziela się jak najszybciej na poszczególne, działy, a informacje tajne po dokładnym zabezpieczeniu wysyła się do działu analitycznego. Po przejściu przez dział analityczny informacja wraca do indeksu, gdzie zostaje opatrzona odpowiednią kartą, a następnie przesyłana do działu dokumentacji - w celu rozdzielenia wg kryterium poszczególnych spraw. Informacja ta jest już sklasyfikowana zgodnie z kierunkiem zainteresowań, a końcowym etapem jest jej przechowywanie.

Zarejestrowane informacje obiegają więc codziennie poszczególne komórki przy czym zawsze powinna obowiązywać zasada, iż informacja, która rano wychodzi z działu rejestracji musi wieczorem znaleźć się w dziale dokumentacji. Wynika to po prostu z tego, że "w dniu jutrzejszym będą już informacje dnia jutrzejszego".

4. Czynności analityczne

Czynności analityczne polegają na wyodrębnieniu poszczególnych elementów zawartych w informacji, ich usystematyzowaniu i wydobyciu z nich obiektywnej prawdy.

Głównym obiektem czynności analitycznych we wszystkich organach są cztery podstawowe elementy: element tematyczny, element jednostkowy, element grupowy i element materialny.

Analiza tematyczna

Czynności analityczne związane z tematycznym podziałem informacji stanowią podstawę działalności kartoteki organów informacyjnych. Terminem "temat informacji" określa się szczegółowe lub ogólne problemy powstałe w wyniku poczynañ ludzkich w sytuacjach wytworzonych przez ludzi i naturę. Podstawą analizy w tematycznych czynnościach analitycznych jest "zainteresowanie informacją". Pracownik analityczny zapoznaje się z informacją oraz określa jakie jej elementy interesują jego organ.

W pracy analitycznej korzysta się z tzw. "tabel klasyfikacji informacji", ze spisanyimi w nich zagadnieniami węzłowymi. Tak więc praca sprowadza się tutaj faktycznie do wykrywania w materiale informacyjnym elementów tematycznych, mieszczących się w ramach określonych uprzednio tabelami klasyfikacji informacji.

W tematycznych czynnościach analitycznych powstaje często problem, czy daną informację należy zaliczyć lub nie

do tematów zainteresowania. W takich przypadkach należy zawsze pozostawić decyzję poszczególnym pracownikom analitycznym, czyli zdać się na ich zdolność oceny. Pracownicy ci muszą jednak koniecznie być zaopatrzeni we wspomniane "tabele klasyfikacji informacji", wytyczające kierunek działania organu. Tabele te powinny być zawsze aktualne, tzn. należy do nich wnosić poprawki wynikające z upływu czasu i związanego z tym powstawania nowych tematów zainteresowań itp. Biorąc to wszystko pod uwagę, dochodzimy do wniosku, że wybór tematyczny uwarunkowany jest z jednej strony celami działalności danego organu, a z drugiej strony świadomością jego pracowników.

W analizie tematycznej należy m.in. zwracać uwagę, czy:

- dana informacja może stać się informacją tematyczną, czy wnosi coś nowego do danej sprawy, do historii tej sprawy itp.,
- wzbudza zainteresowanie w chwili obecnej lub może wzbudzać w przyszłości,
- z punktu widzenia zadań organu ma wartość poznawczą, aktualną lub potencjalną.

Analiza jednostkowa

We wszystkich wywiadach wyznawana jest zasada, iż "człowiek jest nieważny jako człowiek - ważna jest jego pozycja i postępowanie". Świadczy ona dobitnie o tym, że w wywiadzie liczy się głównie działalność człowieka. Zasada ta odnosi się również do zbiorowisk ludzi, czyli do grup, a także do jeszcze większych zbiorowisk, jakimi są państwa i w ogóle społeczność międzynarodowa. Kryteria wyboru informacji o ludziach są podobne do kryteriów wyboru tematycznego; co sprawi, że w analizie jednostkowej należy tak samo polegać na zdolnościach oceny pracowników analitycznych, opierających się w pewnym stopniu na sporządzonej uprzednio "tabeli klasyfikacji informacji".

A oto kilka zasad dokonywania wyboru:

- ustala się, czy dany człowiek może interesować wywiad w chwili obecnej lub w przyszłości,
- ustala się, czy człowiek interesujący wywiad w ogóle żyje, a jeśli nie, to czy jego śmierć dotyczy w jakikolwiek sposób innych osób,
- ustala się, czy istnieją związki między danym człowiekiem a osobami przewijającymi się w rozpracowywanych zagadnieniach itp.

Czynności przy analizowaniu organizacji

Pojęciem "organizacja" określamy grupę ludzi związanych ze sobą w sposób trwały i posiadających określony cel, przy czym intencje tej grupy mogą być jawne lub ukryte. Podobnie jak w przypadku pojedynczych osób, również i zbiorowisko ludzi, określane tu słowem "grupa", musi stanowić obiekt zainteresowania wywiadu. Zainteresowanie grupą ze strony wywiadu jest tym większe, im większy jest stopień organizacji i sprecyzowania celów danej grupy; zazwyczaj zwraca się głównie uwagę na to, w jakim stopniu grupa jest przeciwna interesom społecznym i jaką reprezentuje siłę. Kryteria wyboru informacji o grupie wchodzi na ogół w zakres wyboru tematycznego.

Czynności przy analizowaniu obiektów materialnych

Pojęciem "obiektu materialnego" określamy wszystkie rzeczy, materiały itp. /oprócz dokumentów/, które przyczyniają się do uzyskania informacji.

Informacyjne zainteresowanie obiektami materialnymi jest nadspodziewanie duże. I tak na podstawie stopnia radioaktywności opadów oraz wstrząsów tektonicznych dowiadujemy się o odległych wybuchach jądrowych, różne statki i samoloty są nośnikami informacji o przemyśle, źródłem informacji jest też jakikolwiek aparat łączności bezprzewodowej itp. Nawet z przedmiotów unoszących się na falach

morskich możemy wiele dowiedzieć się o poziomie rozwoju społeczeństwa zamieszkającego na przeciwnym brzegu.

Opisane wyżej elementy materialne są ważnym materiałem informacyjnym, na który w czasie pracy analitycznej należy zwracać baczność uwagę. W określaniu stopnia przydatności elementu materialnego w analizie informacji bardzo pomocna jest "tabela klasyfikacyjna informacji", wytyczająca główne kierunki zainteresowań, jakkolwiek w ostatecznym rozrachunku należy polegać w przeważającej mierze na zdolnościach poszczególnych pracowników analitycznych, oceniających informacje. Dodajmy jeszcze, że w przyszłości w coraz większym stopniu działalność wywiadowcza określana będzie potrzebami informacji naukowej, stąd też zarówno rola naukowców jak i wartość naukowych informacji materialnych wzrośnie bez wątpienia na znaczeniu.

5. Indeks

"Pojęciem "indeksu" określamy środki wskazujące nam bezpośrednio lub pośrednio na miejsce znajdowania się dokumentów oraz wskazujące na same dokumenty, zawierające elementy informacyjne ustalone zgodnie z kierunkiem naszego zainteresowania. Indeksy dzielą się na bezpośrednie i pośrednie. Stosowanie indeksu gwarantuje racjonalność funkcjonowania administracji informacją. Według zawartych w informacji elementów, indeksy dzielą się na: tematyczne, personalne, grupowe, rzeczowe itp.

Indeks bezpośredni

Indeks bezpośredni składa się z poszczególnych kart tematycznych dokumentów, zawierających określony i dominujący w nich element będący przedmiotem naszego zainteresowania. W indeksie bezpośrednim wskazujemy na bezpośrednie miejsce znajdowania się oryginału dokumentu z interesującymi nas informacjami.

Indeks pośredni

Indeks pośredni polega na sporządzaniu kart tematycznych dla informacji drugoplanowych, tzn. takich, które chociażby zawierały się

w dokumentach z dominującym tematem zainteresowania, to jednak nie stanowią głównego tematu zainteresowania /mogą to być jednak informacje o znaczeniu pierwszoplanowym dla innej tematyki/. W indeksie pośrednim wskazujemy pośrednio na miejsce znajdowania się oryginału dokumentu z informacją drugoplanową.

Przykład indeksu

W materiale "o grupie szpiegowskiej państwa X w Tokio" jest informacja o "metodach łączności", "spisie współpracowników" i "miejscu spotkań". Materiał ten traktujemy jako należący do sprawy "grupa szpiegowska w Tokio", oznaczonej symbolem 112.000 i sporządzamy indeks bezpośredni. Zawarte w materiale informacje o metodach łączności, spisie współpracowników i miejscu spotkań mogą być wprawdzie przydatne do innych spraw, ale ponieważ informacji tych nie możemy rozdzielać, więc sporządzamy indeks pośredni. Całość wygląda następująco:

112.201 /łączność/ środki łączności szpiegów w Japonii

112.220 /współpracownicy/ spis współpracowników szpiegów w Japonii

112.350 /agitacja/ agitacja szpiegowska w Japonii.

6. Klasyfikacja

Informacja jest wiedzą, która musi być ewidencjonowana w całości dopóty, dopóki pozostaje w zainteresowaniu organów wywiadowczych. Ponieważ informacja stanowi integralną część wiedzy ludzkiej, powstaje potrzeba określenia jej miejsca w całości tej wiedzy. Naszym obowiązkiem jest więc sklasyfikowanie informacji w sposób naukowy.

Zainteresowanie informacją

Najważniejszym elementem w klasyfikowaniu informacji jest wyodrębnienie głównych tematów zainteresowania. Pojęciem "zainteresowanie informacją" określamy tematy naszego zainteresowania, oparte na subiektywnej ocenie pracowników analitycznych. Pracownicy ci,

kierując się w ocenie zadaniami swego organu, zwracają uwagę na to, czy informacje wnoszą coś nowego do problematyki prowadzonych aktualnie spraw lub też mogą być użyteczne w przyszłości. Oczywiście zainteresowania informacyjne są zróżnicowane w zależności od charakteru danego organu, niemniej jednak należy pamiętać, że w państwie o niekoordynowanych zainteresowaniach informacyjnych występuje zjawisko dublowania się prac różnych jego instytucji. Kierując się naukowymi zasadami klasyfikowania informacji, wiele organów informacyjnych oznacza swe zainteresowania odpowiednimi numerami i sporządza tzw. "tabele klasyfikacyjne głównych tematów informacji", stanowiące podstawę klasyfikowania.

Tabele klasyfikacyjne zainteresowania informacyjnego

Można od razu powiedzieć, że właściwie brak jest takich metod klasyfikacji, które mogłyby być przydatne dla wszystkich organów informacyjnych, oprócz międzynarodowej metody klasyfikacji dziesiętnej /UDC/ i japońskiej metody klasyfikacji dziesiętnej /NDC/. W wielu organach informacyjnych stosuje się jednak metody klasyfikacyjne "własnej produkcji", często zmieniające się i niedoskonałe. Doświadczeni informatorzy twierdzą, że podstawowe znaczenie w administrowaniu administracją ma właśnie samo przyjęcie metody klasyfikacji, a więc absolutnie nie należy tworzyć własnych metod klasyfikacyjnych, gdyż takie domorośle metody nie zdają wcale egzaminu. Wydaje się, że ze względów strukturalnych najodpowiedniejszym wyjściem byłoby przyjęcie metody międzynarodowej dla organów większych, a metody japońskiej dla mniejszych.

Podstawa - klasyfikacji informacji

Właściwe sklasyfikowanie zainteresowań informacyjnych ma niezwykle istotne znaczenie, ponieważ określa miejsce danej informacji w kartotece. Klasyfikację można podzielić na dwa rodzaje "klasyfikację pierwszoplanową" i "klasyfikację drugoplanową", czyli porównawczą.

W klasyfikacji pierwszoplanowej najczęściej kładzie się główny nacisk na uchwycenie najważniejszego interesującego nas tematu, a więc nie musi to być główny temat informacji. Wnikliwe przeprowadzenie klasyfikacji pierwszoplanowej ułatwia nam prace związane z klasyfikacją drugoplanową. Ludzie dokonujący klasyfikacji powinni posiadać dogłębną wiedzę o systemach kartotekowych, jak również muszą zdawać sobie sprawę, że zawarte w materiałach informacje będą wykorzystywane pod kątem rozmaitych potrzeb.

7. Prowadzenie spraw

Pojęciem "sprawa" nazywamy ujęty w kartotece, określony problem, wchodzący w skład jakiegoś tematu głównego. "Prowadzenie sprawy" to operowanie dokumentami dotyczącymi jakiegoś problemu. Należy uważać, by nie mylić pojęć "sprawy" z "tematem", co łatwo się zdarza. Zapamiętajmy, że np. "organizacja szpiegowska" to nazwa tematu, a "grupa szpiegowska państwa X w Tokio" to nazwa sprawy. Prowadzenie sprawy ma na celu jej rozwinięcie, przy czym w prowadzeniu tym stosuje się tzw. "kartę kontrolną sprawy", pozwalającą zorientować się w jej aktualnym stanie. Materiały dotyczące założonej sprawy opatruje się jednakowym numerem i przechowuje w kartotece jako dokumenty porównawcze. Wraz z założeniem sprawy konieczne jest równoczesne nadanie numeru klasyfikacyjnego, gdyż nie wolno prowadzić kartoteki jedynie z numerem sprawy.

8. Materiały tajne

Od roku 27 ery SHOWA /1952 rok - przyp. tłum. / w naszym kraju obowiązują we wszystkich resortach ujednolicone zasady postępowania z informacją tajną. Przyjęcie określonych zasad postępowania z materiałami tajnymi podyktowane jest względami bezpieczeństwa, a obiektem tego trybu postępowania są oficjalne informacje organów administracyjnych, informacje otrzymywane przez rząd od innych rządów, od ich przedstawicielstw w Japonii itp. Objęcie niektórych informacji

trybem postępowania tajnego ma na celu wyeliminowanie ryzyka przecieku informacji na zewnątrz.

A oto ważniejsze zasady systemu postępowania z tajnymi dokumentami, obowiązujące obecnie w naszym kraju:

Klasyfikacja tajnych informacji

Ważne z punktu widzenia bezpieczeństwa państwowego, tajne informacje dzielą się na 4 kategorie:

A. Ścisłe tajne

Są to informacje najwyższej rangi, których przeciek poza obręb osób zainteresowanych może zagrozić interesom państwowym.

B. Tajne

Są to informacje drugiego stopnia ważności, które w przypadku przecieku poza obręb osób zainteresowanych mogą zaszkodzić w poważnej mierze interesom i prestiżowi państwa lub też okazać się niezwykle pożyteczne dla innego państwa.

C. Poufne

Są to informacje trzeciego stopnia ważności, które w przypadku przecieku poza obręb osób zainteresowanych mogą narażać na szkodę interesy i prestiż państwa lub mogą być przydatne dla innego państwa.

D. Do użytku wewnętrznego

Są to informacje czwartego stopnia ważności, które nie powinny wychodzić poza obręb danej instytucji.

Powyższe kategorie są wspólne dla rozmaitych organów poszczególnych resortów. Stopień tajności nadawany jest w zasadzie przez organ sporządzający dokument, a w przypadku otrzymywania informacji od obcych rządów lub ich instytucji na terenie Japonii przez adresata informacji.

Zasady utrzymywania tajemnicy

Każdy szef organu administracyjnego winien dbać o to, by on sam i podlegli mu pracownicy, mający dostęp do tajnych materiałów, przestrzegali następujących zasad:

- pracownik musi posiadać wysokie poczucie odpowiedzialności i lojalności,
- przełożony winien poinformować pracownika o znaczeniu tajnego dokumentu i wymagać traktowania go w sposób tajny,
- przełożony winien ograniczyć do niezbędnego minimum liczbę pracowników załatwiających sprawę tajną,
- przełożony i pracownicy winni uwzględniać wszelkie personalne i techniczne czynniki zabezpieczające przed przeciekami tajnych informacji,
- przełożony winien sprawdzać aktualny stan postępowania pracowników z dokumentami tajnymi,
- przełożony winien bez wahania wytykać pracownikowi wszelkie uchybienia w postępowaniu z dokumentami tajnymi.

Podnoszenie i obniżanie stopni tajności informacji

Przy klasyfikacji informacji tajnej należy zwracać szczególną uwagę na celowość podnoszenia lub zaniżania stopnia tajności. Odnosi się to szczególnie do materiałów "ściśle tajnych", które muszą być klasyfikowane szczególnie dokładnie. Pamiętać należy, że do informacji "ściśle tajnej" zaliczać można tylko tę informację, która w istotny sposób dotyczy interesów bezpieczeństwa państwa. W jak największym stopniu należy też ograniczać wszelkie zmiany stopni tajności materiału, wynikające z braku zgodności poglądów pracowników klasyfikujących informacje. Przy klasyfikowaniu dokumentów kompilowanych lub stanowiących wyciągi z dokumentów należy pamiętać zawsze o tym, że dokumenty takie klasy-

fikuje się zgodnie z kategorią najważniejszego elementu w nich występującego.

A. Podnoszenie stopnia klasyfikacji

W przypadku podniesienia stopnia klasyfikacji informacji pracownik klasyfikacyjny musi niezwłocznie powiadomić o tym odbiorców informacji. Jeśli odbiorca informacji uważa, że stopień tajności posiadanej przezeń informacji jest niewystarczający i jeśli sam sklasyfikuje ją według swego uznania, wówczas może wystąpić do pracownika klasyfikującego z prośbą o podniesienie stopnia tajności, przy czym musi prośbę swą uzasadnić.

B. Obniżanie i eliminacja stopnia klasyfikacji

Obniżanie i eliminacja stopnia klasyfikacji bardzo często dokonuje się automatycznie - w wyniku upływu terminu ważności określonego przez pracownika klasyfikującego, czy też po spełnieniu innych zastrzeżonych warunków.

W przypadku gdy obniżanie lub eliminacja nie odbywa się automatycznie odbiorca informacji postępuje zgodnie z poleceniem pracownika klasyfikującego, który po dojściu do wniosku, iż nie ma potrzeby dalszego utrzymywania dotychczasowego stopnia klasyfikacji, powiadamia o tym odbiorcę.

Pracownik zajmujący się informacjami tajnymi ma obowiązek orientowania się w posiadanych przez siebie informacjach i szybkiego obniżania lub eliminowania stopnia klasyfikacji w razie potrzeby.

Przekazywanie tajnych informacji, ochrona przed przeciekami

Niedopuszczalne jest, by dostęp do tajnej informacji mieli ludzie nieupoważnieni przez szefa danego organu lub jego pełnomocnika nawet jeśli sami są pracownikami tego organu.

Niedopuszczalne jest też, by inni, nieupoważnieni przełożeni pracownika operującego tajną informacją mogli mieć do niej dostęp. Jest sprawą oczywistą, że o tajnej informacji nie można mówić w obecności osób nieupoważnionych, ani też pokazywać czy wręczać komuś tajne dokumenty.

A. Przekazywanie tajnej informacji

Przekazywanie tajnej informacji musi się absolutnie ograniczyć tylko do pracownika, który z tytułu swej funkcji informację taką musi mieć. Szczególnie informację "ściśle tajną" przekazuje się tylko dokładnie wyznaczonej komórce danej instytucji, nierzadko wraz z zakazem sporządzania kopii. W żadnym wypadku do informacji nie mogą mieć dostępu instytucje czy osoby postronne. Jeśli autorem informacji jest inny organ, wówczas nie wolno nam bez jego zgody przekazywać informacji jeszcze innej instytucji. W przypadku informacji ściśle tajnych i tajnych nie można sporządzać żadnych kopii bez zgody organu będącego autorem informacji. Bez zgody szefa organu o informacjach tajnych nie można rozmawiać przez telefon.

B. Zagubienie i przecieki informacji

W przypadku zaginięcia lub przecieku informacji poza krąg osób zainteresowanych lub w przypadku podejrzenia o zaginięcie lub przeciek należy niezwłocznie powiadomić o tym szefa danego organu, który przesyła z kolei wiadomość organowi będącemu autorem informacji. Konieczne jest oczywiście przeprowadzenie śledztwa w tej sprawie.

Operowanie materiałami tajnymi

A. Wskazówki postępowania

Tajne materiały informacyjne w postaci książkowej winny być zaopatrzone w kolejną numerację stron, oznaczenie strony pierw-

szej i ostatniej oraz w symbol klasyfikacyjny na stronie zewnętrznej.

Mapy morskie, lądowe, plany, spisy, filmy itp. oznaczają się tak, by oznakowanie nie przeszkadzało w ich czytelności.

W przypadku zaistnienia konieczności okazania tajnych materiałów osobom spoza kręgu zainteresowanych, należy uprzednio dokonać sprawdzenia kompetencji tych osób i działać wyłącznie za zezwoleniem swego przełożonego lub osoby upoważnionej. Niezbędne jest też ostrzeżenie następującej treści. "Zabrania się pod rygorem odpowiedzialności karnej ujawniania bez zezwolenia treści niniejszego materiału w jakikolwiek sposób".

B. Wysyłanie i odbieranie materiałów

1. Przy wysyłaniu tajnych informacji wraz z zaznaczeniem adresu odbiorcy i numeru informacji określa się także jej stopień tajności. Fakt ten zapisuje się następnie w karcie rejestracyjnej i pieczętuje przesyłkę. W przypadku informacji "ściśle tajnych" i "tajnych" czynności tych dokonuje sam pracownik odpowiedzialny za te materiały.
2. Informacje "ściśle tajne" i "tajne" wysyła się w nieprzezroczystej, podwójnej kopercie lub owija się je w papiery i pieczętuje. Na kopercie wewnętrznej podaje się wyraźnie symbol klasyfikacyjny i nazwę adresata, po czym przesyłkę ponownie pieczętuje się. Natomiast na kopercie zewnętrznej nie podaje się żadnych cech tajności. Do koperty wewnętrznej dołącza się poświadczenie odbioru. Należy uważać, by przy wkładaniu jednej koperty w drugą napisy na wewnętrznej kopercie nie stykały się z częścią wewnętrzną koperty zewnętrznej.
3. Materiały "poufne" ekspediuje się tak samo jak "ściśle tajne" i "tajne".
4. Materiały "do użytku wewnętrznego" przesyła się w kopertach bez oznaczenia symbolami klasyfikacyjnymi, niepotrzebne też jest poświadczanie odbioru.

5. Materiały "ściśle tajne" najlepiej wysyłać przez specjalnego pracownika, względnie przekazywać je podczas bezpośredniego spotkania zainteresowanych pracowników obu stron, przez pocztę dyplomatyczną, przez system łączności opracowany specjalnie w tym celu lub też za pomocą szyfrów.
6. Materiały "tajne" wysyła się na terenie Japonii tak, jak "ściśle tajne". Wysyłka materiałów "tajnych" zagranicę może być również taka sama jak "ściśle tajnych", bądź też materiały "tajne" wysyła się pocztą kapitańską statku lub samolotu japońskiego w charakterze przesyłki poleconej.
7. Materiały "poufne" i "do użytku wewnętrznego" wysyła się na terenie Japonii metodą przyjętą dla przesyłek wartościowych. Materiały "poufne" wysyłane za granicę ekspediuje się na takich samych zasadach, jakie obowiązują przy materiałach "ściśle tajnych" i "tajnych".
8. Wszelkie dokumenty oznaczone jako informacje tajne muszą być pakowane i pieczętowane przez upoważnionego do tego pracownika. Dostęp do nich ze strony innych pracowników jest niedopuszczalny. Pracownik otwierający przesyłkę winien odnotować w karcie rejestracyjnej nazwę materiału i czas otwarcia.

C. Archiwum

Sposób przechowywania

Tajne materiały nie będące aktualnie w użyciu muszą być odpowiednio zabezpieczone z zachowaniem niżej podanych reguł:

- materiały "ściśle tajne" należy bezwarunkowo zabezpieczyć przed kradzieżą i pożarem i przechowywać w miejscach specjalnie dla nich przeznaczonych,
- materiały "tajne" i "poufne" przechowuje się w sposób ustalony przez szefa organu, o ile nie są one przechowywane w taki sam sposób jak materiały "ściśle tajne",

- materiały "do użytku wewnętrznego" przechowuje się w zasadzie podobnie jak materiały "tajne" i "poufne".

Maszynowe systemy dokumentacji

Systemy te podnoszą wartość informacji, zwiększają prawdopodobieństwo trafności ich spożytkowania, zastępują pracę ludzką i spełniają automatycznie wiele funkcji kontrolnych. Na całym świecie dokonuje się obecnie prawdziwa rewolucja w informacji w wyniku wprowadzenia maszyn elektronicznych, otwierających nowe wspaniałe możliwości w zakresie teorii informacji. Mechanizacja działań informacyjnych wychodzi naprzeciw potrzebom współczesnego społeczeństwa.

System kart perforowanych

Jest to jeden z systemów mechanizacji czynności informacyjnych o dużej wydajności, dokładności i automatyzacji.

Ujmując pokrótce ważniejsze cechy tego systemu, stwierdzamy, że zastępuje on ręce ludzkie, działa mechanicznie i automatycznie, po uprzednim zaprogramowaniu większości czynności. Zakres jego działania jest praktycznie nieograniczony a rodzaje spełnianych przezeń czynności są różnorodne, chociaż w zależności od ilości i charakteru czynności wydajność jego jest zróżnicowana.

Połączenie systemu kart perforowanych z systemami elektronicznymi otwiera nowe szerokie perspektywy dla informatyki.

System mikrosortowania

System ten jest najnowszym systemem administrowania informacją. Wprowadził on dużo zmian do związanych z tym czynności.

Uważa się, że informacje w systemie "mikro" można przechowywać przez około 800 lat. Co więcej, w systemie "mikro" - w porównaniu z informacją zapisywaną na papierze - stopień eliminacji szkód powodowanych pożarami jest bardzo wysoki, a straty powodowane przez owady są zupełnie wyeliminowane.

Reasumując, jego zalety sprowadzają się do:

- możliwości długiego przechowywania informacji,
- ograniczenia przestrzeni magazynowania,
- szybkości i ekonomiczności sporządzania kopii,
- szybkości dokonywania zdjęć.

System ten stwarzał jednak pewne niedogodności w operatywnym dysponowaniu informacją, co sprawiło, że wymyślono technikę sprzężenia systemu mikrofilmowania z systemem kart perforowanych, nazwaną techniką "mikrosortowania". Technika ta polega na nanoszeniu pojedynczych klatek mikrofilmu na karty perforowane. Samo nanoszenie klatek na karty odbywa się ręcznie przy pomocy specjalnej maszyny zwanej "FILM RECORD MOUNTER", o wydajności około 350 klatek mikrofilmu na godzinę.

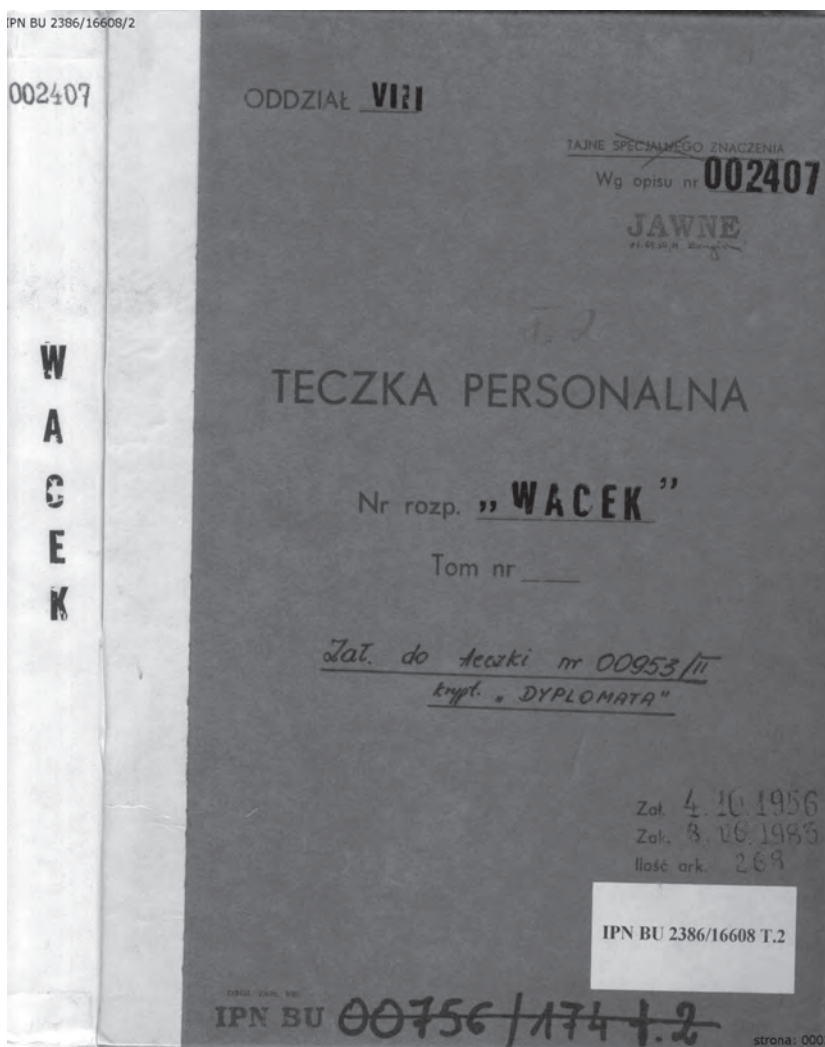
Dzięki temu systemowi klasyfikacja i wybieranie informacji skopiowanej na mikrofilmie odbywa się szybko i sprawnie. Klasyfikacja i wybieranie kart w systemie mikrosortowania przy zastosowaniu maszyny klasyfikacyjnej odbywa się automatycznie z szybkością ok. 800 sztuk na minutę. Karty te można odczytywać za pomocą urządzenia zwanego "MICROREADER". Za pomocą kopiarki można też swobodnie sporządzać odbitki informacji. Magazynowanie kart odbywa się w systemie mikrosortowania podobnie jak przy systemie kart perforowanych, tzn. w jednej stalowej szafce magazynuje się 60 tysięcy kart, co świadczy o dużej ekonomiczności wykorzystania przestrzeni.

x
x x

W ostatnich czasach coraz większe zastosowanie w informatyce znajdują elektroniczne maszyny liczące. Omówienie zasad ich działania i obsługi, wymagających bardzo specjalistycznych wiadomości, przekracza jednak możliwości i mija się z celem niniejszego opracowania.

Aneks 2

Teczka personalna Zdzisława Rurarza (fragmenty)

Nazwisko RURARZ
 Imię Zdzisław Imię ojca Franciszek
 Imię i nazw. pan. matki Janina Pawlikowska
 Data i miejsce urodz. 24.02.1930r. Pionki pow. Koźienice
 Narodowość polska Obywatelstwo polskie
 Zawód ekonomista Poch. społecz. robotnicze
 Miejsce pracy MHZ
 Zajm. stanowisko st. radca w MHZ
 Stopień wojsk. ppor. rezerwy
 Ostatni adres Warszawa ul. Wiktorska 91 m 25

I. Znajduje się na ewidencji (przechodzi w materiałach).

Oddział (Wydział)	Nr teczek (pisma)	Uwagi
OIII/W-2	T. Nr. 548,681	przerejestr.
OI	108/69	

Kartę założono dn. 30.03.67Kartę przyjęto dn. 26 Maj 1967

Janina
 Czytelny podpis

CZUP
 Czytelny podpis

strona: 0003

II. Teczke (pismo) przekazano:

Dokąd	Nr pisma i data	Kto przekazał
Oddział IV	011/0434/68 19.03.68	Oddział IV
Oddział I	01V-0388/68	Oddział IV

III. Zapytania:

Skąd	Nr pisma i data	Uwagi

IV. Dane uzupełniające:

IPN BU 2386/16608/2 2

WYKAZ EWIDENCYJNY

dokumentów załączonych do tektki personalnej współpracownika legalnego

Imię i nazwisko Zdzisław Rurarz

Pseudonim WACEK

Nr rozpoznawczy _____

Data rozpoznania tektki 4.12.1956

Strona z roku _____

Państwa, na terenie których działał współpracownik legalny oraz najnowszym tam oficjalnie elastycznie ustalonym (od-do) USA od 1.11.63. do V. 1966.

Organizacje, kierownictwo, od-do Stowarzyszenie 1969-1975, pracownik CIA; Japonia 1981-1982 (duty) - 1982 (pilot) Autokontrola PRL

Wykonywane funkcje w sieci legalnej od-do współpracownik

funkcje, podległość, asystent _____

współpracownik, członek sekcji _____

kadrowy, kadrowy, kadrowy sekcji _____

Adres i miejsce pracy współpracownika po powrocie na granicę ul. Piłsudskiego 91 m. 25

praca jako osoba elastycznie ustalona _____

Strona: 0005

IPN BU 2386/16608/2 4

WYKAZ

agentów (kandydatów) z którymi współpracownik stykał się w czasie pobytu na granicy

Znał osobistość	Utrzymywał kontakt bez osobowości	U w z g t
<u>nie</u>	<u>nie</u>	<u>4.1.63</u>

Strona: 0005

WYKAZ

kontaktów operacyjnych ze współpracownikami w sieci legalnej za granicą

Nazwisko i imię	Nazwisko	Zawód (stanowisko)	Adres	U w a g i
Plk. Leander Henryk		Alfons Wyszyński	Warszawa	
Plk. Wyszynski		Alfons Wyszyński	Warszawa	
Plk. Wyszynski		Alfons Wyszyński	Warszawa	
		Alfons Wyszyński	Warszawa	

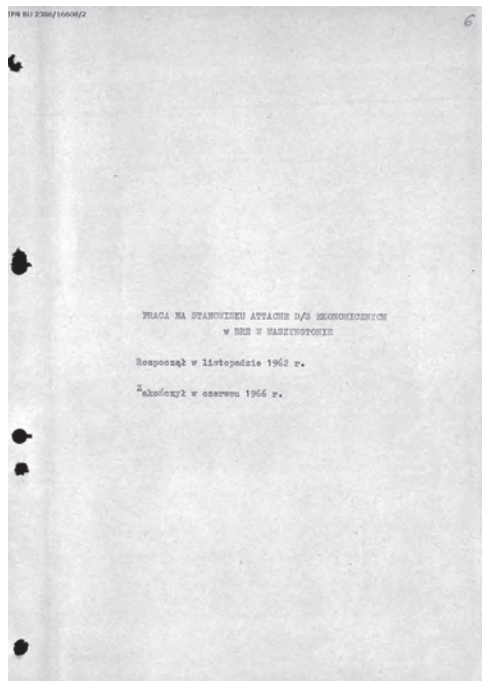
strona: 0030

WYKAZ

osób, które zapoznany się z niniejszą treścią

L. p.	Stopień	Nazwisko i imię	Data zapoznania się	Podpis
1.	Plk.	Kucerek Józef		
2.	Plk.	Nieścisławski Tadeusz		
3.	Plk.	Janusz Kaczkowski	1.01.1965.	
4.	Plk.	Tomaszowski Roman	25.02.65	
5.	Plk.	Wojciechowski Jan	27.01.	
6.	Plk.	Krzysztof Włodarczyk	27.01.	
7.	Plk.	Wojciechowski Jan	27.01.	

strona: 0031

IPN BU 2386/16008/2

z gwarancją nie wypowiadania

Przed wypełnieniem proszę odczytać uważnie całą zawartość tej karty

Odpowiedzi muszą być prawdziwe i dokładne

Nie wolno pominąć żadnej odpowiedzi dotyczącej pytania

Miejsce na fotografię

ANKIETA SPECJALNA

Pytania		Odpowiedzi
1. Nazwisko i imię oraz imiona rodziców (dotyczy zamężnych poleć także nazwisko panieńskie)	a) prawdziwe b) wg dokumentów (podobnie wyznaczyć nazwisko i imię jako wyjątek)	Rurara Zdzisław j.w.
2. Pseudonimy (Podaj wszystkie pseudonimy, jakie kiedykolwiek były nadane lub pod jakimi występował(a). Kiedy i przez jaką organizację były one nadane)		nie posiadam
3. Data urodzenia		24 luty 1930 r.
4. Miejsce urodzenia (Podaj dokładną nazwę wsi, gminy, powiatu i województwa)		Pionki, pow. Kozienice, woj. kielecki
5. Narodowość		polska
6. Obywatelstwo (Jeśli posiadał(a) to kiedy i jakie było obywatelstwo poprzednie)		polski
7. Wykształcenie (Podaj dokładnie i z klasą słodową, jakie otrzymał(a) kwalifikacje i tytuły)	a) ogólne b) specjalne c) polityczne	magister - Wydział Handlu Zagranicznego SGSP w Warszawie
8. Stopień naukowy		magister
9. Czy posiada prace naukowe i wydruki		nie

K-100 Zam. Nr 45/58. Druk. Nr 2 Ser. Gen. 100 ark.

strona 0013

IPN BU 2386/1600/2

10. Znajomość języków	Dobro		Biegły w mowie i piśmie
			angielski
			niemiecki
			rosyjski
11. Zawód	H. radca w MHZ		
12. Kwalifikacje	ekonomiczne h. z.		
13. Pochodzenie	rolnicze		
14. Stan społeczny	inteligentna prawnik		
15. Stan rodzinny (żona, dzieci, rodzice, siostry, wujowie)	żonaty		
16. Członkowie rodziny (Wymień wszystkich członków rodziny, siostry, matkę, żonę, mają, dzieci, bracia, siostry)	Stopień powiązania	Nazwisko i imię	Wiek
	żona	Rutana Jasińska	24
	córka	Rutana Ewa	8 lat
17. Stan majątkowy (własność i nieruchomości majątek posiadany lub posiadany gdzieś i co się z nim stało)	a) własny	nie posiadany	
	b) rodziców	nie posiadają	
	c) rodziców (żona, dzieci)	domu jedno rodzinnym w Konwiktach	

strona: 0014

IPN BU 2386/1600/2

18. Miejsce zamieszkania (Podać wszystkie dotychczasowe adresy i cennik)	Pionki, M-93		
a) do 1939 r.	1939 - 1941 Furmanów pas. Konwikt		
	1941 - 1944 Radomyża pas. Konwikt		
b) w czasie okupacji niemieckiej (1941-1945)	1944 - 1945 Furmanów pas. Konwikt		
	1945 - 1950 Konwikt ul. Dolna 4		
	1950 - 1953 - Warszawa, DA, ul. Nowotarska		
	1954 - Konwikt ul. Piłsudskiego 32		
	1955 - do chwili obecnej - Warszawa, ul. Wileńska 91a		
19. Czy pracował(a) w organizacjach lub instytucjach niemieckich ewangelizacyjnych przez Niemców. Kiedy, gdzie i w jakim charakterze.	nie		
20. Czy służył(a) do 1939 r. w policji, żandarmerii, straży więziennej. Czy współpracował(a) z wywiadem i jak. Kiedy, gdzie i w jakim charakterze.	nie		
21. Czy służył(a) lub współpracował(a) z graniczną policją, gestapo, SD, policją kolejową, żandarmerią lub wywiadem niemieckim w okresie okupacji Polski przez Niemców. Kiedy, gdzie i w jakim charakterze.	nie		
22. Czy służył(a) w jakichkolwiek niemieckich organizacjach wojennych. Kiedy, gdzie i w jakim charakterze.	nie		
23. Czy należał(a) do partii niemieckiej (nazijskiej, hitlerowskiej) i do jakiej grupy.	nie		

strona: 0015

24.	Przynależność polityczna a) do roku 1939 Wymień wszystkie partie i organizacje do jakich należała i w jakim charakterze (gdzie, kiedy i w jakim charakterze). (P.P.S., Stronnictwo Ludowe, K.F.P., K.G.M.P., N.D., O.N.Z., Wici, Stronniec Rpl.)	<i>nie należała</i>
	b) w okresie okupacji wymień wszystkie partie i organizacje do jakich należała i w jakim charakterze i jakie wykonywałaś zadania. (R.P.P., P.P.H., W.R.N., Rob. Al., Z.W.Z., A.K., N.S.Z., i in.)	<i>nie należała</i>
25.	Czy po wyzwoleniu Polski Wymień wszystkie partie i organizacje do jakich należała i w jakim charakterze i jakie funkcje pełniła. Brł historyczny partycypacji i gdzie występowała.	ZWM-1945 - 2 HP 1952 PPR - 1946 do chwili obecnej H. i leg. OGIS 1948, Kościuszko 1949-1950 w t. Og. WM, PPR w Warszawie 1951-1958 I Sobór, Kom. Mie. S.C.S.Z. w W-wie 1953-1958 na Kom. Powiat. ŻYW 2000 w W-wie
26.	Czy podjęłaś kursy partyjnego jakimi i kiedy. Przez jaką organizację i za co byłaś karana?	<i>nie</i>
27.	Czy byłaś przesławdowawcą, Jellitak, szco w jakiej formie. Czy niedziałła w więzieniach.	<i>nie</i>
	a) do roku z.	<i>nie</i>
	b) po wyzwoleniu z Polski	<i>nie</i>
28.	Czy grałaś na gitarze, kiedy, przez którą organizację i czym się trudziła).	1953 r. Indy. marce - Andrieja (Stemmering) 2600 H25 1953-54 - Krasa, i Tamara - muzyka polska! <i>KNDK</i>
29.	Czy utrzymywałaś lub utrzymujeś kontakty (w kół i rodzinę) z osobami współpracującymi sia z groniem i jaki. Podaj dokładne adresy tych osób oraz ich nazwiska.	<i>nie</i>
30.	Kto z Waszej rodziny lub krewnych był przestępstwami, przez kogo, za co i jak.	<i>nied</i>

33. Kto z Waszej rodziny lub krewnych należał do narodów niemieckich, wrotańskich, wołoskich i do jakiej grupy.	nicht
34. Kto z Waszej rodziny lub krewnych znajduje się na granicy, gdzie od kiedy i czym się trudni. (Nazwisko, imię i dokładny adres).	nicht
35. Czy była/i wywieziony/i sam/i lub ktoś z rodziny przez Niemców na roboty do Rzeszy lub innych okupowanych państw. Jeśli tak, to kto kiedy, gdzie i gdzie obecnie się znajduje.	nicht
36. Stosunek do służby wojskowej (gdzie i kedy służyli), w jakiej linii, stopień i funkcja, w jakim wojsku i przeliczone wojsko (nazwa).	nicht
37. a) do 1939 r.	nicht
b) w okresie okupacji.	nicht
38. a) po wyzwoleniu	chciał służyć, Nr. Rah. 502, 24.7.54.
b) od czasu powstania	spec. 11
c) w jakim W.C.R. rekrutowano	Wormen Miante II /Schwende/
39. Czy była/i w oddziałach partyzanckich, w jakich kedyś, jak nazywały się one i gdzie działały. Wykazano nazwiska wszystkich, którzy oddziałów, w których może powstał się Czy włączony/łaś z wywiadem i jakim.	nie
40. Czy była/i rannym/i, gdzie, kiedy i jak.	nicht
41. Czy posiada nagrody lub odznaczenia jakie, kiedy, przez kogo i za co nadane.	Selbmg. Krieg. Zertifik. - Rade Pankow 1954

28. Działalność polityczno-społeczna od początku do chwili obecnej

sterna: 0018

Erythraea

W 1945r. wytopione do ZNM, a w sierpniu 1946. do
PPR. Bratni wybuch w akcji defekowania. I wybuch
do Sejmu, w co wchodził wystrzałowy dyspens
kolumna przez ZNM. W tym czasie przetrzym
nawoj funkcji, lotnie polatan w wiosni - akcji roboczych.
Po wytopieniu na uniwersum kolumna przez ZNM, ant.
K.M. PPR, a potem wybuchu min do I Sebu, K.M.
W 1953r. wchodził ten wybuch na uniwersum K.D. PPR
zobacz.

W 1953r. przebywałam w Alabai/Somming/ na obsi
M25. W tym roku odbyłam wyprawę do Gwoli/Wij
zład wosiatem w kwietniu 1954r.

Od listopada 1954. do 11.11.56. po casu
u KC. PzPR u charakteru proc. pol. Pravitom
u z. druzin. N. m. otom. protiv 11.11.56
W. u. u. odbyt. zimom. vojine jako d-cc
N. m.

W 1954r. ożenił się, posiada 8-urojone
dzieci. Zna prawo jazdy karek dwojga
Posiada sprzęt kawy zastępy.

Robert

storage: cd027

Z O B O W I A Z A N I E

Ja niżej podpisany/a/.....*Rurak Ryszard*.....
zobowiązuję się do zachowania w tajemnicy faktu rozmów i wszystkich spraw poruszonych w toku rozmowy z przedstawicielem wywiadu w dniu " " *4. października* 1956 r.

Jest mi wiadomym, że za naruszenie niniejszego zobowiązania będę ponosić odpowiedzialność karną.

Dnia " " *4. października* 1956 r.

.....*Rurak*.....
/własnoręczny podpis/

Zobowiązanie odebrał:

.....
/podpis/

strona: 0039

Jedn. Wojskowa Nr. 4552.
(adres jednostki wojskowej)

T A J N I
(jeśli odpowiednio)

Opinia służbowa

Za okres od *7 czerwca 1962* do *28 czerwca 1962 r.*

na *Ppor. rez. RURAK Ryszard s. Franciszka*

(stopień, awans, stopień / inne dane)

1. Zajmowane stanowisko *oficer rezerwy*

2. Data urodzenia *29 lutego 1924 r.*

3. Pochodzenie społeczne *robotnicze*

4. Przynależność partyjna *PZPR*

5. Wykształcenie ogólne *wyższe*

6. Wykształcenie wojskowe

7. Wzrostki z ostatniej opinii służbowej

TRESC OPINII

piętnastu opinii

Ppor. rez. RURAK Ryszard odbywał ćwiczenia wojskowe w Jedn. Wojskowej Nr. 4552 w terminie od 7 - 28.06.1962 r. W okresie tym pełnił on obowiązki Pomoenika Szefa Wydziału. Ppor. rez. Rurak dał się poznać jako oficer dyscyplinowany i inteligentny, kłocznie mu zadania wykonywał chętnie i dobrze. W pracy jest systematyczny i dokładny. Wykazał dobre zdolności organizatorskie i duże własną inicjatywę. Posiada ochotę i doświadczenia w pracy przywódcy. Właśnie w tym czasie przeżywa sobie nowe zagadnienia. Politycznie wyrobiony, jest aktywnym członkiem partii. Postać władzy politycznej i ogólnie dobrej.

Dowódca Jedn. Wojsk. Nr. 4552.

Aneks 3

Kwestionariusz ankiety

Szanowni Państwo,

Jestem wykładowcą Akademii Ignatianum w Krakowie. Prowadzę badania dotyczące znajomości działalności bilateralnej wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1960. Zwracam się do Pana/Pani z uprzejmą prośbą o wypełnienie ankiety.

Badania są dobrowolne, z zachowaniem zasad anonimowości i poufności. Wyniki wykorzystane zostaną tylko dla potrzeb mojej pracy. Bardzo proszę o udzielenie szczerych odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety.

Serdecznie dziękuję za pomoc i poświęcony czas.
dr hab. Witold Mazurek prof. AIK

Metryczka

Płeć

- Kobieta
- Mężczyzna

Wiek

- Do 25
- 26-30 lat
- 31-35 lat
- 36-40 lat
- 41-50 lat
- 51 i więcej

Wykształcenie

- Zawodowe
- Średnie
- Wyższe

1. Jak ocenia Pan/Pani poziom własnej wiedzy teoretycznej dotyczącej aktualnej działalności polskiego wywiadu?

- Bardzo wysoki
- Wysoki
- Przeciętny
- Niski
- Bardzo niski

2. Jak ocenia Pan/Pani poziom własnej wiedzy teoretycznej dotyczącej aktualnej działalności japońskiego wywiadu?

- Bardzo wysoki
- Wysoki
- Przeciętny
- Niski
- Bardzo niski

3. Jak ocenia Pan/Pani poziom własnej wiedzy teoretycznej dotyczącej działalności marszałka Józefa Piłsudskiego?

- Bardzo wysoki
- Wysoki
- Przeciętny
- Niski
- Bardzo niski

4. Jak ocenia Pan/Pani poziom własnej wiedzy teoretycznej dotyczącej działalności polskiego wywiadu w latach 1950–1960?

- Bardzo wysoki
- Wysoki
- Przeciętny
- Niski
- Bardzo niski

5. Jak ocenia Pan/Pani poziom własnej wiedzy teoretycznej dotyczącej działalności japońskiego wywiadu w latach 1950–1960?

- Bardzo wysoki
- Wysoki
- Przeciętny
- Niski
- Bardzo niski

6. Jak ocenia Pan/Pani poziom własnej wiedzy teoretycznej dotyczącej roli i znaczenia marszałka Józefa Piłsudskiego dla współpracy wywiadowczej Polski i Japonii?

- Bardzo wysoki
- Wysoki
- Przeciętny
- Niski
- Bardzo niski

7. Jak ocenia Pan/Pani poziom własnej wiedzy teoretycznej z zakresu współpracy wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1960?

- Bardzo wysoki
- Wysoki
- Przeciętny
- Niski
- Bardzo niski

8. Czy jest Pan/Pani zainteresowany/a rozszerzeniem swojej wiedzy z zakresu roli i znaczenia marszałka Józefa Piłsudskiego dla współpracy wywiadowczej Polski i Japonii?

- tak
- nie
- nie mam zdania

9. Czy jest Pan/Pani zainteresowany/a rozszerzeniem swojej wiedzy z zakresu współpracy wywiadu polskiego i wywiadu japońskiego w latach 1950–1960?

- tak
- nie
- nie mam zdania

Indeks osób

Abakanowicz Magdalena 26
Abe Kichiro 96, 116
Abe Shinzō 21
Adamczyk Andrzej 25
Akihito, cesarz Japonii 21
Akishino, syn cesarza Akihito 21
Aleksander III, car Rosji 19
Andruszewicz, prac. LOT 137
Antosiewicz Stefan 82
Arai Takeshi 98
August II Mocny, król Polski 74

Bac Stanisław 61
Baczyński Rajmund 76
Baka Gertruda 125
Balenko Wiktor 166
Balint Edwarda M. 138
Beckett George Stanley 97
Beseler Hans von 77
Bielnicka Katarzyna 114
Bittel Andrzej 25
Boole George 143
Borowiec Marcin 125
Brandt Willy 134
Braun, pseud. 167
Bruno, pseud. 174
Bryn Jerzy 127, 167
Brzeziński Jerzy Marian 190
Budda Siddhartha Gautama 15

Cenckiewicz Sławomir 82
Cepiński Konstantyn Akira 126
Chiharu Inaba 57
Chmielewski Zbigniew 103
Chopin Fryderyk 26, 27

Cimoszko Jan Akie 125
Ciszewski, król. służba wywiad. 74
Czartoryski Adam Jerzy 75
Ćwięk Henryk 64, 65, 183

Dajczak Wawrzyniec 61
Dastych Mariusz 97
Daszkiewicz Leszek 21, 54
Dembowska Anna 125
Dembowski Mariusz 131
Dembowski Stanisław 131–133
Demel Franciszek Włodzimierz 80
Dmowski Roman 19, 60
Dobrzyński Ignacy 183
Dominiczak Henryk 81, 82
Dulles Allan 147
Drag Emil Czesław 103, 104
Drew William 166
Drozd Zygfryd 105, 131

Eljaszewicz Bronisław Ortwin 121, 138

Filipek Stanisław 20
Flemming Jakub Henryk 74
Franciszek Ksawery, św. 16
Fujisaka Ichirō 22
Fujiwara Hiroaki 119
Fukuchi Keiko 127

Gierek Edward 134, 167
Głowacka Małgorzata 125, 126
Głowacki Andrzej Bogusz 104
Gołębiowski Zbigniew 109
Gottlieb Waldemar 166
Górski Andrzej 113
Graczyk Jerzy 124

Grotowski Jerzy 26
 Grzesicki Wiktor 76
 Haller Józef 61, 76
 Hara/Harra Huromi Hugh 98
 Hashiguchi-Kołodziej Koko 127
 Hayashi Tadasu 59
 Hattori Takushiro 51, 85
 Hidejoshi Toyotomi 83
 Horikoshi Reiko 127
 Hosoda Shinsuke 125
 Hranilović Czvetassin Oskar von 56
 Hugle Wiliam 94
 Ishikawa Ichiro 127
 Ishikawa Yasuhiro 125
 Ishizaki Tatsuo 117
 Iwata Miho 126
 Jabłoński Ryszard 22
 Jakubianiec Alfons 54
 Jakubowski Zenon 82
 Januszajtis-Żegota Marian 76
 Jaruzelski Wojciech 128
 Jerkiewicz Olga Anna 124
 Jęczmyk Magdalena 125
 Jędrzejewicz Wacław 60
 Jeziorański Michał 75
 Jimmu, legendarny cesarz Japonii 15
 Jodko Aleksander 113, 114
 Jodko-Narkiewicz Witold 59
 Jona Johannhan 124
 Jonak Wanda 125
 Jusupović Adrian 82
 Kaj-szek Czang 69
 Kalińska Lilia 128
 Kameoka-Kogut Nobue 126
 Kanazawa Akio 112
 Kaneko Hiroshi 119
 Kantor Tadeusz 26
 Kanzawa Hiroaki 125
 Karsz Hubert Wacław 126
 Kasuya Akira 93
 Kawada Tsukasa 22–24
 Kentaro Paweł 126
 Kiciński, król. służba wywiad. 74
 Kiko, żona księcia Akishino 21
 Kimura Małgorzata 124
 Koj Ewa 82
 Konfucjusz 158
 Konishi Akiyuki 111
 Kōno Tarō 21
 Komorowski Bronisław 21
 Koryciński Jerzy 100
 Kosiński Jan 125
 Kostowska Elżbieta 93
 Kostyka Stefan 103
 Kotański Wiesław 27
 Kotelski Leszek 108
 Kowalczyk Mirosław 102, 103, 130
 Kowalewski Jan 78
 Kozera Jerzy 174
 Krosnowski, por. 70
 Krukowiecki Jan 75
 Krupski Roman 118
 Kukliński Ryszard 183
 Kulesza Józef 96
 Kuncewicz Jerzy 54
 Kuromiya Hiroaki 53, 54, 58, 59, 67
 Kuttner Ferdinand 76
 Larecki Jan 29, 52, 84, 85
 Leśkiewicz Rafał 82
 Lijek Mark Joseph 97
 Limanowski Bolesław 57
 Łubieński Piotr 75
 MacArthur George Douglas 17
 Maczekin Aleksander 128
 Majzner Robert 65
 Makoto Ito 90, 95, 119
 Makoto Onodera 21
 Marcinkiewicz Anna 82
 Matera Wiesław 107
 Matsuhito, cesarz Japonii 16

Matsui Eitoshi 95
 Matsumoto Hiroshi 126
 Matzuzaki Yumiko 126
 Mayer Stefan 53
 Michalak Leszek Kazimierz 25
 Michiko, żona cesarza Akihito 21
 Miida Ryoji 126
 Minamoto, ród 16
 Miroszewski Kazimierz 64
 Misiuk Andrzej 64
 Miura Maria 125
 Mitsutaka Akiho 98
 Miyajima Akio 24, 25
 Mizue Karai 127
 Moniuszko Stanisław 27
 Morgenstern Oskar 143
 Morino Barbara 116
 Morino Yoshiro 116
 Morita Ken 117
 Morita Tadanobou 117
 Mulin Mikołaj 121
 Musiał Filip 82
 Muszyński Nikodem Bogusław 100, 130
 Mutsuhito, cesarz Japonii 84
 Naimski Piotr 22
 Nakano Masayuki 116
 Neuman John von 143
 Nishida Chitose 115
 Nishida Ko 115
 Nishida Tsuneo 95
 Nocuła Józef 108
 Nouman Jakub 105, 129, 130
 Nowak Szymon Hiromi 126
 Nowak T., ps. 167
 Nowakowska Elżbieta 114
 Oba Keisuke 94
 Ogata Klaudia 126
 Ogrodzki Jacek 74
 Ojimi Takato 92
 Okada Emilia Ai 124
 Okamoto Kohei 117

Okmiński Edward Władysław Oskar 125
 Olszewski Kazimierz 78
 Omietński Janusz 110
 Onyszkiewicz Janusz 23
 Orszulik Alojzy, ks. 134
 Orzechowski Bartosz Jan 125
 Ozaka Hisashi 111
 Ozawa Hiroshi 97
 Paleczny Piotr 24
 Pałasz-Rutkowska Ewa 53
 Pawlak Stanisław 25
 Pawlak Tadeusz Marek 104
 Pawlikowicz Leszek 82
 Pawłowicz Czesław 70
 Penderecki Krzysztof 26
 Peptłowski Andrzej 53, 54, 58, 59, 67
 Perkowicz Stefan 168
 Perz Jan Stanisław 54
 Piłsudski Adam 19
 Piłsudski Bronisław Piotr 19, 27
 Piłsudski Jan 19
 Piłsudski Józef 12, 19, 52, 54-64, 76, 160, 189, 190, 195, 197-200
 Piłsudski Kazimierz 19
 Piotrowski Paweł 82
 Piskora Tadeusz 78
 Pleskot Patryk 82
 Płużański Ignacy Romuald 75
 Podwysocki Tadeusz 97
 Potocki Ryszard 111
 Powałowski Franciszek 110
 Przewłocki Michał 118
 Przychodzień Zdzisław 109
 Puchalski Stanisław 76
 Pudysz Stanisław 101
 Ratajewicz Maria 124
 Révész Miklós 136
 Roja Bolesław 76
 Romer Andrzej T. 53
 Romer Tadeusz Ludwik 70

- Ruciński Zbigniew 113
 Rurarz Zdzisław 102, 128, 135, 325–334
 Rybak Józef 78
 Rybikowski Michał 21
 Rzewuska Helena 125
 Rzewuski Józef 125

 Sajkiewicz Andrzej Jerzy 125
 Santos Richard E. 94
 Sapiela Jerzy 24
 Sasaki Nobukazu 120
 Shannon Claude Elwood 142, 143
 Shimada Barbara 99
 Shishido Takeshi 115
 Sekiguchi Yasushi 94
 Sekine Kenichi 113
 Sieroszewski Wacław 19
 Siewier Malwina 64, 65, 183
 Sikora Władysław Marian 120
 Skóra Wojciech 53, 82
 Sloane Neil 143
 Sobiech Beata Anna 126
 Sonoura Kentaro 22
 Sosnkowski Kazimierz 61, 78
 Stalin Józef 71
 Stanisław August Poniatowski, król Polski 74
 Staniszkis Jadwiga 93
 Stefan Batory, król Polski 74
 Stomski Andrzej 108
 Suganuma Elina 125
 Sugihara Chiune 19, 21, 53, 54
 Suzuki Toshihiko 127
 Swędrowski Michał 75
 Szczęsny Jan Stanisław 105, 129
 Szeptycki Stanisław 76
 Szumowski Tadeusz 80
 Szwagrzyk Krzysztof 81, 82
 Szymanowski Karol 26
 Świerczek Marek 183
 Świętek Ryszard 55, 56, 58, 62, 63

 Takayama-Opidowicz Mayumi 127
 Takayuki Ito 98
 Tamaki Koichi 99
 Tanaka Ryōichi 20
 Tani Hisao 57
 Tarasiuk Renata 52, 53
 Tarnowski Andrzej 74
 Tatsushi Moriizumi 97
 Than Alon 25
 Toho Mitsuhiro 25
 Tōjō Hideki 11
 Totrow Yuri 167
 Trzaska-Durski Karol 76
 Tseng-Brzozowska 125
 Tsuchiya Chichiro 127
 Tsuchiya Masaya 97

 Ueno Hiroshi 126
 Ueno Yumi Julia 124
 Ullman Tadeusz 80

 Wajda Andrzej 27
 Wakabayashi Hideki 115
 Walder, prof. 137
 Walichnowski Tadeusz 81
 Wałęsa Lech 20
 Waszczykowski Witold 21
 Watanabe Elżbieta 93
 Watanabe Hiroshi 93
 Watanabe Roo 82
 Wazowie, dynastia 74
 White Albert John 57
 Woźniak Mariusz 109

 Yamaguchi Takashi 117
 Yasuda Seigo 98
 Yasuo Higa 126
 Yoritomo Minamoto, siogun 16
 Yoshida Ikumi 115
 Yoshida Isao 115
 Yuichi Ito 22
 Yuzo Yoshioka 115
 Yuzo Kono 115

Zamoyski Jan 74
Zamyłko Hanna 119
Załuski Józef 75
Zgrzebnioł Alfons 78
Ziach Mirosław 97

Zieliński Zygmunt 76
Żebrowski Zenon 21
Żeromska Estera 22
Żwan Kazimierz 75

Summary

Faces of State Security: Activities of Polish and Japanese Secret Services, 1950–1990

The study covers the activities of the Polish and Japanese intelligence services in the period 1950–1990. Thirteen years after regaining independence in 1918, specifically on December 11, 1941, Poland found itself at war with the Empire of Japan. This came four days after Japan launched an attack on the US naval base at Pearl Harbor. It was the only country with which Poland officially declared war in the 20th century. The state of war lasted 16 years and ended with the signing of the Treaty on the Restoration of Normal Relations between the Polish People's Republic and Japan, in New York on February 8, 1957. The historical and political outline contained in the study is intended to provide basic information about Japan, with help of which Marshal Józef Piłsudski decided to fight in various fields against Russia.

The book introduces the terminology used in the studies and documents prepared by the special services during the period under study. The specific, professional language has found its way into the canon of special services, which is reflected in various types of instructions and guidelines used by officers of counterintelligence and intelligence services in their daily service and work. The study contains information on selected areas of cooperation between the intelligence services of Poland and Japan at that time, a historical outline of this cooperation, and a review of the literature on the intelligence and consular services of Poland and Japan regarding the issue of Jewish nationality. Emphasis is placed on the role and importance of Marshal Józef Piłsudski in the intelligence cooperation between the two countries. The activity of Russia seen in the context of developing joint intelligence activities between Poland and Japan is also analyzed.

The book devotes considerable attention to the period of World War II, and specifically to the collaboration of Polish and Japanese intelligence agencies. Among other things, the Polish intelligence facility in Japan, “Mandarin”, is presented. The intelligence and counterintelligence work of

“Mandarin” is shown, as are the officers and their work in strategic areas. The study also includes a historical outline and evolution of the Polish secret services and presents the functioning and transformation of the Japanese secret services in historical terms: the alliances and working methods (taken from training courses held in third countries).

The book also describes the activities of the Polish intelligence service in Japan and analyzes source documents from the 1960s in the collections of the Institute of National Remembrance, covering the prospects for Japan as the area of residency of the Polish intelligence service. In addition, source materials on a selected Polish diplomatic mission in Japan is analyzed. The intelligence activity is approximated on the example of the residency code-named “Wiśnia” [Cherry], showing the composition and goals of these activities and characterizing the Japanese counterintelligence services and the reaction of the residents to the Polish intelligence. The study also discusses cases of desertion, an act that was punishable by death. Despite the severe consequences, desertions occurred even among high-ranking officials and officers of the intelligence services. Source materials dealing with the procedures initiated after desertions as well as protective measures are presented.

For the purposes of the study, empirical research was conducted on randomly selected respondents in three Polish cities: Krakow, Warsaw, and Katowice. The aim was to assess their knowledge about the intelligence services of the Republic of Poland and Japan between 1950 and 1960. The results indicate a low level of knowledge among Poles. At the same time, they show a great interest in the issues at hand among the respondents. The problems raised in this study in historical terms – as well as the fact that Poland only once in the history of the 20th century declared war on another country, and that was Japan – should be explored scientifically more in depth. This knowledge should also be more broadly discussed in history textbooks, in the science of international relations and other branches of political sciences.

Another factor of great importance is the fact that in these times of unstable international relations, and in the context of a sense of regional and international security, the topic should be more prominent. It is also significant that today critical military infrastructure is being developed. Both in Poland and abroad, new types of armed forces are being established, including troops dedicated to combat in outer space and

cyberspace. However, this does not rule out “fighting” in the area of intelligence and counterintelligence services, in which the use of the latest methods in addition to the proven and hitherto indispensable methods seem necessary, such as working with sources and agent work. These methods often bring spectacular results, which are used to create states’ internal and external policies and to neutralize threats to internal and external security.

Copies of source documents from the resources of the Institute of National Remembrance are attached as appendices to the book, which is intended to sensitize the reader to the mechanisms and *modus operandi* of the intelligence services.